

Lolland og Falster

Med tilhørende mindre Øer.

(Lolland – Falsters Stift, Maribo Amt.)

791

Den Lollandske-Falsterske Øgruppe, som mod Nord omgives af den fra Store-Belt indflydende Bugt, der benævnes Søen imellem Smaalandene eller Vordingborg Bugten, mod Øst af Grønsund og Østersøen, mod Syd af Østersøen og mod Vest af Langelands-Beltet, bestaaer foruden af de større Øer, hvorefter den benævnes, af følgende mindre: Veirø, Fæmø, Feiø, Skalø, Raagø, Raagø-Kalv, Askø og Lilleø i Søen mellem Smaalandene; Enehøi, Veilø, Slotø, Steensø, Færgeland, Mellemland, Stubbeland, Store-Veilø, Bogø, Langø og Ydø i Nakskov-Fjord; de i een næsten lige Linie i nordvestsydostlig Retning liggende smalle af Havet ofte overskyllede Holme langs med Lollands sydlige Kyst: Tjørnebjerg, Bredfjed, Myggeskjed, Syltholm, Branddragene og Hyllekrog; Langø og Lidsø i Rødby-Fjord og Hasselø i Guldborg-Sund, samt endeel mindre Holme. Lolland og Falster i Forening med disse Smaaøer have et Fladeindhold af $30 \frac{1}{3}$ g $\square$ M., hvoraf $21 \frac{1}{2}$ g. $\square$ M. flade paa Lolland, $8 \frac{2}{5}$ $\square$ M. paa Falster og Resten paa de mindre Øer. Htk. 30,152 Tdr. 5 Skp. 1 Fdk. 2 $\frac{1}{4}$ Alb. A. og E., 919 Tdr. 2 Skp. 1 Fdk. 2 Alb. Sksk. Og 136 Tdr. 1 Skp. 2 Fdk. Msk. I 1850 efter Stat. Tabv. 167 større Landbrug over 12 Tdr., 3812 Bøndergaarde, 4958 Huse med 1 Fdk. Htk. og derover og 2206 Huse med mindre end 1 Fdk. Htk.

De fornævnte Øer have 84,096 Indvaanere, hvoraf 12,964 i Kjøbstæderne.

I geistlig-administrativ Henseende udgjør denne Øgruppe Lolland-Falsters Stift; hvorunder dog ogsaa den til Sjælland hørende Ø Baagø er henlagt. Under Stiftet hører 4 Provstier: Sønder- og Nørre-Herreders Provsti, Fuglse Herreds Provsti, Musse Herreds Provsti og Falsters Provsti.

792

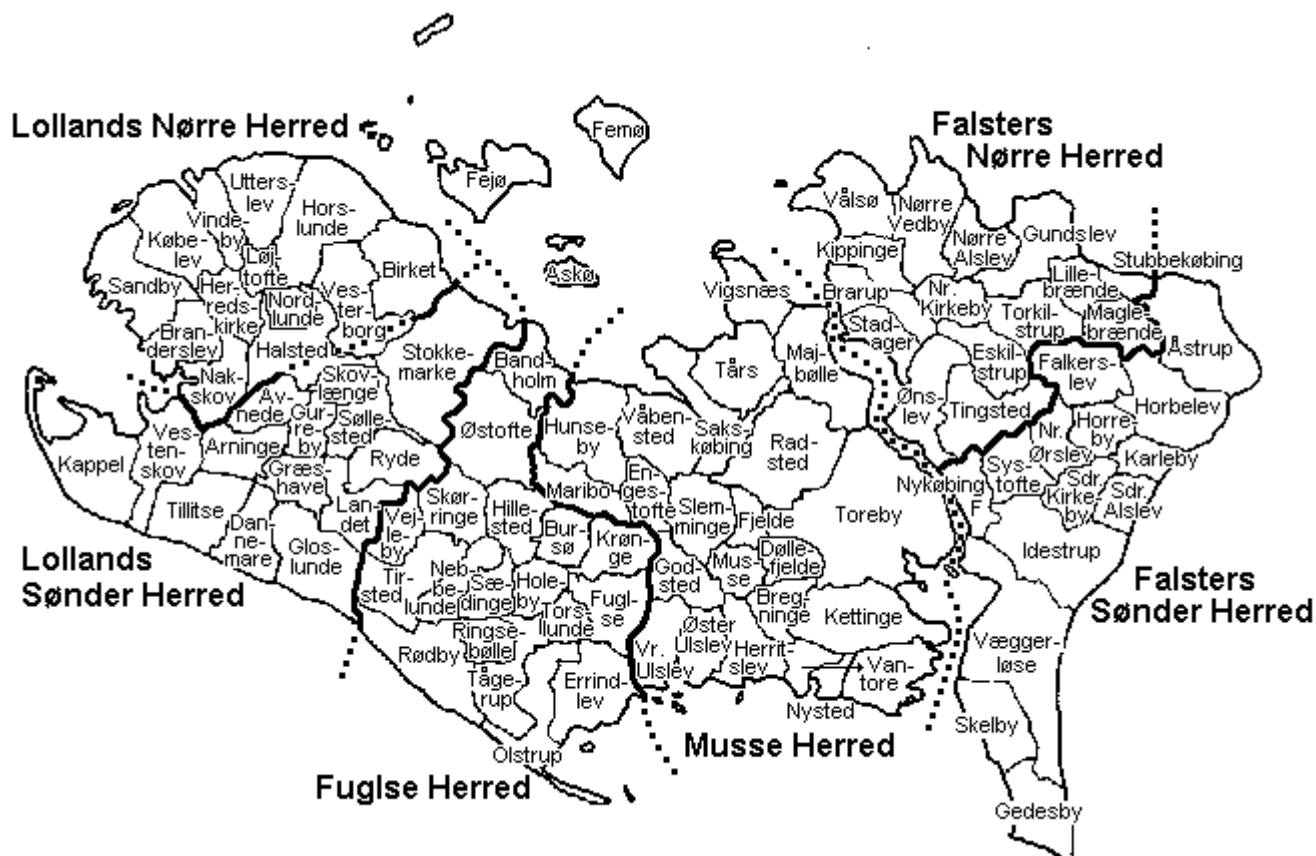
I verdslig-administrativ Henseende udgjøre Lolland og Falster med tilhørende Øer Maribo Amt. Amtets Landsogne danne en Amtscommune med et Amtsraad af 9 valgte Medlemmer. Amtet hører til 2den Rigsraads-Valgkreds, udgjør 5te Landthingskreds og indbefatter 5 Folkethings-Valgkredse.

I Jurisdictioner Henseende omfatter Maribo Amt, foruden 7 Kjøbstad Jurisdictioner, 9 Landjurisdiction, nemlig: 1) Nørre-Herred, 2) Sønder Herred, 3) Fuglse Herred, 4) Fejø Birk, 5) Maribo Birk, 6) Nysted Birk, 7) Musse Herred, 8) Baroniet Guldborglands og Grevskabet Hardenbergs østre Districts forende Birker, 9) Falsters Birk.

Maribo Amt hører til 4de Udskrivnings-District. Det danner et eget Stiftsphysicatsdistrict, med følgende Lægedistricter: Nakskov District. Maribo District, Feiø District, Nykjøbing District og Stubbekjøbing District, hvorhos Byen Nakskov har sin egen Stadslæge. Med Hensyn til de directe Skatters Oppebørsel er Amtet deelt i 2 Amtstuedistricter: Maribo (for Lolland) og Nykjøbing (for Falster).

For Lolland er ansat en særskilt Branddirecteur, hvorimod Birkedommerne paa Falster samt paa Feiø og Askø iagttage Branddirecteurforretningerne resp. Hver for sit Districts Vedkommende.

Lolland *),

Der kun ved det smalle Guldborgsund skilles fra Falster, ligger imellem 54° 38' 50" og 54° 58' 25" n. V. samt 0° 42' 6" og 1° 37' v. L. Øens største Længde (fra Albuen til Sundby Færge) er 7 $\frac{3}{4}$ M.; Bredden varierer imellem 3 $\frac{1}{2}$ og 2 M.

Kysterne ere i det Hele meget flade, især mod Syd; Undtagelser herfra danne Birket Sogn med Ravensborg Slotsbanke, samt, skjøndt i mindre Grad, enkelte Steder paa Guldborgland og i Omegnen af Nysted. Mod Syd og Vest skjære de to store Fjorde Rødby-Fjord og Nakskov-Fjord sig vidt ind i Landet og danne en Mængde Øer og Holme, Bugter og Vige. Grunde omgive Kysterne overalt **), dog især mod Syd, hvor den vidtudstrakte Grund Rødsand strækker sig fra Rødby-Fjord til Falsters Odde.

*) Den første Stavelse i Landets Navn derivere flere Forfattere af Adjectivet lav (Lavland, Lalandia); Navnet skrives ogsaa ofte Laaland.

**) Herfra gjør dog paa en vis Maade Guldborgland – Landet mellem Guldborg-Sund og Saxejølby-Fjord. – En Undtagelse; thi denne Deel af Landet, der tilforn synes at have udgjort en Ø for sig, og endnu skilles fra det øvrige Lolland ved et Engdrag, har ud mod Havet 1 – 2 Alen høie Brinker, tæt ved hvilke jevnligt findes dybt Vand.

793

Lollands Grundbeskaffenhed har en Art af Lighed med Marskegnenes. Øen ligger nemlig, naar Sydøstkanten og Birket Sogn paa Nordkysten undtages *), som anført næsten lige med Havet, fornemmelig den sydvestlige Deel, hvor de yderste Enge ofte kaldes Saltninger; Jordbunden bestaaer i Regelen af en fiin, tung og feed Leergrund, der paa de forskjellige Steder mere eller mindre er

blandet med Muld. Under Overfladen findes næsten overalt Mergel. Paa Grund af Landets endeel i regnfulde Aar. Lolland har kun faa Tørvemoser; de største og bedste Moser findes imellem og ved Bakkerne i Birker Sogn. Denne Mangel føles imidlertid mindre paa Grund af Øens herlige Skove. Skovarealet udgjør 23,700 Tdr. Land, der især bestaaer af Eeg og Bøg. De største samlede Skovstrækninger findes øst paa Øen i Nærheden af Guldborg-Sund og fra Midten af Landet til den nordlige Kyst. Charakteristisk for Lolland (for en stor Deel ogsaa for Falster) ere de utallige spidsbladede Piletræer, der ere plantede langs med Veie og Markskjel, oh af hvis afhuggede Grene flettes Hegn. Naar man om Sommeren fra et høiere Punkt seer ud over Landet, seer dette ud som en sammenhængende Løvskov, hvis blaaliggrønne Farvetoning kun afbrydes af de høiere og stærkere farvede Ege- og Bøgeskove.

De betydeligste Aaer ere:

Halsted-Aa, der kommer fra Vesterborg-Sø, gaaer i sydvestlig Retning paa Grændsen af Nørre- og Sønder-Herred og falder ud ved Sæbyholm i en Arm af Nakskov-Fjord. Fra samme Sø er et andet Afløb, Øreby-Aa, dog meget mindre, i modsat Retning, men ligeledes i Skjellet af de nævnte Herreder. Huus-Aa kommer fra Maribo-Sø. Begge sidstnævnte Aaer falde ud i den mod Toldstedet Bandholm indskydende Bugt (Bandholm-Bugten). Saxkjøbing-Aa, der kommer fra Hanemosen i Guldborgland, forener sig med Afløbene fra Moserne ved Hardenberg og falder ud i Saxkjøbing-Fjord.

Af Indsøer mærkes:

Maribo-Sø (hvoraf en Afdeling kaldes Grimstrup-Sø eller Nørre-Sø, omtrent midt paa Øen, noget over 1 Miil lang og i

*) I et Manuscript af Dr. J. H. Larsen, der indeholder Fortsættelsen af denne Forfatters trykte Beskrivelse af Lolland og Falster, bemærkes: "Imidlertid gaaer der dog fra N. V. til S. O. et mindre leret Baand giennem hele Landet, der i begge Ender, men især i den nordvestlige, gaaer over til Gruus, ligesom dette Strøg, men især i Yderpunkter hæver sig over det øvrige flade Land. Dette Strøg gaaer over Birket, Vesterborg, nord for Stokkemarke, Østofte, baade nord og syd om Maribo-Sø, Slemminge, Musse, Bregninge, Herredslev og Nysted."

794

Gjennemsnit $\frac{1}{4}$ Miil bred. Den er meget fiskerig. Mindre Søer ere: Al-Sø, Røgebølle- eller Ulriksdals-Sø, Vesterborg-Sø og Pederstrup-Sø.

En Hovedlandevei fører fra Guldborg-Færge over Saxkjøbing, Maribo og Nakskov til Taars Færge. Lolland med tilhørende Øer har: 68,376 Indvaanere, hvoraf i Kjøbstæderne 9,165.

Paa Lolland ere Kjøbstæderne: Maribo, Nakskov, Nysted, Rødby og Saxkjøbing og følgende 4 Herreder: Sønder-Herred, Nørre-Herred, Fuglse Herred og Musse Herred.

Det synes ikke blot i og for sig rimeligt, at Venderne, som fra Østersøens sydlige Kystland indtil Valdemarernes Tid gjorde saa hyppige og ødelæggende Angreb paa de lige overfor liggende Kyser, ogsaa til enkelte Tider have at sig fast paa de nærmest liggende danske Øer, navnlig Lolland og Falster; men flere Omstændigheder henpeget ligefrem paa et slavisk Clements Optagelse af Befolkningen paa Lolland i den tidligere Middelalder. Lolland ligger kun i halvtredie Miils Afstand fra Femern (Ktarnitze, Billese, Binnitze, Tilltze, Kuditze), bære umiskendelig Præg af slavisk Oprindelse *). Da den vendiske Prinds Prislav, efter at have ladet sig døbe, fik Valdemars 1.'s Søster tilægte, gav hans kongelige Svoger ham efter Saxo betydelige Forlehninger paa Øerne, hvortil rimeligviis ogsaa Lolland har hørt, og Prislavs Søn med den danske Prindsesse, Knud, som døde 1183, siges ligefrem hos Saxo at have havt Lolland i Forlehning. Siden Valdemar Seiers Tid var denne Konges yngste Søn Christoffer Herre af Lolland og Falster (han kaldes i Diplomer og Krøniker

”dominus Lanandiae,” ikke dux eller Hertug), indtil han selv efter sine ældre Brødres blodige Død blev Danmarks Konge 1252. Inden han besteg Tronen, var hans Søn, den slette Konge Erik Glipping, efter en gammel Krønikes Angivelse (Scr. Rer. Dan I. p. 25), født paa Lolland; Stedet betegnes ikke nærmere. Valdemar Seiers uægte Søn Knud fik kort før sin Død, som indtraf 1260, efter Hvitfeldt Lolland i Forlehning af Erik Glipping istedetfor Bleking, som han havde havt fra sin Faders Tid. I Danmarks Opløsningsperiode efter Christoffer II's Fordrivelse 1326 fik den holsteenske Greve Johan ved Rigets Udstykning. F. A. af Interimskongen Valdemar Eriksen Lolland, Falster og Femern, og efter Christoffers Tilbagekomst beholdt han ved et Forlig med denne sin Halvbroder 1329 Lolland som Pant tilligemed Sjælland og Skaane; dog synes idetmindste noget af Øen at have hørt til de ringe Rester af Riget, som endnu vare i denne Danmarks usleste og almindelig foragtede Konges Besiddelse, da han døde; thi han opholdt sig meget her i sine sidste Leveaar, og i den nærmeste Tid efter hans Død, i Aarene 1333 og 1334, kaldte hans Søn Prinds Otto sig i Diplomer, som meest ere udstedte i Saxkjøbing, ”Hertug af Lolland.” Da Valdemar Atterdag igjen havde samlet Rigets adsplittede Provindser, gjorde han sin Søn Christoffer til Hertug af Lolland 1359; men denne Prinds døde tidlig, i en Alder af 19 Aar, 1363, og derved dannedes Veien for hans Søster, den berømmelige Dronning Margrete, til Thronen. Kong Christian IC's ældste Søn Christian var en Rid lang Statholder over Lolland og Falster. I den svenske Krig 1658 – 60 blev Lolland, ligesom saa mange andre danske Provindser, holdt besat af Fjenden; jfr. Nakskov.

Saa vel i den katholske Middelalder som lige til ind i dette Aarhundrede have Lolland og Falster hørt til Fyens Stift. Den 30te Dec. 1803 fik disse Øer deres egen Biskop (egen Stiftamtmand havde de alt for længe havt) og have siden tilligemed de omliggende Smaaøer udgjort et eget Stift.

*) Jfr. En Afhandling af Prof. F. Schiern: ”Om den slaviske Oprindelse til nogle Stedsnavne paa de danske Smaaøer” i hans ”hist. Studier,” 2det Bind, Kbhvn. 1857, S. 440 – 75.

795

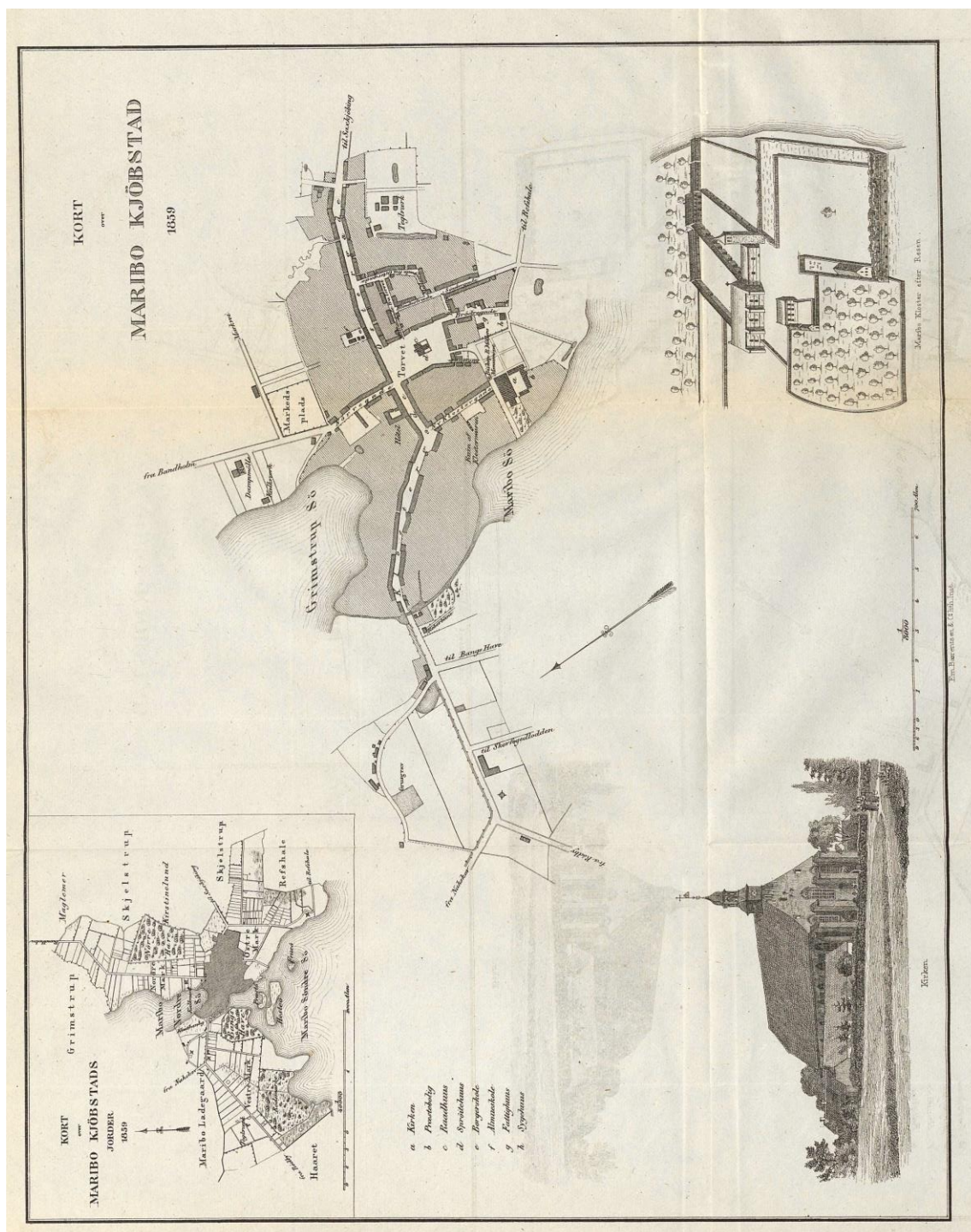
Maribo,

Kjøbstad i Musse Herred, er beliggende mellem den større Maribo-Sø (1897 Tdr. Land) og den mindre Grimstrup- eller Nørre-Sø (86 Tdr. Land). De smukke Indsøer med skovbevoksede Bredder og Holme give Byens Beliggenhed en malerisk Ynde. Hovedlandeveien igjennem Lolland passerer igjennem Byen. Afstanden til Nakskov er 3 ½ Miil, til Bandholm 1 M., til Saxkjøbing 1 ¼ M., til Nykjøbing paa Falster 3 ½ M., til Guldborg-Sund 3 ½ M., til Rødby 1 ¾ M. og til Nysted 3 M.

Byen har et Areal af 810,000 [□] Alen, 10 Gader og 268 Gaarde og Huse (1837: 184). Bygningernes Brandforsikkringssum var 1 ste. Januar 1857: 796,760 Rd. (1843: 376,890 Rd.) I Brandforsikringsselskabet for Stiftets Kjøbstæder deltog Maribo i 1856 med 660,200 Rd. Byens Jorder udgjøre et Areal af 355 Tdr. Land; Htk. 55 Tdr.

Maribo Kjøbstad-Commune er forenet med et Landdistrict, som bestaaer af Hovedgaarden Maribo-Ladegaard og Landsbyen Refshale. Landsbyen har Communalvæsen, og navnlig Skole- og Fattigvæsen, fælles med Kjøbstaden og har intet særligt Sogneforstanderskab, men er repræsenteret saavel i Kjøbstadens Skolecommission som i Fattigcommissionen ved En af dets Beboere. Folkemængden i Landdistrictet udgjør 164 Mennesker; Hartkornet er c. 98 Tdr. Ager og Eng og c. 7 Skp. Skovskylv.

Af offentlige Bygninger mærkes:

Kirken, der bestaaer af et stort aflang-fiirkantet Skib med Chor i Vest, det saakaldte Jomfruchor. Den er næsten ganske opført af røde Muursteen og forstærkes udvendig af Stræbepiller; i en af disse, idet nordøstlige Hjørne, er en Vindeltrappe op til Hvælvingerne. Paa den østre Gavl svare 3 Vinduer til de 3 Skibe eller Gange i Kirken; 2 rundbuede Indgange føre fra Øst ind i Sidegangene. Tilforn var der tvende Indgange til Kirkens vestre Ende, fra Nord og Syd, fra Nonnernes og fra Munkenes Kloster, men den søndre Indgang er nu tilmuret. I Kirkens østlige Endemur sidder en Steen, hvori blandt Andet er udhugget den korsfæstede Frelser. Oprindeligt har Kirken sandsynligvis været taarnløs; men i forrige Aarhundredes Begyndelse fik man den uheldige Idee at opsætte et spaantakt Trætaarn over den østre Gavl, hvis øverste Deel ved samme Leilighed blev afbrudt. I dette Taarn er Uhr og 2 Klokker. Jomfruchoret er af simpelt Ydre, bygget i Fiirkant, med Skraatag til alle Sider; det er teglhængt ligesom Kirken. Kirkens hele udvendige Længde er omtrent 114 Alen. 14 fritstaaende ottekantede Piller, i tvende Rader, samt 4 vægfaste Piller, som danne en halv Ottekant, dele Kirkens Indre i 3 Skibe, af hvilke det midterste er dobbelt saa bredt som de andre og omtrent 6 Alen høiere end disse. Hovedskibet, saavel som Jomfruchoret, har smukke Stjernehvælvinger. Langs Kirkens nordre og søndre Væg samt tildeels den østre Endevæg (bag det nuværende Alter) strække sig Pulpiturer, der bæres af fiirkantede Piller med runde Buer imellem. Der fremkommer saaledes under Pulpiturerne lange

796

Gange, deels med Bjælkeloft, deels med lave Tøndehvælving. Bag Alteret ere Mellemrummede imellem Pillerne tilmurede; den herved fremkomne dunkle Gang har Korshvælvinger og har indvendig Høide til Hovedhvælvingen er omtrent 20 Alen. Det fordeelagtige Indtryk, som Kirken maa gjøre paa enhver Beskuer, ved sine skønne lyse Hvælvinger og den lange, dobbelte Række af fritstaaende Piller, svækkes desværre i høi Grade ved det hæslige Brædde-Skillerum, hvorved man har afskaaret ikke alene Jomfruchoret, men ogsaa et Stykke af Skibet fra den øvrige Deel af Kirken. Østerenden af Kirken er nu for Tiden Chor, og her staaer da Altertavlen, med Billedskjæreri, givet 1541 af Borgemester Sørensens Enke; de 4 S skulle betyde: Salig Søren Søren Søn. Prædikestolen er givet 1606 af Morten Venstermand til Søholt og Fru Anne Galt. Orgel paa et Pulpitur foran Skillerummet. Et Par afskyelige Pulpiturstole, tildeels klinede op imellem Pillerne, burde fjernes jo før jo heller. Kirkens mærkeligste Antiquitet er en gammel katholsk Altertavle; Maleriet, som er blevet restaureret i Kjøbenhavn, forestiller Jomfru Maria. En anden gammel Altertavle hænger paa en Væg pille foran Jomfruchoret, med et rigt forgyldt Helgenbillede i Abbedsdragt; Sagnet fortæller at Abbeden peger hen paa en Skat, der er skjult i en af Kirkens Piller *); paa Fløiene ere beskadigede bibelske Malinger. Den i 1842 afdøde Biskop Rasmus Møllers Marmorbuste er opstillet i det nuværende Chor. Det Steensenske Gravkapel er nedbrudt; derimod findes adskillige, tildeels aabne, Begravelser under Jomfruchoret. Her hviler tvende Abbedisser efter Reformationen, Jfr. Margrete Urne, † 1582, og Jfr. Margrete Norby, † 1602; og under en simpel Ligsteen gjemmes Støvet af Grevinde Leonore Christine Ulfeld.

Inscriptionen over hende lyder saaledes:

”Herre! Hafde dit Ord icke werit min Trøst, saa hafde jeg forgaaet i min Elendighed. Dette Begravwelsis-Sted tilhører Hendis Høybaarne Naade Grefwinne Leonora Christina, hvorhelst trende af hendis Søner ære nedersatte, oc sielf hviler hun her siden den 6te April Anno 1698, da hun hafde lefvit 76 Aar 8 Maaneder oc 8 Dage.” Under hendes Hoved var lagt en Pude, der er stoppet med hendes af Sorg graanede og affaldne Gaard, og hvorpaa hun havde indsyet følgende Vers:

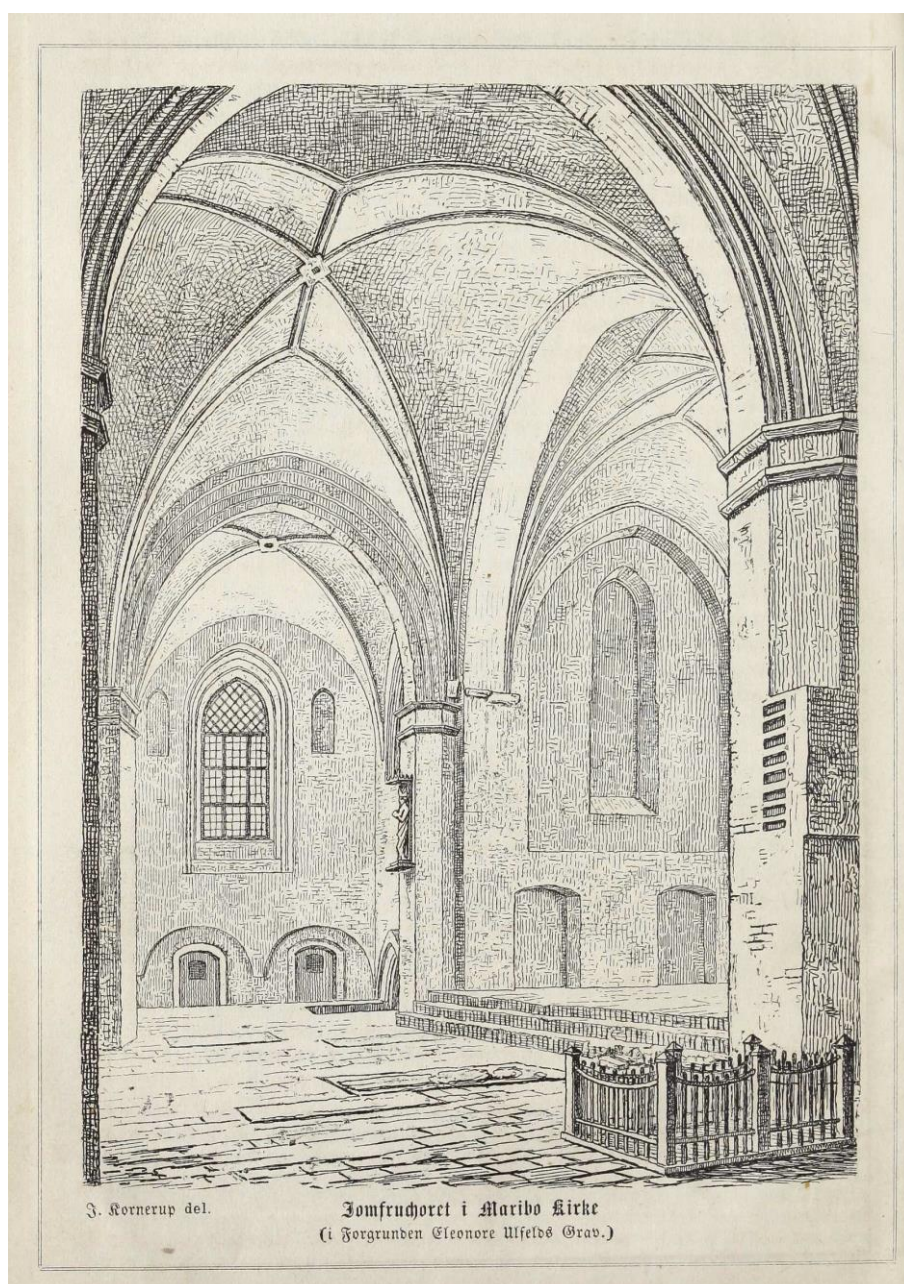
”Hvor mangel Tanke-Spaan og Hjertens Sukke-Knude
Til sammen heftet er paa denne Brude-Pude.

Naarsom nedlægget er mit Hoved paa sit Haar,
Da løses op mit Bannd: Min Siæl i Glæden staaer” **)

*) Efter Conferentsraad Vedel Simonsens Beretning i hans Udsigt over Nationalhistorie 1. S. 21 skal man i Cøln have vidst efter en reisende Murers Beretning, at den ene Pille i Maribo Kirke skal være tykkere end de Andre, og at Munkene ved deres Flugt skulle have gjemt deres Skatte og Papirer i samme.

**) Leonore Christines Grav har i tidligere Tider lidt meget af Fugtighed, hvorfor der ved dens Eftersyn for 30 – 40 Aar siden kun fandtes faa Levninger af Liget og Kisten. Disse Levninger bleve alle henlagte i et Skriin, der blev sat paa en opmuret Pille i Graven. Et Sagn fortæller, at Liget er ført til en Familiebegravelse i Jylland, et andet Sagn vil vide, at det er udplyndret og tilintetgjort af en Degn for mange Aar siden. De faa Levninger, Graven ved Eftersynet viste, have vistnok ladet disse Fortællinger opstaae.

Der er Adskilligt ved denne Kirkes Bygning, som synes at vise, at man først, i Begyndelsen af det 15de Aarhundrede, har opført den vestlige Deel af Skibet med Jomfruchoret, hvilke Dele af Bygningen ogsaa benævnes "den ældre Kirke," hvortil da senere er føiede den østre Deel af Skibet, den saakaldte "nyere Kirke." Endogsaa udvendig paa Muren kjendes en Forskjel; den ældre Kirkes Vinduer have en rigere Ledsføjning, dens Stjernehvælvinger færre Ridder; endelig seer man ovenpaa Hvælvingen Hovedskibets Sidemure opførte til en temmelig Høide over Hvælvingerne; den ældre Kirke har her spidsbuede Fordybninger, den nyere store rundbuede Aabninger o. s. v. Gulvet er bedækket med en stor Mængde Ligstene, meest over Borgerne i Byen; en af dem (som er opreist ved Væggen) over "Salig Rasmus Hansen", † 1565, er prægtig, af et Slags rødlig Marmor; i samme er udhugget Gud Fader med sin korsfæstede Søn foran sig, og over dem den Helligaand.

Byens Kirkegaard ligger ved Kirken, øst for samme. Et smukt Monument er reist paa Biskop R. Møllers Grav.

Raadhuset, opført i Aarene 1856 – 57, prydet med et lille ottekantet Taarn.

Sygehuset, opført 1846, fælles for Byen og Landet, og Hospitalet (Beguinehuset) for 10 fattige Fruentimmer. Hospitalet eier en Legatcapital af 860 Rd.

Communeskolen, inddeelt i 2 Afdelinger.

Communen eier endvidere en Bogsamling, der er grundlagt ved frivillige Bidrag 1795 af K. Seidelin, og som tæller c. 12,000 Bind af alle Videnskabsfag.

Indvaanere i 1855: 1960; i 1850: 1667; i 1845: 1416; i 1801: 696; i 1769: 508.

Byens har i de sidste 7 – 8 Aar udviklet sig betydeligt. Handel, Brændeviinsbrænderi, Haandværksbrug og Jordbrug ere de vigtigste Erhvervsgrene. Da Byen er en Landstad har den Toldsted og Ladeplads ved det 1 Miil mod Nord liggende Bandholm, hvorfra saavel den, som tildeels Rødby, har sin Udførsel og Indførsel.

I 1856 var den samlede Indførsel af sw vigtigere Varer til Bandholm Toldsted: 1604 Tdr. Salt, 143,996 Pind Kaffe, 3074 Pd. Thee, 9198 Pc. Fabrik. Tobak 13,307 Pd. Riis, 2638 Btl. Og 4595 Btlr. Viin, 514 Com. Læster og 36,877 Cbfod Trælast, 41,480 Pd. Bomuldsmanufacturvarer, 16,746 Pd. Uldmanufacturvarer, 12,924 Pd. Bomuldsgarn, 294,065 Pd. Raffinerede og uraffinerede Sukkere, 295,608 Od. Jern, 15,693 Tdr. Steenkul. Af Kornvarer og Frøsorter var den samlede Udførsel i 1856: 93,574 Tdr. og deraf til fremmede Steder 72,212 Tdr. (til England 59,836 Tdr., Norge 8751 Tdr., Sverrig 2526 Tdr., Preussen 1100 Tdr.).

Skibsfarten var i 1856 paa Udlandet: indgaaet 55 Fartøier af 1853 $\frac{1}{4}$ Com. Læsters Drægtighed med 1666 $\frac{1}{4}$ Læsters Bestuvning, udgaaer 85 Fartøier af 3118 $\frac{3}{4}$ Læsters Drægtighed med 2295 $\frac{1}{2}$ Læsters Bestuvning; paa Indlandet: indgaaet 258 Fartøier af 4206 $\frac{3}{4}$ Læsters

798

Drægtighed med 2040 Læsters Bestuvning, udgaaet 344 Fartøier af 3082 $\frac{1}{4}$ Læsters Drægtighed med 1317 $\frac{1}{4}$ Læsters Bestuvning.

Told- og Skibsfartsafgifterne have i 1856 udgjort 28,356 Rd.

Ved Bandholm Toldsted var ved Udgangen af 1856 hjemmehørende 51 Fartøier af 1041 $\frac{1}{4}$ Com. Læsters Drægtighed.

Af industrielle Anlæg fandtes i 1855 i Maribo: 1 Bogtrykkeri, (hvorfra udgives Maribo Avis), 5 Ølbryggerier, hvis Production angives til 2380 Tdr. Øl, 10 Brændeviinsbrænderier med en Production af 553,600 Potter Brændeviin, 1 Chocoladefabrik, der har fabrikeret 5000 Pd. Chocolate, 2 Garverier, af Production 1350 Stk. Huser og 2550 Stk. Skind, 1 Kalkbrænderi, af P. 1289 Tdr. Kalk, 4 Pottemagerier, Prod. Værdi 2400 Rd., 1 Vafabrik af P. 1150 Dusin Batter, 2 Tøifabriker, af P. 17,300

Alen Tøi. Ei i Maribo anlagt Teglværk har i bemeldte Aar produceret 350,000 Stk. Muursteen, 2500 Stk. Tagsteen, 6000 Stk. Brøndsteen og 12,000 Stk. Steen af forskellige Former.

I Maribo holdes 6 Markeder: 3 i Fasten med Heste og Kvæg, 1 i Juni med Kram, Heste og Kvæg, 1 i October med Kram og 1 i November med Heste.

Byens Øvrighed er en Byfoged, der tillige er Byskriver samt Birkedommer og Skriver ved Maribo Birk. 6 Borgerrepræsentanter.

Communen eier: nogle Jorder, 21 $\frac{1}{4}$ Td. Land, af Htk. 1 $\frac{1}{4}$ Td., Kirken, Raadhuset, Sygehuset og Hospitalet. I Anledning af det nye Raadhuses Opførelse har Communen stiftet en Gjæld af 8650 Rd. Communens Udgifter have i 1855 udgjort: Lønninger 571 Rd., Skorsteensfeierløn 150 Rd., Vægtervæsen og Brolægning 450 Rd., $\frac{1}{2}$ Ligningsskat 340 Rd., diverse Udgifter 350 Rd., som ere tilveiebragte ved Ligning paa Grund 861 Rd., diverse Udgifter 350 Rd., paa Næring 857 Rd., af Skorstene 151 Rd. Udgifterne til Delinqventvæsenet 1800 Rd., $\frac{1}{2}$ af Retsvidnernes Løn 40 Rd. (Knuthenborg Birk udreder den anden Halvdeel), til Skolevæsenet 1100 Rd., til Fattigvæsenet 1800 Rd., $\frac{1}{2}$ Ligningsskat 340 Rd., Extrebidrag til Kirkens Reparation 250 Rd., hvilke Udgifter ere lignede paa Grunden med 592 Rd., paa Formue og Leilighed 2963 Rd., paa Landsognet 226 Rd.

Fattigvæsenet eier en Capital paa 250 Rd.

Ved Borgerskolen, med 70 Elever, er ansat 5 Lærere og en Læreinde, ved Almueskolen, med 140 Elever, 2 Lærere. Skolevæsenet eier: i udestaaende Capitaler 6520 Rd., af Maribo Amtstue særlig 36 Tdr. Byg efter Capitelstaxt, af det nedlagte Capellanies Jorder aarlig 23 Tdr. 2 Skp. 2 $\frac{1}{4}$ Fdk. Byg, ligeledes efter Capitelstaxt. De Udgifter, der ikke kunne dækkes af ovennævnte Indtægter, paalignes. Byen har et Brand- og Politicorps, hvilket sidste er reorganiseret i Aaret 1856.

Havnen i Bandholm bestyres af en Commission, af hvilken Besidderen af Grevskabet Knuthenborg er Medlem. Den meget lange Skibsbro i Bandholm er nemlig opført af den sidst afdøde Besidder af Knuthenborg, hvorfor der ogsaa af Grevskabet hæves Havne- og Bropenge efter en fastsat Taxt.

799

I geistlig Henseende er Hillested Sogn i Fuglse Herred Annex til Maribo. En ordineret Catechet er tillige Førstelærer ved Borgerskolen. Præstekaldets Reguleringssum er 1516 Rd.

Ved Bandholm-Maribo Toldsted er ansat 1 Toldforvalter, 1 Controlleur og 3 Toldassistenter. Ved Postvæsenet en Postmester.

Amtstuen for Lolland er i Maribo. Der boer ogsaa Districtslægen for Maribo District. Apothek. Amtets 101ste Lægd. Valgsted for Amtets 2den Folketings-Valgkreds.

I aaret 1854 er i Maribo oprettet en Disconto- og Laane-Bank. Omsætningen var i Aaret 1ste Juli 1855 – 30te Juni 1856: 1,602,500 Rd. og dens Fonds 411,678 Rd.

Kjøbstaden Maribo ligger paa den Plads, hvor forhen en Landsby Skenninge eller Skemminge (I Valdemars Jordebog ”Skæmyng”) var beliggende. I Dronning Margrethes Tid skete her det Jertegn, (jærtegn) at en Plads hver Nat var oplyst af en klar Lue, og dette blev udtydet, at det var den hellige Jomfrues Villie, at paa denne Plads skulde opføres et Kloster hende til ære. Dronningen erhvervede snart efter Grunden, men selve Klosteret blev først reist under Erik af Pommern ved Aar 1417 og kaldet Maribo Kloster (habitaculum Mariæ). Det havde saavel Munke som Nonner, hvoraf hine levede efter St. Augustini, disse efter St. Birgittæ Regel. I Midten af Aarhundredet synes Klosteret at have faaet nye Bygninger; fra disse tvende forskellige Tidspunkter skriver sig vel ogsaa Kirkens Bygning (see ovenfor Beskrivelsen af Maribo Kirke). Henimod Slutningen af det 15de Arhundrede opnaaede Klosteret et stort Helligheds Ry, og andre Klostre søgte at blive optaget i dets Søsterskab. Betydeligt Jordegods synes Klosteret ogsaa at have samlet deels ved Stifterens, deels ved Privates

ilde Gave. Te r. Adelen bønfuldt nemlig Kong Christian III. Om at maatte beholde det i Klosterform, deels som et Opholdssted, deels som et Henviisningssted for deres Døttre. Aar 1556 bekræftede Kongen alle Maribo-Klosters Privilegier, som det havde f hans høisalige Forfædre, dog under Forpligtelse at give Kongen med Følge een nars Ophold, naar han drog gennem Lolland. Samme Aar blev med stor Pomp, endogsaa i Kongens og Dronningens Overværelse, Rigshofmester Mogens Gjõe's Datter Anna Gjõe indledet i Klosteret. Aar 1563 klagede Biskoppen over Fyens Stift Magister Niels Jespersen bitterlig over Nonnerne. Det hedder saaledes i Klagen blandt Andet, at Nonnerne ikke lode Præster eller andre ærlige Folk komme ind til sig, men vel toge mod unge Adelsmænd og andre, som vare drukne. Af dem taalte de, at deres Hue blev afreven og de selv tracterede ikke anderledes end Skøger. Indbyrdes levede de i daglig Kiv, Klammer og uforsonlig Trætte, bandede om Tusinde Skokker Djævl, ønskede hverandre, at Pokker maatte falde dem saa store som Fade. De sloge hverandre Ørefigen, ja drak sig saa drukne, at de ikke kunde reise sig. 1596 blev der paa Grund af de mange Uordner, der vedbleve at foregaae, gjort en ny Indretning og Bestemmelser tegne for Eftertiden. Det bestemtes saaledes, at Mandfolk ikke matte komme i Klosteret "uden at være af Adel;" at en Klosterdame, saafremt hun bliver længere end 6 Uger borte fra Klostret, da skulde hensættes paa Vand og Brød saalænge, som hun havde været borte over Tiden; at en Klosterdame, naar hun lod sig besvangre, skulde strax uden videre af Abbedissen indmures (det vil sige fængsles) og hendes hele Levetid bespises indmuret. Disse Forholdsregler synes imidlertid endnu ikke at have kunnet raade Bod paa Klostertugtens Forfald, thi Aar 1620 inddrog Kong Christian IV, ganske Klostret og henlagde det under Sorø ridderlige Academi. Det er fra dette Kloster, at Kjøbstaden Maribo har sin Oprindelse. Omdendskjendt den i Recessen af 1536 nævnes blandt Kjøbstæderne, findes den dog senere i Christian III's Regjeringstid forbigaaet i saadanne Documenter, hvor samtlige Kjøbstæder nævnes, og i et Brev af 5te Januar 1557 om Lollands og Falsters Udredelse af et Orlogsskib skjælnes udtrykkelig mellem "Kjøbstadsmændene" i Lolland og Falster og "Undersaatterne" i Maribo og Rødby; imidlertid var Byen efter samme Document dengang betydeligere end flere Kjøb-

800

Stæder, thi dens Anpart var ansat til 10 Dele, medens Nykjøbings kun var 5, Nysteds 4 og Saxkjøbings 3; ikkun Nakskovs og Stubbekjøbings vare større, resp. 20 og 12, I Frederik II's Tid findes Maribo stadig paa Listerne over Kjøbstæderne, og i et Brev af 19de Octbr. 1559 nævnes Borgermester og Raad i Byen. Siden den Tid har den altid været anerkjendt som Kjøbstad.

Aar 1596 overgik Byen en stor Ildebrand, som tillige ødelagde dens ældre Sognekirke, hvorefter Klosterkirken blev Byens eneste Kirke. I Resens Atlas ser man endnu en stor Deel af Klosterbygningerne, saaledes Omgangen af Munkeklostret syd for Kirken, til hvilken den umiddelbart stødte op; et Par mindre Bygninger af samme Kloster anføres at være Sognepræstens Residents; Nonneklostret Hovedbygning nord for Kirken sees som Ruin; en mindre Sidebygning staaer endnu. Et isoleret staaende Taarn sees tæt ved Kirkens Chor. Af Nonneklostret findes endnu Muurlevninger i en privat Have. Endeel af sammes Mure og Hvælvinger bleve 1672 med kongl. Tilladelse anvendte til Vognsted Kirketaarns Opførelse. Resten af Klosterbygningerne nedbrødes i Løbet af forrige Aarhundrede. I Grundtegningen og Prospectet af Maribo i Danske Atlas findes der intet Spor af Klostret.

Ved Maribo findes tvende gamle Borgpladse, nemlig i Skoven Vest for Grimstrup-Sø "Høislottet" eller "Liusemose Slot" og paa Borø eller Borgø i Maribo-Sø ligeud for Refshale By. I Valdemars Jordebog nævnes ikke Refshale By, men "Refshaleburgh", der sandsynligviis har været det Fæste, hvoraf der paa Øen er Spor. Idet man fortiden er beskæftiget med at rydde de gamle Grave af Liusemose Voldsted, har man fundet umiskjendelige Spor af, at denne Borg i sin Tid er bleven ødelagt ved Ild.

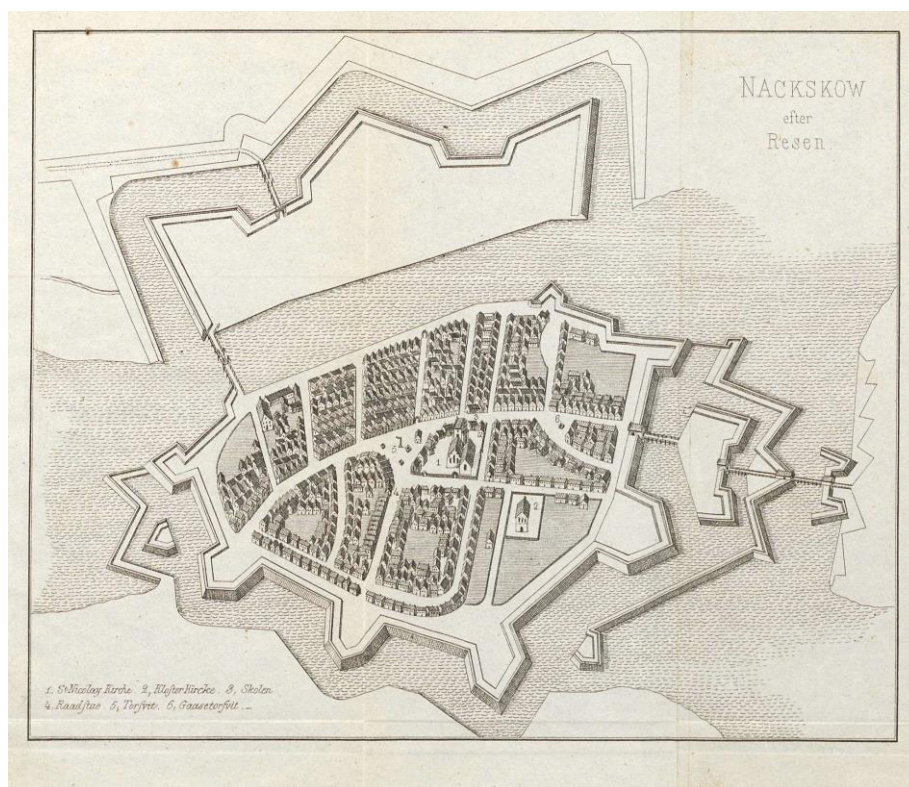
Da Maribo Kloster af Christian IV. Blev inddraget, synes Kongen at have overdraget Benyttelsen af en Deel af Ladegaardens Jorder til Byen Maribo. Disse Jorder kaldtes Udmarkerne. Da de imidlertid ikke benyttedes af Indvaanerne, skjødede Kong Christian V. dem tilligemed Maribo-Ladegaard til Kongens Leverandør Werdelman's Enke. Hun eiede ikke Gaarden mere end et Aar, og afhændede den da til Grev Adam Christopher Knuth, hvorefter den blev incorporeret i Grevskabet Knuthenborg.

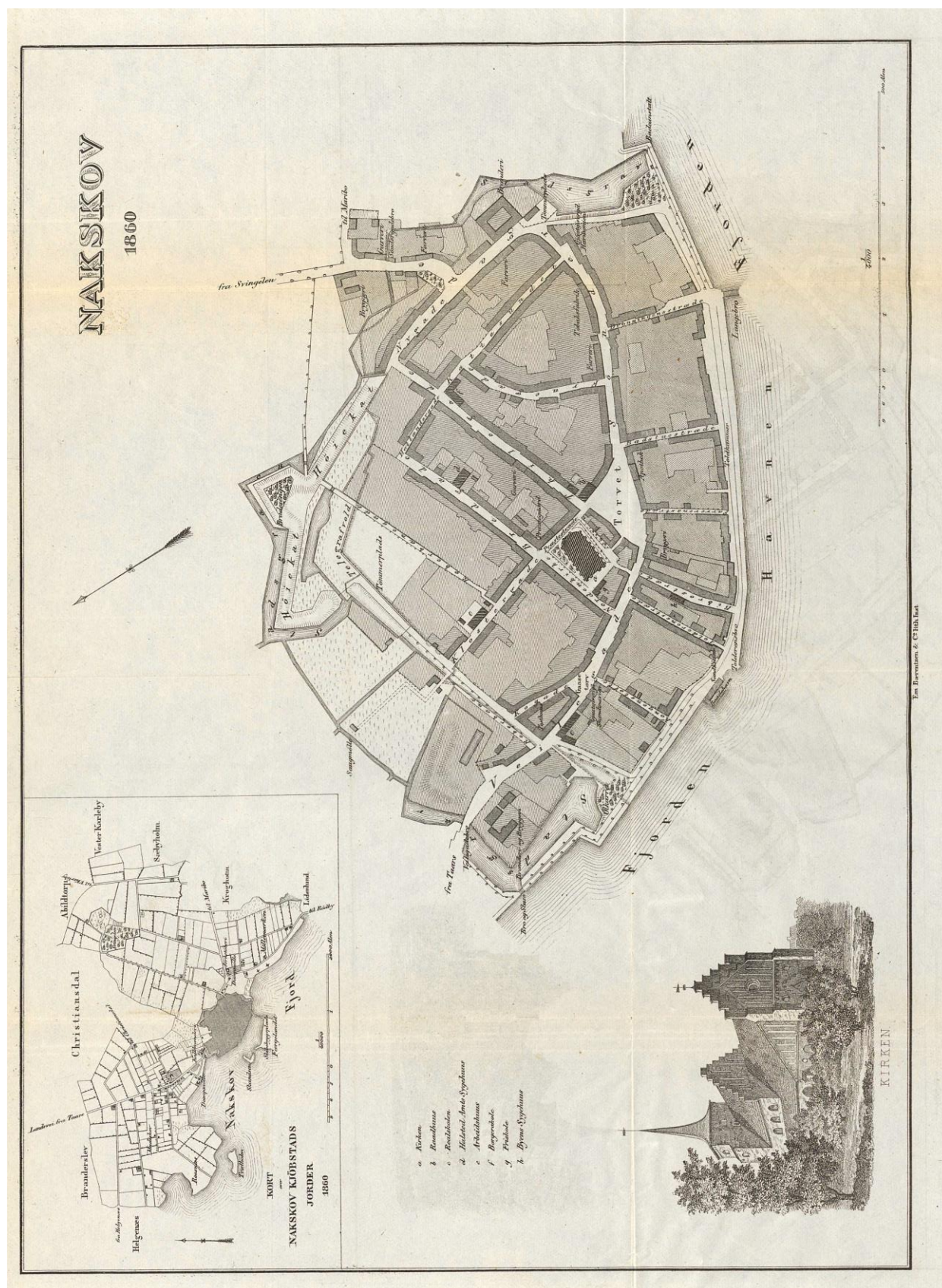
Nakskov,

Kjøbstad i Nørre Herred, den anseeligste, vigtigste og største af Lollands Kjøbstæder, ligger ved den store Nakskov Fjord paa en lav, jevn, fiid og leret Grund, der kun lidet hæver sig over Vandspeilet, omgivet mod Landsiden af tildels nu ujevne og sammensunkne gamle Volde. Afstanden til Maribo er 3 ½ Miil, til Saxkjøbing 4 ¾ M., til Gaabense 9 M., til Rødby 3 M. yd Nysted 6 M. og til Taars Færgested 1 ½ M.

Byen har 19 Gader og 561 Gaarde og Huse (i 1837: 358), hvoraf 99 udenfor Byen. Bygningernes Brandforsikringssum var i Marts 1857: 1,297,730 Td., i 1843: 530,790 Rd. I Brandforsikrings-selskabet for Stiftets Kjøbstæder havde i 1856 256 Medlemmer i Nakskov forsikkret for 645,000 Rd. Byens Areal og samtlige Jorder udgjør 999 ½ Tdr. Land, hvori er indbefattet og deelte i 336 Matriculnumere. Htk. 126 ¾ Td.

Til Nakskov Sogn hører foruden Kjøbstad-Communen tillige en Land-Commune, som bestaar af Landsbyerne Krukholm og Abildtorpe, samt nogle enkelte Steder. Land-Communen har sit eget Communalvæsen uafhængigt af Kjøbstaden og danner et selvstændigt Sogneforstanderskab. Folkemængden i Land-Communen udgjør 253 Mennesker; Hartkornet er c. 63 Tdr. Ager og Eng.

Af offentlige Bygninger mærkes:

Kirken. Dennes Ælde gaaer idetmindste op til det 13de Aarhundrede. Den var i den katholske Tid indviet til de Søfarendes Skytshelgen St. Nicolaus og havde ikke minde end 10 Altere, ligefrem da den ogsaa endnu er en sjelden anseelig Kjøbstadkirke, skjøndt den efterhaanden har mistet adskillige Tilbygninger saaledes et Capel ved nordre Side og ved den sidste Hovedreparation det, smukke hvælvede Vaabenhuus, som laae ved søndre Side af Kirken, og hvori en af Borgernes kjække Anførere under Beleiringen 1659, Diderich von Essen, var begravet. 1618 fik Taarnet et overmaade Spiir som imidlertid var saa daarligt bygget, at det allerede 7 Aar efter blæste ned. 1653 blev Choret betydelig udvidet og forlænget ved den tilbyggede Omgang, der under Byens snart paafølgende Beleiring af de Svenske benyttedes som Krudtkammer, hvorfor ogsaa Kirken, saasnart fik Nye herom, blev et Maal for hans Bomber, af hvilke dog forholdsvis kun faa ramte. Den 1ste Juni 1659 faldt saaledes en Bombe i den af Mennesker propfulde Kirke, men spang tillykke mod en Pille; en anden Bombe sprang 2 Dage efter i Nærheden af Krudtkammeret, men uden at nogen videre Ulykke skete. Den 19de Juni faldt den Bombe, som endnu ligger i Kirken; den slog igjennem Chorchvælvingen, just som der skulde være Daab og Altergang, og Præsten stod for Alteret; men ogsaa denne Gang frelstes ethvert Menneskeliv, hvorimod Kirken blev slemt ramponeret *). Paa Taarnets vestre Side findes 5 Kanonkugler indmurede fra samme Beleiring. I Aarene 1687 og 1822 slog Lynilden ned i Kirken og Kirketaarnet; det sidste Tilfælde gav Anledning til en Hovedreparation paa Kirken, hvorved det store Taarn, der tidligere havde et vansirende lidet Spidstag eller Hætte **), erholdt sit nuværende ottekantede, spaantakte Spiir, hvis Høide over Taarnmuren er 46 Alen, fra Gaden i alt 96 Alen. I dette Taarn er Uhr og 5 Klokker, af hvilke dog kun 2 ere brugelige. Kirken er, som ovenmeldt, en anseelig stor Muursteens-Bygning med et langt tresidig afsluttet Chor, hvortil den omtalte Omgang slutter sig. Skibet, der er betydelig højere end Choret, er deelt i et Hovedskib, med 3 meget høje Hvælvinger, der oplyses af 6 Vinduer, og 2 Sideskibe med meget lavere Hvælvinger, ligesom Omgangens 6 og Chorets tvende Hvælvinger. Disse Dele af Kirken oplyses ved 14 store ved sidste Hovedreparation udvidede Vinduer.

Sin nuværende store Altertavle, med Malerier og Billedskjærerarbeide fik Kirken i Aaret 1657. Den blev for et Par Aar siden restaureret med en Bekostning af omtr. 800 Rd. Det forrige Orgel, fra Christians IV's Tid, er ligeldes afløst af et nyt, paa 20 Stemmer og med c. 1000 Piber, forfærdiget af Orgelbygger Gudme; det blev indviet den 12te Octbr. 1856 og har kostet 2850 Rd., tildeels sammenskudte af Menigheden. Den Aaret iforveien foretagne Restauration af hele Kirken antages desforuden at have kostet c. 12000 Rd.; den blev i det Hele udført med Smag og Kunstsands; de nye Stoles For-

*) Jfr. Friis's Mindeblade om Nakskovs Fortid S. 66 – 67.

**) Denne skal have givet Kong Frederik IV. Anledning til at sige, at han aldrig havde seet saa stor en Mand med saa lille en Hat.

802

Sider erholdt saaledes Jern-Afstøbninger af de gamles smukke Træskjærerarbeide. Derimod blev Kirken ved samme Leilighed yderst fattig paa Epitaphier og Ligsteene; i Choret og Omgangene er der ogsaa lagt Trægulv. Dog bleve Portraiterne af 3 Præster, Saxtrup, Mag. Vidtsted og Provst Dorff restaurerede. Et Epitaphium i den nordre Sidegang over Tolder og Raadmand Niels Nielsen († 1646), med Familieportraiter og et Maleri, Christi Korsfæstelse, af ualmindelig Kunstværd. Iblandt flere, forhaabentlig kun midlertidig, fjernede Mindesmærker ere de tvende mærkelige Præstetavler og Epitaphiet over den fortræffelige Borgemester Niels Bielsen († 1671), ”den egentlige Sjæl i Byens

13

Forsvar imod de Svenske” *). Der forestaaer Kirken en udvendig Reparation, til hvilken der foreligger et Overslag paa 8000 Rd.

Raadhuset er i 1840 opført af nyt, og er tillige Thing- og Arresthuus for Lollands Sønder- og Nørre-Herreder, der til dets Opførelse have bidraget 3000 Rd.

Fattig- og Arbeidsanstalten for Byens samtlige Fattige, opført af nyt i Aaret 1847. Desuden findes 4 smaa Fattighuse. Fattigvæsenet eiede i Aaret 1855 i Capitaler 7270 Rd. Dets Gjæld c. 7775 Rd.

Skolerne. Realskolen, Borgerskolen, Friskolen.

Toldbodbygningen.

Indvaanerne i Byen og paa dens Grund i 1855: 3375, i 1850: 2955, i 1845: 2583, i 1801: 1671, i 1769: 1290.

Nakskov er en af de Byer i Henseende til Handelen en temmelig vigtig Rolle, hvilket nærmere vil fremgaae af de nedenstaaende Talstørrelser. Ved et nyt Veianlæg over nogle Arme af Nakskov-Fjord, hvortil Byen har bidraget 3000 Rd., han man søgt at tilveiebringe en livligere Communication imellem Byen og Landet.

Af de vigtigere Varer har den samlede Indførsel i Aaret 1856 været 115,151 Pd. Kaffe (i 1855: 161,274 Pd.), 209,241 Pd. Raffineret og 172,296 Pd. Uraffineret Sukker (i 1853 resp. 139,518 Pd. Og 140,343 Pd.), 1536 Tdr. Salt, 42,360 Pd. Fabr. Og ufabr. Tobak, 38,354 Pd. Riis, 3974 Btl. Og 7593 Boutl. Viin, 827 Comlst. Og 68,612 Cfd Tømmer, 4664 Btl. Rom og Genever, 244,975 Pd. Jern, 17,416 Tdr. Steenkul (i 1855: 12,691 Tdr., i 1854: 9773 Tdr.), 20,370 Pd. Bomuldsgaarn, 44,725 Bomulds- og Uldmanufacturvarer (i 1853: 30,785 Pd.).

Den samlede Udførsel af Korn har i 1856 været 98,523 Tønder (i 1855: 107,753 Tdr., efter Gjennemsnit af 1850 – 54: 111,788 Tdr., af 1848 – 1852: 120,077 Tdr.), hvoraf til fremmede Steder 75,624 Tdr., og Resten til indenlandske Steder. Af fornævnte 98,523 Rdr. Udgjør Byg 61,278 Tdr., Hvede 29,339 Tdr., Ærter 98,523 Tdr. udgjør Byg 61,279 Tdr., Hvede 29,339 Tdr., Ærter

*) Jfr. Friis S. 40 – 45 o. fl. St. Det er senere blevet Udgifteren meddeelt at Epitaphiet over Niels Nielsen nu bliver restaureret i Kjøbenhavn.

803

2189 Tdr., Havre 3063., Vikker 516 Tdr., Rug 2137 Tdr.

Af foranførte Quantum udførtes til Udlandet 75,624 Tdr., og deraf gik til England 44,687 Tdr., til Norge 28.189 Tdr., til Holland 2505 Tdr., til Preussen 210 Tdr. og til Lybek 33 Tdr. Værdien af disse i 1856 til Udlandet udførte Kornvarer er calculeret til 638,070 Rd. Udførselen af Kornvarer i 1857: 116.042 Tdr., hvoraf 54,013 Tdr. Hvede. Det bemærkes at heri ikke er medregnet Udskibningen fra de i Tolddistrictet beliggende Skibesteder Ohnse-Viig, Taars og Ravnsholt, hvorfra i 1857 er udskibet resp. 6760, - 331 og 3132 Tdr.

Nakskovs Handelsflaade var ved Udgangen af 1856 36 Fartøier af 779 $\frac{1}{4}$ Com. Læsters Drægtighed, hvoraf Dampskibet ”Lolland” paa 55 Hestes Kraft og af 31 $\frac{1}{2}$ Com Læsters Drægtighed; 17 Skibe var over 10 Lstr. (i 1843: 7 Skibe over 10 Lstr.; i 1795: 3 Galeaser og 8 Jagter paa 135 $\frac{1}{2}$ Lstr.; i 1774: 18 Fartøier, i 1767: 20 Fartøier). Handelsflaaden er i 1857 tiltaget med 4 Fartøier af 84 $\frac{1}{4}$ Clst.

Skibsfarten til og fra Nakskov har i Aaret 1856 været: i indenrigsk Fart indgaaet 320 Fartøier af 3154 $\frac{3}{4}$ Læsters Drægtighed med 1959 $\frac{3}{4}$ Læsters Bestuvning, udgaaet 300 Fartøier af 2563 Læsters Drægtighed med 1085 $\frac{3}{4}$ Læsters Bestuvning; i udenrigsk Fart: indgaaet 109 Fartøier af 3195 Læsters Drægtighed med 2361 $\frac{3}{4}$ Læster Bestuvning.

Told- og Skibsfartafgifterne have i 1856 udgjort 40,535 Rd. (i 1855: 40,600 Rd.)

Af Industrielle Anlæg nævnes i Indretningerne for 1856: 1 Bogtrykkeri (hvorfra udgives Nakskov Avis), 1 Skibsbyggeri, der i 1856 har beskæftiget c. 50 faste Arbeidere, 2 Bomuldsvæverier, der have vævet 12000 Al. Bomuldstøj, 4 Farverier, hvis Product angives til en Værdi af c. 12000 Rd., 1 Stampeværk og Klædefabrik, hvis Fabricat angives til en Værdi af 4300 Rd., 3 Garverier, hvis Fabricater angives til en Værdi af 4300 Rd., 3 Garverier, hvis Fabricater calculeres til en Værdi af c. 10,350 Rd., 1 Lysestøberie, der har støbt 1000 Lpd. Lys, 1 Spillekort- og Tapet-Fabrik, der har fabrikeret 17,280 spil Spillekort og 14,000 Ruller Tapeter (denne Fabrik er nu ved Eierens Død ophævet), 1 Tobaksfabrik med en Production af 30,000 Pd. Tobak og 300,000 Stk. Cigarer, 1 Dampmølle (en lignende var under Anlæg i 1856), der har formalet 92,000 Lpd. Hvede og Rug, 27 Mennesker og har produceret 21,600 Lpd. Grovt Støbegods, 3 Kalkbrænderier, der have prod. 2770 Tdr. Kalk, 4 Ølbryggerier med en aarlig Prod. Af 1500 Tdr. Øl, 2 Brændeviinsbrænderier med en aarlig Prod. Af 150,000 Brændeviin (i 1853: 40,600 Potter) og 4 Møller.

Af Nakskovs Kjøbstadholder bruge blandt Byens Indvaanere 5 et Beløb af over 4 Tdr. Htk., 12 et Beløb af 4 indtil 2 Tdr., 13 et Beløb af 2 indtil 1 Td. Og 128 wt Beløb af under 1 Td.

I Byen holdes Markeder Torsdag i 1ste, 3die og 5te Uge i Fasten, samt i Octbr. Og Novbr. Med Heste, Kvæg, Sviin, Gjæs og Fedevare.

804

Byens Øvrighed bestaaer af en Borgemester, der tillige er Byfoged, samt By- og Raadstueskriver. 9 Borgerrepræsentanter.

Communens Udgifter have i 1854 været: til Fattigvæsenet 4733 Rd., til Skolevæsenet 4816 Rd., til Delinqventvæsenet 300 Rd., til Brandvæsenet 617 Rd., til Byens Belysning 160 Rd. Foruden de sædvanlige aarlige Udgifter, der sandsynligviis ville stige, forestaaer der Byen i det kommende Aar en betydelig Udgift i Anledning af Omlægningen af Byens Hovedgade, der udgjør endeel af Hovedlandeveien, og hvortil Omkostningerne ere calculerede til 700 Rd. aarlig i 10 Aar. Forsaavidt de, de forskjellige Brancher tilliggende, satte Indtægter, saasom Renter af Capitaler, Grundafgifter, Jordleie, Jordskyldspenge, Arvefæsteafgifter, Skolepenge og andre Indtægter ikke have været tilstrækkelige til at afholde de fornævnte Udgifter, er dertil lignet: paa Grund 1327 Rd., paa Næring 1327 Rd., paa Formue og Leilighed 5662 Rd. og paa Brandassurancesummen 617 Rd.

Communens eier: Raadhuset med tilliggende Sprøitehuus; Kirken; Fattig- og Arbeidsanstalten; den forrige Latinskole, nu den borgerlige Realskole; Borgerskolen; Friskolen; 4 smaa Fattighuse; Jordemoderboligen; et Natmandshuus med tilliggende Jordlod; Byens Sygehuus; 3 Bomhuse; den saakaldte Svingelskov, af Areal 16 2/3 Tdr. Land, med tilhørende Skovfogedhuus. Kæmnerkassen har ingen rentebærende Capitaler; derimod eier Kirken, som fornævnt, 450 Rd., Skolerne 6006 Rd., Fattigvæsenet 7270 Rd., foruden forskjellige dertil henlagte Jorder og Tiender. Ved Udgangen af Aaret 1854 udgjorde Kæmnerkassens Gjæld 6087 Rd., Kirkens Gjæld 12000 Rd. og Fattigvæsenets Gjæld c. 7775 Rd.

Havnevæsenet bestyres af en Commission; det eier intet Fond, og dets aarlige Indtægter kunne efter et Gjennemsnit af Aarene 1852 – 1854 calculeres til c. 2280 Rd. aarlig. I Aarene 1847 – 1850 er Indløbet igjennem Fjorden til Nakskov dels udvidet, dels fordybet til c. 12 Fod, til hvilket Arbeidets Udførelse anvendtes en af de store Søbagger, og som medførte en Udgift af c. 27,000 Rd., hvortil Havnevæsenet maatte optage et Laan; i 1855 resterede derpaa 5500 Rd., som aarlig forrentes og afbetales. I de senere Aar er selve Havnen udvidet ved Opførelsen af et Bolværk paa den modsatte Side af Havnen og ved Opmuddringen af den mellemliggende Deel, ligesom der ogsaa ved dette nye Bolværk til Skibsbyggeri er anlagt en Skibsbyggerplads af saadan Størrelse, at 3 Skibe kunne staae paa Stablen ved Siden af hverandre. De gamle svenske Befæstningsarbeider paa Færgelandet blive

fortiden sløifede, deels for at skaffe Byggepladse til Huse, deels for at der kan vindes Rum til en Bedding, hvortil Skibsbyggeriet høilig trænger.

Nakskov har tidligere havt en Borgervæbning, der er ophævet ved Kongl. Rescr. Af 26de Octbr. 1853. Under 20de Septbr. 1855 er af Justitsministeriet approberet et Reglement for et forenet Brand- og Politicorps, hvorefter Politicorpsset skal udgjøre 30 Mand og Resten af Mandskabet henføres til Brandcorpsset, hvis Størrelse kan anslaaes til c. 250 Mand.

Nakskov vil i indeværende Aar (1858) erholde Gasbelysning.

I Geistlig Henseende er Branderslev Sogn i Nørre-Herred forenet med Nakskov Pastorat. Sognekaldets Reguleringssum er 1964

805

Rd. Ved Kirken er tillige ansat en ordineret Catechet, som er Førstelærer ved Byens Borgerskole.

I Nakskov ere følgende Skoler: den borgerlige Realskole, ved hvilken er ansat 3 Lærere. Denne Skoles Capitaler udgjøre 2650 Rd. Ved Borgerskolen er ansat 4 Lærere, dens Capitaler udgjøre 3356 Rd. Friskolen har 2 Lærere, hvoraf den første Lærer tillige er Chordeg. Haandgjerningsskolen har en Læreinde. En ny almindelig Skolebygning vil blive opført i den nærmeste Tid. Den skal gives Plads der hvor Realskolen nu er beliggende.

Nakskov hører under Maribo Amtstuedistrict og udgjør et eget Lægedistrict, hvortil høre Lollands Nørre- og Sønder-Herreder. Districtslægen boer i Byen. Apothek. Kjøbstaden danner Maribo Amts 100de Lægd. Valgsted for Maribo Amts 1ste Valgkreds til Folkethinget. Ved Nakskov Toldsted er ansat en Toldforvalter, en Toldcontrolleur og 5 Toldassistenter; ved Postvæsenet en Postmester.

Overformynderimidlerne udgjorde den 1ste Jan. 1857: 39,731 Rd. (i 1844: 33,043 Rd.) Nakskov har siden 11te Octbr. 1842 havt en Sparekasse, der senere er udvidet til en Laane- og Disconto-Bank. Ved Slutningen af Regnskabsaaret til 11te Juli 1857 inde stod i Banken 995,255 Rd. og den opsparrede Fond udgjorde 40,515 Rd.

Nordost for Maribo i omtrent 2000 Alens Afstand ligger den lille Byen tilhørende Lystskov Svingelskov.

Nakskov synes i sin første Opstaaen at have været et Fiskerleie. Aar 1266 skjenkede Kong Eruk Glipping, ved sin Nærværelse i Byen, denne foruden anden Jord, som nu er fraskilt, den saakaldte Skov. Dette Kong Eriks Gavebrev er Nakskovs første bekjendte Privilegium. Aar 1274 fik Byen lige Privilegier med Nestved. Aar 1300 fik den Myndighed til at sætte Skyldnere, som ikke opfyldte deres Forpligtelser til Creditorerne, i Arrest, ”en Tilladelse, som Byen lige til vore Dage meget jævnlig har benyttet.” I dette Tidsrum antages det ogsaa, at et Graabrødrekloster er stiftet i Nakskov. 1445 fik Byen Ret til Selilads ”fremfor Bønder og Andre; men først 1539 fritoges da af Nakskovs Indvaanere, der vare fødte paa Kronens Gods, for at bindes til Stavns. I Juni 1420 afbrændte en største Deel af Byen. Endnu værre blev den medtaget i Aaret 1510, da Lybekkerne overfaldt, plyndrede og afbrændte den. Forsilde kom Rigsadmiral Henrik Krummedige til Undsætning og drev Røverne paa Flugt. Dette overfald var den første Anledning til Nakskovs senere Befæstelse. Da ”det faste Slot Engelsborg,” som Kong Hans kort forinden til Værn for Byen havde ladet anlægge paa Slotø, ikke havde viis sig tilstrækkeligt til at forsvare Byen log Kong Christian III. Anlægge Volde og Grave omkring denne Befæstning. Den begyndte ved Enden af Veilegade og gik derfra over den saakaldte ”høie Kat” langs ”Kattesundet” til Enden af Søndergade, hvor den i Mands Minde nedbrudte Port stod. Under Christian IV. Blev Fæstningsgravene forbedrede 1629, og hans Efterfølger i Regjeringen Frederik III. Lod indrette et Tøihuus. Det er fra Begyndelsen af denne Konges Regjeringstid, at Arent Berntsen i ”Danmarks frugtbare Herlighed” giver et Billede af Byen, der lader antage, at denne paa hiin Tid har hørt til de mere blomstrende Stæder i Danmark. Han udtrykker sig blandt Andet saaledes: ”Byens

fornemme formuende Borgerskab vedligeholder en stor Handel tilsøes, og udi deres egne Skibe en mærkelig stor Parti af Landsens gode Vare udføre til vidt fraliggende Steder: Spanien, England, Tydskland, Norge etc.” Denne Nakskovs Blomstringsperiode blev dog snart og paa en voldsom Maade afbrudt. Den 7de Febr. 1658 viste Carl Gustavs Tropper sig for Nakskov, ledsaget af Corfitz Ulfeld. Det maa vistnok ikke mindre tilskrives dennes falske Fremstillinger af Tilstanden end Modløshed hos Commandanten Frantz Edmund, at den velbefæstede By, der, som Fremtiden viste, havde inden sin Volde en Skare af tappe

806

Borgere, strax uden Sværds slag overgav sig. Det var talt af Borgernes Hjerter, da en Indvaaner af Byen kort efter i Digtet ”Nakskovs Klageraad over sit Fald” slutter samme med disse Stropher:

”Men vil min Konge mig sit Sværd og Naade give
Igjen, og lade Mod og Manddom hos mig bo,
Da skal jeg med mit Blod mig blandt de Stæder skrive,
Der var sig selv, sit Land, sit Folk, sin Konge tro.”

Dette Løfte indlæstes ogsaa tilfulde i det følgende Aar, da Nakskov med en ringe Garnison af 1000 Mand, hvoraf 200 vare Borgere, kun 500 Soldater og Resten Bønder, Haandværkssvende og Tjenestekarle, udholdt et Bombardement og en formelig Beleiring af et Corps paa 12 Regimenter i en Tid af 11 Uger fra 1ste Mai til 15de Jule, paa hvilken sidstnævnte Dag Fæstningen først overgav sig, dog saaledes, at Garnisonen skulde drage bort med klingende Spil og Borgernes Liv og Gods være ukrænket. Dog dette sidste blev kun slet holdt.

Tribut blev taget over Haand
Mod Brev og Segl saa stærke
Og blev man lagt i Bolt og Baand,
Det maatte svie og værke.”

Dog ”de Offere, Byen dengang bragte, vare forvundne inden Aarhundredet Udgang; men Mindet om Borgernes Bedrifter lever endnu i Alles Erindring og vil aldrig uddøe, saalænge Æresfølelse, Fædrelandskjærlighed og Tapperhed kaldes Dyder af os Danske.” Fæstningens Commandant var Joachim von Korber ”en tapper, forstandig og krigserfaren Mand.” Underham stod den brave Oberstlieutenant David von Bernbach, der faldt ved det største Udfald f. 9de Juni. Foruden disse udmærkede sig under Beleiringen Sognepræsten Magister Laurits Mortensen Vidsted, Borgemester Niels Nielsen, Chef for Brandcompagniet, og Borgernes ene Anfører, den energiske Diderich von Essen. Ved Beleiringen og dem derefter følgende Occupation, under hvilken Byen maatte betale en Brandskat af 20,000 Rd. og udrede den svenske Besætnings Forplejning, leed Nakskov overmaade meget, og Byen stod efter Freden saa øde og forladt, at Borgerne endnu i 1662 maatte patouillere paa Gaderne om Natten, for at forhindre, at man bortstjal Døre, Stolper og andre Ting fra de tomme Huse. Det er formodentlig som en Belønning til Byen, at Kong Frederik III. To Aar efter Freden gav den Privilegium paa, ”at hvis Domme, som falder her til Bytinget, skulde af ingen anden Landsdommer paakjendes efter denne Dag end af Borgermester og Raad og deres Domme at appelleres for Hs. Majestæt selv og den Høiesteret.” Efter 21 Aar mistede Byen atter denne Forret, ”der for resten ikke skulde hjælpe stort til at fylde de tomme Maver.” En anden kun forbigaaende Rettighed, som den dog vel paa denne Tid ikke havde Midler til ret at benytte, var Stapelretten for Lolland, hvorved Nakskov blev hele Landets Oplagssted. Den bevilgedes 1667, men synes at være bleven hævet nogle faa Aar

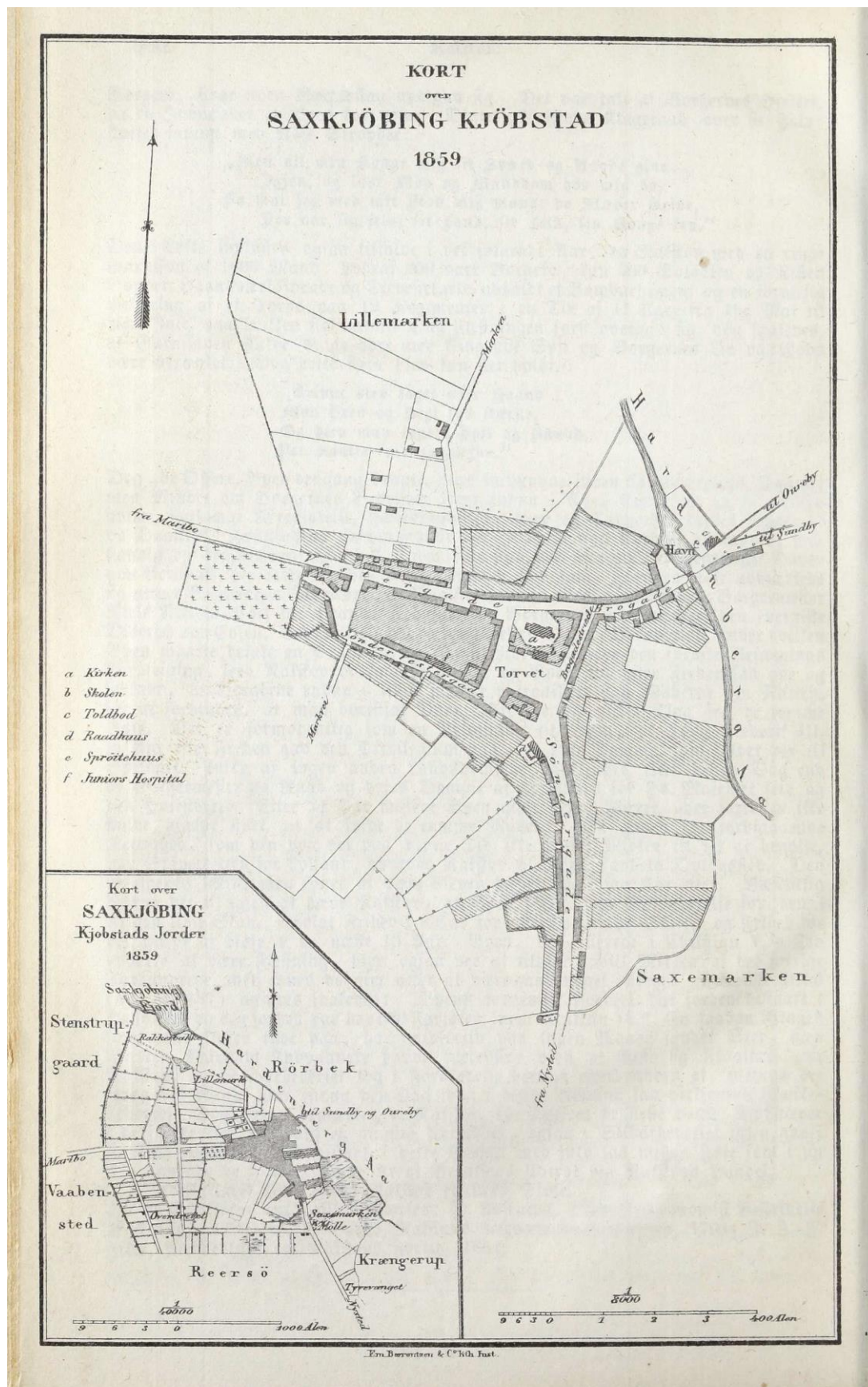

efter. Væsentlig bidrog det til igjen at hæve Nakskov, at Byen 1667, som Godtgjørelse for den i Krigen lidte Skade, erholdt Frihed i 8 Aar for alle Tyngder og Skatter og Frihed for det Halve af disse i de næste 16 Aar. Byen, der allerede i Christian V's Tid ophørte at være Fæstning, blev ogsaa ved at tiltage indtil Midten af det forrige Aarhundrede, men synes derefter atter at være gaaet noget tilbage. O Danske Atlas (IV, S. 487) anføres saaledes: "Byens fornemste Fordel har forhen bestaaet i Handelen, da den forhen har havt 50 Fartøier, men nu ikkun 18." En saadan Aftagen som dette kunde tyde paa, har imidlertid paa ingen Maade fundet Sted, men Flækken Marstals Indvaanere havde successive vidst at skaffe sig Fragtfart paa Nakskov, og Skibsrhederiet tog i Forbindelse hermed efterhaanden af, medens det forøgedes blandt hine endnu den Dag i dag i denne Retning saa virksomme Flækkebeboere. Som foran bemærket, er Nakskov, der ligesom de fleste danske Kjøbstæder i de senere Aar har havt en gunstig, ogsaa i Skibsrhederiet igjen gaaet fremad, og man kan vistnok i dette Øieblik med fuld saa megen Føie som i sin Tid anvende de foran citerede Arent Bernstsens Udtryk om Nakskovs Handel.

Indtil Aaret 1838 havde Nakskov en Lærd Skole.

Af Skrifterne om Nakskov mærkes: S. Assenius, Historisk-oeconomisk Beskrivelse af Nakskov, 1784; G. L. Baden, Nakskovs nærværende Forfatning, 1796; I. I. F. Friis, Mindeblade om Nakskovs Fortid, 1852.

Saxkjøbing,

Kjøbstad i Musse Herred, ligger paa en noget hævet Flade ved en lille Aa, som falder ud i den smalle Fjord, der har Navn efter Byen. Afstanden til Guldborg-Færgested er 1 ½ Miil, til Maribo 1 ¼ M., til Nakskov 4 ¾ M., til Rødby 3 M. og til Nykjøbing paa Falster 2 M.

Byen, der har et Areal af 304,000 [□] Alen, har 7 Gader og 155 Gaarde og Huse (i 1837: 130), hvoraf 6 Udenfor Byen, der ultimo Mars 1857 vare Branddorsikkringsselskabet for Stiftets Kjøbstæder havde i 1856 112 Medlemmer forsikkret for 288,300 Rd. Saxkjøbing har 22 Tdr. / Skp. 1 Fdk. 1 ¼ Alb. Htk. Kjøbstadjord, med et Areal af 204 Tdr. Land Ager og Eng. Af andre end Kjøbstadens egne Indvaanere bruge 5 Skpr. Htk. Til offentlig Brug, f. Ex, til Kirkegaard, Exerceerplads. Lystanlæg o. a. desl., er anvendt 13 Tdr. 3 Skpr. 2 Fdkr. Land.

Til Saxkjøbing Sogn hører foruden Kjøbstad-Communen tillige en Land-Commune, som bestaaer af Landsbyerne Reersø, Rørbæk, Oureby samt Hovedgaarden Ourebygaard. Land-Communen har sit eget Communalvæsen uafhængigt af Kjøbstaden, og danner et selvstændigt Sogneforstanderskab. Folkemængden i Land-Communen udgjør 1080 Mennesker; Htk. er c. 342 Tdr. Ager og Eng og c. 8 Tdr. Skovskyld.

Af offentlige Bygninger mærkes:

Kirken, i den katholske Tid helliget St. Paulus; den er opført af Muursteen, md senere indbyggede Hvælvinger (over disse Spor af Vægmalierier). Den er tækket med skifer, har et stort Taarn, der i 1852 er blevet prydet med et Spiir, til hvis øverste Spids der er omtrent 70 Alen. Den er tækket med Skifer,

har et srort Taarn, der i 1852 er blevet prydet med et Spiir, til hvis øverste Spids der er omtrent 70 Alen. Den har en smuk gammel Altertavle fra den katholske Tid, i Form af et Skab med oplukkede Fløidøre, i Midten Jomfru Marie med Jesusbarnet, ved Siderne Peter og Paulus og endeel mandlige og kvindelige Helgener, alt udskaaret i Træ, malet og forgyldt. 3 Klokker, Uhrværk, Orgelværk med Pulpitur. Kirkegaarden er planeret og beplantet, samt i de sidste Aar indhegnet med en Ringmuur. Kirken er formuende; thi den er bemidlet md halvanden Tiende, ikke alene af selve Byen, men ogsaa af det betydelige Landsogn, som hører hertil. Desuden har Elisabeth Friis til Berritzgaard, hvilken tidligere hørte til dette Sogn, skjænket til Kirken 500 Rd.; Kjøbmand Niels Caspersen Sive 411 Rd. 2 Mk. Courant; Vilhelm Frederik Mortensen fra Tranquebar 100 Daler til Pulpiturer, foruden flere andre. Kirken eiede ved Udgangen af 1851 en Capitalformue af c. 10,000 Rd.

Raadhuset; 2 Hospitaler eller Fattigboliger, nemlig Qurebygaards eller Christoffer Gøyes, stiftet 1581 af denne og Hustru Birte Bølle, og L. H. Juniors, stiftet i den nyere Tid. Dette sidste har Bolig for 12 Personer og eier en Capital af 3000 Rd., skjænket af Fundator.

Indvaanernes Antal var i 1855: 1058; 1850: 917; i 1845: 915; i 1801: 549; i 1769: 424.

Endskjøndt Byens Handel ikke kan være af nogen særdeles Betydning, paa Grund af, at kun smaa Fartøier kunne løbe op i den smalle og grundede Fjord indtil Mundingen af den Aa, ved hvilken Sækkjøbing

808

Ligger, medens de større Fartøier maa losse og lade ved Oureby, der ligger ved Fjordens Munding, har dog ogsaa denne, ligesom de fleste andre Byer, i de senere Aar hævet sig i mercantil Henseende. Af de vigtigere Varer var den samlede Indførsel i 1856: 517 Tdr. Salt, 2004 Tdr. Steenkul, 51,494 Pd. Uraffineret og 66,117 Pd. Raffineret Sukker, 10,565 Pd. Sirup, 87,221 Pd. Jern, 59,512 Pd. Kaffe (i 1855 47,773 Pd., i 1854 39,266 Pd.), 141 ½ Com. Læster og 36,818 Cfod. Trælast (i 1855 54 ½ Læster og 22,004 Cfod, i 1854 82 Læser og 9857 Cfod.) 10,072 Pd. Bomulds- og 3309 Pd. Uld-Manufacturvarer, 7007 Pd. Riis.

Udførselen af Korn har i 1856 været i alt 30,280 Tønder (i 1855 37,380 Tdr., i 1854 35,735 Tdr.), hvoraf til England 17,389 Tdr., til Norge 4260 Tdr., til Sverrig 1319 Tdr. og Resten til indenlandske Steder.

Ved Sækkjøbing Toldsted vare hjemmehørende ved Udgangen af 1856 6 Fartøier af 68 Com. Læsters Drægtighed.

Skibsfarten har i 1856 været: i indenrigsk Fart indgaaet 181 Fartøier af 2039 ½ Com. Læsters Drægtighed med 972 ½ Læsters Bestuvning, udgaaet 169 Fartøier af 1468 ¾ Læsters Drægtighed med 536 ¼ Læsters Bestuvning; i udenrigsk Fart indgaaet 21 Fartøier af 392 Læsters Drægtighed med 322 Læsters Bestuvning, udgaaet 29 Fartøier af 803 Læsters Drægtighed med 684 Læsters Bestuvning.

Told- og Skibsfartsafgifterne have i 1856 udgjort 8199 Rd., i 1855: 8687 Rd., i 1854: 8310 Rd., i 1853: 8031 Rd.

Af industrielle Anlæg mærkes følgende: 3 Væverier, hvis Fabricat i 1856 angives til en Værdi af 5900 Rd., 1 Farveri (Productionsværdi 1800 Td.). 2 Garverier (Prod. Værdi 9900 Rd.), 1 Kalkbrænderi (Prod. Værdi 3000 Rd.), 1 Pottemageri (Prod Værdi 508 Rd.), og endelig et Skibsbyggeri, som imidlertid i Aaret 1856 kun har udført Reparations-Arbeide. Brændeviinsbrænderiernes Production i 1856 calculeres til 45,198 Potter.

Af Kjøbstadens Indvaanere bruge 2 et Beløb af 4 indtil 2 Tdr. Htk., 4 et Beløb af 2 indtil 1 Td. Og 37 et Beløb af under 1 Td. Htk.

I Saxkjøbing holdes Markeder i Februar og Mats Heste og Kvæg; i Juli, i October og i November med Heste og Kvæg.

Byens Øvrighed bestaaer af en Byfoged, der tillige er Byskriver samt Herredsfoged og Skriver i en Deel af Musse Herred; 6 Borgerrepræsentanter.

Communens Udgifter i 1854 have udgjort 3100 Rd., hvoraf til Fattigvæsenet 1055 Rd., til Skolevæsenet 650 Rd., til Delinquentvæsenet 82 Rd., til Brandvæsenet 55 Rd., samt til Lønninger, Skatter, Renter og andre Udgifter 1278 Rd., paa Næring 208 Rd., paa Brandassurancesummer med 234 Rd., paa Formue og Leilighed 1969 Rd., og endelig ved Udleining af nogle Jorder m.m., ved Mulcter og andre Indtægter 421 Rd.

Communens eier: Kirken, Raadhuset, Skolen, et Fattighuus og en

809

Jordemoderbolig, i Capitaler 1213 Rd., som er et Brolægningsfond, hvorimod den har en Obligations-Gjæld af 2500 Rd. (1855).

Havn har Byen egentlig ikke; efter ”Danske Lods” kunne kun Skibe indtil 6 Fod gaae op til Byen. Efter den foreliggende Beretning er Løbet og Anløbspladsen dog nu fordybet 2 Fod.

Saxkjøbing har hverken Borgervæbning eller Politicorps, men derimod et Brandcorps, bestaaende af 148 Mand.

I geistlig Henseende er Byen forenet med Landsbyen Rørbæk samt Oureby og Ourebygaard. Præstekaldets Reguleringssum er 1470 Rd.

Byen har en Borger- og Almueskole, hvortil en ny Bygning opførtes i Aaret 1847, der er saavel Betalings- som Friskole, og ved hvilken er ansat 3 Lærere. Til Skolen har L. H. Junior skjænket et Legat paa 600 Rd.

Saxkjøbing hører under Maribo Amtstuedistrict og til Maribo. Apothek. Byen udgjør i Forening med den til samme hørende Landcommune Maribo Amts 102de Lægd. Valgsted for Maribo Amts 3die Folkethings Valgkreds.

Ved Toldstedet er ansat en Oppebørselscontrolleur og 2 Toldassistenter, hvoraf den ene er stationeret ved Losse- og Ladepladsen Oureby og ved Postvæsenet en Postmester, der tillige har Tilsyn med Befordringsvæsenet.

Overformynderimidlerne udgjorde 1ste Jan. 1857: 4302 Rd. (i 1843: 3980 Rd.)

I Valdemars Jordebog forekommer blandt de til Konungslef henlagte Steder Byen ”Saxthorp” mellem ”Woræby”, nu Oureby, og ”Wapnæstath”, nu Vaabensted. Denne By synes at have været den første Optindelse til den kjøbing, som senere tog Navn efter samme, og hvis Beliggenhed vidner om, at den stammer fra en Tid, da man mere søgte at gjemme Byerne Vikinger og Sørøvere, end at anlægge dem paa Steder, som vare bekvemmere for Handel og Skibsfart. I en Fortegnelse over Landets Dyrkning og Indkomster fra c. 1270 nævnes ”Saxakøpimgh” som Kjøbstad tilligemed Naskov. Kong Erik Menved udstedte 1306 et Brev herved han befaler alle sine Mænd, Myntere, Vragere og Andre, som boe i Saxkjøbing og der drive Handel, at betale til Indbyggerne i Byen al den Gebyhr, der tilkom Kongen af det Gods, som udførtes af Byen. Kort derefter, nemlig d. 24de Juni 133, fik Byen af Grev Johan af Holsten, til hvem Lolland var pantsat af Kong Christoffer II., de ældste Privilegier, som haves, men i hvilke der dog omtales andre Privilegier og Friheder. Ved hinde Grev Johans Privilegier gives der Byens Borgere de samme Rettigheder, Friheder, gode og lovlige Vedtægter, som Borgerne i Roskilde og andre Torvesteder i Sjælland bruge (Suhms Danm. Hist. XII. S. 400 – 2) Som et Beviis paa Tidernes Vildhed og Raahed bør det nævnes, at da Kong Christoffer II, og hans Søn Otto i Forsommeren 1333 opholdt sig i Saxkjøbing, efter at have mistet næsten hele Riget, blev Kongen overfaldet af 2 Adelsmænd Hennike Breyde og Johannes Ellemose. De beleirede Huset, hvori Kongen

boede, og da han ikke vilde gaae ud til dem, satte de Ild på Huset og drev ham ved Røgen ud af Vinduet, hvorefter de bemægtigede sig hans Person og førte ham fangen til Aalholm-Slot, som Grev Johan da havde inde, men saasnart denne fik Underretning om Overfaldet, satte han strax Kongen i Frihed. Saxkjøbing har oftere lidt Skade af Ildebrand, sidste Gang i Sept. 1800. Den har i Aarhundrede gjort god Gremgang og næsten fordoblet Antallet af sine Indvaanere. Den er imidlertid endnu Amtets Kjøbstad, en Stilling, som den igjennem 300 Aar har indtaget (jfr. Det ved Maribo anførte Document fra 1557).

810

Rødby

Kjøbstad i Fuglse Herred, ved den østlige Vig af Rødby Fjord, paa en lav fiid, leret og skovløs Grund. Afstanden fra Maribo er 1 ½ Miil, fra Nakskov 4 M. og fra Nysted 3 M.

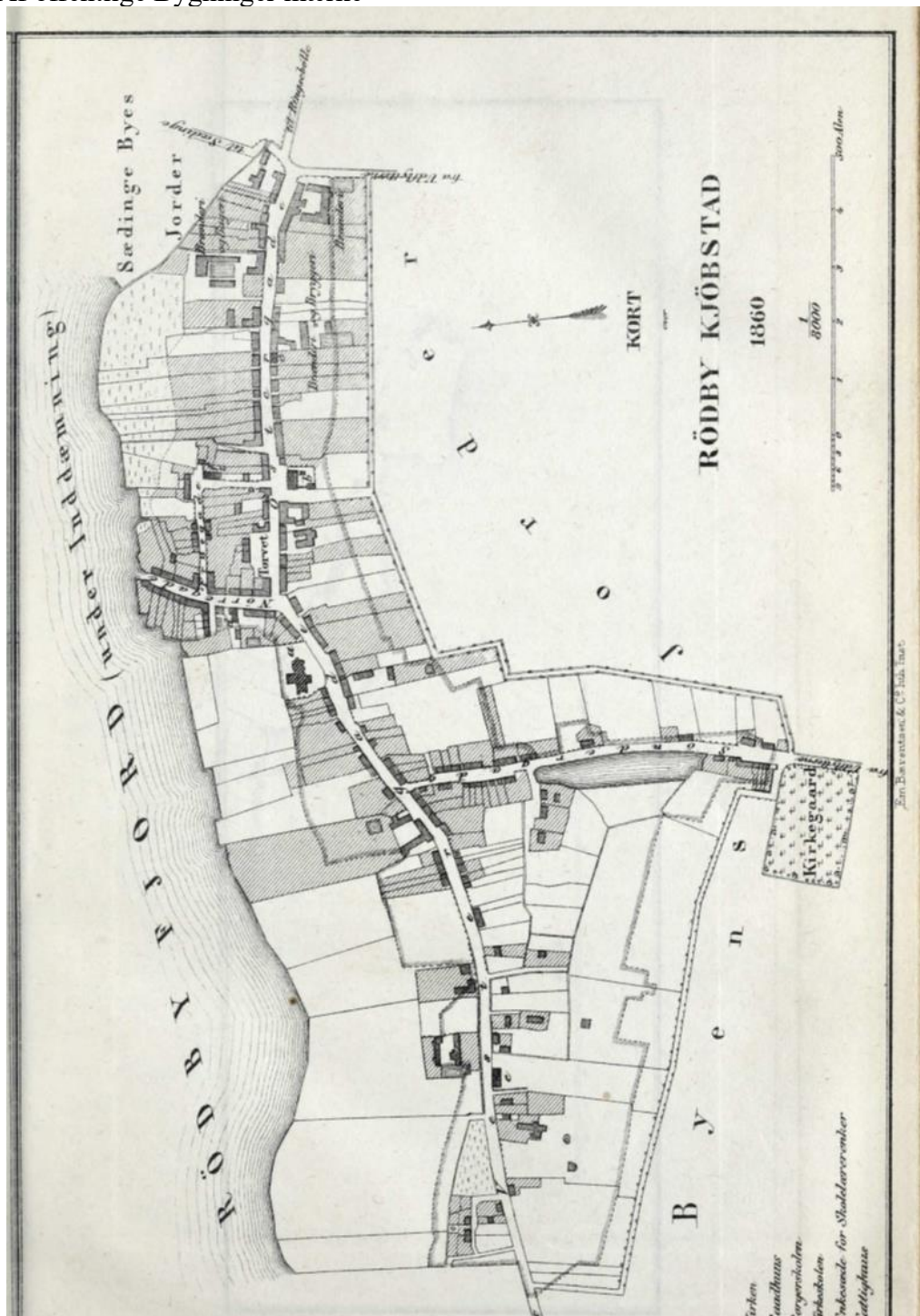
Byens Areal er 674,000 □ Alen. Den har 5 Gader og 274 Huse (i 1837: 175), hvoraf 175 i den egentlige By, hvilke til 1 ste Marts 1857 vare brandforsikkrede for 317,750 Rd. (i 1843: 200,010 Rd.) Rødby har 114 Tdr. 1 Skp. 1 Fdk. 1 ¼ Alb. Htk. Bebyggede Kjøbstadjorder). Matriklen angiver kun Rødby Kjøbstad Jorder til 284 Tdr. ¾ Alb. Htk., idet den ikke til disse Jorder henregner nogle Lodder af Øen Lang med 3 Tdr. 4 Skp. 2 ¾ Alb. Htk. A. og E., men henføre disse Lodder, som ere indbefattede under den bebyggede Deel af Rødby Kjøbstadjorder til Tirsted Sogn. Rødbys bebyggede og ubebyggede Kjøbstadjorder have tilsammen et Areal af 2383 Tdr. Land, hvoraf 2101 Tdr. er Ager og Eng og 282 Tdr. Land Overdrev. Af andre end Kjøbstadens egne Indvaanere bruges 26 Tdr. 6 Skp. 1 ½ Alb Htk.

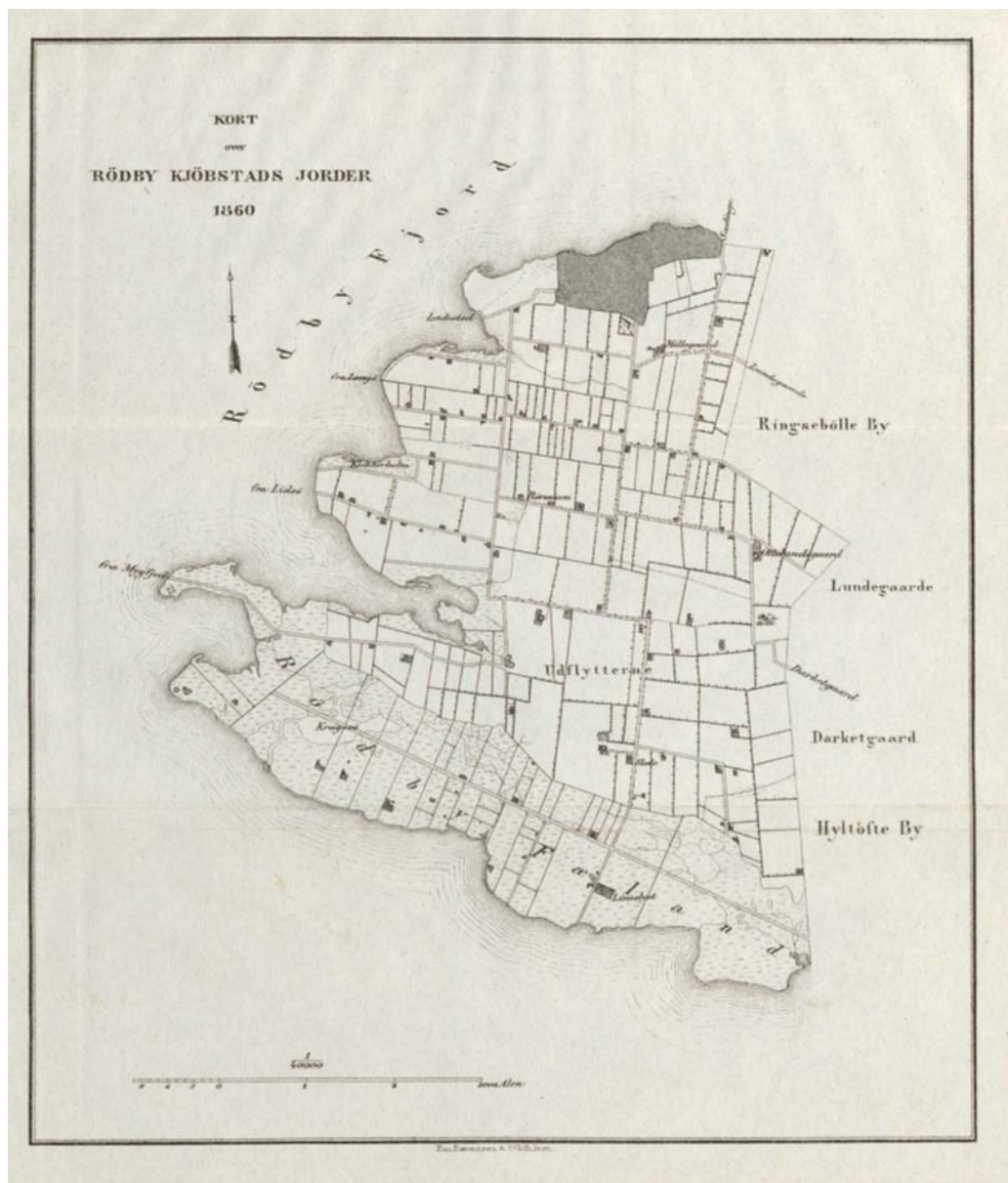

Til offentligt Brug F.eks. til Exerceerplads, Kirkegaard, Lystanlæg o. a. desl., er anvendt 3 Tdr. 2 Skp. Land.

Rødby Kjøbstad har intet særskilt Landdistrict. Dog maa gjentages, at en Deel af Kjøbstadens egentlige Jorder ere bebyggede; men i communal Henseende har der hidtil ikke dannet sig noget Landdistrict i Modsætning til Kjøbstad-Communen.

Af offentlige Bygninger mærke

Kirken, der udmærker sig mere ved sit høie Taarn og Spiir (120'), end ved sin Størrelse. Fra Taarnet haves en meget viid Udsigt ind over det maleriske Land mod Maribo-Sø, ligesom ud over Fjordens mange Æer og Holme, samt over Beltet til Femerns og Holsteens Kyster. Kirken har undergaaet Hovedreparationer 1632m 1728 og senere, og har derved faaet et smukt Udseende baade indvendig og udvendig. 1827 fik den en Tilbygning, saa at den blev en halv Korskirke. Den er kun hvælvet i Choret, har Orgel, Altertavle af Træskjærerarbeide samt en mærkelig gammel Kalk fra 1466. I Taarnet ere 2 Klokker. Af Epitaphier og Ligstene findes ingen. Kirkens aarlige Indtægter udgjorde efter Stat. Tabv. I 1842 230 Rd. Den eies af Staten.

Raadhuset, opbygget 1818; Skolen; Fattighuset.

Indvaanere i 1855: 1545; i 1850: 1339; i 1845: 1159; i 1801: 776; i 1769: 655.

De vigtigste Erhvervsgrene ere Agerdyrkning, Haandværksdrift og nogen Handel. Handelen hæmmes dog meget ved, at Byens Losse- og Ladeplads Kramnitze, ligger 1 $\frac{1}{4}$ Miil fra Byen og desuden er i en maadelig Tilstand, da den er udsat for at tilsandes og kun kan befares ad smaa Fartøier. Havnen, indenfor Kramnitze Gade (7 Fod Vand), dannes af 4 Pæle, der staae i Øst og Vest langs Stranden. Fra den yderste Pæl gaaer en daarlig Rende i krum Retning sønden om Magleholm og norden om Langø op til en maadelig Bro af løse Steen ved Næsbæk, hvilken tjener som Udsibningssted for Rødby; men

811

Da Indløbet til Fjorden kun har 4 – 5 Fod Vand, kunne ikkun Baade gaae op. Ved Hjælp af Baade maae derfor de 6 i Rødby hjemmehørende Fartøier, af samlet Drægtighed 17 Læster, losse og lade, imedens de selv forblive i Kramnitze. Af de nævnte Fortøiningspøle har Havnevæsenet kun en aarlig Indtægt af 20 – 30 Rd.

Den samlede søværts Indførsel til Rødby af de vigtigere Varer har i Aaret 1856; været 1381 Pd. Kaffe, 667 Btl. Viin, 2236 Cbfd. Trælast, 1542 Pd. Bomulds-garn og 1843 Pd. Bomulds- og Uld-Manufacturvarer, 1416 Pd. Uraffineret og 2860 Pd. Raffineret Sukker, 2007 Pd. Sirup, 7583 Pd. Jern, 180 Tdr. Steenkul. Denne ringe Indførsel har sin Grund i, at de fleste til Rødby bestemte Varer og navnlig de betydelige Qvantiteter, der indføres fra Kjøbenhavn, losses ved Toldstedet Bandholm og kunne saaledes ikke medtages i Opgivendet for Rødby.

Korn-Udførselen har i Aaret 1856 været 2073 Tdr., der Alt er gaaet til indenlandske Steder. Her gjælder imidlertid den samme Bemærkning, som ovenfor er fremsat for Importens Vedkommende, idet den søværts Udførsel indskrænker sig til, hvad Prangere fra Femern og Kiel opkjøbe hos Landmændene og udføre i mindre Fartøier til deres Hjemstavn, medens Hovedudførselen skeer over Bandholm, hvortil er c. 2 $\frac{1}{2}$ Miil over Land, og hvis Havn kan befares af større Fartøier med enhver Vind.

Skibsfarten til og fra Rødby er saaledes ubetydelig og har i 1856 været: i indenrigsk Fart indgaaet 45 Fartøier af 183 Læst. Drægtighed med 114 Læst. Bestuvning, udgaaet 41 Fartøier af 178 $\frac{3}{4}$ Læst. Drægtighed med 88 $\frac{1}{2}$ Læst. Gods; i udenrigsk Fart indgaaet 9 Fartøier af 21 $\frac{1}{4}$ Læst. Drægtighed med 4 Læst. Gods.

Told- og Skibsfartsafgifterne have i 1856 udgjort 2758 Rd.

Egentlige Fabriksanlæg har Byen ikke, hvorimod der findes 2 Brændeviinsbrænderier, som i det nævnte Aar have produceret c. 100,000 Potter Brændeviin.

Af Kjøbstadens egne Indvaanere bruge 17 et Beløb af over 4 Tdr. Htk., 20 et Beløb af 4 indtil 2 Tdr., 24 et Beløb af 2 indtil 1 Td. Og 59 et Beløb af under 1 Td. Htk.

I Rødby holdes Markeder i Febr., i Marts., i Juli, i Octbr. Og i Novbr. Med Heste og Kvæg.

Byens Øvrighed er en Byfoged, der tillige er Byskriver samt Herredsfoged og Skriver i Fuglse Herred. 6 Borgerrepræsentanter.

Communens Udgifter have i 1854 udgjort 4826 Rd., hvoraf bl. A. til Fattigvæsenet 152 Rd. Disse Udgifter ere tilveiebragte ved Ligning paa Næring, paa Brandsasurancsummer samt paa Formue og Leilighed.

Communnen eier: Thing- og Arresthuset i Forening med Fuglse Herred, Fattighuset, Jordemoderhuset, 2 Skolebygninger, hvoraf den ene paa Byens Mark, med 6 Tdr. Land hver. Fattigvæsenet har en Capital paa 240 Rd. Byens Gjæld udgjør i alt 8400 Rd.

Byen har ingen Borgervæbning, men et Brandcorps paa 115 Mand og et Politicorps paa 24 Mand.

812

I geistlig Henseende er Ringsebølle Sogn i Fuglse Herred som Annex forenet med Rødby. Sognekaldets Reguleringssum er 1700 Rd.,

En ordineret Catechet er tillige Førstelærer ved Borgerskolen.

I Rødby selv er, som anført, en Skole, deelt for Fremtiden i Realclassen og Borger-og Almueskolen, og paa Byens Mark en Skole for Udflytterne; ved hver af disse Skoler er ansat en Lærer.

Byen hører under Maribo Amtstuedistrict og til Maribo Lægedistrict. Districtslægen boer i Maribo. Apothek. Byen danner Maribo Amts 99de Lægd.

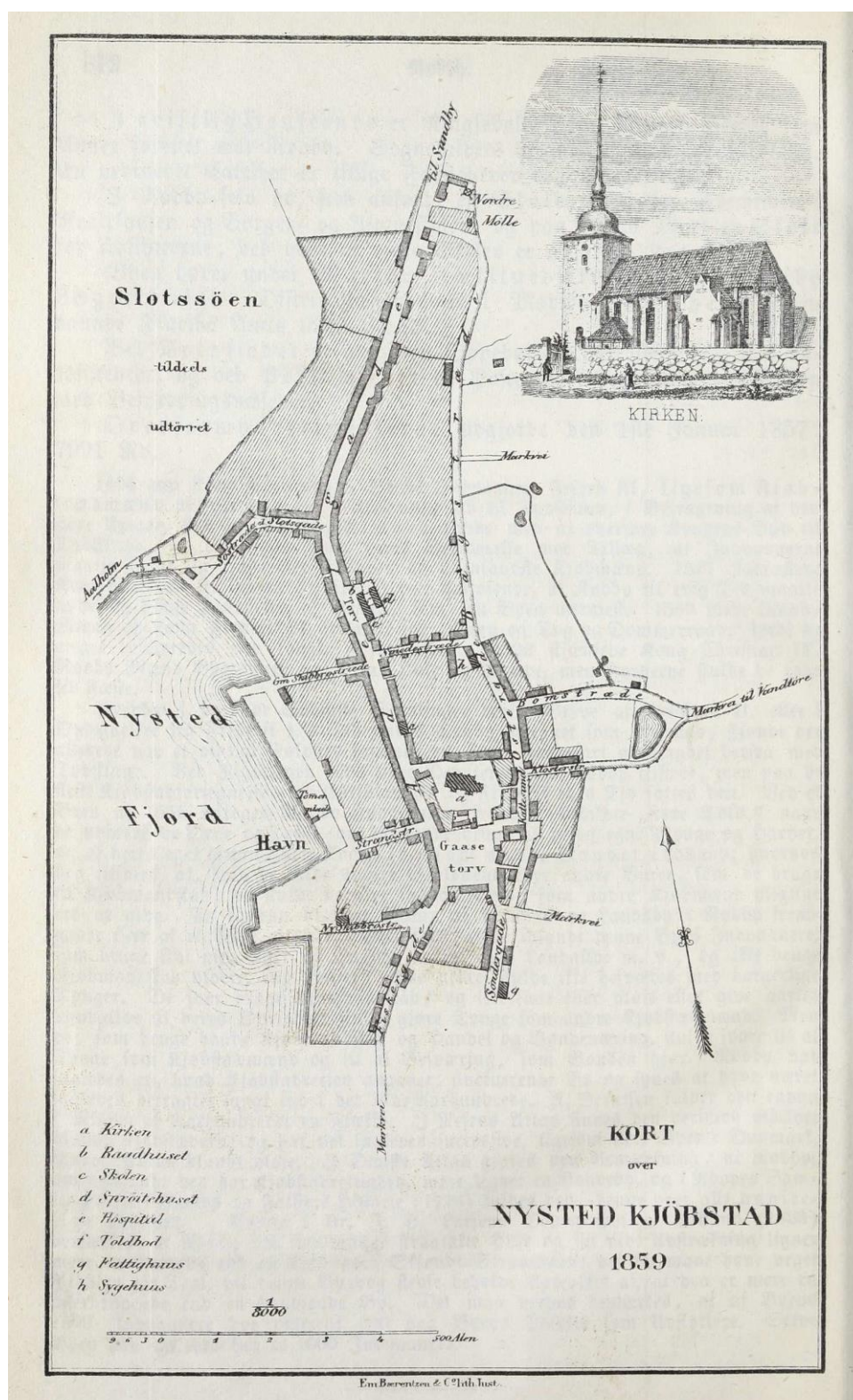
Ved Toldstedet er ansat en Oppebørselscontrolleur og 2 Toldassistenter, og ved Postvæsenet en Postmester, der tillige har Tilsyn med Befordringsvæsenet.

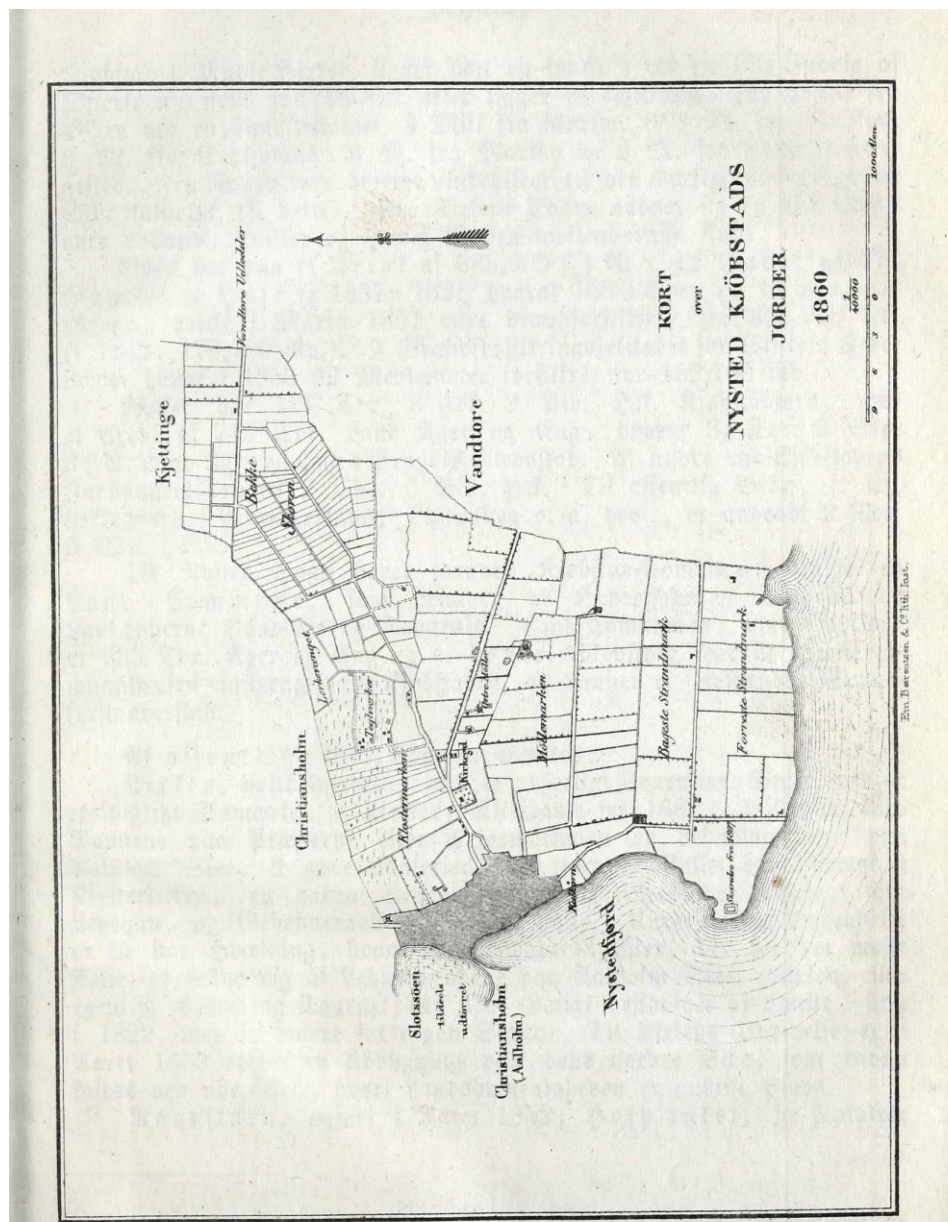
Overformynderimidlerne udgjorde den 1ste Januar 1857: 7991 Rd.

1454 gav Kong Christiern I. Byens Indvaanere Frihed til, ligesom Kjøbstædmænd at seile med deres Kjøbmandskab til Tydskland, i Betragtning af den store Umage, Kost og Tæring, Almuen havde med at overføre Kongens Bud til Tydskland, og 1506 gav Kong Hans Bekræftelse med Tillæg, at Indvaanerne maatte sælge, og købe med Bønder og udenlandske Kjøbmænd. 1517 stadfæstede Kong Christian II. samme Privilegier med Tilføiende, at Rødby til evig Tid maatte nyde og bruge Halvdelen af Langø, som laa Byen nærmest. 1580 bleve Rødby Mænd af Kong Frederik II. fritagne for "Navn og Tog og Dommerraad," fordi de meget besværedes ved kongl. Fordringskab. 1632 skjænkede Kong Christian IV. Rødby Mænd Bygningen paa deres Huse og Gaarde, men Jorderne skulde de tage til Fæste.

Hverken i de Suhmske Samlinger trykte Breve af Christian II. eller i Optegnelser fra Frederik I.'s Tid findes Rødby betegnet som Kjøbstad, skjøndt der allerede var et vigtigt Toldsted sammesteds samt Færgefart og Handel derfra med Tydskland. Ved Rigsdagen 1536 vare Deputerede fra Rødby tilstede, men paa de fleste Kjøbstadsfortegnelser fra Christian III. og Frederiks II.'s Tid fattes den. Ved et Brev af 1555 fritoges Rødby Indvaanere fra den saakaldte "store Told," naar de udførte de Øxne og Heste, som de havde brugt til deres egne Plouge og Harver, og af ders eget hjemmefødte Kvæg, ligesom andre Bønder i Lolland; hvorhos dog tilføies, at hvis de vilde udføre Staldøxne eller andre Varer, som de bruge til Kjøbmandskab, da skulde de give saadan Told, som andre Kjøbmænd pligtige ere at Give. En saadan blandet Natur af Kjøbstad i Rødby fremgaar især af et Brev af 1557. Heri siges, at de iblandt denne Byes Indvaanere, som bruge Avl med Ager og Eng og aarlig Landgilde m. v., og ikke bruge Kjøbmandskab videre, end Bønder ellers gjøre, skulde ikke besværes med borgerlige Tyngder. De som bruge Kjøbmandskab og Handel og Bondenæring, skulde svare til al Tyngde som Kjøbstædmænd og til al Besværing, som Bonden gjør. Rødby var saaledes en, hvad Kjøbstadretten angaaer stuctuerende By og synes at have været saaledes betragtet langt ind i det 17de Aarhundrede. A. Bentsen kalder den endnu i Midten af Aarhundredet en Flække. I Resens Atlas findes den derimod afbildet blandt Kjøbstæderne og har vel saaledes successive, ligesom flere Byer i Danmark, fundet Plads blandt disse. I Danske Atlas gjøres den Bemærkning, at Rødby, omendskjøndt den har Kjøbstadrettighed, mere ligner en Bondenby, og i Rhodes Samlinger til Lollands og Falsters Historie (1776) kaldes den "denne over alle uanseelige Kjøbstad." Endnu i Dr. J. H. Larsens Topographi af Lolland (1833) bemærkes, at Rødby ved sine mange straatakte Huse og sin viede Udstrækning ligner mere en Landsby end en Kjøbstad. Skjøndt Straatagene vel nu maa have veget Pladsen for Tegl, vil denne By dog stedse beholde Udtrykket af, at den er mere en agerbrugende end en handlende By. Det maa derhos bemærkes, at af Byens 1500 Indvaanere boe omtrent 500 paa Byens Marker som Udflyttere. Selve Byen har saaledes kun c. 1000 Indvaanere.

813

Nysted,

Kjøbstad i Musse Herred, ligger høit og smukt *) ved een lille Indvig af Østersøen, nord for hvilken atter ligger en fersk Sø, kun adskilt fra Vigen ved en Landstrimmel, 3 Miil fra Rødby, 6 ½ M. fra Nakskov, 2 M. fra Saxkjøbing, 3 M. fra Maribo og 2 M. fra Sundby-Færgested. Fra Nysted føre herlige Lindealleer til det nærliggende ældgamle Slot Aalholm, (s. dette). Fra Kirkens Taarn aabner sig en viid Udsigt over Lolland, Falster og Havet til den Meklenborgske Kyst.

Byen har paa et Areal af 685,000 □ Al., 12 Gader og 174 Gaarde og Huse (i 1837: 162), hvoraf 158 i Byen og 16 paa dens Grund, hvilke i Marts 1857 vare brandforsikkrede for 396,270 Rd. (i 1843:

179,780 Rd.). I Brandforsikkringsselskabet for Stiftet Kjøbstæder havde i 1856 92 Medlemmer forsikret for 152,700 Rd.

Nysted har 114 Tdr. 3 Fdk. 2 Alb. Htk. Kjøbstadjord, med et Areal af 743 Tdr. Land Ager og Eng, hvoraf 34 Tdr. 3 Skp. 3 Fdk. Land og Eng i Brugs-Fælledsskab. Af andre end Kjøbstadens Indvaanere bruges 2 Tdr. 6 Skp. Htk. Til offentlig Brug, f. Ex. Kirkegaard, Exerceerplads, Lystanlæg o. a. desl., er anvendt 2 Tdr. 5 Skp. Land.

Til Nysted Sogn hører foruden Kjøbstad-Communen tillige en Land-Commune, som bestaaer af Hovedgaarden Aalholm og Landsbyerne Vandtore og Taagense. Land-Communen, hvis Hartkorn er 335 Tdr. Ager og Eng og c. 18 Tdr. Skovskyld, har sit eget Communalvæsen uafhængigt af Kjøbstaden, og danner et selvstændigt Sogneforstanderskab.

Af offentlige Bygninger mærkes:

Kirken, høitbeliggende, med et anseeligt Taarn med Spiir, der er et vigtigt Sømærke, 4 Klokker, Altertavle fra 1662, 2 Tavler med Navnene paa Præsterne efter Reformationen og Lehnsmændene paa Aalholm Slot, 2 gode Malerier, der fordum skulle have hængt i Klosterkirken, en aaben Begravelse, hvori Grevinde Raben, født Levetzau, og Geheimeraad F. Raben hvile. Under denne Begravelse er en stor Hvælving, hvori en Mængde Ligkister, der for det meste skulle indeholde Lig af Lehnsmændene paa Aalholm Slot. Kirken, eller egentlig Spiiret og Taarnet, er flere Gange beskadiget af Lynild, sidst i 1822, men er senere sat i god Stand. Til Kirkens Udvidelse er i Aaret 1633 opførte en Udbygning paa dens nordre Side, som endnu kaldes den nye Kirke, hvori Landsbymenigheden er anviist Plads. Raadstuen, opført i Aaret 1852; Hospitalet, de saakaldte

*) Lollands Beskriver Dr. J. H. Larsen yttre sig i sit efterladte Manuscript om Musse Herred saaledes: "Nysted har en høi, smuk og sund Beliggenhed med Skov, ferske Søer, frisk Søluft og godt Vand. Den tager sig særdeles smuk ud, enten man beskuer den under Indseilingen til Havnen, eller man kommer landværts fra Nykjøbing, hvortil Kirken med sit Spiir, der endnu ligger høiere end Byen, ligesom og Christiansholms Herresæde samt Byens 3 Møller bidrage hver Sit og i Forening."

814

Fattigboder for 8 Lemmer; et Sygehuus, opført 1831; Skolebygningen.

Indvaanere i Byen og paa dens Grund i 1855: 1227; i 1850: 1082; i 1845: 1036; i 1801: 690; i 1769: 494.

Nysteds uheldige Beliggenhed saavel med Hensyn til dens ringe Opland som ogsaa det grundede Farvand i og udenfor Havnen, foranlediger, at Byens Handel er temmelig ringe. Havnen kan ikke beseiles af Fartøier med større Dybgaaende end 12 Fod, og de større Fartøier kunne derfor kun indtage den halve Ladning ved Skipsbroen, medens Resten maa prammes ud omtrent $\frac{1}{4}$ Miil fra Havnen.

Den samlede Indførsel af de vigtigere Varer har i Aaret 1856 været 7126 Pd. Riis, 58,353 Pd. Uraffineret og 52,780 Pd. Raffineret Sukker, 8712 Pd Sirup og 69,930 Pd. Jeern. De overveiende Partier af disse Varer ere indførte fra Kjøbenhavn. Fra Norge og Sverrig er derhos indført 172 $\frac{1}{2}$ om. Læster og 21,859 Cbfd. Trælast.

Udførselen Kornvarer og Frøsorter har i Aaret 1856 været 40,970 Tdr., hvoraf England har modtaget 23,696 Tdr., Belgien 1000 Tdr., Norge 3690 Tdr., Preusen 500 Tdr., Lybek 300 Tdr.; Resten til indenlandske Steder. I 1802 udførtes c. 16,000 Tdr. Korn, i 1824 c. 28,000 Tdr.

Ved Nysted Toldsted vare ved Udgangen af 1856 hjemmehørende 7 Fartøier af 95 Com. Læsters Drægtighed.

Skibsfarten har i 1856 været: i indenrigsk Fart indgaaet 125 Fartøier af 1760 Læsters Drægtighed med 624 $\frac{1}{4}$ Læster Gods, udgaaet 102 Fartøier af 1025 $\frac{3}{4}$ Læsters Drægtighed med 771 Læst. Gods; i udenrigsk Fart indgaaet 26 Fartøier af 513 $\frac{1}{4}$ Læsters Drægtighed med 412 Skibsfartsafgifterne have i 1856 udgjort 8402 Rd.; i 1855: 11,570 Rd.; i 1854: 8356 Rd.; i 1853: 7099 Rd.

Af industrielle Anlæg nævne Indberetningerne fir 1856 1 Kalkbrænderi, 1 Skibsbyggeri, der beskæftiger 20 Arbeidere, og 5 Brændeviinsbrænderier, hvori produceres c. 200,000 Potter Brændeviin aarlig.

Af Kjøbstadens Indvaanere bruge 5 et Beløb af over 4 Tdr. Htk., 9 et Beløb af 4 indtil 2 Tdr., 18 et Beløb af 2 indtil 1 Td. Og 75 er Beløb af under 1 Td. Htk.

I Nysted holdes Markeder i Septbr. Og Novbr.

Byens Øvrighed bestaaer af en Byfoged, der tillige er Byskriver samt Birkedommer og Skriver ved Nysted Birk. 6 Borgerrepræsentanter.

Communens Udgifter udgjorde i 1854 til Fattigvæsenet 756 Rd. Og 20 Tdr. Rug, Skolevæsenet 930 Rd., Delinquentvæsenet 100 Rd. Og Brandvæsenet 20 Rd. Disse Udgifter ere tilveiebragte ved Ligning paa Næring 713 Rd., paa Grund 804 Rd., paa Formue og Leilighed 1936 1936 Rd. Og 14 Tdr. Rug.

Communen eier: Raadstuebygningen, for hvilken der i 1855 skyldtes 2574 Rd., og en Jordlod paa Tdr. Land.

815

Havnevæsenet bestyres af en Commission, bestaaende af 5 Medlemmer. Havnekassens Capitaler udgjøre 5500 Rd., og dens Indtægter af Havne- og Bropenge udgjorde i 1854: 1973 Rd. Løbet er fordybet til 12 Fod.

Nysted har ingen Borgervæbning, men et Brandcorps, der tæller 190 Mand, samt et Politicorps af 24 Mand (regl. 20de Septbr. 1855).

I geistlig Henseende er Herritzlev Sogn i Musse Herred som Annex forenet med Nysted. Sognekaldets Reguleringssum er 1916 Rd.

En ordineret Catechet er tillige Førstelærer ved Borgerskolen.

Ved Borger- og Almueskolen, der er inddeelt i 3 Classer, hvoraf en Realclasser, er ansat 3 Lærere. Skolen har faaet en ny Bygning, for hvilken Communen har en Gjæld af 4000 Rd.

Byen hører under Maribo Amtstuedistrict og til Maribo Lægedistrict. Districtlægen boer i Maribo. Apothek. Byen udgjør Maribo Amts 98de Lægd.

Ved Toldstedet 1 Toldoppebørselscontrolleur med 2 Toldassistenter; ved Postvæsenet en Postmester, der tillige har tilsyne med Befordringsvæsenet.

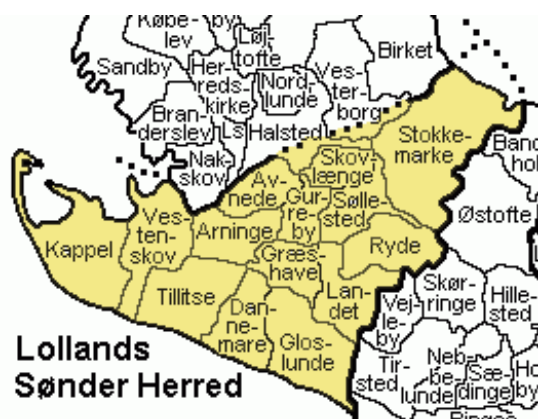
Byens Overformynderimidler udgjorde d. 1ste Jan. 1856: 2581 Rd.

Naar Byen er anlagt vides ikke; men at den skylder Slottet Aalholm sin begyndelse og dette samt Klosteret sin videre Udvikling og Tilvæxt, er høist rimeligt. Byens Indvaanere bleve anseete som Bønder og Vornede under Aalholm Slot, indtil Kong Erik af Pommern 1409 gav dem deres Frihed og Byen sine første Privilegier. 1455 afbrændte 100 Gaarde og Huse, 1560 atter et stort Antal, 1700 igjen 40 og 1729 endnu flere. 1750 afbrændte Nysted (Aalholm) Ladegaard, der var oprettet af det seculariserede Klosters gods; senere, efterat den var opbygget igjen, blev den afbrudt og henlagt under Christiansholm. Byen er nu i en god Fremgang; det vil imidlertid vist blive den skadelige, saafremt det foreliggende Project, om Broes Anlæg over Guldborgsund ved Nykjøbing, kommer til Udførelse, idet en stor Deel af Byens Opland da vil gaae tabt til Fordeel for Nykjøbing.

I Katholicismens Tid har der i Nysted været et Franciskanerkloster, stiftet af Eierne til Kielstrup 1286. 1392 døde Valdemar Podebusk paa sin Visitatsreise i Lolland og blev begravet i Klosterkirken. 1554 blev Klosters Have skjænket Sognepræsten Nik. Wulf og hans Eftermand, efterat Klosteret var nedbrudt og ødelagt og Jordegodset seculariseret. Nu er intet videre Spor deraf end Klostermarken, nogle hvælvede Kælderen og murede Vandledninger. Af Resens Atlas seer man, at Klosterbygningerne alt have været nedrevne, da Tegningerne til samme bleve optagne ved Aar 1650 – 60.

816

Lollands Sønder-Herred.

32

Der udgjør med sin sydlige Halvdeel den sydvestlige Deel af Lolland og rækker desuden med sin nordlige Halvdeel op til Bandholms-Bugten, skiller paa 1 – 2 Miles Strækning Nørre-Herred fra Fuglse Herred.

Herredet omgives af Bandholms-Bugten, Nørre Herred, hvorfra de 2 fra Vesterborg-Sø i Nord og Syd udspringer Aær samt Nakskov-Fjorden adskiller Til Herredet hører følgende Øer og Holme: Lindholm i Søen mellem Smaalandene, Magleholm, Lille-Holm, Lille-Skovland, Rapperholm m. fl. I Rødby-Fjord, og Langø, Bogø, Ydø, Bondensholm, Skinderholm, Kaareholm, Store- og Lille-Veilø, Barneholm, Stensholm og Stensø i Nakskov-Fjord. Jorderne ere for største Delen leermuldede, med undelag af Leer, som almindelig er beliggende 8 – 9 Tommer under Overfladen; paa den østre Deel findes vel Jordsmonnet noget mere sandblandet, men dog gode Tørv ikkun nogle faa Steder og navnlig i Stokkemarke Sogn. Fladeindholdet udgjør omtrent $4\frac{1}{2}$ □ Miil, hvoraf henimod $\frac{1}{2}$ □ M. er Skovareal (3613 Tdr. Land Fredskov). Htk. 405 Tdr. 2 Fdk. $\frac{3}{4}$ Alb. Aær og Eng, 39 Tdr. 5 Skp. 2 Fdk. $\frac{3}{4}$ Alb. Skovskyld og 11 Tdr. 6 Skp. Mølleskyld. Indvaanernes Antal ved Folketællingens i 1855 var 9685. Sønder-Herred danner i Forening med Nørre-Herred eet Provsti.

Vestenskov Sogn omgivet af Annexet Kappel, Tillitze og Arninge Sogne samt Nakskov-Fjord og Langelands-Beltet. Kirken $\frac{3}{4}$ M. s. s. v. for Nakskov. Arealet, c. 4000 Tdr. Land, hvoraf 157 Tdr. Land Fredskov (endeel af Sønderkov, Havrevænge og Veilø Skov), er jevnt og tildeels fiidt: endeel af Arealet er indvundet ved Inddæmning. Til Sognet høre de i Nakskov-Fjord beliggende Øer og Holme Store- og Lille-Veilø, Stensø, Stensholm, Barneholm, Kaareholm, Skinderholm og Bondensholm. Htk. 363 Tdr. A. og E. og 3 Tdr. Msk.

I Sognet: Byerne Vestenskov med Kirke, Præstegaard, Skole og Vindmølle, Skovby, Sangsø. Raarup, Brødebølle, Læsø og Næsby; Hovedgaarden Fredsholm med Øen Veilø, 56 Tdr. Htk., 929 Tdr. Land, hvoraf 521 Tdr. Land Ager, 302 Tdr. Land Eng, 100 Tdr. Land Skov og 6 Tdr. Land Holme i Nakskov-Fjord ($30\frac{1}{2}$ Td. Htk. Fæstegods); Avlsgaardene Bartoftegaard, 23 Tdr. Htk. 150 Tdr. Land Ager og 6 Tdr. Land Brødebøllegaard, 16 Tdr. Htk., 115 Tdr. Land Ager og Eng; Gd. Hovgaard; Svane-

817

Kjær Vindmølle og Fælends Vindmølle. I alt i Sognet 46 G. og 87 H., hvoraf 9 G. og 45 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 904. Jordbrug er Hovederhvervet. Lidt Fiskeri drives, men ikke af nogen Betydning.

Sognet hører under Sønder-Herreds Jurisdiction (Nakskov), Maribo Amtstuedistrict og Nakskov Lægedistrict; 1ste Vgds. Amtets 79de Lægd. Sognet danner en egen Commune. Kirken tilhører Staten. Præstekaldets Reguleringssum er 2060 Rd. Præstegaardens Areal er 60 Tdr. Land af $7\frac{1}{2}$ Td. Htk.

Vestenskov Kirke er temmelig anseelig, med smukke Hvælvinger, men uden Taarn, saa at Kirkens vellydende Klokke hænger i et simpelt Klokkehuus af Træ. Smukt Altermaleri forestillende den hellig Nådvere.

Den sjællandske Biskop Nic. Edinger Balle var født d. 12te Octbr. 1744 i Vestenskov; hvor hans Fader var Degn († 1816).

Hovedgaarden Fredsholm er i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede oprettet af Dronning Sophies Hofmester Joachim v. Barnewitz, en anset og dygtig Mand, hvis Enke Fru Øllegaard v. Pentz ægtede Geheimeraad v. Passau, en Meklenborger; de opførte 1632 den endnu staaende Hovedbygning af eenetages Grundmuur med takkede Gavle, og kaldte Gaarden efter deres Søn Frederik, saa at dens

rette Navn er Fritzholm eller Frederiksholm, som den almindelig blev kaldet. Familien v. Barnewitz uddøde paa Sværdsiden 1677, og Gaarden kom da senere i Bülowernes Besiddelse, indtil de 1754 kjøbtes tilligemed Rudbjerggaard af Grevinde Knuth til Knuthenborg, for hendes tredje Søn Baron Conrad Ditlev Knuth til Conradsborg, der døde 1805 som Geheimeraad o. s. v. 1819 kom Gaarden ved salg fra Familien Knuth; Bøndergodset (259 ½ Td. Htk.) solgtes, paa endeel Huuslodder nær, men ved Inddæmninger blev Eiendommens Areal betydelig forøget og forbedret under de følgende Eiere. I 1855 frasolgt Stensø, hvoraf en egen Gaard oprettedes.

Kappel Sogn, Annex til Vestenskov Sogn, omgivet af dette, Nakskov-Fjord, Langelands-Beltet og Lollands-Beltet. Kirken, midt i Sognet, 1 ½ M. s. v. for Nakskov. Arealet, 3503 Tdr. Land, er fladt; Jordsmonnet leret og mergelblandet, mod Strandbredderne gruset. Paa Raasmarke Skov og Selveiernes smaa Skovhaver nær, er Sognet aldeles skovløst. Naturen har deelt Sognet i 2 Dele, det faste Land og Øerne i Nakskov-Fjord, hvortil kommer den lange i N. V. udskydende Sandstrimmel, der med adskillige Aabninger, hvorover Høivandet gaaer, fører ud til den bredere og af nogle Lodser beboede Deel deraf, som formedelst sin albueformige Skikkelse fører Navnet Albuen. Dei Nakskov- eller Albue-Fjorden beliggende til Sognet hørende Øer ere: Langø, Bogø og Ydø. I Sognets sydlige Deel findes 2 Søer (Gottesgade-Sø og Høke-Sø). Htk. 336 Tdr. A. og E. og 1 Td. Msk.

I Sognet: Byerne Kappel med Kirke, Skole og Vindmølle, Knubbeløkke, Vesternæs, Sjunkeby, Jordbjerg, Langø By med Vindmølle paa Øen af samme Navn; Albuens Lodshuse; paa Ydø 7 Boelssteder; Hovedgaarden Gottesgabe, 39 Tdr. Htk., 300 Tdr. Land; Avlsgaarden Kallehavegaard, 14 ¾ Td. Htk., 120 Tdr. Land Ager og 4 Tdr. Land Skov og en Gaard paa Bogø af 12 Tdr. Htk. I alt i Sognet 56 G. og 75 H., hvoraf 10 G. og 27 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 794. Udenfor Jordbrug og lidt Fiskeri er ingen Erhvervsgræn af nogen Betydning.

Sognet hører til de samme Administrativ-Inddelinger som Hovedsognet. Amtets 80de Lægd. Sognet danner en egen Commune. Kirken tilhører Staten.

818

En i Nærheden af Kirken liggende, nu tilstoppet Kilde, hvis Vand skal have havt en jernagtig Smag, var i den katholske Tid en Hellig Kilde ("Hellig Trefoldighedskilde"), der ogsaa efter Reformationen havde stærk Søgning af Syge, hvorfor Frederik II. 1570 gav Befaling, at Kilden skulde tilkastes og det hosliggende Capel nedbrydes. Men ingen af Delene skete;

Gottesgabe hører til de nyere Herregaarde i Landet, da den først 1723 er oprettet af Kong Frederik IV., der lagde Landsbyen Knubsbyes Jorder under Hovedgaardstaxten og dertil over 250 Tdr. Htk. Bøndergods. Den saaledes oprettede Hovedgaard blev derpaa bortspillet i et Lotteri og vunden af en Major v. Plötz, hvem Kongen havde befalet at tage 15 Sedler, paa Numer 375. Plötz, der var en født Tydsker, kaldte Gaarden Gottesgade. Efter hans Død kjøbte Grevinde Knuth den til sin Søn Baron Conrad Knuth. Den Knudthske Familie solgte den saavel som Fredsholm i dette Aarhundrede. Størstedelen af Godset solgtes 1818.

Arninge Sogn omgivet af Græshave, Gurreby, Aunede, Vestenskov og Tillitze Sogne samt Nakskov-Fjordens søndre Vig. Kirken omtrent midt i Sognet, ¾ M. s. s. o. for Nakskov. Arealet 2355 Tdr. Land, er aldeles jævnt og tildeels fiidt og Jordsmonnet leret og mergelblandet. I Sognets vestlige Deel findes en Indsø, Bækkenet, og en mindre Aa, der falder i Nakskov-Fjord. Htk. 262 ¾ Td. A. og E.

I Sognet: Byerne Arninge med Kirke (hvælvet, Klokkehuus istedetfor Taarn), Præstegaard og Skole, Embs, Oreby, Tryghuse, Kuditse og Grønnegade; Hollebygaarde (4 G.), Suderballegaarde (2 G.);

Bredelandsgaard, Bakkeveilegaard. I alt i Sognet 39 G. og 53 H., hvoraf 3 G. og 13 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 500. Det næsten udelukkende Erhverv er Jordbrug; dog findes ikke faa Handværkere, ligesom nogle Huusmænd ernære sig ved Arbeide i Rudbjerggaards Skove.

Sognet hører under Sønder-Herreds Jurisdiction (Nakskov), Maribo Amtstuedistrict og Nakskov Lægedistrict; 1ste Vgkds. Amtets 73de Lægd. Sognet danner en egen Commune. Kirken tilhører Staten. Præstekaldets Reguleringssum er 1084 Rd. Til Præstegaarden hører c. 90 Tdr. Land af 11 $\frac{1}{4}$ Td. Htk.

Dannemare Sogn omgivet af Annexet Tillitze, Gloslunde og Græshave Sogne samt Lollands Beltet. Kirken, nordlig i Sognet, 1 $\frac{1}{4}$ M. s. s. o. for Nakskov. Arealet, 2564 Tdr. Land, hvoraf 149 Tdr. Land Fredskov (endeel af Østerskov og Sønderskov), er jevnt: Jordsmonnet leret, mergelblandet, ved Strandkanterne gruset. Sognets sydlige og sydøstlige Deel er meget udsat for Oversvømmelser ved Høivande. Htk. 261 Tdr. A. og E., 5 Tdr. Sksk. Og 2 Tdr. Msk.

I Sognet: Byerne Dannemare (en meget sroe Landsby, 16 G. og 58 H.) med Kirke (ei i 1831 opført Taarn af Træ med Spiir; ikkun Choret hvælvet), Præstegaard, Skole og Vindmølle, Størstedelen af Egebølle, hvoraf Resten hører til Tillitze Sogn, med Vindmølle; Amalienager, Charlottenlund med Skole, Gyldenbjerg, Maulskov-Huse, Langholm og Høiene ere Benævnelser paa Samlinger af Beboelser uden at være egentlige Byer; Avlsgaarden Vibegaard, 16 $\frac{3}{4}$ Td. Htk., 163 Tdr. Land; Skovriddergaarden i Egebølle. I alt

819

I Sognet 39 G. og 81 H., hvoraf 20 G. og 54 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 659. Jordbrug er saagodtsom det eneste Erhverv.

Sognet hører under Sønder-Herreds Jurisdiction (Nakskov), Maribo Amtstuedistrict og Nakskov Lægedistrict; 1ste Vgkds. Amtets 87de Lægd. Sognet danner en egen Commune. Kirken tilhører Staten. Præstekaldets Reguleringssum er 1930 Rd. Præstegaardens Areal er 104 Tdr. Land, hvoraf 5 Tdr. Land Skov, af 13 Tdr. Htk.

Paa Maulskov Mark findes en Steendysse med 9 store Stene tværs over Høien (F.M.)

Tillitze Sogn, Annex til Dannemare, omgivet af dette Sogn, Arninge, Græshave og Vestenskov Sogne samt Lollandsbeltet. Kirken, nordøstlig i Sognet, 1 M. s. s. o. for Nakskov. Arealet 4360 Tdr. Land, er jevt og fladt; og Jordsmonnet leret. Sognets hele Areal; dog er kun 474 Tdr. Land Fredskov. Htk. 424 Tdr. A. og E. og 11 Tdr. Sksk.

I Sognet: Byerne Tillitze med Kirke og Skole, Støby, Klynge, Maibølle, Munkeby, Gammelby, noget af Egebølle (Nørre-Egebølle), hvoraf Resten hører til Dannemare Sogn: Hovedgaarden Rudbjerggaard, 89 $\frac{3}{4}$ Td. Htk. A. og E. og 11 Tdr. Sksk., 670 Tdr. Land Ager og Eng, 680 Tdr. Land Skov, ()258 $\frac{1}{2}$ Td. Htk. Bøndergods, 9 $\frac{7}{8}$ Td. Htk. Arvegæstegods, Arvefæstegaarden Østerskovgaard, Afbyggersgaarden Vindeholm) og Arvefæstegaarden Rosenbjerg, under Baadesgaard Gods, 14 $\frac{1}{2}$ Td. Htk., 112 Tsr. Land; for enkelte Gaarde og Samlinger af Beboelser haves følgende Benævnelser: Raageskov (2 G.), Rudbjerg (2 G.), Lempehuse (5 H.), Nygaardshuse. I alt i Sognet 47 G. og 94 H.

Indvaanere: 905. Intet særligt Erhverv udenfor Jordbrug.

Sognet hører til de samme Administrativ-Inddelinger som Hovedsognet. Amtets 88de Lægd. Sognet danner en egen Commune. Kirken tilhører en Privatmand.

Tillitze Kirke er overalt hvælvet: Klokkehuus ved siden af Kirken. Ved Kirkens vestre Ende er en aaben Begravelse, tilbygget 1625, hvori nogle af Familien Barnewitz m.fl. ligge begravne. Paa det vestre Hjørne af Vaabenhuset er i en Grundsteen udhugget en Runeskrift fra den christelige Tid. (F. M.)

Rudbjerre (eller Rugbjerg) By, af hvilken nu 2 Gaarde ere tilbage, forekommer i det 14de Aarhundrede i Forbindelse med en hosliggende mindre Herregaard, og denne Gaard og By sees i lang Tid at have tilhørt Familien Galt; den sidste Eier af denne Familie var Rigsraad Peder Ebbesen († 1548) en mægtig og rig, men ikke synderlig uegennyttig Mand, der vidste paa sin Viis at drage Nytte af Kirke- Reformationen under Christian III., idet han uden videre nedbrød endeel (Sagnet melder endogsaa 18) Kirker og Capeller i Jylland, og anvendte disses Steen, Tømmer og Bly o. s. v. til sin egen Fordel. I Frederik II's Tid tilhørte Gaarden Rigsraad Erik Rud, hvis Søn Knud Rud til Sandholt ægtede Fru Ellen Marsviin og skjænkede Rudbjerggaard til dennes bekjendte Datter Fru Kirstine Munk, Grevinde til Slesvig-Holsten; hun solgte dog snar Gaard og Gods til Joachim v. Barnewitz til Fredsholm, med hvilken Gaard Rudbjerggaard nu fordetmeste havde Eier tilfælles. Fru Øllegaard v. Pentz forøgede Gaardens Jorder betydeligt ved at lægge under samme 8 nedlagte Bøndergaarde i Rudbjerre, Gammelby, og Maibølle Byer. Rudbjerggaard forblev imidlertid længere i Familien Knuths Besiddelse og solgtes først i Aaret 1855 til den nuværende Eier for 514,000 Rd. Omtrent 1/3 af Bøndergodset (oprindel. 396 Tdr. Htk. ny Matr.) var iforveien solgt til Fæsterne. Hovedbygningen har tvende gamle Fløie

820

Af Muur- og Bindingsværk: et stort grundmuret Taarn, som af den nuværende Eier er blevet repareret og forsynet med Jernrækværk, skriver sig fra Knud Ruds Tid, 1606.

Gloslunde Sogn omgivet af Rødby-Fjord, Annexet Græshave, Dannemare Sogn og Lollands-Beltet. Kirken, nordlig i Sognet, 1 ½ M. s. o. for Nakskov. Arealet, 3091 Tdr. Land, er lavt og jevnt, noget afsænket mod Syd, hvor der er fiidt og udsat for Oversvømmelser ved Høivande; Jordsmonnet leret. Sognets sydlige Deel bestaaer af en langs med Østersøen fra Dannemare Sogn udflydende lav, fiid, med Sumpe opfyldt, sandig og ubeboet Halvø Humminge_land. Ved denne Halvøes sydøstlige Ende er Indløbet til Rødby-Fjord gennem Kramnitze Gab, der i de senere Aar af Naturen har modtaget en anseelig Fordybning. Til Sognet høre de i Rødby-Fjord beliggende Øer Rappeholm, Magleholm, Lilleholm og Lille-Skovland. I Sognets østlige Udkant findes nogen Kratskov (Hoby Skov), der ikke er Fredskov. Htk. 244 ¼ Td. A. og E.

I Sognet: Byerne Gloslunde med Kirke (uden Taarn, med Hvælvinger), Præstegaard og Skole, og Hoby samt de adspredte Beboelser Hestehaven (1 G. og 7 H.), Hummingen (5H.), Kramnitze (3 H.), Pilehaven (8 H.). Østhuse (4 H.), Maulskovhuse og Glukkelse (5 H.) I alt i Sognet 40 G. og 65 H., hvoraf 15 G. og 23 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 602. Jordbrug er hovederhvervet. Noget Fiskeri drives.

Sognet hører under Sønder-Herreds Jurisdiction (Nakskov), Maribo Amtstuedistrict og Nakskov Lægedistrict; 2den Vgkds. Amtets 90de Lægd. Med Annexet Græshave een Commune. Kirken tilhører Staten. Præstekaldets Reguleringssum er 1184 Rd. Til Præstegaarden hører 73 Tdr. Land, af 9 ½ Td. Htk.

Græshave Sogn, Annex til Gloslunde, omgivet af dette Sogn, Søllested, Landet, Dannemare, Tillitze, Arninge og Gurreby Sogne. Kirken, omtrent midt i Sognet, 1 ¼ M s. o. for Nakskovb, Arealet, 2143 Tdr. Land, hvoraf 40 Tdr. Land Fredskov, er jevnt, mod Nord fiidt; Jordsmonnet leret. Ryde-Aa danner Sognets nordlige Grændse. Htk. 222 Tdr. A og E., ¾ Td. Sksk. Og 2 ¼ Td. Msk.

I Sognet: Byerne Græshave med Kirke (uden Taarn, kun Choret hvælvet), Skole og Vindmølle, og Øster-Skovby; Hovedgaarden Øllingesøgaard (efter Generalstabens Kort "Yllingsø"), 51 Tdr. Htk., 780 Tdr. Land, hvoraf 270 Tdr. Ager, 210 Tdr. Eng, 300 Tdr. Skov, (168 Tdr. Htk. Fæstegods, Søllested Kirke, Dannemare og Søllested Sognes Kongetiende); Arvefæstegaardene Baadesgaard, 41 Tdr. Htk., Gabrielsminde, 13 5/8 Td. Htk. 108 Tdr. Land, og Christinefelds, 23 Tdr. Htk. I alt i Sognet 18 G. og 48 H., hvoraf 11 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 439. Jordbrug er næsten det eneste Erhverv.

Sognet hører til de samme Administrativ-Inddelinger som Hovedsognet. Amtets 84de Lægd. Kirken tilhører Staten.

Baadesgaard er en nyere Hovedgaard, oprettet af Baadesby og 2 andre nedlagte Landsbyer, som i den svenske Krig 1658 – 60 vare blevne afbrændte. Af de mange Eiere maa nævnes den for sin Godgjørenhed bekjendte Pindsesse

821

Charlotte Amalie, en Datter af Kong Frederik IV., † 1782. Efter hendes Død blev Hovedgaarden med sit meget betydelige Gods (over 859 Tdr. Htk.) kongelig Domaine. 1791 blev Hovedgaardstaxten deelt i 5 større og mindre Parcellerne (Baadesgaard, Gabrielsminde, Christiansfeld, Rosenbjerg i Tillitze Sogn) Arvefæstere under Godset *). De til samme hørende Kirker Gloslunde, Græshave, Dannemare, Auninge, Vestenskov og Kappel, ligesom og Skovene, ere endnu Domaine.

Øllingesøgaard forekommer allerede i det 14de Aarhundrede og findes i det følgende Aarhundrede tilhørende anseete Mænd af den gamle adelige Slægt Pors, hos hvem den forblev lige til Frederik III's Tid; derefter Herman Kaas, Cantsler Holger Wind († 1683) og hans Søn Erik Wind; senere har den ofte vexlet Eiere og ikke længe forblevet i nogen Familie. Gaarden er bygget deels af Bindings-værk, deels Grundmuur. Den har i ældre Tider været omgivet af Grave, men endeel af disse ere nu fyldte.

Landet Sogn, hvortil hører det ved Kongl. Rescript af 30te August 1775 nedlagte Aageby Sogn i Fuglse Herred, omgivet af Annexet Ryde, Søllested, Fræshave og Gloslunde Sogne, Rødby-Fjord, der med flere Vige skjærer sig ind i Sognet, samt Fuglse Herred. Kirken sydlig i Sognet, 1 3/4 M. s. o. for Nakskov, 1 1/2 M. o. s. v. for Maribo og 1 1/2 M. n. v. for Rødby. Arealet, 2888 Tdr. Land, hvoraf 1178 Tdr. Land udgjøre det nedlagte Aageby Sogn, er fladt, ud mod Fjorden fiidt; Jordsmonnet leret. I Sognets nordostligste Hjørne findes en minder Skov (Trætte Skov). Ryde-Aa danner Sognets nordlige Grændse. Aageby-Aa løber midt igjennem Sognet ud i Rødby-Fjord. Htk. 397 1/2 Td. A. og E., 1 3/4 Td. Sksk. Og 1/2 1/4 Td. Msk.

I Sognet: Landet Kirke i Nærheden af Askø; Byerne Askø med Præstegaarden og Skole, Alminde, Skotsebølle, Aageby, Korterup og Opager med Skole; Hovedgaarden Aalstrup (Olstrup) under Grevskabet Christianssæde, 59 1/4 Td. Htk.; Landet Vindmølle i Nærheden af Kirken. I alt i Sognet 41 G. og 59 H., hvoraf 11 G. og 31 H. udenfor Byerne.

Indvaanere; 636. Af nogen Betydning med Hensyn til Erhverv er kun Jordbrug.

Sognet hører undr Sønder-Herreds Jurisdiction (Nakskov). Maribo Amtstuedistrict og Nakskov Lægedistrict; 2den Vgkds. Amtets 78de Lægd, med Undtagelse af den Deel af Sognet, der bestaaer af det nedlagte Aageby Sogn, hvilken udgjør Amtets 44de Lægd. Med Annexet Ryde een Commune. Kirken tilhører Grevskabet Christianssæde. Præstekaldets Reguleringssum er 1326 Rd. Til Præstegaarden hører 74 Tdr. Land, af 11 Tdr. Htk.

Landets Kirke er en anseelig Bygning af hugne Steen og har Taarn med et Spiir. Altertavlen fra 1582. Tilmuret Begravelse for Familierne Rud, Grubbe og Wittrup. Kirken har i Aarene 1827 og 1828 modtaget betydelig Forbedring og Forskjønnelse.

Aageby Kirke, der, som foranført, er nedbrudt ved Aar 1775, var liden, uanseelig og taarnløs.

Aalstrup Hovedgaard, i gamle Documenter Olafsthorp, nævnes alt 1480. Den har været eiet af Familierne Grubbe, Friis, Gersdorff, Klingenberg, Juel (den berømte Jens Juel), Gyldencrone og Ranzow, indtil den 1729 kom under

*) Se for øvrigt om Baadesgaard og Forbedringerne paa samme: Begtrup, om Agerdyrkningens Tilstand i Danmark, 4de B. Pag. 726 – 39.

822

Grevskabet Christianssæde. Hovedbygningen, der er omgivet af Grave, er opført i forrige Aarhundrede i een Etage med Kvist.

Ryde Sogn, Annex til Landet, omgivet af dette, Stokkemarke og Søllested Sogne samt Fuglse Herred. Kirken, nordvestlig i Sognet, omtrent midt imellem Kjøbstæderne Nakskov, Maribo og Rødby, 1 ½ M. fra hver, Arealet, 3234 Tdr. Land, er lavt og jevnt; Jordsmonnet leret. Næsten Halvparten af Sognet er Skovgrund (Christianssæde Skov, Kohaven, Hovholtehave); dog kun 980 Tdr. Land Fredskov. Ryde-Aa har sit Udspring i Sumpen n. o. for Kirken, gaaer i vestlig Retning ud af Sognet forbi Gammelgaard, Øllingesøgaard og Embsby og flader ud i Nakskov-Fjordens sydlige Arm. Landeveien fra Nakskov til Rødby passerer Sognet. Htk. 210 Tdr. A. og E. og 4½ Td. Sksk.

I Sognet: Byerne Ryde med Kirke, Præstegaard, Hospital og Vindmølle, Thoreby, Hovmølle, Nybølle med Skole, og Stigbanken; Holmemarks Huse, Ryde-Overdrevs Huse, Skidenstræde-Huse og Bjergeskovs Huse; Hovedgaarden Gammelgaard, 79 Tdr. Htk., 600 Tdr. Land Ager, 50 Tdr. Land Eng, 318 Tdr. Land Skov (26 Tdr. Htk. Fæstegods, Ryde og Gurreby Sognes Kirker med Kirketiende). I alt i Sognet 25 G. og 93 H., hvoraf 15 G. og 66 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 638. Foruden ved Jordbrug have nogle Huusmænd Fortjeneste ved Skovarbeide. I Sognet findes et Teglværk.

Sognet hører til de samme Administrativ-Inddelinger som Hovedsognet. Amtets 83 Lægd. Kirken tilhører Besidderen af Hovedgaarden Gammelgaard.

Kirken er lille med Taarn of Spiir. Epitaphium fra 1654 over Nogle af Familien Grubbe.

Gammelgaard er opstaaet af en nedlagt Landsby Gammelby og forekommer først mod Slutningen af det 16de Aarhundrede, da Lauritz Grubbe grundede Gaarden, paa hvilken hn senere opførte en Hovedbygning. Efter hans Død 1639 havde hans Søn Erik Grubbe Gaarden i en Række af Aar, indtil han 1682 skjødede den til sin Svigersøn Palle Dyre. Iblandt senere Eiere var Oberst Frederik v. Lutzow († 1710), Geheimeraad von Stöcken, der testamenterede Gaard og Gods til Geheimeraad Grev Adam Gottlob Moltke til Bregentved, Conferentsraad og Landsdommer v. Flindt og dennes Svigersøn Kammerherre og Stiftamtmand Morgenstjerne. Senere overtog Statskassen en Tid Gaarden. Nu er den atter i Privateie. Eentages Hovedbygning, der tilligemed Haven er omgivet af Grave.

Ryde Sogn var indtil 1689 Hovedsogn, hvortil da var annecteret Gurreby. Hospitalet i Ryde var forhen, før Annecteringen til Landet, Degnebolig til Ryde, der med Kgl. Tilladelse af 5te Novbr. 1784 blev af Gammelgaards daværende Eier henlagt til et Hospital for 4 Fattige.

Søllested Sogn omgivet af Landet, Ryde, Stokkemarke, Skovlænge, Gurreby og Græshave Sogne samt den Deel af Halsted S., der hører til Sønder-Herred. Kirken, vestlig i Sognet, 1 $\frac{1}{4}$ M. o. s. o. for ov. Arealet, 2776 Tdr. Land, hvoraf 197 Tdr. Land Fredskov (Mørkholt Skov, Dyrehaven, Høireby Hestehave), er noget højere end i de sydligere Egne af Herredet; Jordsmonnet leret, og sandblandet. Ryde-Aa danner Sognets sydligste Grændse imod Landet Sogn. Landeveien fra Nakskov til Rødby passerer Sognet. Htk 290 Tdr. A. og E. og 3 Tdr. Sksk.

I Sognet: Byerne Søllested med Kirke og Præstegaard tæt ved Byen Vindmølle, Troelse og Høireby med Skole; Hovedgaarden

823

Søllestedgaard, 61 $\frac{1}{4}$ Td. A. og E. og 2 $\frac{3}{4}$ Td. Sksk., 465 Tdr. Land Ager, 30 Tdr. Land Eng, 440 Tdr. Land Skov (170 Tdr. Htk. Fæstegods, 162 $\frac{1}{2}$ Td. Htk. Arvefæstegods og Søllested Sogns Kongetiende, et Teglværk, Pottemageri og en hollandsk Vindmølle); Avlsgaarden Wilhelmshøj, 22 Tdr. Htk., c 350 Tdr. Land Ager, 10 Tdr. Land Skov (2 Tdr. Htk. Fæstegods); Høireby Huse. I alt i Sognet 29 G. og 57 H., hvoraf 13 G. og 47 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 708. Jordbrug er Hovederhvervet. Huusfliden i Sognet er ikke ringe.

Sognet hører under Sønder-Herreds Jurisdiction (Nakskov), Maribo Amtstuedistrict og Nakskov Lægedistrict; 2den Vgkds. Amtets 91de Lægd. Sognet danner en egen Commune. Kirken tilhører Besidderen af Øllingegaard. Præstekaldets Reguleringssum er 906 Rd. Præstegaardens Areal er 60 Tdr. Land, af c. 7 Tdr. Htk.

Søllested Kirke er lille, uden Taarn, hvælvet, bygget af Kampesteen, med rund Chorafslutning. Til Kirken er af Erik Steensen til Søllestedgaard tilbygget et Begravelsescapel, hvis Indgang er fra Kirken, men som nu er tilmuret. En Inscription i Steen, udviser at Barbara Kirstine Steensen, Baron Mogens Holcks efterladte Frue, har ladet denne sin Familiebegravelse reparere Aar 1739. Epitaphium over Kammerraad Hans Diderichsen, Eier af Øllingesøgaard, † 1790.

Hovedgaarden Søllestedgaard, der paa de 3 Sider er omgivet af Grave, er en eenetages Bygning, opført af Muur- og Bindingsværk. Den tilhørte i det 17de Aarhundrede Familien Steensen, der 1665 solgte den med tilhørende Gods for 9000 Rd. til Commandanten i Nakskov Jacob Geveke, som igjen solgte den til Stiftamtmand Henning Ulr. Von Lützou, der atter ved Mageskifte overlod den til Kong Frederik IV. Imod Hovedgaarden Bispens-Ø, nu Ulriksdal, i Musse Herred. I Forrige Aarhundrede var Søllestedgaard en af de mange Gaarde, der tilhørte Geheimeraad Baron Knuth til Christiansdal.

Skovlænge Sogn omgivet af Annexsognet Gurreby, Søllested, Aunede og den Deel af Halsted Sogne, der hører til Sønder Herred. Kirken, sydlig i Sognet, 1 M. o. s. o. for Nakskov. Arealet, 975 Tdr. Land, er jevnt, noget hævet mod Nord og Nordvest. Htk. 107 $\frac{1}{2}$ Td. A. og E.

I Sognet: Byen Skovlænge (Skolænge) med Kirke (hvælvet, uden Taarn, med Klokkehuus); Pastoratets Skole i Gurreby Sogn midt mellem Skovlænge og Gurreby. I alt i Sognet 16 G. og 28 H., hvoraf 3 G. udenfor Byen.

Indvaanere: 257, som næsten udelukkende ernære sig ved Jordbrug. Sognet hører under Sønder Herreds Jurisdiction (Nakskov), Maribo Amtstuedistrict og Nakskov Lægedistrict; 2den Vgkds. Amtets 92de Lægd. Med Annexet Gurreby een Commune. Kirken tilhører en Privatmand. Præstekaldets Reguleringssum er 1086 Rd. Præstegaardens Areal er 72 Tdr. Land, af 11 $\frac{3}{4}$ Td. Htk.

Ved Skovlænge er en Banke, omgivet med Vold og Grave, hvor efter Sagnet skulle have boet 2 adelige Jomfruer, der kom i Trætte om det øverste Stolesæde i Kirken, og da de ikke kunde blive enige om Rangen, flyttede den ene til Gurreby, byggede Kirken og gav en prægtig Altavle til Trods for Søsteren.

Ligende Fortællinger om Kirkens Opbygning paa Gund af Strid om Forsædet haves ogsaa om Allesø og Broby Kirke i Fyen, samt om Slemminge og Fjelde Kirker paa Lolland og flere Steder. Jfr. Ogsaa Werlauffs Antegnelser til Holbergs Lystspil I. S. 101 – 103.

Naar det i D. Atl. (VI. S. 462) og i Rhode's Samlinger til Lollands og Flasters Historie (S. 340) er berettet, at den svenske General Magnus Steenbuk

824

Er født i eller ved Skovlænge Aar 1659 under Nakskovs Beleiring, og senere døbt i Skovlænge Kirke, da stemmer det ikke med hvad der i hans Fædrelands historiske Skrifter meddeles, hvorefter han skal være født 12te Mai 1664 i Stoholm (Tryrell's Berättelser XXV. S. 7.)

Indtil Aaret 1842 var Skovlænge, Søllested og Gurreby eet Pastorat, men blev da ved kgl. Resolution deelt i tvende.

Gurreby Sogn, Annex til Skovlænge, omgivet af dette Sogn, Søllested, Aunede, Arninge og Græshave Sogne. Kirken, nordlig i Sognet, c. 1 M. o. s. o. for Nakskov. Arealet 1108 Tdr. Land, hvoraf c. 77 Tdr. Land Fredskov (Vaalshave Skov), er jevnt, lavt, noget afsænket mod Ryde-Aa, som danner Sognets sydlige Grændse. Htk. 109 $\frac{1}{4}$ Td. A. og E. og 1 $\frac{1}{4}$ Td. Msk.

I Sognet: Byerne Gurreby med Kirke (hvælvet) og Vindmølle, Vaalshave, meget spredt beliggende. Pastoratets Skole nordlig i Sognet. I alt i Sognet 14 G. og 20 H., hvoraf 2 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 207, som ikke have noget særligt Erhverv udenfor Jordbrug.

Sognet hører under Sønder-Herreds Jurisdiction (Nakskov), Maribo Amtstuedistrict og Nakskov Lægedistrict; 2den Vgkds. Amtets 89de Lægd. Kirken tilhører Besidderen af Hovedgaarden Gammelgaard.

Aunede (Agnede) Sogn, Annex til Halsted S. i Nørre Herred, omgivet af dette Arninge, Gurreby og Skovlænge Sogne samt Nakskov-Fjord. Kiken, noget vestlig i Sognet, $\frac{3}{4}$ M. ø. for Nakskov. Arealet er c. 2000 Tdr. Land, hvoraf 33 Tdr. Land Fredskov (Store-Aunede Skov og Torpelunde), er lavt, fiddt, paa sine Steder sumpet og for en ikke ringe Deel langs Nakskov-Fjord udsat for Oversvømmelse. I Sognet ere flere Strækninger indvundne ved Inddæmninger og Udtørninger. Landeveien fra Nakskov til Rødby passere Sognet. Htk. 172 $\frac{1}{4}$ Td. A. og E.

I Sognet: Byerne Store-Aunede med Kirke, Lille- eller Øster-Aunede, Torpe og Utterslev med Skole; Gd. Rygaard. I alt i Sognet 36 G. og 41 H., hvoraf 18 G. og 30 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 508. Jordbrug er her, som overhovedet paa Lolland, den vigtigste Erhvervsgreen, hvorom Alt concentrerer sig.

Sognet hører under Sønder Herreds Jurisdiction (Nakskov), Maribo Amtstuedistrict og Nakskov Lædedistrict; 1 ste Vgkds. Amtets 95de Lægd. Med Hovedsognet een Commune. Kirken tilhører Eieren af Baroniet Juellinge.

Kirken ligger smukt paa en Høi ved Aunede-Fjord ved Siden af Store-Aunede By og Skov, ligeoverfor Sæbyholm med sin Skov, samt med Udsigt til Nakskov By paa den anden Side af Fjorden. Den er vistnok opført af Augustinerne omtrent paa samme Tid, som de fik Halsted til Kloster, i det 12te Aarhundrede; af Muurværk, med Hvælvinger, spidst opløbende Taarn. I Aaret 1855 er den underkastet en Hovedreparation, hvorved den har vundet betydelig. Altertavle af Wegener.

Stokkemark Sogn, det nordligste i Sønder Herred og tillige den smukkeste Deel af samme, omgivet af den Deel af Vesterborg og Halsted Sogne, der høre til Sønder Herred, Birket, Søllested og Ryde Sogne, Fuglse og Nørre Herred samt Bandholms-Bugten. Kirken, omtrent midt i Sognet, 1 $\frac{1}{2}$ M n. v.

for Maribo og 2 M. ø. for Nakskov. Arealet, 8494 Tdr. Land, hvoraf 1030 Tdr. Land Fredskov (Ugleholt

825

Skov, Blangs Skifter, Søllested-Hestehave, Skyttevænge, Stokkemark-Hestehave, Tjennemark og Løiet Skove, en Deel af Søllested og en Deel af Flæske Skov, Stensgaard Skov m. fl.) er jevnt, og Jordsmonnet leret, dog noget afvejlende og i Sognets nordlige Deel af lettere Beskaffenhed end i Herredets øvrige Sogne, ligesom og Grunde i den vestlige Deel af Sognet henimod Vestenskov og Birket hæver sig noget. Kjær og Moser af betydelig Størrelse haves, saasom Tranemose, Moserne nord for Stokkemarkby, Brandesmose, Venemose, Hestehavemose, Humlemose, Lungmose, Rissmose m.fl. Hovedlandeveien imellem Maribo og Nakskov gaaer igjennem Sognet i østlig og vestlig Retning og igjennem Stokkemark By. Til Sognet hører den i Bandholms-Bugten beliggende ubeboede Ø Lindholm. Htk 704½ Td. A og E., 13 Tdr. Sksk. Og 1 Td. Msk.

I Sognet: Byerne Stokkemark med Kirke, Præstegaard, Skole, Hospital, Filial-Poststation, Kro vest for Byen ved Hovedlandeveien, et lidet Eddikebryggeri, Vindmølle, 54 G. og H., Blangs med Skole Kellernæs med Skole og Vindmølle, Saltvig, Abbet med Skole, Tjennemark med et Teglbæreri, og Løiet; Stokkemark-Skovhuse; Hovedgaardene Knuthenlund, 58 Tdr. Htk., 396 1 Td. Land Ager og 112 ½ Land Eng, Bøllesminde, 10 ¾ Td. Htk., 92 Tdr. Land Ager og 24 Tdr. Land Mose, begge under Grevskabet Knuthenborg, Ørebygaard, 22 Tdr. Land Ager og 15 Tdr. Land Eng, begge under Baroniet Juellinge, Løietgaard. I alt i Sognet 106 G. og 199 H., hvoraf 62 G. og 100 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 1928. Foruden Kornavl dyrkes i Sognet Kommen i betydelig Mængde til Afsætning. Fiskeri drives i Strandbyerne Blangs, Kjeldernæs og Saltvig, og Fangsten afsættes dels i Sognet, dels i Nabsognene og i Købstaden Maribo. Ved Arbeide i Sognets betydelige Skove finde Mange Erhverv. Huusfliden er ikke ringe.

Sognet hører under Maribo Birks Jurisdiction, Maribo Amtstuedistrict og Nakskov Lægedistrict; 2den Vgkds. Amtets 77de Lægd. Sognet danner en egen Commune. Kirken tilhører Grevskabet Knuthenborg. Præstekaldets Reguleringssum er 1726 Rd. Præstegaardens Areal er 58 Tdr. Land, af 7 Tdr. Htk.

Kirken (St. Jørgens Kirke) er en sjelden smuk Landsbykirke, med et ganske ualmindeligt Taarn, der er bygget med 4 opstaaende Gavle, som en paa alle 4 Sider opslaaet Bispehue. Taarnet saavel som Choret er tækket med Bly, og i begge ere Hvælvinger, hvorimod Skibet har gibset Loft. I Aaret 1850 blev den indvendig restaureret, forsynet med Bræddegulv, nye Stole og et fortrinligt nyt Orgel. Kirken var i den katholske Tid indviet til St. Jørgen, hvis Kamp med Dragen var fremstillet i godt Billed-skjærerarbeide paa den gamle, nu casserede Altertavle. Vaabenhuus paa begge Sider af Kirken. Sacristi.

Knuthenlund er oprettet af Grev Adam Christopher Knuth 1729 ved Nedlæggelse af en Landsby Bregerup og en Bondegaard Uleholtsgaard, hvis Vaaningshuus kom til at danne den nye Hovedgaards simple Hovedbygning.

Steensgaard og Ørebygaard ere i den nyere Tid oprettede paa Bondejord.

Nørre Herred,

Der udgjør Lollands nordvestlige Deel, med regelmæssige af Naturen ved arronderede Grændser, omgives af Raagø-Sund, Langelands-Beltet, Nakskov-Fjord samt Sønder Herred, hvorfra det er adskilt ved Halsted- og Øreby-Aaer. Jorderne ere lerede, dels skjørlerede med Mergelunderlag, dels stærkt rødlerede med sandblandet Leerunderlag. Det østlige Hjørne af dette Herred skiller sig fra den øvrige flade Deel af samme, idet der her findes en Samling af Undertiden temmelig steiler Banker, der indeslutte smaa Moser og Kjær. I Forhold til den øvrige Deel af Landet er Nørre Herred slettest forsynet med Skov; thi medens hele Lolland har 23,700 Tdr. Land Skov, falder paa det heromhandlede Herred kun c. 3000 Tdr., hvoraf 1548 Tdr. Fredskov, Fladeindholdet af Herredet med de dertil hørene Smaaøer Enehøi, Slotø, Veilø og Rommersholm i Nakskov-Fjord, Raagø og Raagøkalv i Søen mellem Smaalandene udgjør omtrent 4 ¹/₂ Mile. Htk. 5059 Tdr. 6 Skp. ¹/₄ Alb. Ager og Eng, 46 Tdr. 1 Skp. 2 ¹/₂ Alb. Skovskylvd oh 11 Tdr. Mølleskylvd. Indvaanernes Antal var ved sidste Folketælling 14,357, hvoraf i Kjøbstaden Nakskov 3375. I geistlig Henseende danner Nørre Herred i Forening med Sønder Herred eet Provsti.

Nakskov Landsogn omgivet af Nakskov-Fjord, Byen Nakskov, Branderslev, Herredskirke og Halsted Sogne. Arealet, 800 Tdr. Land, er fladt. Hovedlandeveien fra Nakskov til Maribo og de mindre Landeveien fra Nakskov til Rødby og til Taars Færge passere Sognet. Htk. 63 ⁷/₈ Tdr. A. og E.

I Sognet: Byerne Abildtorp med Vindmølle og Krogholm samt Avlsgaarden Abildtorpegaard af Htk. 17 ³/₄ Tdr., Arvelundegaard, Lienlund, Provstelund og Riersborggaard. I alt i Sognet 8 G. og 27 H., hvoraf 6 G. og 23 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 253. Medens Jordbrug er Hovederhvervet, haves dog endeel Fortjeneste ved Dagleiararbeide i Nakskov.

Landsognet hører under Nørre Herreds Jurisdiction (Nakskov), Maribo Amtstuedistrict og Nakskov Lægedistrict; 1ste Vgkds. Amtets 71de Lægd. Det danner en egen Commune.

I Katholicismens Tid laae her Krogsbølle Kirke, hvoraf endnu Navnet i Krogholm, nu Krukholm. Den blev afbrudt Aar 1539 og Sognebeboerne befalede at søge Nakskov Kirke. Paa Reformationstiden forefaldt her det charkteristiske Optrin, at den sidste katholske Præst Hr. Søren blev af den ivrige Lutheraner Hr. Peder under sin Prædiken udskjældet og hans Prædiken kaldet Phantasi og falsk Lærdom, hvorhos han bad Tilhørerne at gaae ud paa Kirkegaarden, hvor han vilde prædike dem Guds Ord reent og purt, hvilket og skete, og blev da Hr. Peder udvalgt til Sognepræst og Hr. Søren forskudt (Rhode I. S. 116).

827

Branderslev Sogn, Annex til Nakskov Kjøbstad, omgivet af Nakskov Landsogn, Herreskirke og Sandby Sogne samt Nakskov-Fjord. Kirken, nodostlig i Sognet, 1 M. n. for Nakskov. Arealet, 2671 Tdr. Land, hvoraf 74 Tdr. Land Fredskov, er noget bølgeformigt; Jordsmonnet leret, paa enkelte Steder Moseagtig. Til Sognet hører en i Nakskov-Fjord beliggende ubeboet Ø Kuddeholm. Landeveien fra Nakskov til Taars Færge passerer Sognet. Htk. 310 Tdr. A. og E.

I Sognet: Branderslev Kirke, beliggende paa en Bakke nordost for Byen Branderslev (med Taarn og gibset Træloft); Byen Branderslev med Skole og Vindmølle; Hovedgaarden Christiansdal, under Grevskabet Hardenberg-Reventlov, 71 $\frac{1}{4}$ Tdr. Htk., 500 Tdr. Land, Nakskov Ladegaard, 54 Tdr. Htk., hvoraf 12 Tdr. Htk. Fæstegods, Helgenæs, 44 Tdr. Htk., 500 Tdr. Land, Holmesgave, 26 $\frac{1}{4}$ Tdr. Htk., 212 Tdr. Land, Arvefæstegaarden Adams gave, 18 Tdr. Htk., 140 Tdr. Land, med Vindmølle; Gd. Søgaard. I alt i Sognet 19 G. og 67 H., hvoraf 7 G. og 16 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 586. Jordbrug er Hovederhvervet. I Sognet er et Teglbrænderi, der i 1855 har produceret 800,000 Stk. Muursteen.

Sognet hører til de samme Administrativ-Inddelinger som Nakskov Landsogn. Amtets 74de Lægd. Sognet danner en gen Commune. Kirken eies af Besidderen af Nakskov Ladegaard.

I Branderslev Præstegaard er Rector Christian Falster født d. 1ste Januar 1690.

Christiansdal, tilforn Lundegaard, er en gammel Herregaard, som iblandt Andre har tilhørt Hr. Johan Oxe († omtr. 1489). Siden kom den under Kronen, indtil den i Frederiks IV's tid blev solgt til Grev Danneskjold og snart efter til Grev Adam Christopher Knuth til Knuthenborg, hvis Enke Ida Margrete Grevinde Reventlov oprettede Lundegaard med Grimsted (Frederiksdal) til et Baroni under Navn af Christiansdal, og efterfulgtes i samme af Sønnen Baron Chr. Fr. Knuth Descender. Ved Bevilling af 15de Juni 1801 blev Baroniet substitueret med en Fideicommisscapital, istedetfor hvilken senere er traadt Lilliendal i Præstø Amt (see Lilliendal. 1ste. Deel S. 474). Christiansdal indlemmedes senere i Grevskabet Hardenberg- Reventlov, dog først efterat Bøndergodset var frasolgt. I den svenske Krig blev Gaarden afbrændt 1659; 1686 lagdes en Deel af Abildtorp under samme.

Sandby Sogn omgivet af Kjøbelev, Herredskirke og Branderslev Sogne samt Langelands-Beltet og Nakskov-Fjord. Kirken, sydøstlig i Sognet, c $\frac{3}{4}$ Miil n. v. for Nakskov. Arealet er 5200 Tdr. Land, hvoraf 31 Tdr. Land Fredskov, er lavt, lidet bølgeformigt, leret østlig, mere gruset og sandet vestlig, mod Strandbredden gruset, sandet og stenet. Til Sognet høre 5 i Nakskov-Fjord beliggende Øer: Enehøi (med 2 Bøndergaarde), Slotø (med 1 Bondegaard), Veilø (med 1 Bondegaard), Rommersholm samt Øen Vensholm i Langelands-Beltet. Landeveien fra Nakskov til Taars Færge passerer Sognet. Htk. 627 $\frac{1}{2}$ Td. A. og E.

I Sognet: Byerne Sandby ved ovennævnte Landevei, med Kirke (med Taarn, gibset Loft, Prædikestolen med godt Billeskjære-Arbeide), Præstegaard og Skole, Harpelund, Høgsmarke med Skole, Taars med Færgegaard, hvorfra Overfart til Spodsberg paa Langeland (2 $\frac{1}{2}$ Miil), og Fyr (indrettet i Aaret 1857, to faste Fyr med Speilapparat, respective 32 og 18 Fod over Havet): Korsenakkehuse; Hovedgaardene Frederiksdal, 84 $\frac{1}{2}$ Td. Htk., hvoraf 14 Tdr.

828

Fæstegods, Adserstrup, 56 Tdr. Htk., hvoraf 6 Tdr. Fæstegods, (en Parcel af denne Gaard ligger i Kjøbelev Sogn), Steensgaard, 38 $\frac{1}{2}$ Td. Htk., hvoraf 3 Tdr. Fæstegods, 291 Tdr. Land; 7 Gaarde af resp. 16 $\frac{1}{4}$, 14 $\frac{3}{4}$, 14 $\frac{1}{2}$, 12 $\frac{1}{2}$, 12 $\frac{1}{2}$, 12 $\frac{1}{2}$ Td. Htk.; Ellemosegaard; Rise Vindmølle. I alt i Sognet 55 G. og 150 H., hvoraf 24 G. og 81 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 1289. Medens Jordbruget udgjør det overveiende Erhverv, drives Fiskeri ogsaa af Enkelte, men ikke i det Store; dog giver undertiden Sildefiskeriet, der dog meest drives af fyenske Fiskere, som ligge til ved Taars, om Efteraaret et rigeligere Udbytte.

Sognet hører under Nørre Herreds Jurisdiction (Nakskov), Maribo Amtstuedistrict og Nakskov Lægedistrict; 1ste Vgkds. Amtets 93de Lægd. Egen Commune. Kirken tilhører Grevskabet Hardenberg – Reventlov. Præstekaldets Reguleringssum er 738 Rd. Præstegaarden har 20 Tdr. Land god Jord, Resten 40 Tdr. Land er bortarvefæstet; 11 $\frac{1}{4}$ Td. Htk. Sandby kaldes et Vicepastorat, fordi Indtægterne af samme i Biskop Kongos Tid blev henlagt til Bispestolen, der lod Præstekaldet bestyre ved en Vicarius. Korntienden af Kaldet indbetales endnu til Bispefondet.

Paa Slotø findes Ruiner (Levninger af et Taarn og en Muur) af Slottet Engelsborg, som Kong Hans i Aaret 1510 log opføre paa Øen til Forsvar for Indløbet til Nakskov. Til Opførelsen benyttedes Stenene af der nedbrudte Slot Ravnsborg.

Adserstrup Hovedgaard er ældgammel og har i det 15de Aarhundrede tilhørt Slægten Dyre, af hvilken Vincentz Iversens Sønner antog Navnet Lunge; i denne Familie blev Gaarden længe, og tilhørte saaledes i Christian III's Tid Rigsraaden Niels Lunge († 1552). Senere kom den til Familien Steensen, Oberst Christoffer Steensen († 1657) og hans Søn Landsdommer Jochum Frederik Steensen († 1695), derefter til Justitsraad Hofmann, fra hvis Enke den kom til Familien Brockdorff og senere til Baron C. F. Knuth, hvorefter den indlemmedes i der 1743 oprettede, men igjen i 1803 ophævede Baroni Christiansdal. Ny og smuk Hovedbygning.

Grimsted, i forrige Aarhundrede af Baron Chr. Frederik Knuth givet sit nuhavende Navn Frederiksdal, antages at være grundet af Jens Grim, der levede paa Dronning Margrethes Tid. I Begyndelsen af det 16de Aarhundrede tilhørte den ligesom Adserstrup Rigsraaden Niels Lunge, siden Knud Steensen, Christoffer Steensen og dennes Søn Oberst Hans Steensen († 1686), Justitsraad Hofmann, Brockdorfferne, endelig Grevinde Knuth, der lagde den under Baroniet Christiansdal. Efter dettes Opløsning tilhørte Gaarden Etatsraad Simon Dons († 1828). Smuk Hovedbygning, opført 1756 i 2 Etager, hvorfra er en fortrinlig Udsigt. Af denne Gaard er Steensgaard en Parcel.

Kjøbelev Sogn omgivet af Vindeby, Herredskirke og Sandby Sogne samt Ohnse-Vig og Langelands-Beltet. Kirken, sydostlig i Sognet, ligger 1 Miil n. for Nakskov. Arealet 4531 Tdr. Land, hvoraf 375 Tdr. Skov, men kun 10 Tdr. Fredskov (Kjøbelev Skov m.fl.), er lidet bølgeformig. Langs med Sognets østlige Grændse gaaer Marrebæks-Rende *), der falder ud i Ohnse-Vig. Htk. 554 $\frac{1}{2}$ Tdr. A. og E.

I Sognet: Byerne Kjøbelev med Kirke, Præstegaard og Skole, Roløkke, Skovbølle, Østerballe, Vesterbo med Skole, Avls-

*) Denne er et tildeels gravet større Vandløb, der tager Vandet fra en stor Deels af Nørre Herreds Jorder.

829

Gaardene Nøisomhed (bygget 1786, solgt 1858 for 114,500 Rd.), 48 $\frac{3}{4}$ Td. Htk., 441 Tdr. Land, Lille-Kjøbelevgaard, Htk 36 Tdr., Mariebjerg, Parcel af Hovedgaarden Adserstrup i Sandby S., 36 Tdr. Htk. (ikkun de 23 Tdr. Htk, høre til dette Sogn), hvoraf 1 Td. Fæstegods, Glostrup, 28 Tdr. Htk., Rolykkegaard, 29 Tdr. Htk., Kjøbelevgaard, 23 Tdr. Htk. Skovbøllegaard, 16 Tdr. Htk., Nielstrup. 16 Tdr. Htk., Marthasminde, 14 $\frac{1}{2}$ Td. Htk., Svendstrupgaard, 12 Tdr. Htk.; Jesbyhuse, Thorslunde og Fællend Huse; en Vindmølle. I alt i Sognet 48 G. og 144 H., hvoraf 26 G. og 69 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 1054. Jordbrug er det overveiende Erhverv.

Sognet hører under Nørre Herreds Jurisdiction (Nakskov), Maribo Amtstuedistrict og Nakskov Lægedistrict: 1ste Vgkds. Amtets 76de Lægd. Sognet danne en egen Commune. Kirken tilhører

Sognets Hartkorneiere. Præstekaldets Reguleringssum er 1726 Rd. Til Præstegaarden hører 92 Tdr. Land Ager, 22 Tdr. Land Skov og Eng ved Ohnse-Vig, c. ½ M. fra Præstegaarden af 15 Tdr. Htk.

Kjøbelev Kirke, en smuk Landsbykirke, er hvælvet, har et bredt Taarn med spidst Tag. I Kirken en Buste af Biskop Rasmus Møller, som i Aarene 1802 – 1831 var Stedets Præst. Altertavle, malet af Eckersberg 1841, forestiller Nadveren.

Glostrup har fordum havt adelige Eiere, saaledes i Frederiks III's Tid Otto Quitzow († omtr. 1654), bekjendt af den voldsomme Fremfærd, han viste imod sin Sognepræst, hvem han skjød efter, da han stod paa Prædikestolen, men feilede. Ligeledes Erik Rosenkrands, Geheimeraad († 1681).

Rolykke har ogsaa været en liden Adelsgaard; den tilhørte blandt Andre Fru Anna Oldeland, der heller ikke viste sig som Ven af Geistligheden; det var hende, som paa en almindelig Bededag 1564 i St. Knuds Kirke i Odense udskjældte Bispnen Mag. Niels Jesersen, just som han skulde begynde sin Prædiken *). Hun døde 1607.

Det anføres i flere Skrifter, at Ohnse-Vig i ældre Tid har gaaet længere ind i Landet, og at der har været Seilads lige til Lille-Kjøbelev.

Indtil 1691, da Vindeby blev annecteret, var Kjøbelev et Kald for sig. For et par Decennier siden ere disse Sogne atter adskilte.

Vindeby Sogn omgivet af Havet, Ohnse-Vig, Utterslev, Kjøbelev og Løitofte Sogne. Kirken, østlig i Sognet, 1 ¼ M. n. n. o. for Nakskov og ½ M. fra Udslibningstedet ved Ohnse-Vig. Arealet 2074 Tdr. Land, hvoraf 214 Tdr. Land Fredskov (Vindeby Skov), er jevnt, og Jordsmonnet af leret og sandblandet Beskaffenhed. Htk. 243 Tdr. A. og E.

I Sognet: Byerne Vindeby med Kirke, Præstegaard, Skole, en Vindmølle tæt ved Byen, Skretorp; Gaarden Seierlund, 25 Tdr. Htk., hvoraf 3 Tdr. Fæstegods, Vindebygaard, 17 ½ Td. Htk., 121 Tdr. Land, 1 Gaard af 16 ½ Td. Htk., 142 Tdr. Land, Birkemosegaard, 15 ½ Td. Htk., 126 Tdr. Land. I alt i Sognet 28 G. og 76 H., hvoraf 12 G. og 45 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 530. Foruden Jordbrug, som er Hovederhvervet, haves noget Fiskeri; Sildefiskeri drives om Efteraaret med Garn; der

*) Helwegs Danmarks Kirkehistorie efter Reformationen, I. pag. 176 – 77.

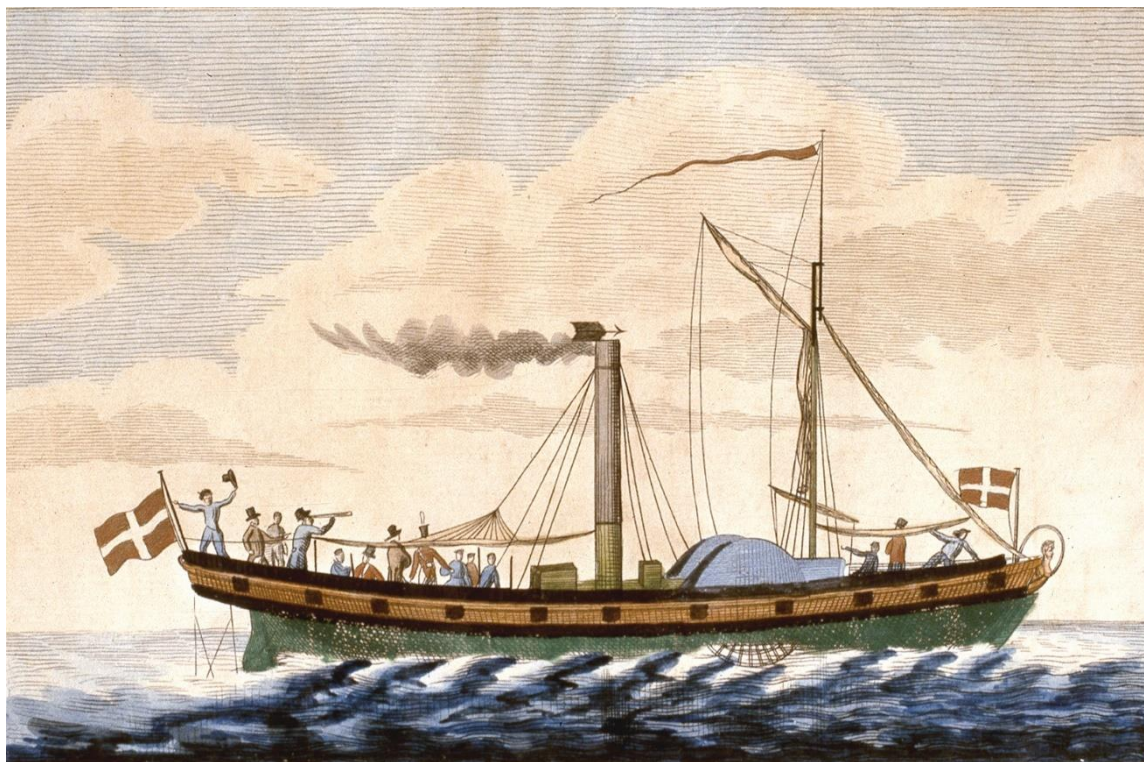
830

Fanges Torsk og Aal, ligesom Reiefiskeri giver Mange Bierhverv.

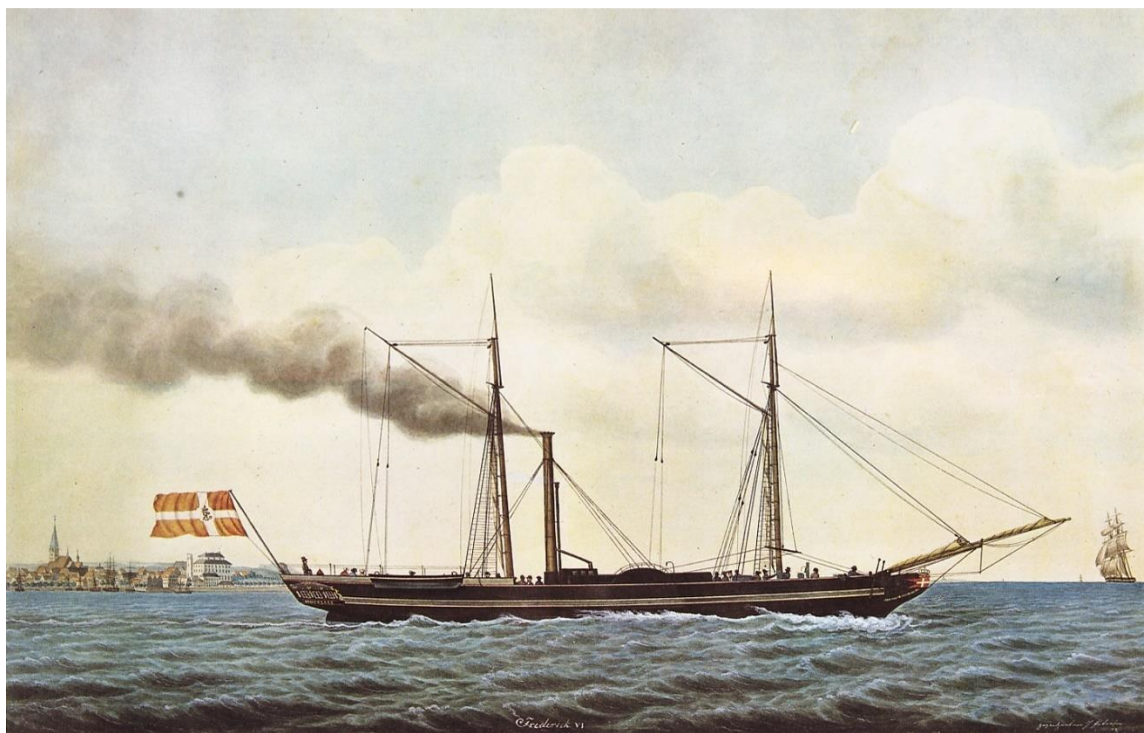
Ohnse-Viig, som danner en Havn, og hvorfra udslibes Korn, er i nogle Aar anløbet af Dampskibe paa Routen fra Kjøbenhavn til Kiel.

Sognet hører under Nørre Herreds Jurisdiction (Nakskov), Maribo Amtstuedistrict og Nakskov Lædedistrict; 1ste Vgkds. Amtets 81de Lægd. Sognet danner en egen Commune. Kirken eies af Grevskabet Hardenberg-Reventlov. Præstekaldets Reguleringssum er 796 Rd. Til Præstekaldet hører 50 Tdr. Land, hvoraf c. 38 Tdr. ere Agerland meget god Jord; det øvrige Underskov og Eng af ringe Bonitet.

Caledonia 1815 – 1841 København - Kiel. Første Dampskib

Fredrik den Sjette 1830 København – Kiel.

Vindeby Kirke har hvælvet Vaabenhuus i Taarnet og hvælvet Chor, i øvrigt gibset Loft. Altertavlen, af Billedhuggerarbeide, er ikke uden Kunstværd. Ogsaa i denne Kirke er opstiller en Buste af Biskop R. Møller, der var den sidste Sognepræst for de forenede Menigheder Kjøbelev og Vindeby.

Vindebygaard har i det 17de Aarhundrede havt Eiere af Familierne Lindenov og Steensen.

Utterslev Sogn omgivet af Horslunde, Vindeby og Løitofte Sogne samt Langelands-Beltet. Kirken, omtrent midt i Sognet, 1½ M. n. n. o. for Nakskov. Arealet, 3962 Tdr. Land, hvoraf 60 Tdr. Land Fredskov (Bispeballehave), er jevnt; Jordsmonnet er leret, dog mod Strandkanten sandet og gruset samt flere Steder sumpigt (Utterslev Mader, Kastager Noer). Htk. 487 Tdr. A. og E. og 1 Td. Sksk.

I Sognet: Byerne Utterslev med Kirke, Præstegaard, Skole, Hospital, Vindmølle, Kastager med Skole og Vindmølle, Tjørneby; Bøiet Huse, Bjelkehoved Huse; Hovedgaardene Vintersborg, 58 Tdr. Htk., 400 Tdr. Land Ager, 20 Tdr. Eng og 65 Tdr. Land Skov (31 Tdr. Htk. Fæstegods), Alleenborg, 22 Tdr. Htk., Sophiendal, 16 Tdr. Htk., 138 Tdr. Land, Haugaard (Hovgaard) under Baroniet Juellinge, af 38 Tdr. Htk. I alt i Sognet 46 G. og 93 H., hvoraf 22 G. og 45 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 939. Jordbrug er det overveiende Erhverv; dog drives lidt Sildefiskeri.

Sognet hører under Nørre Herreds Jurisdiction (Nakskov), Maribo Amtstuedistrict og Nakskov Lægedistrict; 1ste Vgkds. Amtets 72de Lægd. Sognet danner en egen Commune. Kirken eies af Grevskabet Hardenberg-Reventlov. Præstekaldets Reguleringssum er 1232 Rd. Til Præstegaarden hører c. 58 Tdr. Land, Htk. 8 ¾ Tdr.

Utterslev Kirke er med Taarn, uden Hvælvinger, opført af Muursten. Et Steen-Epitaphium i Choret over afdøde Præster for dette Sogn.

Blandt Præsterne i Utterslev have to gjort sig fortjente ved Samlinger til Lollands Historie og Beskrivelse, nemlig Poul Rogert († 1749) og Peder Rhode, († 1783). Den Sidstes Portrait findes i Kirken.

Vintersborg hed forudum Utterslev (Otterslef) Gaard og tilhørte en Tidlang de Krasser; Hr. Hans Krasses Datter Fru Karen Krasse bragte Gaarden til sin Mand Jørgen Rud († 1571), hvis Søn Eiler Rud († 1618), opførte Bygninger paa Gaarden, som imidlertid for længst ere forsvundne. Efter ham eiede hans Søn, den bekjendte Borchard Rud, Gaarden: han døde 1672 hvorefter Arvingerne solgte Gaard og Gods til Geheimeraad Baron Helmuth Otto v. Winterfeld, der med kgl. Bevilling af 18 Septbr. 1673 af Utterslevgaard og Sæbygaard, nu Sæbyholm, oprettede et Baroni, som efter hans Død 1694 tilfaldt hans Søn, der atter efterlod det til sin Datter, der var gift med Generalmajor Eichstedt († omtr. 1730). Efter

831

en langvarig Proces tilfaldt Baroniet en Baronesse Winterfeld, gift med Oberst Baron Gedde († 1757). Efter hendes Død kom Baroniet til den grevelige Familie Holck. Ifølge kgl. Bevilling af 6te Febr. 1801 blev Baroniet substitueret med Hovedgaarden Fjellebro i Fyen og en Fideicommisscapital. Vintersborg Hovedgaard blev da solgt til private Eiere. Stuehuset er en ny opført grundmuret Bygning.

Haugaard er en temmelig gammel Gaard, som i Frederik II's Tid tilhørte en Fru Salome Daa, men siden kom under Kronen, til den 1721 blev indlemmet i Baroniet Juellinge. Ny Hovedbygning opført 1857.

Horslunde Sogn omgivet af Annexsognet Nordlunde, Utterslev, Løitofte, Vesterborg og Birket Sogne samt Raagø-Sund. Kirken, vestlig i Sognet, c. 1 1/3 M. n. o. for Nakskov. Arealet 6219 Tdr. Land, hvoraf 340 Tdr. Land Fredskov (Nybøllelund, Nybygaard-Øster og Vesterskov). Aaen eller bækken, der kommer fra Pederstrup-Sø i Vesterborg Sogn og falder nordlig ud i Raagø-Sund, træder ind i Sognet ved Sviinsbjerg og deler Sognet i 2 naturlige Dele, hvoraf Overfladen i den vestlige Deel kun lidet hævet, bølgeformig og leret, hvorimod den paa østre Side af Aaen er mere afvexlende med

Bakker og Dale, og henimod Vesterborg og Birket Sognegrændser er Landet hævet med stedse opstigende Banker samt Jordsmonnet noget sandet og gruusblandet. Til Sognet hører ogsaa Øen Raagø, ¼ M. fra Land, med et Areal af 123 Tdr. Land, hvorpaa 2 G. og 2 H. samt den ubeboede Raagø-Kalv med 17 Tdr. Land. Htk. 723. A- og E. og 2½ Td. Msk.

I Sognet: Byerne Horslunde med Kirke, Præstegaard, Skole, Hospital, Vindmølle, Svinsbjerg med Vindmølle, Nybølle med Skole. Eegholm, Urne, Ravnsholt, Tvede med Skole, Nøbbet, Bulbro, og lille-Kastager; Ohrehave Huse; Fæstegaarden Store-Tvedegaard under Baroniet Juellinge, 18 ½ Td., Arvefæstegaarden Ohrehavegaard, 12 ½ Td. Htk. 111 Tdr. Land. I alt i Sognet 101 G. og 202 H., hvoraf udenfor Byerne 92 G. og 105 H.

Indvaanere: 1864, hvis Hovederhverv er Jordbrug. I Sognet er et Teglværk, der er i god Opkomst og har i 1855 produceret 700,000 Stk. Muursteen: fremdeles er der nogen Søfart og Fiskeri.

Sognet hører under Nørre Herreds Jurisdiction (Nakskov), Maribo Amtstuedistrict og Nakskov Lægedistrict; 1ste Vgkds. Amtets 69de Lægd. Med Annexsognet Nordlunde een Commune. Kirken eies af Grevskabet Christianssæde. Præstekaldets Reguleringssum er 2030 Rd. Til Præstekaldet hører 61 Tdr. Land gode Jorder, af 9 ¾ Td. Htk.

Horslunde Kirke, bygget af Kampesteen, uden Hvælvinger, har Orgel. I Taarnet er Begravelse for Greverne Reventlov til Grevskabet Christianssæde. I dette Aarhundrede er denne Begravelse dog ikke benyttet. Paa Kirkegaarden hviler afdøde Statsminister Grev C. D. F. Reventlov med Gemalinde, og Flere af den Reventlowske Familie. Over Gravene ere smukke Epitaphier. Det var den afdøde ædle, af Bondestanden saa fortjente Grev C. D. F. Reventlowa udtrykkelig udtalte Villie at begraves paa Kirkegaarden blandt sine Bønder.

Paa Hans Liigsteen staae disse, dertil af ham selv forfattede, sande og karakteristiske Ord:

832

Herunder hviler det som tilhørte Jorden af
Christian Ditlew Frederik Greve af Reventlow,
Født d. 11te Marts 1748, død d. 11te October 1827.

Levende følte han sin Svaghed og sine Mangler, men Gud styrkede ham og gav ham Helbred, Kraft og godt Mod til med Troskab, Iver og Held at tjene Konge og Fædreland, og til Række af Aar, understøttet af mange ædle Medarbejdere, at udrette meget til Guds Ære og Danmarks Tarv.

I 48 Aar var han lykkelig gift med F. L. S. C. v. Beulewitz, der var gudfrygtig, fornuftig og blid. Deres Ægteskab velsignedes med 12 børn, af hvilke 9 overlevede Dem. De elskede Gud og menneskene, de hadede Ingen, levende og døde i Haabet om en glad Opstandelse; ved Jesus Christus, vor Frelser.

Du ogsaa, som læser dette, aager med det Pund, Gud betroer Dig, og giv Gud Æren.

Nordlunde Sogn, Annex til Horslunde, omgivet af dette, Løitofte og Halsted Sogne. Kirken omtrent midt i Sognet, 1 M. n. o. for Nakskov. Arealet, 768 Tdr. Land, er meget lavt og fidt, og Jordsmonnet leret. Htk. 97 ½ Td. A. og E.

Den neste By i Sognet er Vester-Nordlunde med Kirke, (meget lille, af Kampesteen, hvælvet, uden Taarn), Skole, Hospital og Vindmølle. I alt i Sognet 14 G. og 16 H., hvoraf 8 G. og 13 H. udenfor Byen.

Indvaanere: 185. Foruden Jordbrug haves ingen Erhvervsgrene af nogen Betydning.

Sognet hører til de samme Administrativ-Inddelinger som Hovedsognet. Amtets 94de Lægd. Kirken eies af Grevskabet Christianssæde.

Herredskirke (Karleby) Sogn omgivet af Annexet Løitofte, Kjøbelev, Vindeby, Sandby, Branderslev og Halsted Sogne samt Nakskov Landsogn. Kirken, noget nordlig i Sognet, c. $\frac{3}{4}$ H. n. for Nakskov.

Arealet, 1704 Tdr. Land er jevnt. Htk. 220 Tdr. A. og E.

I Sognet: Kirken, Byerne Vester-Karleby med Præstegaard og Vindmølle, Ringseby, Store-Løitofte, Bjerreby; Avlsgaarden Sandegaard med 181 Tdr. Land, 23 Tdr. Htk. I alt i Sognet 29 G. og 48 H., hvoraf 8 G. og 17 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 429. Jordbrug er Hovederhvervet.

Sognet hører under Nørre Herreds Jurisdiction (Nakskov), Maribo Amtstuedistrict og Nakskov Lægedistrict; 1 ste Vgkds. Amtets 86de Lægd. Med Annex Løitofte een Commune. Kirken eies af Grevskabet Hardenberg-Reventlov. Præstekaldets Reguleringssum er 1228 Rd. Præstegaardens Areal er $74 \frac{7}{8}$ Td. Land, med $11 \frac{3}{4}$ Td. Htk.

Sognekirken, almindelig kaldet Herredskirke, fordi forhen de af Christian IV. Ophævede Præstekalenter bleve holdte her, ligger eenlig og aaben paa Marken paa en i Forhold til det omgivende flade Land temmelig høi Grund, hvorfra kan sees alle Herredets Kirker med Undtagelse af Birket. Kirken er bygget af Muursteen med Taarn og Hvælvinger. Altertavle fra 1843.

Løitofte Sogn, Annex til Herredskirke S., omgivet af dette, Nordlunde, Horslunde, Utterslev, Vindeby og Halsted S. Kirken, sydvestlig i Sognet, $\frac{3}{4}$ M. n. o. for Nakskov. Arealet, 969 Tdr. Land, er jevnt, paa sine Steder fidt, ved Sandbjerg By noget bakket. Htk. 113 Tdr. A. og E.

I Sognet: Byerne Lille-Løitofte med Kirke (lille, uden Taarn,

833

Gibset Loft i Skibet, Hvælving i Choret) og Skole, Sandbjerg og noget af Øster-Karleby, hvoraf Resten hører til Halsted Sogn. I alt i Sognet 17 G. og 19 H., hvoraf 4 G. og 10 H. udenfor Byerne.

Indvaanere; 228. Intet særligt Erhverv af nogen Betydning foruden Jordbrug.

Sognet hører til de samme Administrativ-Inddelinger som Hovedsognet. Amtets 70de Lægd. Kirken eies af Grevskabet Hardenberg-Reventlov.

Halsted Sogn, der har en meget uregelmæssig Figur og hvoraf Størstedelen ligger i Nørre Herred og Resten i Sønder Herred, omgives af Annexet Aunede, Stokkemarke og Skovlænge Sogne i Sønder Herred samt Vesterborg, Horslunde, Herredskirke og Løitofte Sogne i Nørre Herred, Nakskov Landsogn i samme Herred og Nakskov Fjord.

Kirken, omtrent midt i Sognet, $\frac{3}{4}$ M. o. m. o. for Nakskov. Arealet er 6167 Tdr. Land, hvoraf 1567 Tdr. i Sønder Herred. Af dette Areal er rsp. 135 og 108 Tdr. Fredskov (Dyrehaven, Bødgerskov, Hellinge Skovhave samt Sæbyholms Skov). Overfladen er jevn, imod Fjorden noget sumpet; dog have Halsted By og Høifjelde den høieste Beliggenhed i Omegnen. Hovedlandeveien fra Maribo til Nakskov gaaer igjennem Sognet. Halsted-Aa, der danner Grænsen imellem Nørre og Sønder Herred, falder i en Indvig af Nakskov-Fjord. Htk. 622 Tdr. A. og E., $1 \frac{1}{2}$ Td Sksk. Og $1 \frac{3}{4}$ Td. Msk.

I Sognet: Byerne Halsted ved Hovedlandeveien, med Kirke, Præstegaard, Skole og Vindmølle, Øster-Nordlunde, en Deel af Øster-Karleby, hvoraf Resten til Løifjelde, Hellinge med Vindmøller, og Sæby; Hovedgaarden Sæbyholm, under Grevskabet Hardenberg-Reventlov, 107 Tdr. Htk. med c. 800 Tdr. Land; Hovedgaarden Juellinge, under Baroniet Juellinge, $61 \frac{1}{2}$ Td. Htk., 465 Tdr- Land; Meltoftegaard; Hvile-Huse. I alt i Sognet 64 G. og c. 100 H., hvoraf 43 G. og c. 70 H. udenfor Byerne. Indvaanere: 1124. Jordbrug er her som overhovedet paa Lolland den vigtigste Erhvervsgræn.

Sognet hører under Sønder Herreds Jurisdiction (Nakskov), ;aribo Amtstuedistrict; 1ste Vgkds. Amtets 75de Lægd. Med Annexet Aunede i Sønder Herred een Commune. Kirken eies af Baroniet Juellinge. Præstekaldets Reguleringssum er 2076 Rd. Præstegaardens Htk. er 5 ½ Td.; dens Areal er 42 Tdr. Land, hvoraf 30 Tdr. Agerland, lige ved Gaarden, af udmærket Godhed, og 2 Engstykker c. 12 Tdr. Land, længere fraliggende, af maadelig Beskaffenhed.

Halsted Kirke er stor, især af anseelig Længde, hvælvet, tildeels af Kampesteen, dog ogsaa endeel Muurværk. Den dannede den nordre Side af det gamle Halsted Kloster; men det er kun en Deel af Muren, der hørte til den gamle Klosterkirke, idet denne tilligemed Klostret afbrændtes af Lybekkerne 1510, som af den udvalgte Thronfølger Prinds Christian. Den har nu et lavt vansirende Taarn. Malet Altertavle, og en ældre forgyldt Altertavle med Billedskjærer-Arbeide, ophængt i Kirken; foran Choret er smukt i Træ udskaaret Sprinkelværk fra Midten af det 17de Aarhundrede. Sæbyholms Capel med Begravelser for den Rudske og andre adelige Familier, som have eiet Sæbyholm. Dette anseelige Capel, ved Kirkens nordre Side, er opført 1636 af Borchard Rud (s. nedenfor). Og i samme findes

834

Smukke Epitaphier over ham, hans Hustru og hans Forældre, samt en Tavle, der indeholder en Forbandelse og Trudsel med Guds Brede over dem, der ei vilde lade hans Støv i Fred. Den fromme Herreds Anelse gik virkelig i Opfyldelse; thi hans og hans Frues Kister ere i sin Tid bleve voldelig brudte op af den bekjendte Historiker N. D. Riegels ”for at tilfredsstille hans Curiositet”, og de Hensovedes Legemer givne til Priis for raa Adfærd, ligesom hele Begravelsen, hvis Vedligeholdelse paaligger Sæbyholms Eier, er i en sørgelig forfalden Tilstand. Endvidere findes i Kirken Epitaphier over de forhenværende Sognepræster Provst Knud Pontoppidan, († 1662) og Provst Johan Jørgensen Rasch († 1684), med deres Hustruer. Paa Kirkegaarden hviler Frederik Carl Grev Kragh-Huel-Vind-Friis til Grevskabet Friisenborg og Baroniet Juellinge, Stiftamtmand over Lolland-Falsters Stift med Gemalinde og Flere af den grevelige Familie Friis.

Juellinge Hovedgaard er det gamle Halsted-Kloster. Her fandtes forud en stærkt besøgt hellig Kilde, der gav Anledning til Opførelsen af et St. Olaf’s Capel, som i Frederik II’s Tid blev nedbrudt. Muligt er det, at den stærke Tilstrømning af Syde foranledigede Anlæggelsen af Halsted-Kloster i det 12te Aarhundredes sidste Halvdeel. Det synes at have tilhørt Augustiner-Ordenen. Som ovenfor meldt, afbrændte Lybekkerne 1510 Klostret, som dog strax efter blev gjenopført. 1591 maatte det dog atter ombygges. Det er derfor, at dette Aarstal er anbragt paa Gavlen. Efter Reformationen blev Klostret inddraget under Kronen og derefter ligetil Souverainitetens Indførelse forlehnet til Adelsmænd; saaledes havde den berømte Peder Oxe det i endeel Aar. Lehnet hørte med til Enkedronning Sophies Livgeding, ligesom det senere, efter at være blevet et kgl. Amt, lagdes til Dronning Sophie Amalies Livgeding, 1719 bortbyttede Kronen det til Baron Jens Juel-Vind til Baroniet Juellinge (Valdbygaard) i Sjælland; det gamle Halsted-Kloster modtog nu Navnet Juelling og blev Hovedsædet i Baroniet af samme Navn.

Baroniet Juellinge blev oprettet Aar 1672 af Geheimeraad Generaladmiral Jens Juel (1631 – 1700). Broder til Søhelten Niels Juel. Derefter fulgte i Besiddelse af Baroniet: 1 Sophie Cathrine Juel, en datter af Geheimeraad Jens Juel, gift med Stiftamtmand F. Vind; 2 deres Søn Baron Jens Juel-Vind, Kammerjunker (1695 – 1726), han var gift med en Datter af Baron Frederik Krag til Stamhuset Steensballegaard; 3) deres Søn Geheimeraad og Justitarius i høiesteret Baron Jens Juel-Vind, senere efter at have tiltraadt Stamhuset Steensballegaard, ved Bevilling Baron af Krag-Juel-Vind (f. 1724, † 1776), gift med Sophie Magdalene v. Gram (f. 1734 † 1810), Besidderinde af Grevskabet Frisjsenborg; 4) deres Søn Grev Frederik *) Carl Krag-Juel-Vind-Frijs, Greve til Frijsenborg, Stiftamtmand (f. 1753 † 1815; Stamhuset Steenballegaard gik over til hans yngre Broder); 5) Grev

Carl Ludvig Juel-Vind-Frijs, Kammerherre, Major ved Husarerne, næstældste Søn af Fornævnte (f. 1780 † 1838; den ældre Broder fik Grevskabet); 6) nuværende Besidder, Grev Carl Ludvigs yngre Broder Erhards Søn, Grev Julius Juel-Vind-Frijs. En ny Hovedbygning blev af den nuværende Eier opført 1847 – 49, 2 Etager høj, i en elegant gothisk Renaissance-Stil; denne i og for sig smukke Bygning danner imidlertid en temmelig grel Contrast til den endnu staaende søndre Fløi i 2 Etager (en Levning af Klostret) og til Kirken med dens simple Ydre og plumpe Taarn. Fra 1850 til 1856 ere nye Meieri- Lade- og Staldbygninger opførte.

Efter Statshaandbogen for 1858 udgjør Baroniet Juellinge 939 $\frac{1}{4}$ Td. Htk. af alle Slags, hvoraf under Hovedgaardene 175 $\frac{1}{2}$ Td., Bøndergodset 655 $\frac{3}{4}$ Td., Kirke- og Kongetiende 108 Tdr., i Bankactier 6200 Rd., i Fideicommiscapitaler 137,226 Rd. (i 1858: 148,360 Rd.) Paa Lehnet hviler ingen Gjæld. Hovedgaardene Juellinge, Orebygaard, Haugaard og Steensgaard.

Sæbyholm kaldtes fra først af Sæbygaard og tilhørte i Frederik II's Tid Borchard Pappenheim, efter hvem den tilfaldt hans Svigersøn Eiler Rud, hvis Søn Borchard Rud udentvivl har været en Mand af Kundskaber og især af practisk Dygtighed, hvorom hans store Bygge- og andre Arbeider bære Vidnesbyrd. Paa Sæbyholm opførte han store grundmurede Bygninger; Markerne indhegnede han med Diger, ”som snarere have Anseende til at være Volde om en Fæstning end Diger om en Mark,” og anlagde en kostbar Vandledning fra ”Mølle dammen” ned til Gaarden. Disse Værker satte Menigmand i stor Forundring, saa at de ansaae

*) I Magazin til den danske Adels Historie kaldes han S. 325 Jens Carl, S. 374 Frederik Carl.

835

Borchard Rud for en Hexemester, der gjorde disse Arbeider med Djævelens Hjælp; den Grav, han lod kaste til at lægge Vandledningens Render i, meente de navnlig skulde være en Løngang, som Borchard Rud vilde have for hemmeligt at kunne komme til at tale med Fanden *). Borchard Rud døde 1647 barnløs som Slægtens sidste Mand, med hvem altsaa Vaabenet blev nedlagt i Graven; hans Enke beholdt Gaarden i endeel Aar, men maatte derpaa afstaae den ifølge en Proces. En kort Tid synes Gaarden at have været under Kronen, da Kongen 12te Juli 1673 tilskjødede Friherre Winterfeld Sæbygaard med alt dens Tilliggende (see Vintersborg). 1695 fik Friherre Winterfeld Kongens Tilladelse til at afbryde Nørre-Sæby og lægge samme Byes 8 Gaarde og Htk. (30 $\frac{1}{2}$ Td.) under Sæbyholms Hovedgaard. Ved Baroniets Opløsning blev Sæbyholm solgt til Geheimeconferentsraad Grev Hardenberg-Reventlow, der lagde Gaard og Gods under Grevskabet Hardenberg-Reventlow. Det gamle Sæbyholms Bygninger, der laae paa en Halvø, omflydt af Grave og Fjorden, ere nu afbrudte og i Aarene 1856 – 58 er en heel ny Hovedbygning (een Etage med Kvist) med Lade, Stald, Meieri m.m. opført nogle Hindrede Alen derfra mod Nordvest ved Hovedlandeveien.

Vesterborg Sogn *). Hvis største Deel ligger i Nørre Herred, medens Retsen er beliggende i Sønder Herred, er deelt i to Dele. Den nordlige Deel omgives af Annexet Birket, Horslunde og Halsted S.; den sydlige, der ligger aldeles inde i Sønder Herred, omgives af Stokkemarke og den Deel af Halsted Sogn, der hører til Sønder Herred. Kirken sydvestlig i Sognet, 1 $\frac{1}{4}$ M. o. n. o. for Nakskov. Arealet, 4459 Tdr. Land, hvoraf 1841 Tdr. i Sønder Herred, er i begge Dele banket, opstigende fra det omgivende flade og lave Land henimod Birket Kirke i Nabosognet. Jordsmonnet er leret, henimod Birket Sogn noget lettere.

Af ovennævnte Areal er 844 Tdr. Land Skov (Theophilii Skov eller Benedictes Lund, Rosningen, Ludvigshave, Bøgeskov, Bøgholt Skov, Nørre- og Sønder-Fredskov). I Sognet findes 2 Søer, Pederstrup-Sø og Vesterborg-Sø. Htk. 411 $\frac{1}{2}$ Td. A. og E. og 20 $\frac{3}{4}$ Td. Sksk.

I Sognet: Byerne Vesterborg med Kirke, Præstegaard, Skole, Hospital, Lægebolig, Apothek, Vedby, Iysted, Bønnet, Langesø med Skole, Magletving med Skole (endeel af denne By ligger i Birket S.); Vesterborg Skovhuse, Bøgeskovhuse, Indtægten (4 H.); de under Grevskabet Christianssæde hørende Hovedgaarde Pederstrup, 102 5/8 Td. Htk., 800 Tdr. Land og betydelig Skov, og Skjelstofte, 43 ½ Td. Htk., c. 300 Tdr. Land; Edne Bøgehavegaard, Vandmøllegaard og Borreskovgaard. I alt i Sognet 33 G. og 166 H., hvoraf 14 G. og 112 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 1288. Jordbrug er Hovederhvervet. I Sognet et Teglbrænderi, der i 1854 har produceret c. 200,000 Stk. Steen og Drainsrør.

Sognet hører under Nørre Herreds Jurisdiction (Nakskov), Maribo Amtstuedistrict og Naksov Lægedistrict; 1ste Vgkds. Amtets 82de Lægd.

*) See i øvrigt Vedel Simonsens Efterretninger om de danske Ruder, II. S. 221 – 37.

*) I Valdemars Jordebog (S. R. D. VII. S. 541) forekommer ”Wæstærburgh” = den vestre Borg; hvor den østre Borg har ligget, vides ikke, men at der har været en Østerborg i Lolland, sees af Suhms Danmarks Historie IX. S. 77; Kong Valdemar II. Confirmerer derfra den Ratzeborgske Kirkes Privilegier. At der ved Vesterborg har ligget en Borg, deraf haves ogsaa Spor i mange Navne paa Stedet, saasom Borre-Aa, Borre-Bro, Borre-Eng, Borre-Mark (hører til Præstegaarden).

836

Sognet danner en egen Commune. Præstekaldets Reguleringssum er 1912 Rd. Præstekaldet har 70 Tdr. Land gode Jorder, Htk. 9 Tdr.

Vesterborg Kirke, der i 1855 er undergaaet en Hovedreparation, er høi og lys, hvælvet. Paa Kirkens østre Ende et lille Træspiir. Orgel. Epitaphium over Morten Vensterman til Søholt.

Pederstrup Hovedgaard, beliggende ved den nu for en stor Deel med Rør bevoxede Pederstrup-Sø, tilhørte i det 15de Aarhundrede Familien Venstermand; sidste Mand af denne Slægt var Marten Venstermand († 1610), hvis Datter arvede Gaarden, som nu gik gennem mange Hænder. Efter Souverainiteten tilhørte den iblandt Andre Overrentemesteren Geheimeraad Henrik von Stöcken († 1681, hvis Svigersøn Geheimeraad Peter Brandt 1684 købte Gaarden af Medarvingerne og lagde betydeligt Gods under den, ligesom han ogsaa opførte 1686 en ny Hovedbygning, der afgiver den sædvanlige Bolig for Lehnsbesidderen, i nyere Smag, er opført af den 1827 afdøde Geheimeraad Statsminister Grev Chr. Dtl. Fred. Reventlow. Foruden denne gives tvende mindre, senere opførte, herskabelige Bygninger, der beboes af Medlemmer af den grevelige Reventlowske Familie.

Paa den modsatte side af Søen ligger Godsinspecturens Bolig.

Skjelstofte Hovedgaard er imod Slutningen af det 17de Aarh. Oprettet af Parceljorder fra Pederstrup af Geheimeraa Brandt.

I Sognet har tidligere ligget en Herregaard ved Navn Søgaard.

I Benedictes Lund, saaledes kaldet efter Grevinde Benedicte Reventlow, født v. Qualen, afdøde Kammerherre Grev C. D. Reventlows Gemalinde, ligger hun, efter hendes i levende Live yttrede Ønske, begravet tilligemed hendes Mand og ældste Søn. Ligeledes hvile her flere Andre af den grevelige reventlowske Familie, der ere bortdøde i ung Alder.

P. O. Boisen, f. 1762, udnævntes 1787 til Sognepræst for Vesterbrog og Birket Menigheder og forblev i dette Embede til sin Død 1831. I Aaret 1802 oprettede han her et Skolelærerseminarium, hvorved han selv var Forstander og i lang Tid tillige Lærer, medens han derhos paa maneg andre Maader bidrog til Seminariets Fremme. 1805 udnævntes Boisen til Biskop over Lolland-Falsters Stift, men bibeholdt, som foran antydtes, sit Embede som Sognepræst til Vesterborg og Birket, ”men samtidig bestyrede han det af ham selv oprettede Seminarium med en saadan Nidkærhed og Dygtighed, at det vil altid blive hans rette Mindesmærke, skjøndt han ogsaa ved forskellige Skrifter var virksom for en

52

større og almindeligere Oplysnings Udbredelse.” Kort efter Biskop Boisens Død nedlagdes Seminariet.

Birket Sogn, Annex til Vesterbrog S., omgivet af dette, Horslunde Sogn, Sønder Herred og Raagø Sund. Kirken, omtrent midt i Sognet, 1 ½ M.o. n. o. for Nakskov. Arealet, 4458 Tdr. Land, hvoraf 297 Tdr. Fredskov (Torrige Skov), ligner meget Vesterborg Sogn, men er endnu mere advexlende, meget bakket, med temmelig dybde og snevre Dale, hvori rige Tørvemoser; Jordsmonnet har en ikke ringe Tilsætning af Steen, Gruus og Sand. Lollands største Høide findes i dette Sogn, hvori den lille Bakkensamling ved Ravensby stiger indtil 142 Fod over Havet, Htk. 4663 Tdr. A. og E., 22 Tdr. Sksk. Og 2 ¼ Td. Msk.

I Sognet: Byerne Birket med Kirke noget syd for Byen, skole og Vindmølle, en Deel af Magletving (Resten i Vesterborg S.), Store-Lindet med Skole, Lille-Lindet, Torrig, Hjelmholt, Ktagenæs med Færge til Fæiø, Ravensby med Vindmølle, og Heiringe; Gaarden Dalbygaard, af 8 Tdr. Htk. (solgt i 1854 for 15,000 Rd., i 1856 for 21,000 Rd., og en Arvefæsteafgift af 24 Tdr. Hvede, 2 Tdr.

937

Rug og 28 Tdr. Byg) og Stryngaarden, 13 Tdr. Htk. I alt i Sognet 73 G. og 134 H., hvoraf 27 G. og 67 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 1213. Jordbrug er det overveiende Erhverv.

Sognet hører til de samme Administrativ-Inddelinger som Hovedsognet. Amtets 85de Lægd. Sognet danner en egen Commune.

Birket Kirke er høit beliggende, lys, hvælvet, uden Taarn.

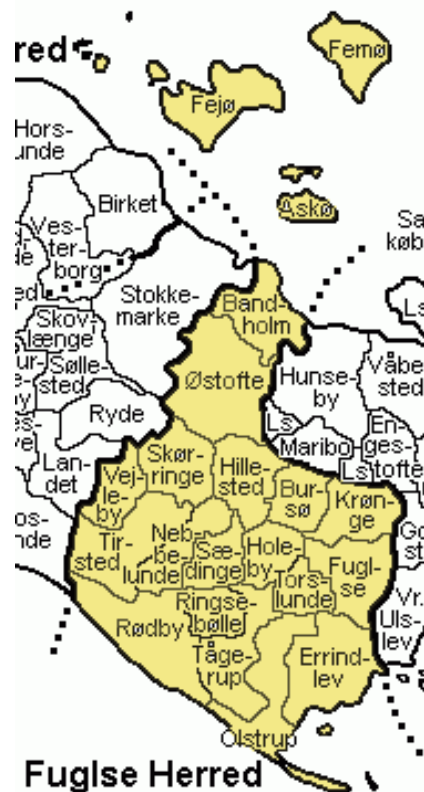
Umiddelbart ud mod Havet, med brat Skraaning ned mod dette, ligger Ravensborg Voldplads, omgivet af vidtløftige Sumpe og Tørvemoser, der have udgjort Borgens naturlige Grave. Voldstedet gar, efter Dr. Larsens Beskrivelse af Lolland og Flaster S. 102, ud mod Havet en Høide af 126 Fod, mod de aandre Sider af c. 60 Fod, hele Voldens Omkreds angives til 960 Fod. Borgen mener Nogle at være

bygget af Kong Valdemar I., medens Andre henføre Tidspunktet til det 14de Aarhundrede (Grev Johan af Bagrien). At Slottet har ligesom Aalholm været anseet for en efter de Tiders Maade betydelig Plads, fremgaar blandt Andet deraf at her er holdt flere Herredage, og endeel Vigtige Documenter herfra udstedte. Det var ogsaa en af Kronens vigtigste Forlehnninger, hvorunder laae hele Nørre- og Sønder-Herred samt de nærmeste Smaaøer. Som foranført nedrev Kong Hans Aar 1510 Ravensborg og byggede af dets Ruiner Engelsborg i Nakskov-Fjord. Ravensborg Slotsbanke, der har en herlig Udsigt over Havet og derr omliggende Land, er i den nyere Tid flere Gange bleven benyttet til Folkefester. Ved Ravensby findes en Gravhøi fra Steenalderen med tvende Gravkamre. (F. M.)

838

Fuglse Herred.

Omgives af Sønder- og Musse Herreder, Søen imellem Smaalandene og Lollands-Beltet. Til Herredet høre følgende Øer og Holme: Bredskjed, Mygskjed, Syltholm, Store- og Lille-Branddrag, Drummeholm og Hyllekrog, en Række af lave, af Havet ofte overskyllede, kun lidet brede Smaaøer tæt syd for Kysten mod Lollands-Beltet; de i Rødby-Fjord, som indenfor det nævnte Øbelte strækker sig ind imellem Sønder- og Fuglse Herreder, beliggende Øer: Sandholm, Vogterholm, Lidsø, Langø, Nøddeholm, Storeholm, Landø og Kastø; imellem Øbeltet og Herredets sydlige Kyst: Magleholm, Kalveholm, Lyttesholm, Billesholme, Store- og Lille-Ager, Stenesholm, Hyllesholm, Tjørneholm og Kalveholm; og endelig de i Søen imellem Smaalandene beliggende Øer: Fejø, Skælø, Veirø, Fæmø, Askø og Lilleø.

Herredet udgjør for øvrigt en sammenhængende flad Udstrækning med enkelte Bakkestrøg i den nordlige Deel, som dog indesslutte endeel lave, fide og flade Egne, i den sydvestlige Deel noget lavere, bestandig langsomt skraanende mod Syd, indtil de i Rødby-Fjord beliggende Øer og Holme, der ved idelige Opskyllinger af Havet hæve sig noget. Jordbeskaffenheden er, som overalt paa Lolland, med faa Undtagelser leret, muldleret og mergelblandet. Flaadeindholdet udgjør omtrent 5 1/10 □ M. Herredets Skove ere ikke ubetydelige og temmelig ligetil fordeelte over hele Herredet; Fredskove indeholde 3576 Tdr. Land. Htk. 5291 ¼ Td. A. og E., 98 Tdr Sksk. Og 19 Tdr. Msk. Indvaanernes Antal ved Folketællingen i 1855 var 14,302, hvoraf i Kjøbstaden Rødby 1,545. I geistlig Henseende danner Fuglse Herred et eget Provsti.

Ringsebølle Sogn, Annex til Rødby Kjøbstaden, omgivet af dette Sogn, Taagerup og Sæddinge Sogne samt Rødby-Fjord. Kirken, nordostlig i Sognet, ¼ M. ø. for Rødby. Arealet, 910 Tdr. Land, er jevnt og ud mod Havet meget fidt. Ved Sognets Nordgrændse ligget den lille Ringsebølle-Sø. Landeveien fra Rødby til Maribo og Nysted passerer Sognet. Htk. 110 ½ Td. A. og E.

I Sognet: Byerne Ringsebølle med Kirke lidt nordost for Byen, og Skole; Lundegaarde. I alt 17 G. og 6 H.

Indvaanere: 199. Jordbrug er næsten udelukkende Erhverv.

Sognet hører under Fuglse Herreds Jurisdiction (Rødby), Maribo Amtstue- og Lægedistrict; 2den Vgkds. Amtets 32te Lægd. Een Commune. Kirken eies af Baroniet Sønderkarle.

Kirken er uden Taarn, med et Klanghuus. Over Kirkedøren er et mærkeligt gammelt Sculpturarbeide.

839

Taagerup Sogn omgivet af Annexsognet Thorslunde, Olstrup, Holeby, Sæddinge Ringsebølle Sogne, Rødby Landsogn og Lollands-Beltet. Kirken, østlig i Sognet, ½ M. o. s. o. for Rødby. Arealet, 3233 Tdr. Land, hvoraf 63 Tdr. Land Fredskov (Bjerremark, Maahave og Byhave Skove), er ud mod Havet meget fidt og i øvrigt jevnt med ubetydelige Terrainvexlinger. Landveien fra Rødby til Maribo passerer Sognet. Htk. 314 ¾ Td. A. og E., 3 ½ Td. Sksk. Og 1 ¼ Td. Msk.

I Sognet: Byerne Taagerup med Kirke (af Muursteen, med Taarn, hvælvet, anseelig og Lys), Præstegaard, Skole, og Hyldtofte; Hovedgaarden Høibygaard, Lollands største Hovedgaard, under Baroniet Sønderkarle, 120½ Td. Htk.; Avlsgaarden Darketgaard, c. 30 Tdr. Htk.; Skovridderboligen Rolighedsminder; Klakkets Vindmølle. I alt i Sognet 22 G. og 50 H., hvoraf 98 G. og 29 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 476. Ved Siden af Jordbrug, som er Hovederhvervet, drives noget Fiskeri, der dog er af mindre Betydenhed.

Sognet hører under Fuglse Herreds Jurisdiction (Rødby), Maribo Amtstue- og Lægedistrict; 3die Vgkds. Amtets 38te Lægd. Med Annexsognet Thorslunde een Commune. Kirken eies af Besidderen af Hovedgaarden Bremersvold i Errindlev Sogn. Præstekaldets Reguleringssum er 1388 Rd. Præstegaardens Areal er 108 Tdr. Land, af 14 Tdr. Htk.

Høibygaard tilhørte i Christian I's Tid Henning Walkendorff († 1475); senere den af mange Aars hæderlige Krigstjeneste under flere Konger bekjendte Feltherre Hr. Otto Krumpen († 1569); fremdeles de i D. Atl. Anførte: Knud Bille og Frue Anna Juel; efter dem kom den til Henrik Rantzou til Schmol, som døde i Nakskov under den svenske Krig 1614. Høibygaard var siden under Kronen, indtil den 17255 blev kjøbt af Abraham Lehn, der betalte for Gaard og Gods 75,327 danske Kroner.

Til Hovedgaarden hørte 166 Tdr. Htk. Til Bøndergodset over 1000 Tdr. Htk. Og desuden 4 Kirkers Tiende. See i øvrigt Lungholm.

I Sognet har fordum ligget en mindre Hovedgaard Engebølle, oprindelig en Bondegaard; men Mogens Gøye (see Bremersvold) satte bedre Bygning paa den. Efter ham tilhørte den Otto Brahe, men er uidentivt ikke længe efter lagt under Lungholm. Efter Nogles Mening er dette Engebølle, som er vor vidtberømte Theolog Niels Hemmingsens Fødeby. Denne "hele Danmarks Lærefader" blev født 1513 af Bønderforældre og sattes i Nysted latinske Skole, hvoraf man ialfald tør slutte, at hans Fødeby har ligget i det sydlige Lolland.

Thorslunde Sogn, Annex til Taagerup, omgivet af dette Sogn, Olstrup, Errindlev, Fuglse og Holeby Sogne. Kirken, midt i Sognet, $\frac{3}{4}$ M. ø. for Rødby. Arealet, 869 Tdr. Land, er jevnt. Landeveien fra Rødby til Nysted passerer Sognets nordlige Deel. Htk. 113 $\frac{1}{2}$ Td. A. og E.

I Sognet 17 G. og 25 H., hvoraf 8 G. og 15 H. udenfor Byen.

Indvaanere: 257. Jordbrug er udelukkende Erhverv.

Sognet hører under de samme Administrativ-Inddelinger som Hovedsognet; 3die Vgkds. Amtets 39te Lægd. Kirken eies af Baroniet Sønderkarle.

Kirken er temmelig lille, bygget af Muur- og Kampesteen og forsynet med et lille Taarn, hed i den katholske Tid St. Peders Kirke og skal være bygget 1440. I Frederik II's Tid var dens Nedbrydelse paatænkt, som sees af et kongeligt Brev af 28de August 1585, at den skulde nedbrydes og dens Stene bruges til Fuglse

840

Kirkes Istandsættelse, hvilken Kirke da tillige skulde være Sognekirke for Thorslunde Sogn.

Errindlev Sogn omgivet af Annexsognet Olstrup, Fuglse og Thorslunde Sogne samt Musse Herred og Lollands-Beltet, Kirken, nordvestlig i Sognet, 1 M. s. ø. for Rødby. Arealet, 4316 Tdr. Land, hvoraf 342 Tdr. Land Fredskov (Errindlev-Studehave, Padde og Kjeld Skove), er ud mod Havet fidt, nordligere noget bølgeformigt med enkelte Smaabakker. Til Sognet høre de mindre Øer Kalveholm, Stenesholm, Store- og Lille-Ager, Hyllekrog, Nakken, Hylleholm og Tjørneholm. Htk. 368 $\frac{3}{4}$ Td. A. og E., 9 Tdr. Sksk og 1 Td. Msk.

I Sognet: Byerne Errindlev med Kirke, Præstegaard, Skole, Vindmølle, Torpe, Skovby, Sjælstofte med Skole; Hovedgaarden Bremersvold, 72 Tdr. Htk. (508 Tdr. Htk. Fæstegods). I alt i Sognet 41 G. og 85 H., hvoraf 19 G. og 41 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 865. Jordbrug er det overveiende Erhverv; ved lidt Fiskeri og noget Skovarbeide haves noget Bierhverv for endeel Arbeidere.

Sognet hører under Fuglse Herreds Jurisdiction (Rødby), Maribo Amtstue- og Lægedistrict; 3die Vgkds. Amtets 31te Lægd. Sognet, der er deelt i 2 Sognedistricter, det nordlige og sydlige, danner i Forening med Annexet Olstrup een Commune. Kirken eies af Baroniet Sønderkarle. Præstekaldets Reguleringssum er 19 RD. Præstegaardens Areal er 76 Tdr. Land Ager, 6 Tdr. Land Eng, 2 $\frac{3}{4}$ Td. Land af Øen Store-Ager, 6 $\frac{1}{2}$ Td. Land Underskov og en $\frac{1}{2}$ Miil fraliggende Græsningslod paa 40 Tdr. Land; Htk. 14 $\frac{1}{8}$ Td.

Kirken, i sin Tid helliget St. Nicolaus, har Taarn og Hvælvinger. Familiebegravelse under Taarnet for Familien Bertouch-Lehn. Denne Begravelse var tidligere indrettet for den grevelige Familie Holck, men Ligene af denne ere nedsænkede paa Kirkegaarden. Af Marmora Danica (II. S. 324 f.) sees, at i

denne Begravelse hvilede Grev Flemming Holck, der Aar 1701 paa en Reise fra Nyborg til Langeland blev myrdet af Baadfolkene, hvis Rovbegjærlighed var bleven vakt ved et Pengeskriin, han førte med sig.

Bremersvold Hovedgaard er fra først af anlagt og bygget af Mogens Gøye, som endnu levede 1607. Senere tilhørte Gaarden Erik Kaas, efter hvis Død 1669 den ved Indførsel blev udlagt til Søster Worm, en Datter af den berømte Oluf Worm og dengang Enke efter Mag. Erik Torm, Præst ved Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn. Hun solgte Bremersvold 1673 til den fra Kjøbenhavn Beleiring bekjendte Stadsoborst Frederik Turesen, som døde 2 Aar efter og synes at have efterladt Eiendommen til en Brodersøn Didrik Christensen Feldthuus. Frederik IV. kjøbte Bremersvold for at lægge den til Ryttergodset, men solgte den dog atter 1725 til Geheimeraadinde v. Raben, i hvis Familie denne Eiendom siden er forbleven; de senere Besiddere have som Eiere af Store Restrup Stamhuus, senere Fideicommisscapital, forenet Levetzowerners Navn og Vaaben med deres eget. Paa Bremersvold er ingen Hovedbygning. Spor af gamle Grave.

Fordum laae endnu en anden Hovedgaard, Kjelstrup, i Errindlev Sogn; den har tilhørt en Broder til den ovenfor nævnte Mogens Gøye, nemlig Absalon Gøye, efter hvis Død 1602 den tilfaldt Svigersønnen Hr. Breide Rantzau, som døde 1618. Kjelstrup Marker bleve kort efter lagte under Bremersvold og dens Bygninger afbrudte af Cris Kaas. (Kirkehist. Saml. II. S. (162- 63.)

Olstrup Sogn, Annex til Errindlev, omgivet af dette Sogn, Thorslunde og Taagerup Sogne samt Lollands-Beltet. Kirken, nordvestlig i Sognet, $\frac{3}{4}$ M. s. o. for Rødby. Arealet, 2181 Tdr. Land, hvoraf

841

c. 100 Tdr. Land Skov (Kalvehave-Skov), der ikke er Fredskov, er jevnt. Til Sognet høre Øerne Store- og Lille-Brandrag, Magleholm, Lyttersholm, Billesholm, Drummeholm. Htk. 238 Tdr. A. og E. og 5 ½ Td. Sfk.

1 Sognet: Olstrup Kirke; Byerne Bjernæs med Skole, Pilet og Assenbøll; Hovedgaarden Lungholm, under Baroniet Sønderkarle, 78 ½ Td. Htk., 513 Tdr. Land A. og E., c. 100 Tdr. Land Skov. Ialr i Sognet 21 G. og 28 H., hvoraf 9 G. og 19 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 347, som næsten udelukkende have Erhverv ved Jordbrug.

Sognt hører til de samme Administrativ-Inddelinger som Hovedsognet; 3die Vgkds. Amtets 34te Lægd. Kirken eies af Baroniet Sønderkarle.

Den lille Kirke, som ligger eenligt paa en Mark, er hvælvet, men har intet Taarn. Den antages oprindelig kun at have været et Capel, bygget ved den nord for Kirken liggende St. Olafs Kilde, til hvilken der i den katholske Tid blev valfartet, ligesom Hellig Olafs Billed endnu i forrige Aarhundrede skal have været i Kirken.

Lungholm er Hovedsæde i Baroniet Sønderkarle. I Archivet paa Hardenberg findes en Dom af Erik Pommern dateret Olstorp den 31de Juli 1434. Ifølge Beretningen i Kirkehist. Saml. II. S. 165 – 66 har Hr. Palle Rosenkrantz (efter D. A. Aar 1639) opbygget Lungholm, der hvor en ældre Gaard, Olstrupgaard, laae, og lagt under denne Byen Pugerup (3 Gaarde) og 2 Gaarde af Olstrupgaard. Efter Palle Rosenkrands's, en Lærd og dygtig Mand, som forstod at give Svar paa Tiltale, hvilket han fik Leilighed til at vise, da han var vel ung til saa vigtig en Sendelse. Rosenkrands svarede da: "Skjøndt mit Skjæg endnu kun er ungt er det dog ældre end Eders Republik." Erik Rosenkrands døde 1681; hans Søn Holger Rosenkrands blev Eneeier af Gaarden, men døde allerede 1690. Den næste Eier var Grev Flemming Holck (om denne see foran Errindlev Kirke). Den næste Eier var Grev Flemming Holck (om denne see foran Errindlev Kirke). I Aaret 1723 indlemmet i Grevskabet Christianssæde, fra hvilket det dog atter skiltes, da Kammerherre Baron Poul Abraham Lehn i Aaret 1784 købte det. Af denne Gaard og Høibygaard oprettede han ifølge Bevilling f 1ste Juli 1803 et Stamhuus og bestemte det for Poul Godske v. Bertouch, efterlevende Søn af hans fjerde Datter Cathrine Elisabeth (f. 1772, † 1802) af dennes Ægteskab med Kammerherre F. J. C. v. Bertouch til Søholt. Den 13de Marts 1819 blev Stamhuset ophøiet til et Baroni under Navnet Sønderkarle og dets Besidder, fornævnte P. G. v. Bertouch tl Baron under Navnet Bertouch-Lehn. Dennes Søn er nu Baroniets Besidder. Han har i Aarene 1856 – 57 opført Hovedbygning i 2 Etager i gothisk Renaissancestil. Ved den østre Gavl et Taarn med Spiir; desuden findes der en Udbygning, som gaaer til 2den Etage med Spiir og en lignende med Altan.

Baroniet Sønderkarle bestaaer ifølge Statshaandbogen for 1858 af Godserne Høibygaard og Lungholm samt Avlsgaarden Raahaugegaard, med Htk, af alle Slags 775 Tdr., hvoraf under Gaardene 217 ½ Td., Bøndergods 456 ½ Td., Kirke- og Kongetiende 101 Tdr.; i Bankactier 9000 Rd., Bankhæftelsesobligationer 7470 Rd., Fideicommisscapitaler 432,440 Rd.

Fuglse Sogn omgivet af Annexsognet Krønge, Bursø, Holeby, Thorslunde og Errindlev Sogne samt Musse Herred. Kirken, vestlig i Sognet, 1 M. o. n. o. for Rødby. Arealet, 3594 Tdr. Land, hvoraf 403 Tdr. Land Fredskov (Kjærstrup Skov, Laushave), er temmelig jevnt og leret, i den sydligere Deel noget fidere, sandblandet og sumpet. Ragebølle- eller Al-Sø indtager en Deel af Sognets østlige

842

Grændse. Landeveien fra Rødby til Nysted passerer Sognet. Htk. 385 $\frac{3}{4}$ Td. A. og E., 3 $\frac{1}{4}$ Td. Sksk og $\frac{3}{4}$ Td. Msk.

I Sognet: Byerne Fuglse (Fuglse By er deelt i 3 Dele: Bøsserup, Tosserup og Ullede) med Kirke, Præstegaard, Skole, Vindmølle ved Landeveien, Alsø ved Al-Sø, Stokkemark ved Landeveien, Flaarup med Skole, og Hillestolpe; Hovedgaarden Kjærstrup med Teglværk, 72 Tdr- Htk. (8 Tdr. Htk. Fæstegods), 508 Tdr. Land Ager, 30 Tdr. Land Eng, 526 Tdr. Land Skov; Avlsgaarden Frederiksmide, 16 Tdr. Htk., 120 Tdr. Land Ager, 6 Tdr. Land Skov, 12 Tdr. Lang Mose, 16 Tdr. Land uopdyrket.

I alt i Sognet 55 G. og 102 H, hvoraf 12 G. og 63 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 990. Med Undtagelse af nogen Tørveproduction og Skovarbeide findes intet særligt Erhverv udenfor det almindelige Jordbrug. Kjærstrup Teglværk producerer aarlig 200,000 Muursteen. Sognet hører under Fuglse Herreds Jurisdiction (Rødby), Maribo Amtstue- og Lægedistrict; 3die Vgkds. Amtets 45de Lægd. Med Annexsognet Kønge een Commune. Kirken tilhører en Privatmand. Præstekaldets Reguleringssum er 1322 Rd. Præstegaardens Areal er 94 Tdr. Land, af 13 $\frac{3}{4}$ Tdr, Htk.

Kirken, fordum St. Laurentii Kirke, senere 1595 indviet den hellige Trefoldighed til Ære, ligger høit med en viid Udsigt, og er bygget af hugne Kampesteen, med Taarn af Muursteen og et høit Træspiir, som er opført paany efter at være nedblæst i en Storm den 30te November 1836. I Kirken findes en Tavle med flere adelige Familiers Vaaben, og dens 2 Udbygninger, mod Syd og mod Nord, tjente før til Begravelse for de adelige Familier paa Hovedgaardene Kjærstrup og Søholt. Dog er Geheimeraad H. U. v. Lützows anseelige Epitaphium med Portrait endnu i Behold og staaer foran hans Begravelses-Capel, Ligstenen over Anders Gøye, der har opført Kirken omtrent 1531, paa sin egen Bekostning, har faaet Plads i Vestibulen; tidligere laae den foran Alteret. En Bogsamling, ”et kosteligt og mærkeligt Liberi,” blev skjænket Kirken af Henning Gøye, men blev ilde medtaget i Tidens Løb; Levningerne deraf skulle være blevne ødelagte i Aarene 1715 – 16 af indqvarterede Soldater. Kirken har et Orgel, skjænket af Geheimeraadinde Raben-Hvitfeldt-Levetzow. Denne ædle Kvinde hviler i en mod Vest under Ringmuren anbragt, nu tilmuret, Gravhvælving tilligemed sin forudgangne Mand, eneste Søn og eneste Datter.

Hovedgaarden Kjærstrup er meget gammel og skal allerede være anlagt 1158. Den nuværende Hovedbygning, 2 Etager høi, med 3 Taarne, er opført 1765 og restaureret 1836; Ladelængden er bygget omtrent 1650, og Meieriet og Staldene af fortrinligt Materiale 1830 – 34. Hovedbygningen, Ladebygningen og 2 Staldbygninger ere ganske omgivne af Grave, og over disse er en Smuk Bro af hugne Kampesteen; Volden, som løber rundt om Graven, er bevoxet med en smuk gammel Lindealle. De første Eiere, som med Sikkerhed kunne nævnes, ere Anders Sivendesen († 1390) og hans Søn Hr. Absalon Andersen; i Christian I.'s Tid tilhørte Gaarden den gamle Hr. Anders Gøye, hvis Sønsøn af samme Navn byggede Fuglse Kirke. Han døde 1559 og var gift med Fru Karen Valkendorf. Hans Søn Henning Gøye besad Kjærstrup i en lang Række af Aar, formodentlig til sin Død 1617, hvorefter Gaarden kom fra Gøyerne Slægt. De følgende Eiere ere Otto Provisk, som eiede Kjærstrup endnu 1624, Palle Rosenkrands til Krenkerup, hvis Datter Birgitte Rosenkrands bragte Gaarden til sin Mand Geheimeraad Christen Skeel, der kaldtes ”den rige Skeels.” Hun solgte Kjærstrup 1665 til Jomfru Margrete Friis til Tølløse, der atter 1681 solgte den til Generalmajor Jochum Schack til Sneumgaard og Bramsløkke, som døde i Aaret 1700. Hans Sønner akiftede Godserne imellem sig, og Kjærstrup blev da tilskjødet Major Otto Schack saaledes, at hver Tønde Hartkorn Hovedgaardstaxt, i alt 60 Tdr. beregnedes til

843

50 Rd., og Bøndergodset 208 Tdr. Htk. 45 Rd. pr. Td. Htk., i alt resp. 3047 Rd. 2 Mk. Og 9360 Rd. 5 Mk. Major Otto Schack døde 1719, og hans Enke Fru Elisabeth Birgitte Rantzau solgte i det følgende Aar Gaard og Gods (resp. 60 7/8 og 228 5/8 Td. Htk.) til Kongen for 22,000 Rd Kroner. Da det af Kongen uindrettede Rytterdistrict paa Lolland atter blev ophævet, solgtes de dertil hørende Godser, og Kjærstrup blev saaledes solgt til og i Aaret 1728 tilskjødet Generalmajor Niels Rosenkrands v. Schack (Fader til Statsministeren Schack-Ratlou) for 23,941 Rd. Cour., for hvilken Sum egentlig Geheimeraadinde Raben havde købt Eiendommen, men kun afstod Købet til ovennævnte Schack, der var hendes Svigersøn; dog forbeholdt Familien Raben sig Indløsningsret, for samme Købesum, saafremt Oberst Schack ingen Arvinger fik med sin første Hustru Fru Sophie Hedvig v. Raben. Ifølge denne Overenskomst gik Kjærstrup ved Generalmajor Schacks Død 1731 over til Familien Raben og tilfaldt Overhofmester, senere Geheimeraad Frederik v. Raben, der døde 1773, og i sin Alderdom 1765, opførte den smukke anseelige Hovedbygning. Derefter forblev Gaarden hos Familien Raben (senere Raben-Levetzow, see Bremersvold). Efterat der efter Kammerherreinde Raben-Hvitfeldt-Levetzovs i 1843 indtrufne Død i flere Aar var ført Proces om samme imellem Familierne Raben og Rosenkrantz, blev den i 1852 stillet til Auction og købtes af Grev Knuth til Knuthenborg, der 1 Aar efter atter solgte den til den nuværende Eier. Af Godset, som da Grev Knuth tiltraadte Kjærstrup, endnu beløb sig til 346 Tdr. Htk., er nu næsten Intet tilbage.

I Dyrehaven ved Kjærstrup findes et Voldsted.

Krønge Sogn, Annex til Fuglse Sogn, omgivet af dette og Bursø Sogn, Musse Herred og Maribo-Sø. Kirken, vestlig i Sognet, $\frac{3}{4}$ M. s. for Maribo, $1\frac{1}{4}$ M. n. o. for Rødby og 2 M. n. v. for Nysted. Arealet, 1907 Tdr. Land, hvoraf 611 Tdr. Land Fredskov (Store Skov og Faversted Skov), er jevnt, noget højere i Vest end i Øst og lavt i Midten, hvor et mindre Aaløb sætter Røgebølle- eller Al-Sø paa Sognets Østgrændse i Forbindelse med Maribo-Sø paa Sognets Nordgrændse, af hvilken sidste Indsø Halvdelen med de deri beliggende Holme Lindø, Askøerne og Romsø hører til Sognet. Htk. 152 $\frac{1}{2}$ Td. A. og E., $3\frac{1}{4}$ Td. Sksk. Og $\frac{3}{4}$ Td. Msk.

I Sognet: Byen Krønge med Kirke, Skole, Vindmølle; Hovedgaarden Søholt, 91 $\frac{1}{4}$ Td. Htk. A. og E., $3\frac{1}{4}$ Td. Sksk., 610 Tdr. Land leer- og sandblandet Muldjorder, 200 Tdr. Land Eng, hvoraf endeel Kunsteng og Overstuvningseng, 400 Tdr. Land god Bøgeskov (75 Tdr. Htk. Fæstegods, Krønge Sogns Kirke med Kirke- og Kongetiende, Bursø Sogns Kirke, Kongetiende samt Præstetiende, hvorfor svares en aarlig Kornrefusion til Præsten i Bursø, Holeby Sogns Kirke med Kirke. Og Kongetiende, er i Aaret 1856 opført Teglværk). I alt i Sognet 8 G. og 38 H., hvoraf 15 H. udenfor Byen.

Indvaanere: 295. Jordbrug og noget Skovarbejde udgjør Indbyggernes Hovederhverv.

Sognet hører til de samme Administrativ-Inddelinger som hovedsognet; 3die Vgkds. Amtets 46de Lægd. Kirken tilhører, som ovenfor nævnt, Besidderen af Hovedgaarden Søholt.

Kirken er uden Taarn, med gibset Loft. En mærkelig Kalk, givet af Dronning Margrete, saaldes som Indskriften udviser. Kirken var i Katholicismens Tid helliget Vor Frue, og mange Valfarter skal i sin Tid være gjort til den i Nærheden værende Krykke Kilde (hvilken Byen efter D. Atl. Skal skyldes sit Navn).

Søholt har en skøn Beliggenhed ved Maribo-Sø. Hovedbygningen er i 2 Etager, meget anseelig, opført eller i hvert Fald givet sin uhavende Skikkelse 1804 af daværende Eier Kammerherre Bertouch. Af ældre Eiere nævnes: Morten Venstermand († 1610), Just Fred. V. Pappenheim († 1649), Geheimeraad og Stiftmatmand over Lolland-Falsters Stift H. U. v. Lütow († 1622). Denne anlagde

en prægtig Have ved Gaarden, der efter Rhodes Forsikkring overgik alle i Danmark og Tydskland. Efter Geheimeraad Lützow tilhøret Gaarden hans Søn Generalmajor C. F. v. Lützow; Datteren Sophie v. Lützow bragte Søholt til sin Mand Kammerherre og Stiftamtmand over Lolland-Falsters Stift G. H. v. Krogh, og Garden forblev ved hans Familie indtil Begyndelsen af dette Aarhundrede. Den gik da over til den fornævnte Kammerherre Bertouch, der døde Aar 1831, Den blev derefter kjøbt paa Auction af Klædehandler Kjerkegaard fra Kjøbenhavn, hvis Arvinger atter afhændede den ved Auction Aar 1852. Den af Stiftamtmand Lützow anlagte Have er for største Delen bevaret i sin oprindelige Stiil med Høie stive Hække af Avnbøg.

I Udkanten af Byen Krønge ved den yderste Gaard i Vest findes Spor af en Borgplads. Rimeligviis har her ligget Krøngedegaard, der tilhørte Familien Venstermand og som gav Oprindelsen til Søholt.

Holeby Sogn omgivet af Annexsognet Bursø, Thorslunde, Fuglse, Sæddinge, Taagerup og Hillested Sogne. Kirken, noget vestlig i Sognet, $\frac{3}{4}$ M. n. o. for Rødby og 1 M s. s. v. for Maribo. Arealet, 1942 Tdr. Land, hvoraf 40 Tdr. Land Fredskov) Kalvehave, Vindstoft-Aas), er med Undtagelse af en ubetydelig Bakke, som ligger noget nordvest for Kirken, jevnt og Jordbeskaffenheden leret og leermuldet, paa nogle Steder sandblandet. Landeveien fra Rødby til Nysted og Landeveien fra Maribo til Rødby krydse hinanden midt i Sognet. Htk. 231 $\frac{1}{4}$ Td. A. og E. og 2 Tdr. Msk.

I Sognet: Byerne Nørre- og Sønder-Holeby med Kirke, (eenligt beliggende, uden Taarn, med Bræddeloft), Præstegaard, Skole og Vindmølle; Aashuse; Hovedgaarden Nøbøllegaard, 48 Tdr. Htk. (4 Tdr. Htk. Fæstegods); Avlsgaarden Raahaugegaard, 18 $\frac{1}{2}$ Td. Htk.; 2 Gaarde af 13 og 14 Tdr. Htk.; Blæsenborg; Aashuse. I alt i Sognet 20 G. og 38 H., hvoraf 12 G. og 33 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 410. Jordbrug er Hovederhvervet. I Sognet Teglværk.

Sognet hører under Fuglse Herreds Jurisdiction (Rødby), Maribo Amtstue- og Lægedistrict; 3die Vgkds. Amtets 42de Lægd. Med Annexet Bursø een Commune. Kirken tilhører Besidderen af Hovedgaarden Søholt. Præstekaldets Reguleringssum er 1132 Rd. Præstegaardens Areal er 70 Tdr. Land, hvoraf 10 Tdr. Land Eng; 10 Tdr. Htk.

Nøbøllegaard er oprettet af Geheimeraad H. U. von Lützow til Søholt.

Bursø Sogn, Annex til Holeby, omgivet af dette Sogn, Krønge, Fuglse og Hillested Sogne samt Maribo-Sø. Kirken, midt i Sognet, 1 M. s. for Maribo og 1 M. n. o. for Rødby. Arealet, 1571 Tdr. Land, hæver sig noget mod Maribo-Sø ved Sognets Nordgrændse, og afdaler langtsomt mod Sydvest Jordbeskaffenheden er leermuldet med Sandblanding. Landeveien fra Rødby til Mariob gaaer i nordlig Retning igjennem Sognet. Htk. 182 $\frac{3}{4}$ Td. A. og E.

I Sognet: Byen Bursø med Kirke, Skole, Hospital; Avlsgaardene Bredeslund, 15 Tdr. Htk., 162 $\frac{1}{2}$ Td. Land, og Holtegaard, 13 $\frac{1}{4}$ Td. Htk., 120 Tdr. Land. I alt i Sognet 23 G. og 61 H., hvoraf 8 G. og 29 H. udenfor Byen.

Indvaanere: 481. Jordbrug er Hovederhvervet.

Sognet hører til de samme Administrativ-Inddelinger som Hovedsognet; 3die Vgkds. Amtets 43de Lægd. Kirken tilhører Besidderen

845

Af Hovedgaarden Søholt. Bursø Hospital er stiftet 1722 af Geheimeraad Henning Ulrik Lützow til Søholt for 12 Lemmer, som underholdes fra Hovedgaarden Søholt.

Kirken er uden Taarn og Hvælvinger; den skal i den katholske Tid have hedt St. Dionysii Kirke. Paa en Gaard, Føllerupgaard, har fordum boet Adelsfolk.

Nebbelunde Sogn omgivet af Annexet Sædinge, Hillested, Skjørringe og Tirsted Sogne samt Rødby-Fjord. Kirken, sydlig i Sognet, 1/8 M. n. for Rødby. Arealet, 2131 Tdr. Land, hvoraf 46 Tdr. Land Fredskov, er jevnt; ned mod Fjorden, findes Syltunge, som nu ville blive forandrede til virkelig Eng, og et betydeligt Areal vil vindes for Sognet ved en Inddæmning af en Vig af Fjorden, der i de senere Aar er paabegyndt. Til Sognet høre de i Rødby-Fjord beliggende Holme Kastø, Landø, Storeholm og Nøddesholm. Landeveien fra Rødby til Nakskov passerer Sognet. Htk 232 ¼ Td. A. og E. og ¾ Td. Sksk.

I Sognet: Byerne Nebbelunde med Kirke, Præstegaard, Vindmølle, Bukkehave, Nørreby og Tofteby; Høieriis Skole. Isoleret beliggende paa Grænsen mellem Nørreby og Bukkehave Byer omtrent ¼ M. fra Kirken; Danstedgaard, 36 ½ Td. Htk., 250 Tdr. Land Ager, 30 Tdr. Land Skov; Avlsgaardene Nørregaard, 22 3/8 Td. Htk., 200 Tdr. Land, og Bukkehavegaard, 17 ¼ Td. Htk. 170 Tdr. Land, hvoraf 20 Tdr. Land til 4 Fæstehuse, 6 Tdr. Land Eng. I alt i Sognet 28 G. og 52 H., hvoraf 13 G. og 28 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 589. Jordbrug er Hovederhvervet; foruden de almindelige Kornsorter dyrkes i Sognet en betydelig Deel Kløverfrø til Salg.

Sognet hører under Fuglse Herreds Jurisdiction (Rødby), Maribo Amtstue- og Lægedistrict; 2den Vgkds. Amtets 40d Lægd. Med Annexsognet Sæddinge een Commune. Kirken tilhører Baroniet Sønderkarle. Præstekaldets Reguleringssum er 11658 Rd. Præstegaardens Areal er 40 Tdr. Land Ager og 50 Tdr. Land Eng; 8 ½ Td. Htk.

Kirken er hvælvet, men lille og uanseelig, bygget af Muursteen; et lidet Bindingsværks-Taarn er omtrent for 30 Aar siden opført over den vestlige Hvælving.

Danstedgaard er bygget 1776 af Grev C. D. Reventlow til Grevskabet Christianssæde. Gaarden tilhørte i Christian IV. 's Tid Familien Daa; senere er den deelt imellem Forskjellige; en Deel findes at have tilhørt Fru Kirsten Pors gift med en Joch. Fredr. V. Prauss, en anden Deel Henning v. Dahlendorff til Flügge paa Fehmern, gift med Fru Anna Steensen. Allerede i Christian V. 's Tid tilhørte den adelige Besiddere, men kom i Midten af forrige Aarhundrede til Reventlowerne. Den er i Aaret 1857 solgt for 95,000 Rd.

Sæddinge Sogn, Annex til Nebbelunde, omgivet af dette, Hillested, Holeby og Ringsebølle Sogne samt Rødby-Fjord. Kirken, sydlig i Sognet, ¼ M. n. o. for Rødby. Arealet, 1398 Tdr. Land, hvoraf 25 Tdr. Land Fredskov (Skovhave), høiner sig paa flere Steder; det vil nu blive forøget ved en Inddigning fra Fjorden. Landeveiene fra Nysted til Nakskov og fra Rødby til Maribo krydse hinanden i Sognet. Htk. 175 Tdr. A. og E.

I Sognet: Byen Sæddinge med Kirke, Skole, Vindmølle; Hovedgaarden Sæddingegaard, 55 ¾ Td. Htk., 402 Tdr. Land Ager,

846

10 Tdr. Land Eng, 25 Tdr. Land Skov. I alt i Sognet 16 G. og 22 H., hvoraf 12 G. og 17 H. udenfor Byen.

Indvaanere 251. Jordbrug er ligesom i Hovedsognet udelukkende Erhverv.

Sognet hører til de samme Administrativ-Inddelinger som Hovedsognet; 2den Vgkds. Amtets 41de Lægd. Kirken tilhører Baroniet Sønderkarle.

Kirken er stor og anseelig, bygget af Muursteen og hvælvet, men et stort fiirkantet Taarn, der senere er tilføiet.

Sæddingegaard nævnes tidligt; den tilhørte iblandt Andre Mads Eriksen Mormand († 1585) og Frue Anne Abildgaard; henimod Slutningen af det 17de Aarhundrede købte Geheimeraad og

Stiftamtmand H. U. v. Lützow Gaarden, som efter ham tilfaldt Sønnen Generalmajor Chr. Freder. V. Lützow, hvis Svigersøn Kammerherre v. Krogh arvede denne Eiendom, der siden i en Række af Aar tilhørte Kammerraad Landvæsenscommissair Dall.

Tirsted Sogn omgivet af Annexsognene Skjørringe og Veileby, Nebbelunde Sogn og Rødby-Fjord. Kirken, vestlig i Sognet, $\frac{3}{4}$ M. n. v. for Rødby. Arealet, 2386 Tdr. Land er lavt og skovløst, mod Stranden gruset og sandet. Landeveien fra Nysted og Rødby til Nakskov passerer Sognet. Htk. 258 $\frac{3}{4}$ Td. A. og E. og $\frac{3}{4}$ Td. Msk., hvoraf 3 $\frac{1}{2}$ Td. Htk. A. og E. af Øen Langø, der efter Matriculen ansees som henhørende under dette Sogn, medens dette Hartkornsbeløb i Praxis henregnes til Rødby Kjøbstadsogn.

I Sognet: Byerne Vester-Tirsted med Kirke og Skole, Øster-Tirsted, Brandstrup med Præstegaarden Rubbeløkke, Capellangaarden, Skole, Vindmølle, Gjerringe, Viet; Øen Langø i Rødby-Fjord (5.). I alt i Sognet 53 G. og 69 H., hvoraf 28 G. og 26 H. udenfor Byerne.

Indvaanere; 724. Jordbrug er Hovederhvervet. Ved Straden drives noget Fiskeri.

Sognet hører under Fuglse Herreds Jurisdiction (Rødby), Maribo Amtstue og Lædedistrict; 2den Vgkds. Amtets 36te Lægd. Med Annexsognene Skjørringe og Veileby een Commune. Kirken eies af Grevskabet Christianssæde. Foruden Sognepræsten er ansat en residerende Capellan. Reguleringssummen for Sognekalderet er 1930 Rd., for Capellaniet 552 Rd. Præstegaardens Areal er 96 Tdr. Land, af 15 $\frac{1}{4}$ Td. Htk., Capellangaardens 50 Tdr. Land af 7 $\frac{5}{8}$ Tdr. Htk.

Kirken, der er opført af Muursteen og hvælvet, har et nyt Orgel og en Altertavle i Gips af Thorvaldsen, forestillende de to Disciple i Emaus; paa Kirkeløftet ovenover de senere indbyggede Hvælvninger findes paa Væggene malede Helgenbilleder, som Almuen formener at være Afbildninger af Røvere, der efter Sagnet omtrent 1620 skulle have opholdt sig på Kirkeløftet.

Skjørringe Sogn, Annex til Tirsted Sogn, omgivet af dette og det andet Annexsogn Veileby, Nebbelunde, Hillested og Østofte Sogne samt Sønder Herred. Kirken, midt i Sognet, 1 M. n. for Rødby. Arealet, 2794 Tdr. Land, hvoraf 820 Tdr. Land Fredskov (noget af Christianssæde Skov), er bølgeformigt og mere høitliggende end de tilgrænsende Sydligere Sogne. Landeveien fra Rødby og Nysted til Nakskov passerer Sognet. Htk. 234 $\frac{1}{2}$ Td. A. og E., 9 Tdr. Sksk. Og 1 Td Msk.

I Sognet: Byerne Vester-Skjørringe med Kirke og Skole,

847

Øster-Skjørringe; Skjørringe-Skovhuse; Hovedgaarden Christianssæde, under Grevskabet af samme Navn, 76 Tdr. Htk., med Parcelgarden Frihedsminde, 32 Tdr. Htk.; 1 Gd. Paa 15 Tdr. Htk. I alt i Sognet 31 G. og 83 H., hvoraf 17 G. og 52 H. udenfor Byerne.

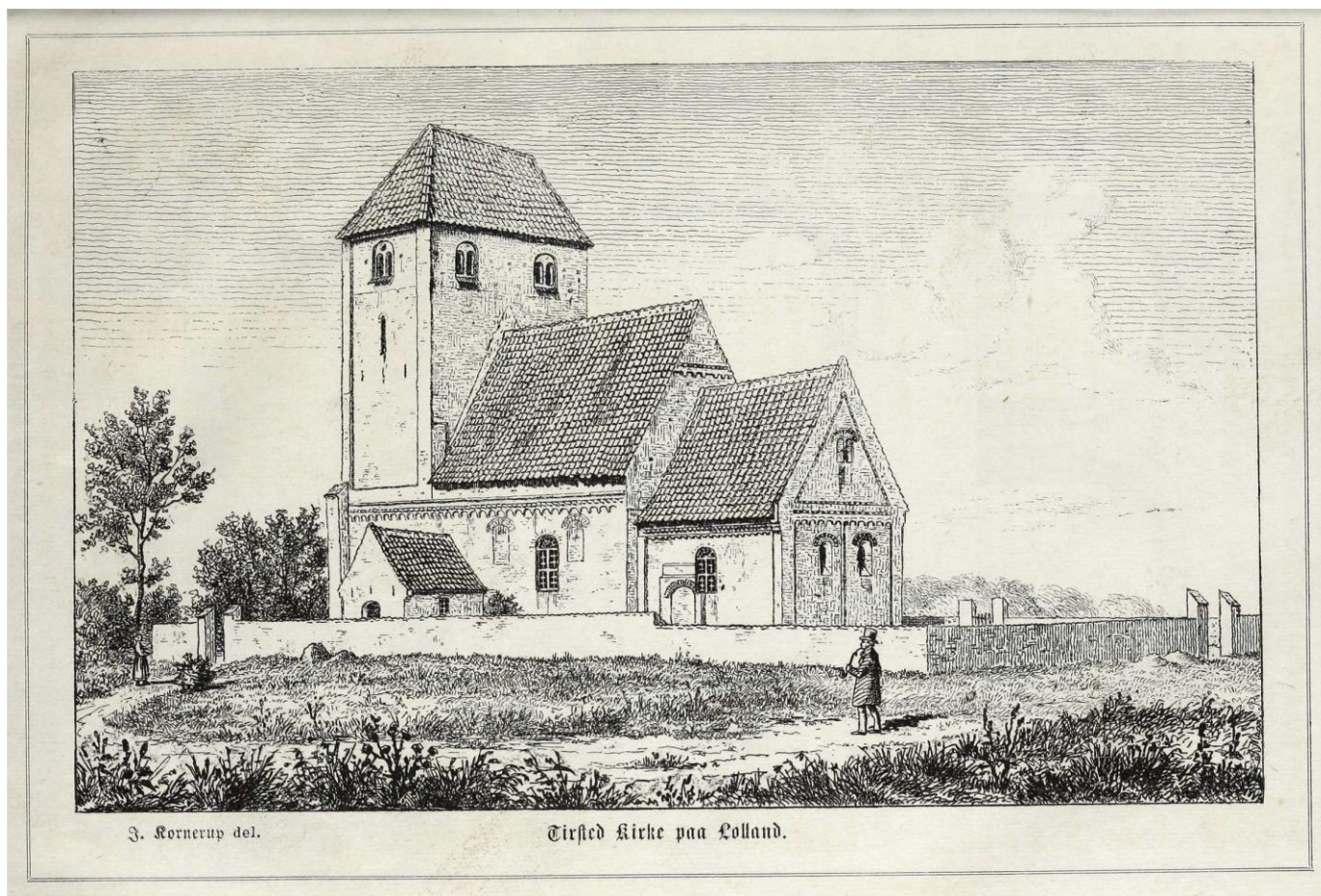
Kirken er lille, men lys og venlig, med gibset Loft, Bindingsværks-Taarn, nyt Orgel og en Altertavle i Gips af Thorvaldsen, forestillende Peter og Johannes, der helbrede den halte ved Tempets Dør.

Hovedgaarden Christianssæde i Grevskabet Christianssæde hed oprindelig, efter en nedlagt Bondeby, Tjostrup og skal være anlagt 1353. I Christian I's Tid nævnes Hr. Tyge Lunge som Eier af Thostrup; derefter kom Gaarden til Braherne, da Tyde Lunges Datter Fri Maren Lunge blev gift med Rigsraaden Hr. Axel Brahe, som døde 1487; efter ham hans Søn Hr. Ove Brahe, hvis Datter Fru Beate Brahe bregte Gaarden til sin Mand, den bekjendte rige Hr. Jørgen Lykke til Overgard, Rigsraad. († 1583); hans Svigersøn Eiler Grubbe († 1585), Sønnen Jørgen Grubbe († 1640), dennes Søn Christian Grubbe. Kort før sin Død købte Rigsdrosten Joachim Gersdorff Thostrup og Aalstrup; Sønnerne, Major

Henrik Gersdorff og Etatsraad Frederik Gersdorff, solgte Gaardene til Admiralitetsraad Poul Klingeberg, der 1669 nævnes som Eier deraf, men siden solgte den til Baron Jens Jel, Geheimeraad og General-Admiral, som fik kongelig Tilladelse til at pårette et Birkething for Thostrup. Den følgende Eier var Baron Vilhelm Gyldenkrone, hvis Enke blev gift med Conferentsraad Hans Rantzau til Seegalendorff, af hvem Geheimeraad og Overkammerherre Christian Ditlev Greve af Reventlow købte baade Thostrup og Aalstrup (140 Tdr. Htk. Hovedgaardstaxt og 844 $\frac{3}{4}$ Td. Bøndergods samt Pastoratets 3 Kirker) for 100,000 Rd. Han fik Skjøde paa disse, i Forening med Lungholm (senere frasolgt), Pederstrup og Skjeltofte, Grevskabet Christiansborg, med Htk. af alle Slags 2740 $\frac{3}{4}$ Td. Grev Reventlow døde 1738. Da det af Christian VI. Nyopførte Kjøbenhavns Slot blev kaldet Christiansborg, med Htk. af alle Slags 2740 $\frac{3}{4}$ Td.

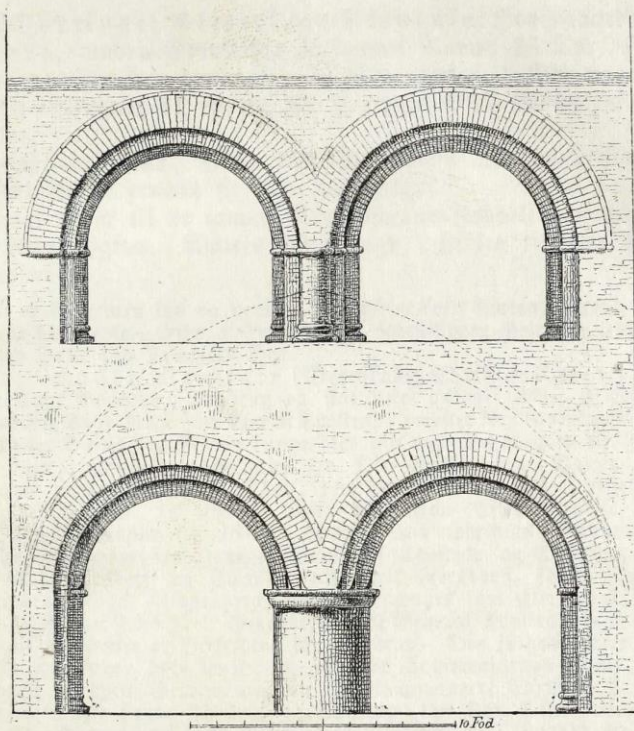
Grev Reventlow døde 1738. Da det af Christin IV. Nyopførte Kjøbenhavns Slot blev kaldet Christiansborg, erholdt det lollandske Grevesæde til Forskjel Navnet Christianssæde i Aaret 1741. De følgende Lehnbesiddere vare: Geheimeraad Grev Christian Ditlev Reventlow († 1755); senere den af vore Landboforhold høitfortjente Statsminister Grev C. D. F. Reventlow († 1827); derefter Kammerherre Grev C. D. Reventlow († 1851);, hvis Søn er den nuværende Besidder af Grevskabet. Med dette er nu forenet Grevskabet Reventlow-Sandberg i Hertugdømmet Slesvig og Baroniet Brahetrolleborg i Fyen.

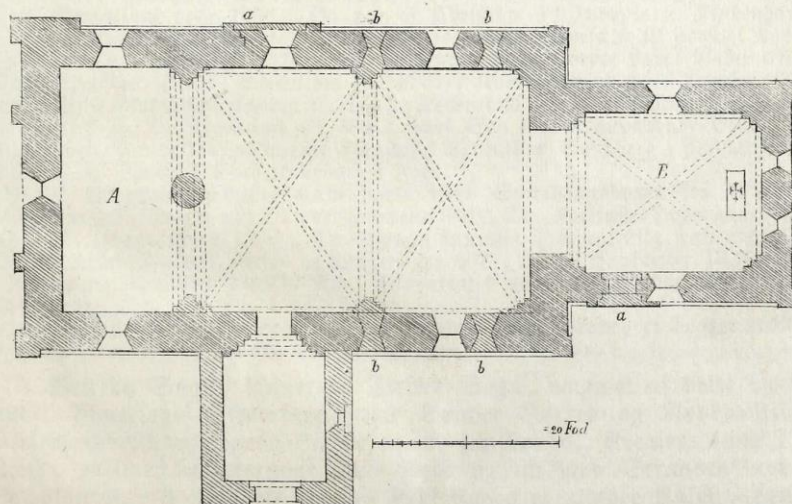
Til Grevskabet Christianssæde hører efter Statshaandbogen for 1858 i alt 2466 Tdr. Htk., hvoraf under Hovedgaardene 346 $\frac{1}{4}$ Td., bortfæstet Hovedgaardsjord 20 $\frac{1}{2}$ Td. Htk., hvoraf under Hovedgaardene 346 $\frac{1}{4}$ Td., bortfæstet Hovedgaardsjord 20 $\frac{1}{2}$ Td., Bøndergods 1592 $\frac{1}{2}$ Td. (hvoraf kun 390 Tdr.

egentlig Fæstegods, det Øvrige Arvefæstegods), Kirke- og Kongetiende 507 $\frac{1}{2}$ Td.; i Bankactier 13,700 Rd.; i Fideicommisscapitaler 223,312 Rd. Skovarealet angives hos Begtrup til 3200 Tdr. Land. Christianssædes Hovedbygning, der er omgivet af Grave, er bygget 1690, i 3 Etager med Altan, hvorfra viid Udsigt over Land og Sø..

Taarnets østre Muur, ind til Kirken.
Den puncterte Linie antyder den senere indbyggede Hvælving.

Gjennemsnit af Tirslev Kirke.
A. Taarn. B. Chor. a. a. Portal. b. b. gamle Vinduer.

Veileby Sogn, Annex til Tirsted Sogn, omgivet af dette og det andet Annexsogn Skjørringe samt Sønder Herred og Rødby-Fjord. Kirken, sydøstlig i Sognet, $\frac{3}{4}$ M. n- v. for Rødby. Arealet, 1442 Tdr. Land, er lidet bølgeformigt mod Nord og ud mod Stranden lavt og sandblandet. I Sognets sydlige Deel findes et mindre Aaløb. Landeveien fra Rødby til Nakskov passerer Sognet. Htk. 182 $\frac{1}{4}$ Td. A. og E.

I Sognet: Veileby Kirke, beliggende alene ved Fjorden (med

848

Taarn, kun Hvælving i Choret); Byen Veileby; Gd. Asylet; Hollehuse. I alt i Sognet 27 G. og 44 H., hvoraf 11 G. og 30 H. udenfor Byen.

Indvaanere: 398. Jordbrug er Hovederhvervet. Noget Fiskeri drives evd Stranden.

Sognet hører til de samme Administrativ-Inddelinger som Hovedsognet: 2den Vgkds. Amtets 37te Lægd. Kirken tilhører Grevskabet Christianssæde.

Hillested Sogn, Annex til Maribo Kjøbstadsogn, omgivet af Maribo Landsogn, Bursø, Holeby, Sæddinge, Nebbelunde, Skjørringe og Østofte Sogne. Kirken, midt i Sognet, $\frac{1}{2}$ M. s. v. for Maribo. Arealet, 2797 Tdr. Land, hvoraf 126 Tdr. Land Fredskov (Vinnitze Skov, Hillested-Nørrehave) er lavt og flere Steder sidt. Midt igjennem Sognet løber en mindre Aa, der falder ud i Maribo-Sø. Landeveien fra Rødby til Maribo passerer Sognet. Htk. 286 $\frac{3}{4}$ Td. A. og E., 17 $\frac{1}{4}$ Td. Sksk. Og 1 $\frac{3}{4}$ Td. Msk.

I Sognet: Byerne Hillested med Kirke (temmelig stor og anseelig, med Taarn), Skole, Vindmølle, Raa med Vindmølle, Haaret; Avlsgaarden Vinnitzegaard, under Grevskabet Knuthenborg, 34 $\frac{3}{4}$ Td. Htk. I alt i Sognet 42 G. og 85 H., hvoraf 26 G. og 26 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 783. Jordbrug og noget Skovarbeide er Indbyggernes Hovederhverv.

Sognet hører under Maribo Birks Jurisdiction, Maribo Amtstue og Lægedistrict; 2den Vgkds. Amtets 47de Lægd. Sognet danner en egen Commune. Kirken eies af Grevskabet Knuthenborg.

Østofte Sogn, det nordligste Sogn i Fuglse Herred, omgivet af Skjørringe og Hillested Sogne, Bandholmsbugten samt Musse og Sønder Herreder. Kirken midt i Sognet, $\frac{3}{4}$ M. n. v. for Maribo. Arealet, 8488 Tdr. Land, hvoraf 1100 Tdr. Land Fredskov (Rørmark, Sørup, Hestehave, Sørup Roder, Flæskeskov, Skaaningshave, Hætteskov, Tørvelungen og noget af Merrits-Skov), er jevnt, ved Stranden noget bakket. I Sognets vestlige Deel findes en mindre Indsø, Sørup-Sø, ved Byen af samme Navn. Hovedlandeveien fra Maribo til Nakskov passerer Sognet. Htk. 793 $\frac{1}{2}$ Td. A. og E., 44 $\frac{1}{2}$ Td. Sksk. Og 3 $\frac{1}{4}$ Td. Msk.

I Sognet: Byerne Østofte med Kirke, Præstegaard, Skole, Vindmølle, Nørreballe, Paarup med Vindmølle, Erikstrup, Sørup, Hauløkke med Skole, Rersnæs med Skole, Bandholm med Toldsted, Skibsbyggeri, Bageri, Gjæstgiveri, Lodsstation, Handelsetablisementer med Kornmagasiner, Jernstøberi, Realskole m.m., Langet med Skole; Hovedgaardene Hauløkkegaard, 43 $\frac{1}{2}$ Td. Htk., og Vaarskovgaard, 28 $\frac{3}{4}$ Td. Htk.; Avlsgaardene Paarupgaard, 23 $\frac{1}{4}$ Td. Htk., Bandholmsgaard, 15 $\frac{1}{2}$ Td. Htk. (alle 4 Gaarde under Grevskabet Knuthenborg), Taagerudsgaard, 20 $\frac{1}{2}$ Td. Htk. 216 H., hvoraf 57 G. og 60 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 2427. Foruden ved Jordbrug, som er Hovederhvervet,

849

Ernærer en Deel af den arbejdende Klasse sig ved Dagleierarbeide i Bandholm, ved Skovarbeide og nogen Tørveproduction. Et Kalkbrænderi og et Teglbrænderi. Fiskeriet er ubetydeligt. Bandholm Toldsted er Losse- og Ladeplads for Maribo Kjøbstad og tildeels for Rødby. Stedet ligner snarere en lille Kjøbstad end en Handelsplads. For at lette Udskibningen, som her er betydelig, især af Korn, har

Grevskabet Knuthenborg, hvorunder Stedet ligger, for 20 Aar siden ladet bygge en Ladebro, 512 Alen land, hvis Brohoved er 60 Alen bredt; ved Enden af denne Bro er bygget en lille Havn, som kan rumme omtrent 30 Fartøier og er udmundet til 10 Fods Dybde med dagligt Vande. (Om Handelen paa Bandholm see Maribo.)

Sognet hører under Maribo Birks Jurisdiction (Maribo), Maribo Amtstue og Lægedistrict; 2den Vgkds. Amtets 35te Lægd. Sognet, som danner en egen Commune, er deelt i 2 Sognefogeddistricter, det nordre og søndre District. Kirken tilhører Grevskabet Knuthenborg. I Nørreballe er et Hospital, der eier en Capital af 1400 Rd., successive skjænket af forskjellige Personer. Præstekaldets Reguleringssum er 2646 Rd. Præstegaardens Areal er 50 Tdr. Land Ager, 36 Tdr. Land Skov; 9 $\frac{3}{4}$ Td. Htk.

Kirken, der er stor og rummelig, med Taarn og et spaantakt Spiir, er bygget af Muursteen med en tilbygning, opført 1655; Kirken og Choret ere hvælvede, Udbygningerne Gibsloft; den hed i den katholske Tid St. Peders Kirke.

Hauløkkegaard er oprettet af Landsdommer Lage Beck til Frøslev († 1607), tilhørte senere hans Svigersøn Erik Bilde og dennes Søn Lage (eller Lave) Bilde, der døde 1679 og var to Gange gift, først med Pernille Marsviin, siden med Dorthea Skouf, som skal have været hans Tjenestepige; hun overlevede ham og tilskjødet Geheimeraad E. Chr. Knuths Enke Fru Søster Lerche til Aarsmarke.

Ved Erikstrup findes de saakaldte Eriksvolde, 4 Høie, nu tildeels skovbegroede, omgivne hver for sig af dybe Grave og en Grav igien uden om

Den østlige Deel af Landet fremviser det høieste Punkt ved Reibjerg Banke. Htk. 349 Tdr. A. og E. og 1 $\frac{1}{2}$ Td. Msk.

I Sognet: Paa Øen Feiø Feiø Kirke, eenligt beliggende ved Øens sydøstlige Grændse mod Havet (lys og rummelig, med Taarn og Hvælving i Choret); Byerne Østerby med Præstegaard, Birkedommerbolig, Skole, Kjøbmandsgaard, Vindmølle, og Vesterby med Skole, Vindmølle og Kro; de ovennævnte Øer Skalø og Veirø med Fyr og Vindmølle. I alt i Sognet 92 G. og c. 180 H.

Indvaanere: 1590. Jordbrug, Søfart og Fiskeri er Indbyggernes Hovederhverv dem alle. Ogsaa ved Haverløkke findes Spor af en gammel Borgplads.

Feiø Sogn bestaaer af Øerne Feiø, Skalø og Veirø. Feiø ligger 1 $\frac{1}{2}$ M. n. v. for Bandholm Toldsted og 1/3 M. n. o. for nærmeste faste Land af Lolland, nemlig Kragenæs i Birket Sogn; Veirø c. 1 M. n. v. for Feiø, og Skalø tæt ved den vestlige Deel af Feiø, hvorfra den adskilles ved et Engdrag, tidligere et Sund.

Indvaanere: 1590. Jordbrug, Søfart og Fiskeri er Indbyggernes Hovederhverv.

Sognet, der i Forening med Fæmø og Askø danner et eget Birk, hører under Maribo Amtstuedistrict og danner et eget Lægedistrict

850

(Feiø); 2den Vgkds. Amtets 28de Lægd. Sognet danner en egen Commune. Kirken tilhører Staten. Præstekaldets Reguleringssum er 1484 Rd. Præstegaardens Areal er 14 $\frac{1}{2}$ Td. Land, af 1 $\frac{3}{4}$ Td. Htk.

Paa Feiø findes Voldstedet Dragsbjerg, 120 Alen i Omkreds. Det er omgivet fra Landsiden med en bred Vold og Grav, der nu jevnnes med Ploven.

Fyret paa Veirø er et Blinkfyrt med Blink hver anden Minut; 6te Orden med Speilapparat; Lysvidde 2 $\frac{1}{2}$ Miil.

Fæmø Sogn bestaaer alene af Øen Fæmø, beliggende $\frac{1}{2}$ M. n. o. for Feiø, hvorfra den adskilles ved Fæmø-Sund. Arealet, 2013 Tdr. Land, er temmelig bakket, og fra Øens høieste Punkter, Grydemosebjerget paa Nordlandet og Isemissebjerget paa Sydlandet haves en viid Udsigt til Kysterne af Sjælland, Langeland, Lolland, Falster og omliggende Øer. En dyb Dal, Bækkene kaldet, der gennemskjærer Øen fra Øst til Vest, er en ret frugtbar Eng- eller Kjærbund; den fyldes i Almindelighed om Vinteren med Vand, der trænger ind fra Havet og ikke atter kan finde Udløb. Htk. 203 $\frac{1}{2}$ Td. A. og E. og 1 Td. Msk.

Paa Øen: Kirken (med Taarn og Hvælvinger), eenligt beliggende paa Øens Vestside; Byerne Sønderby med Præstegaard, Kjøbmandsgaard og Vindmølle, Nørreby med Skole. I alt i Sognet 61 G. og 82 H., hvoraf 20 G. og 1 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 715, som ernære sig ved Jordbrug og Søfart. En Mand paa Øen har Handelsberettigelse. Sognet hører under Fæiø Birk og Lægedistrict (Fæiø), Maribo Amtstuedistrict; 2den Vgkds. Amtets 29de Lægd. Een Commune. Kirken tilhører Sognets Lodseiere. Præstekaldets Reguleringssum er 934 Rd. Præstegaardens Areal er 15 Tdr. Land, af 2 $\frac{1}{2}$ Td. Htk.

Askø Sogn bestaaer af Øen Askø og den nord for samme beliggende mindre Ø Lilleø. Askø ligger $\frac{3}{4}$ M. s. for Fæmø, $\frac{3}{4}$ M. n. for Bandholm og $\frac{1}{2}$ M. n. o. for nærmeste Fastland paa Lolland. Arealet, 522 Tdr. Land, er aldeles jevnt. Htk. 45 $\frac{1}{2}$ Td. A. og E. og $\frac{1}{2}$ Td. Msk.

I Sognet: Byen Askø med Kirke (lille, med Taarn, uden Hvælvinger), Præstegaard, Skole, Kjøbmandsgaard og Vindmølle; paa Lilleø er et Fiskerleie. I alt i Sognet 15 G. og 25 H., hvoraf 2 G. og 1 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 268, som ernære sig ved Jordbrug, Søfart og Fiskeri.

Sognet hører under Fæiø Birks Jurisdiction og Fæiø Lægedistrict, Maribo Amtstuedistrict; 2den Vgkds. Amtets 30te Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne. Præstekaldets Reguleringssum er 582 Rd. Præstegaardens Areal er 30 Tdr. Land, af 3 $\frac{3}{4}$ Td. Htk.

Musse Herred,

Den østligste Deel af Lolland, omgives af Fuglse Herred, Søen imellem Smaalandene, Guldborgsund og Østersøen. Flere ubeboede mindre Holme langs med Kysterne: Maibølle-Øer, Lilleø og Keilsø i Guldborgssund, Store- og Lille-Skaane samt Kalveholm og Lindholm i Østersøen og Vigsø i Søen mellem Smaalandene, høre til Herredet. Overfladen er, som overalt paa Lolland, jevn; i Egnen ved Nysted falder det noget bølgeformigt og gennemskjæres af endeel Tørvemoser og lave Engstrækninger. Jordbeskaffenheden er, med Undtagelse af Kjettinge og Breigninge Sogne, endeel af Herridslev og Thoreby Sogne, hvor der findes Sand- og Gruusblanding, for største Delen leret og leermuldet med Mergel lige ved Agerskorpen. Paa Herredets Grændse ligger Maribo-Sø og den mindre Rogebølle-Sø. Herreder er skovrigt og har paa den østlige Side flere betydelige Skovstrækninger; Arealet af Fredskovene udgjør 9531 Tdr. Land. Den nordøstlige Deel af Herredet, der ligger mellem Saxkjøbing-Fjord og Guldborgsund, benævnes særskilt Guldborgland; dette synes forhen at have udgjort en Ø og endnu skilles det fra det øvrige Lolland ved et Engdrag, hvorfra Vandet løber saavel mod Nordvest som Sydøst. Paa den sydvestlige Side af dette Engdrag findes et med store Kampesteen overfyldt Strøg, som strækker sig fra Steenstrupgaarden i Vaabensted Sogn og indtil Guldborgsund ved Fuglsang. Fladeindholdet udgør omtrent 7 $\frac{1}{2}$ □ M. Htk. 6936 Tdr. A. og C., 161 $\frac{5}{8}$ Td. Sksk. Og 52 $\frac{3}{4}$ Td. Msk. Indvaanernes Antal ved Folketællingen i 1855 var 20,867. hvoraf i Kjøbstæderne Maribo 1,960, Nysted 1,227 og Saxkjøbing 1,058. I geistlig Henseende danner Herredet et eget Provsti.

Hunseby Sogn omgivet af Vaabensted og Engestofte Sogne, Maribo Landsogn, Fuglse Herred og Bandholmsbugten. Kirken, noget sydlig i Sognet, 1/3 M. n. n. o. for Matibo. Arealet, 4800 Tdr. Land, hvoraf 679 Tdr. Land Fredskov (Merrits Skov, Nørrehave, Knuthenborg Dyrehave, Kohave, Maglemer Hestehave, Haveløkker og Nørrehave) er jevnt, noget afdalende mod Nord. Hunse-Aa, der udspringer fra Grimstrup-Sø, som berører Sognets sydlige Grændse, løber mod Nord igjennem Sognet og falder i Bandholms-Bugten. Landeveien fra Maribo til Losse- og Ladepladsen Bandholm og Hovedlandeveien fra Maribo til Saxkjøbing og Landeveien fra denne til Nysted passere Sognet. Htk. 492 Tdr. A. og E. og 30 ½ Td Sksk. Og 16 Tdr. Msk.

I Sognet: Byerne Hunseby med Kirke, Præstegaard, Skole, Hospital, Skjelstrup, Anderstrup, Grimstrup og Maglemer

852

Med Skole; Hovedgaarden Knuthenborg, under grevskabet af samme Navn, 90 Tdr. Htk., 691 Tdr. Land; flere adspredt liggende Samlinger af Huse under Benævnelserne Strandhuse, Aamosehuse, Tokkelykkehuse og Hunsebyhuse; Gd. Og 56 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 1254. Jordbrug og noget Skovarbeide udgjør Indbyggernes Hovederhverv; Fiskeriet er kun f ringe Betydenhed. I Sognet er en Maskinfabrik.

Sognet hører under Maribo Birks Jurisdiction, Maribo Amtstue- og Lægedistrict; 2den Vgkds. Amtets 66de Lægd. Egen Commune. Kirken tilhører Grevskabet Knuthenborg. Præstekaldets Reguleringssum er 1770 Rd. Præstegaardens Areal er 92 Tdr. Land, med 15½ Td. Htk.

Kirken er bygget af store fiirkantede Kampesteen, med Taarn. En gammel mærkelig Indskrift i Dørkarmen nævner en Salomon, formodentlig Dominicanermunken fra Aarhus, som levede i Begyndelsen af det 13de Aarhundrede og sagtens har havt med Hunseby Kirkes Bygning at gjøre. I Aaret 1851 har Kirken faaet nye Jernvinduer, nye Stolestader, et nyt Orgel, en Kakkellovn og Flisegulv i Hovedgangen og Choret. Altertavlen er fra ældre Tid, forestillende den hellige Nadvers Indstiftelse, indsatte i en med Forsiringer fortrinligt og smukt forarbeidet Ramme. Ligeledes er Prædikestolen meget smuk, med udskaaret Arbeide fra ældre Tid. En sjelden smuk broderet Alterdug og et broderet Fodtæppe til Døbefonden er nylig skjænket Kirken. Under Taarnet er den arvelige Knutheske Begravelse; Epitaphium over Geheimeraad Eggert Christopher v. Knuth og hans Hustru Fru Søster Lerche med deres Brystbilleder. Paa Kirkegaarden er Grev F. M. Knuth begravet.

Knuthenborgs gamle Navn er Aarsmarke, som nævnes 1446, da Albrecht Nielsen var Eier af den; hans Datter Fru Elsebe Albrechtsdatter var gift med en Adelsmand Jørgen Olsen af ubekjendt Familie; efter hendes Død kom Gaarden ved Arv til Knud Urne, der eiede den under Grevens Feide og 1536 fik Stævning over Maribo's Borgere, som havde benyttet Leiligheden under Borgerkrigen til Røveri og Plyndring paa Aarsmarke. Knud Urne døde 1543, Sønnen Axel Urne, Rigsraad og en Tid Rigskantsler, 1577; hans Søn Knud Urne 1622, og endelig dennes Søn Christoffer Urne, Statholder i Norge og senere Rigskantsler i Danmark, som døde 1663. Kort efter kom Aarsmarke fra de Urner, da den sidstnævnte Eiers Søn Christian Urne solgte Gaard og Gods til Etatsraad Cornelius Lerche, hvis Datter Fru Søster Lerche var gift med Geheimeraad Egg. Chr. V. Knuth, som efter Etatsraad Lerches Død tilforhandlede sig af Arvingerne hele Aarsmarke Gaard og Gods, og vedblev at samle mere Gods under Eiendommen, hvilket Enken der roses baade for Fromhed og Forstand, fortsatte, indtil hun efter kongelig Bevilling af 19de April 1714 af denne og flere Gaarde oprettede Grevskabet Knuthenborg for sin Søn 1) Geheimeraad Adam Christoffer Grev Knuth († 1736). De følgende Besiddere vare: 2) Sønnen Geheimeraad Egg. Chr. Grev Knuth († 1776); han var gift med Marquise de Monteleone,

Arving til Grevskabet Gyldensteen; 3) Sønnen Geheimeraad Stiftamtmand Joh. Henr. Grev Knuth, Lehnsgreve til Gyldensteen († 1802 *); 4) hans Broder Geheimeconferentsraad Deputeret i Admiralitetet Grev Fred. Knuth († 1818); 5) efter ham Sønnesønnen Kammerherre Fred. Marcus Grev Knuth, i Aaret 1848 Udenrigsminister, senere Forstander for Herlufsholm (f. 1813, † 1856); dennes Søn Grev Eggert Knuth er nuværende Besidder. Grev F.: Knuth paabegyndte i Aaret 1855 Opførelsen af en ny anseelig Hovedbygning, der efter Planen skal være i 3 Fløie med 2 Etager og flere Taarne.

Til Grevskabet hører følgende Gaarde: Knuthenborg 90 Tdr. Htk., 691 Tdr. Land, Maribo Ladegaard 57 Tdr. Htk., 490 Tdr. Land, Vinnitze 35 Tdr. Htk., 275 Tdr. Land, Paarupgaard 23 Tdr. Htk., 193 Tdr. Land, Hauløkkegaard 43 Tdr.

*) Johan Henrik Grev Knuth efterlod ikke Sønner; hans ældste Datter Constance Henriette Grevinde Knuth succederede i Grevskabet Gyldensteen; hun var gift 4 Gange, 1) med Kammerherre Grev Bernstorff til Watersen og Lanken († 1791) af hvilket Ægteskab en Søn, der arvede Grevskabet; 2) med Fred. Grev Stolberg-Stolberg (separeret), 3) med Oberst Chr. Grev Rantzau (separeret), 4) med en rusisk Officeer Athanasie Vansowitz.

853

Htk., 328 Tdr. Land, Vaarskovgaard 29 Tdr. Htk., 245 Tdr. Land, Knuthenlund 58 Tdr. Htk. 510 Tdr. Land, Bøllesminde 11 Tdr. Htk., 118 Tdr. Land; ialt 346 Tdr. Htk. Endvidere Bandholm, som foruden Bandholmsgaarden og Gjæstgivergaarden (tilsammen 15½ Td. Htk.) bestaaer af Bandholm Toldsted og Havn. Paa forhenværende Degnejorden samt Jorder fra Hovedgaarden, der ere bebyggede hviler 5½ Td. Htk. Skovende have et Areal af 2818 Tdr. Land, hvorpaa hviler 18 Tdr. Htk. A. og E. og 101 Td. Sksk. I Statshaandbogen for 1858 angives Bøndergodset til 1080 Tdr. Htk., hvoraf dog Halvdelen er Arvefæste, Kirke- og Kongetiende til 439 ¾ Td. Matr. Tiende-Htk.; endvidere nævnes sammesteds som henhørende til Grevskabet i Bankactier 16,300 Rd., Bankhæftelsesobligationer 15,260 Rd., Fideicomiscapitaler 495,537 Rd.

Vaabensted Sogn omgivet af Annexsognet Engestofte, Slemminge og Hunseby Sogne, Saxkjøbing Landsogn og Fjord. Kirken, sydlig i Sognet, ¾ M. n. o. for Maribo og ½ M. v. s. v. for Saxkjøbing. Arealet, 3989 Tdr. Land, hvoraf 325 Tdr. Land Fredskov (Store- og Lille-Dyrehave m.fl.) er i det Hele jevnt, noget bølgeformigt henimod Fjorden, og den østlige Deel noget høiere end den vestlige og sydlige. Hovedlandeveien fra Maribo til Saxkjøbing passerer Sognet. Htk. 376 Tdr. A. og E., 4 Tdr. Sksk og 1½ Td. Msk.

I Sognet: Byerne Vaabensted med Kirke, Præstegaard, Skole, Budderup, Kraarup med Skole; Hovedgaarden Nielstrup, under Grevskabet Hardenberg-Reventlow, 85 ¼ Td. Htk. A. og E., 736 Tdr. Land Ager, 86 Tdr. Land Eng; Avlsgaarden Aggerup, 28 Tdr. Htk., Trustolpe, 15 Tdr. Htk., 135 Tdr. Land, Stenstrup, 14 Tdr. Htk., Maltrup; Vendepose Vindmølle; Kragevig Huse, Kokop Huse og Rødeleds Huse. I alt i Sognet 38 G. og 80 H., hvoraf 18 G. og 60 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 870. Jordbrug og ikke ubetydeligt Skovarbejde udgjør Indbyggernes Hovederhverv; Fiskeriet drives næsten ikke, iagtet Sognet grændser til Søen.

Sognet hører under Grevskabet Hardenberg-Reventlows østre Districts Birks Jurisdiction (Eremitagen pr. Saxkjøbing), Maribo Amtstue- og Lægedistrict; 3die Vgkds. Amtets 58de Lægd. Med Annexsognet Engestofte een Commune. Kirken tilhører Grevskabet Hardenberg-Reventlow. Præstekaldets Reguleringssum er 1470 Rd. Præstegaardens Areal er 79 Tdr. Land, af 11 Tdr. Htk.

Kirken er bygget af Muursteen med gibset Loft i Skibet, Choret derimod hvælvet, Taarn med spaantakt Spiir; i Chorets Gavl findes 3 murede Nicher, og tilmurede Begravelser findes under Choret

i en Udbygning fra forrige Aarhundrede ved Kirkens nordre Side. Ligsteen over Hr. Johan Oxe til Nielstrup.

Hovedgaarden Nielstrup skal være en af de ældste Hovedgaarde i Landet og som saadan reist paa en Bondebyes Ruiner. Dens tidligste Eiendomme høre til Slægten Basse, fra hvilken den kom til Hr. Oxe Lunge i Begyndelsen af det 15de Aarhundrede, hans Datter var gift med Hr. Torben Bilde, hvis Datter Fri Inger Bilde ægtede Hr. Johan Oxe, som levede i Christian I's Tid. I Hans Familien blev Gaarden i henved 100 Aar; dens Bygninger bleve opførte af Grundmuur med Taarn og Vægtergang, men ere senere alle nedbrudte. Sønnen Hr. Johan Oxe eiede og beboede den derpaa og blev i Grevens Feide 1534 angreben og beleiret af Almuen, der holdt med Kong Christian II. Han forsvarede sig imidlertid med stor Kjækhed, efterat han forgjæves havde søgt ved Gaver at formaae Angriberne til at drage bort, men blev under Beleiringen dødelig saaret af en Falkonet, der sprang, idet han selv vilde affyre den. Dette skete kort før Jul 1534. Hr. Johan Oxe var gift med Fru Mette Gøye, en Søster til Herluf Trolles Hustru; de havde 12 Børn, af hvilke Albret Oxe fik Nielstrup og døde 1577 som Slægtens sidste

854

Mand. En anden af Sønnerne var den berømte Peder Oxe, som er født paa Nielstrup i Aaret 1520. Gaarden gik nu over til Johan Barnekow, hvis Datter Fru Sophie Barnekow var gift med Eiler Gyldenstjerne. Ved Kjøb kom Nielstrup til Rentemester (tilsidst Rigs-kantsler) Christoffer Urne og hans Søn Christian Urne, der solgte den 1664 til Etatsraad Stiftsbefalingsmand Cornelius Lerche, som lod det store Taarn nedbryde og i det Hele forandrede og ombyggede Gaarden, hvis Gods han forøgede betydeligt og arronderede. Ved hans Død 1681 tilfaldt Nielstrup Sønnen Etatsraad Christian Lerche og efter ham Sønnen Kammerjunker Cornelius Johan Lerche, der imidlertid 1732 solgte Gaard og Gods (resp. 60 og 345 Tdr. Htk. samt Vaabensted, Slemminge og Fjelde Kirke) for 33,000 Rd. Cour. Til en Kjøbmand i Nysted, Commerseraad Jacob Flindt; efter hans Død 1750 Sønnen Confentsraad Landsdommer Henrik de Flindt, som blev Adlet 1768. Denne var endnu i Besiddelse af Gaarden 1776, da Rhodes Beskrivelse udkom. Ritmester og Jagtjunker C. v. Flindt solgte 1798 Nielstrup til Baron (senere Greve) Hardenberg, Den blev senere indlemmet i Grevskabet Hardenberg-Reventlow, af hvilket den endnu udgjør en Deel. Nielstrup har nu ingen Hovedbygning, men kun en simpel Forpagterbolig.

Engestofte Sogn, Annex til Vaabensted, omgivet af dette, Slemminge og Hunseby Sogne samt Maribo-Sø og Heirede-Sø. Kirken, midt i Sognet, $\frac{1}{2}$ M. o. s. o. for Maribo. Arealet, 1596 Tdr. Land, hvoraf 250 Tdr. Land Fredskov (Bøgeskov), er lavt og jevnt, mod Søen nedsænket. Landeveien fra Maribo til Nysted passerer Sognet. Htk. 153 Tdr. A. og E., $5\frac{1}{4}$ Td. Sksk. Og $\frac{1}{2}$ Td. Msk.

I Sognet: Byerne Engestofte (paa Generalstabens Kort Engestofte) med Kirke, Skole og Vindmølle, Forneby, Olstrup og Skovby; Hovedgaarden Engestofte, under Stamhuset af samme Navn, 44 Tdr. Htk., 340 Tdr. Land; Gd. Hannestofte. I alt i Sognet 16 G. og 27 H., hvoraf 4 G. og 12 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 344. Med undtagelse af noget Fiskeri og Skovarbeide haves udenfor Jordbrug intet særligt Erhverv.

Sognet hører under Saxkjøbing Kjøbstads med en Deel af Musse Herred forenede Jurisdiction (Saxkjøbing), Maribo Amtstue- og Lægedistrict; 3die Vgkds. Amtets 59de Lægd. Kirken tilhører Stamhuset Engestofte.

Kirken, som i Aaret 1857 med betydelig Bekostning er restaureret, har Taarn og smukke Hvælvinger; Altertavle af Billedskjærearbeide; et Epitaphium over Statsraad Jørgen de Wichfeld.

Hovedgaarden Engestofte (oprindelig Ingestofte) tilhørte i det 16de Aarhundredes første Halvdeel Hr. Johan Urne († 1537), hvis Søn Jørgen Urne eiede den endnu 1555; hans Datter Fru Anna Urne arvede Gaarden og bragte den til sin Mand Peter Hvitfeld, og saaledes gik Engestofte ved Giftermaal fra den ene Familie til den anden. De følgende Eiere vare Hans Wittrop, Kansleren Hr. Christian Friis til Kragerup († 1639), Tønne Juel, hvis Enke Fru Anne Kathrine Friis solgte Gaarden til Etatsraad Christian Lerche; dennes Enke Fru Sophia Ulrica v. Reichou fik Gaard og Gods tilskjødet 1721 af Arvingerne; hun giftede sig med Oberst Chr. Ulr. V. Hausmann i Norge, og de solgte efter faa Aars Forløb Engestofte med Gods og Tiende for 15,000 Rd. Kroner til Kjøbmand Bertel Wichmann i Nykjøbing paa Falster, der 1717 erholdt Skjøde paa Eiendommen. Han efterlod den til sin Søn Landsdommer Etatsraad Jørgen Wichmann, adlet 23de Juli 1777 med Navnet de Wichfeld; han døde 1797 og kort efter, d. 8de Novbr. 1799, blev Engestofte med Ulrichsdal oprettet for hans Brodersøn Henning de Wichfeld, senere Oberst († 1846). Stamhuset Engestofte og Ulrichsdal har, efter Statshaandbogen for 1858, Htk. af alle Slags 397 ½ Td., hvoraf under Hovedgaardene 111 ½ Td., Bøndergods 202 Tdr., Kirke- og Kongetiender 84 Tdr.; i Bankactier 3800 Rd., Bankhæftelsesobligationer 3783 Rd., Fideicommiscapitaler 107,894 Rd.

855

Saxkjøbing Landsogn, som er omgivet af Saxkjøbing Kjøbstad, Taars, Radsted, Maibølle, Slemminge og Vaabensted Sogne, Saxkjøbing-Fjord og Søen imellem Smaalandene, ligger deels syd for Kjøbstaden Saxkjøbing, deels (omtrent $\frac{3}{4}$ M.) nord for denne langs med Saxkjøbing Fjord og udflydende mod Nord i Havet som en Halvø (Steensøre), der ender i Rodsnæs, deels imod Nordvest strækkende sig i en smal Strimmel indtil Maibølle Sogn. Arealet, 3905 Tdr. Land, hvoraf 309 Tdr. Land Fredskov (Steensøre, Holcksminde, Christianelund, Kohaven), er ujevnt og bølgeformigt, sandblandet ved Reersø og Oureby. Reersø-Aa gjennemskjærer Sognets sydlige Deel og falder i Saxkjøbing-Fjord, og et andet Aaløb danner Størstedelen af Sognets Østgrændse. Hovedlandeveien fra Saxkjøbing til Guldborg-Færge, Sundby-Færge og Maribo samt de mindre Landeveien til Nysted og til Oureby Skibested passere Sognet. Htk. 342 $\frac{3}{4}$ Td. A. og E., 8 Td. Sksk. Og 2 $\frac{1}{2}$ Td. Msk.

I Sognet: Byerne Oureby med Skole, Vindmølle, Kro og Skibsted, Rørbæk med Skole, Hospital og 2 Vindmøller, hvoraf den ene tillige er Dampmølle; Hovedgaarden Ourebygaard med c. 27 Tdr. Htk., 375 Tdr. Land; Avlsgaardene Rodsnæs, som, naar den bliver fuldkommen oprettet, vil have c. 50 Tdr. Htk. og c. 600 Tdr. Land, Ødegaard, 36 $\frac{3}{4}$ Td. Htk., c. 300 Tdr. Land (Ourebygaard, Rodsnæs og Ødegaard ligge under Baroniet Guldborgland, en Inddæmning paa c. 100 Tdr. Land fra Taarsvig er deelt mellem Ourebygaard og Rodsnæs); Cypressesgaard, 17 $\frac{1}{2}$ Td. Htk., 133 Tdr. Land. I alt i Sognet 61 G. og 84 H.

Indvaanere: 1080. Jordbrug er Hovederhvervet. Ved Oureby Ladeplads drives lidt Fiskeri; Guldborglands Skove give ogsaa nogen Leilighed til Arbeidsfortjeneste for endeel af Beboerne. I Sognet er et ikke ubetydeligt Væveri.

Landsognet hører under Baroniet Guldborglands Birks Jurisdiction (Eremitagen ved Saxkjøbing), Maribo Amtstue- og Lægedistrict; 3die Vgkds. Amtets 48de Lægs. Sognet danner en egen Commune.

Hovedgaarden Ourebygaard eller Orebygaard (Generalstabens Kort), Hovedsædet i Baroniet Guldborgland, har en smuk Beliggenhed lige ved Strandbredden med en herlig Udsigt over Lollands skovrige Nordkyst og Smaaøerne. Den nuværende Hovedgaard, opført i Slutningen af det 16de Aarhundrede, men moderniseret og forandret 1815 – 19, bestaaer af et grundmuret 2 Etages Huus med en Udbygning i det sydøstlige Hjørne – tidligere et catholsk Capel, altsaa endnu ældre end den øvrige Hovedbygning, vel at skjælnes fra det af Flemming Ulfeld indrettede Capel i den nordvestlige Ende af Gaarden – og havde forhen to Taarne, hvilke nu ere nedbrudte. Murene ere et Par Alen tykke

og Kjælderne alle hvælvede. Voldstedet, paa hvilket nu blot Hovedbygningen og nogle faa Udbygninger staae, er omgivet med en anselig Vold, der er sløifet mod Sydvest, for at give fri Udsigt over Havet; udenom Volden gaaer en dyb og bred Grav; Voldens Omkreds var 850 Alen, hvoraf de 204 Alen er sløifede. Paa Gaarden opbevares nu den skønne Malerisamling, som grundlagdes af Abraham-Lehn, og for nogle Aar siden blev flyttet hertil fra Berildsgaard. Gaarden nævnes allerede 1317 og eiedes da af Sivert Lauritzen, senere af den rige Erik Sjællandsfar og dennes Enke Fru Margrete Jacobsdatter. Af deres 3 Døttre bragte Bodild Eriksdatter Gaarden til Familien Blaa, Hr. Erik Olufsen Blaa, der døde Aar 1500, var den sidste Mand af sin Slægt. Han eiede kun Halvdelen af Gaarden; den anden Halvdeel var gaaet over til Slægten Bølle, som senere forende hele Gaarden i sin Besiddelse. Erik Bølle, Danmarks Riges Raad, var den sidste af sin Slægt. Hans Datter Birthe Bølle giftede sig med Hr. Christoffer Gøye til Bremersvold, Avindsbjerg, Gunderslevholm,

856

Claxholm og Brendtved, en Søn af Rigets Hofmester Mogens Gøye. Hans efterlevende Hustru († 1593) opførte den ældre Hovedbygning, hvis Mure, som foranført, endnu staae. Axel Brahe eiede derefter Gaarden. Denne sidste solgte den ved Aar 1620 for 40,000 Lod Sølv til Hr. Jacob Ulfeld, Rigshofmester Corfitz Ulfelds Fader († 1630). Efter dennes Død arvede to af Sønnerne Ourebygaard, nemlig Frands Ulfeld, der døde ugift 1636 som tydsk Rigs greve, keiserlig Oberst og General-Feltvagtmester og Hr. Flemming Ulfeld, der var gift med Anna Elisabeth v. d. Groeben til Gunderslevholm. Han lod opføre paa Gaarden et Capel med Orgel og en udmærket smuk Altertavle. Hans og Frues Navn og Vaaben sees endnu paa en Steen over Døren med Aarstallet 1639. Datteren Sophie Ulfeld arvede Ourebygaard og ægtede Grev Christian Christoffer Holck, der faldt som Oberst i Slaget ved Lund 1676; Enken beholdt Gaarden til sin Død 1698; den tilfaldt da hendes ældste Datter Hilleborg Holck, Hofdame hos Dronningen, † 1724 (om hende see Gisselfeldt og Braaby); før sin Død testamenterede hun Ourebygaard til sin Brodersøn Grev Christian Christoffer Holck, siden General-lieutenant. Han var gift med Baronesse Armgaard Sophie Winterfeld til Baroniet Wintersborg, og bragte saaledes Navnet og Baroniet til Familien († 1774). Arvingerne solgte Gaard og Gods Aaret efter til Kammerherre P. A. Lehn til Berritzgaard for 38,000 Rd. D. C. Kammerherre Lehn (om ham see for øvrigt Berritzgaard blev 1780 ophøiet til Baron, og oprettede f sine anseelige Godser 1) 1781 før hans ældste Datter Baroniet Lehn (bestaaende af de efter hans Onkel arvede fyenske Godser Hvidkilde, Nielstrup og Lindskov), 2) 1784 Baroniet Guldborgland (Ourebygaard og Berritzgaard, 1373 Tdr. Htk.), som ved hans Død skulde tilfalde hans næstældste Datter Erica Christine, men da hun døde ugift før Faderen bestemtes for hans 3die Datter Margrethe Krabbe, og 3) 1803 for hans yngste Datter Stamhuset Sønderkarle (Høibygaard og Lungholm), i Aaret 1819 ophøiet til Baroni af Samme Navn. Baronesse Margrete Krabbe Lehn, født 1766, gift 1785 med Kammerherre Hartvig Gottfred v. Barner til Stamhuset Vedbygaard, døde 1789, og efterlod en eneste Datter Christiane Henriette Barner. Kammerherre Baron P. A. Lehn døde 1804, og efterlod Baroniet Guldborgland til denne sin Datterdatter, som samme Aar hevde ægtet Kammerherre Otto Ditlev Kaas til Stamhuset Nedergaard, Committeret i Rentekammeret, der efter Tiltrædelsen af Baroniet blev ophøiet til Baron af Kaas-Lehn; han døde 1811, uden at der efterlodes Børn af dette Ægteskab, og hans Enke ægtede 1820 Major Henrik Christian Rosenørn, ophøiet til Baron Rosenørn-Lehn, siden Oberst og Kammerherre, død 1847.

Baroniet Guldborgland bestaaer af 1) Gaardene Ourebygaard, Berritzgaard, Rodsnæs og Ødegaard, 183 Tdr. Htk., 2) 2300 Tdr. Land Skov, 3) 552 Tdr. Htk. Bøndergods, 4) en Hollandsk Veirmølle ved Ourebygaard samt 2 Stubmøller, 5) 2 Kroer; 6) 30 Tdr. Land Kjøbstadjord paa Saxkjøbing Mark, 7) Taarsm Vignæs og Maibølle Kirker med alle 3 Sognes Kirke- og Kongetiende af 161 Tdr. matr.

Tiende-Htk. Endvidere (efter Statshaandbogen for 1858) i Bankactier 9400 Rd., i Bankhæftelsesobligationer 8230 Rd., i Fideicommiscapitaler 258,644 Rd.

Cypressegaard er et moderniseret Navn istedetfor Siubergsgaard. Paa dens Mark har ligget 7 ringsatte Høie.

Taars Sogn omgivet af Vigsnæs og Maibølle Sogne, Saxkjøbing Landsogn og Søen imellem Smaalandene. Kirken, vestlig i Sognet, $\frac{1}{2}$ M. n. n. o. for Saxkjøbing. Arealet, 3977 Tdr. Land, hvoraf 367 Tdr. Land Fredskov (en Deel af Storskoven, Kogangen, Folehaven, Vindemose), er i den nordlige Deel noget bølgeformigt, i øvrigt jevnt; Jordbunden er leret med endeel Sand. Et lille Aaløb kommer fra den høiere Egn ved Berritzgaard og flader ud nordlig i Taars-Vig. Htk. 373 Tdr. A. og E., 6 Tdr. Sksk. Og $\frac{3}{4}$ Td. Msk.

I Sognet: Byerne Taars med Kirke, Præstegaard, Skole, Hospital, Killerup med Vindmølle, og Kallø med Skole og Vindmølle; Hovedgaarden Berritzgaard med Birkedommerboligen Eremitagen, 79 Tdr. Htk. og 686 Tdr. Land, under Baroniet Guldborgland. I alt

857

I Sognet 49 G. og 66 H., hvoraf 24 G. og 35 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 915. Jordbrug er Hovederhvervet; noget Skovarbeide i Guldborglands vidtløftige Skove beskæftiger endeel Arbeidere. Fiskeriet er ubetydeligt. Ved Berritzgaard er et Teglværk.

Sognet hører under Baroniet Guldborglands Birks Jurisdiction (Eremitagen), Maribo Amtstue- og Lægedistrict; 3die Vgkds. Amtets 60de Lægd. Egen Commune. Kirken tilhører Baroniet Guldborgland.

Præstekaldets Reguleringssum er 1056 Rd. Præstegaardens Areal er 60 Tdr. Land, af 9 $\frac{1}{2}$ Td. Htk.

Kirken er gammel og smuk, bygget af brændte Steen med senere tilføjede Hvælvinger og Taarn. Paa Kirkegaarden hvile Baron Kaas-Lehn og Baron Rosenørn-Lehn. See om dem Ourupgaard.

Hovedgaarden Berritzgaard, under Baroniet Guldborgland, ligger meget smukt, omringet af Skove og nær ved Landeveien fra Guldborg-Færge til Saxkjøbing. De ældste Eiere, som kjendes, høre til Slægten Pøyske, fra hvilken denne Gaard i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede gik over til en anden gammel Adelsslægt Blaa; ved Giftermaal kom den derpaa i Hvitfeldernes Eie (see Maibølle Kirke); Historieskriveren Arild Hvidtfelds Brodersøn, Hr. Henrik Hvitfeld († 1652), var sidste Eier af denne Familie. Hans Datter Øllegaard Hvitfeld bragte Gaarden ved Giftermaal til Rigshovmesteren Joachim Gersdorff, der 1654 solgte den til en tydsk Adelsmand v. Harstall, hvis Søn Chr. Ulr. V. Harstall, Over-Staldmester, var en af Christian V.'s Yndlinger og blev af Kongen overøst med Gunst og Gave, saa at han blev sat istand til at forøge Berritzgaard Tilliggende betydeligt; han døde 1719, og Datteren solgte 1729 Gaard og Gods, 380 Tdr. Htk. foruden Tiender, for 37,000 Rd. Cour. Til en rig Kjøbmands Søn Abraham Lehn, der som ungt Menneske havde foretaget sig den bekjendte Udenlandsreise, som man en Tid lang uden Grund satte i Forbindelse med Tordenskjolds Reise, idet Abraham Lehn skulde have givet Anledning til hiin ulykkelige Duel der skilte vor store Søhelt ved Livet *). Paa denne Reise indkjøbte Abraham Lehn de mange Kunstgjenstande, Natursjeldenheder og Bøger, der endnu bevares paa Ourebygaard og Berritzgaard som et smukt Vidnesbyrd om hans Kunstsands og Interesse for Videnskaber, ligesom han senere ogsaa udfoldede meget Virksomhed og Dygtighed ved Bestyrelsen af sine betydelige Godser. Han blev adlet 1731 og døde 1757. Sønnen Poul Abraham Lehn 1732 – 1804, Kammerherre, 1780 Baron var en af sin Tids dygtigste og virksomste Godseiere, og arvede efter sin Fader, foruden Berritzgaard, ogsaa Høibygaard; 1775 købte han Ourebygaard, 1784 Lungholm. Ved Farbroderen Johan Lehns Død blev han Eier af Hvidkilde, Lindskov og Nielstrup i Fyen. Af Berritzgaard og Ourebygaard oprettede han 17de Septbr. 1784 Baroniet Guldborgland (se

for øvrigt Ourebygaard). Hovedbygningen er en smuk gammel Bygning, opført 1586 af Fru Elisabeth Friis; den er 2 Etager høi med Taarn og Spiir. Her opbevares det af Abr. Lehn samlede Bibliothek, 4 – 500 Bind, med endeel værdifulde Haandskrifter, som latinske Pergaments-Codices, Bibler o. s. v., med Tegninger og smukke Miniaturmalerier. Ved Gaarden er en smuk Have med herlige Lindealleer.

Vignæs (Vixnæs, Viksnæs), der, som Navnet alt antyder, danner et Næs ud i Havet, er det nordligste Sogn i Musse Herred, omgivet af Maibølle og Taars Sogne, Guldborg-Sund og Søen imellem Smaalandene. Kirken, vestlig i Sognet, 1 ½ M. n. for Saxkjøbing. Arealet, 2080 Tdr. Land, hvoraf 545 Tdr. Land Fredskov Vignæs Skov og en Deel af Stor Skov), er noget høiere og mere ujevnt end almindeligt paa Lolland; Jordbunden er leret, mergelblandet og stenet. En lille Holm, Vigsø, der ligger ud for Nordspidsen af

*) Det Grundløse i denne Paastand er godtgjort i "Historisk Tidsskrift" 2det Bind, i Afhandlingen "Om Abraham Lehn og hans Slægt." [Se PDF over denne afhandling](#)

858

Sognet hører til dette. Htk. 163 ½ Td. A. og E., 2 ¼ Td. Sksk og 1 Td. Msk.

I Sognet findes kun den eneste By Vignæs med Kirke, Præstegaard, Skole, Vindmølle. I alt i Sognet 20 G. og 32 H., hvoraf 13 G. og 20 H. udenfor Byen.

Indvaanere: 408. Jordbrug er Hovederhvervet.

Sognet hører under Baroniet Guldborglands Birks Jurisdiction (Eremitagen), Maribo Amtstue- og Lægedistrict; 3die Vgkds. Amtets 63de Lægd. Kirken tilhører Baroniet Guldborgland. Præstekaldets Reguleringssum er 900 Rd. Præstegaardens Areal er 104 Tdr. Land, foruden 10 Tdr. Land Underskov; 13 ¾ Td. Htk.

Kirken er lille, bygget af Muursteen, uden Hvælvinger, med et lidet Taarn over Vaabehuset.

Maibølle Sogn omgivet af Thoreby, Radsted, Saxkjøbing Landsogn, Taars og Vignæs Sogne og Guldborg-Sund. Kirken, midt i Sognet, 1 M. n. o. for Saxkjøbing. Arealet, 3758 Tdr. Land, hvoraf 670 Tdr. Land Fredskov (en Deel af Storskov), er lavt, afdalende ned mod Sundet; Jordbunden er sandblandet. I den Vig som skyder ind ved Hjelm By, findes 2 smaa ubeboede Holme, der kaldes Maibølle-Øer og høre til Sognet. Hovedlandeveen fra Saxkjøbing til Guldborg Færgested, hvorfra er overfart til Falster, passerer Sognet. Htk. 375 ¼ Td. A. og E., 12 ½ Td. Sksk og 1 ½ Td. Msk.

I Sognet: Byerne Maibølle med Kirke, Præstegaard, Skole, Vindmølle, Soesmark med Skole, og Hjelm med Skole; Guldborg Huse (2 G. og 40 H.) med Kro, Vindmølle, Lodsstation og Færgefart til Falster. I alt i Sognet 59 G. og 74 H., hvoraf 29 H. og 63 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 1086, Foruden ved Jordbrug haves ikke ubetydeligt Erhverv ved Skovarbeide og Handel med Egetømmer. Ved Guldborg-Færgested udskibes aarlig endeel Korn; et Fartøi er hjemmehørende i Sognet. Fiskeriet er ubetydeligt.

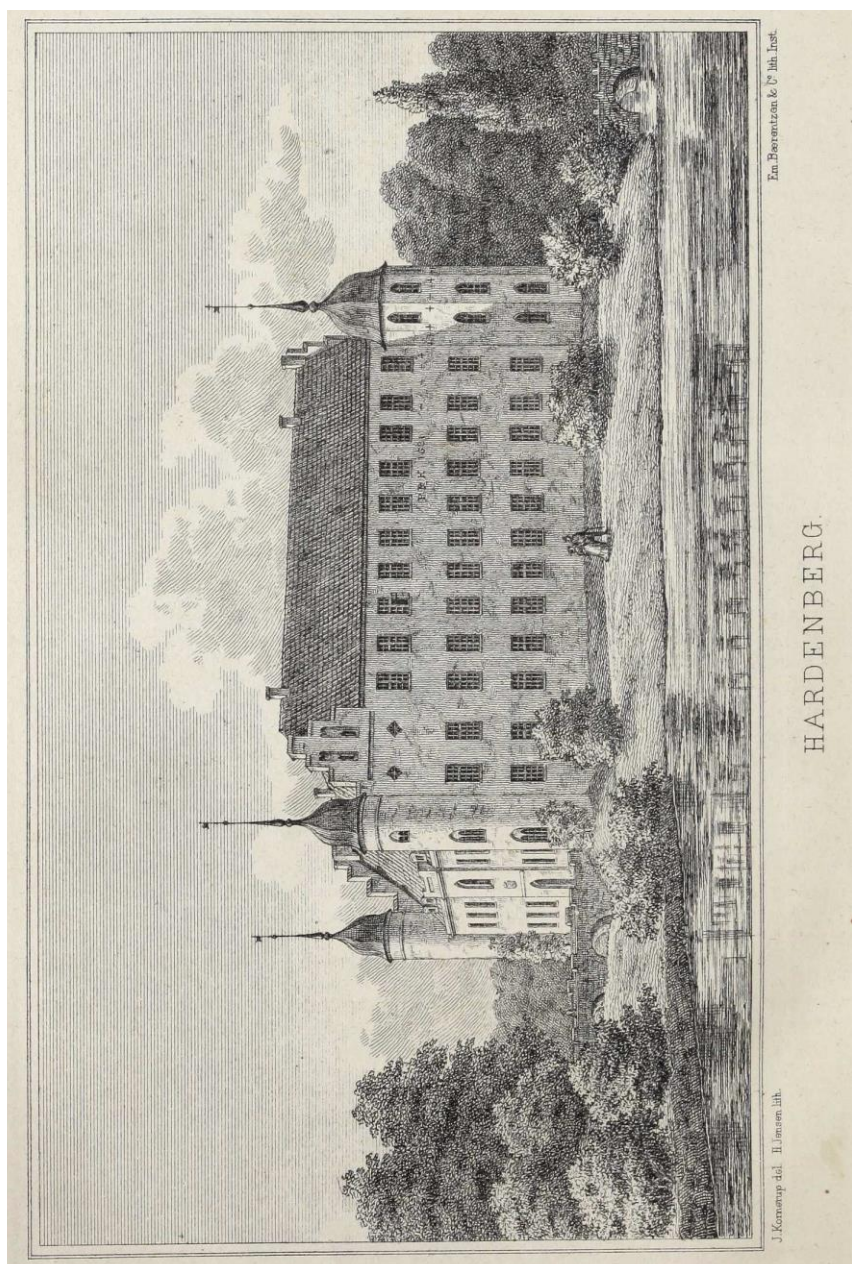
Sognet hører under Baroniet Guldborglands Birks Jurisdiction (Eremitagen), Maribo Amtstue- og Lægedistrict; 4de Vgkds. (Nykjøbing paa Falster). Amtets 52de Lægd. Kirken tilhører Baroniet Guldborgland. Præstekaldets Reguleringssum er 966 Rd. Præstegaardens Areal er 30 Tdr. Land, af 4 Tdr. Htk.

Kirken er opført af store røde Muursteen med en rummelig Udbygning mod Syd og smukke Hvælvinger; Altertavlen, fra 1638, er en Gave af Flemming Ulfeld til Ourebygaard, i hvis ene Capel

den fordum har staaet; Orglet er givet af den nuværende Kirkeerier. Under Taarnet er Familien Lehn's Begravelse; her glemmes Støvet af Abraham Lehn og Hans Hustru Sophie Edinger. Tvende Ligsteene over forhenværende Eiere af Berritzgaard Otto Hvitfeld † 1529, og Jakob Hvitfeld (en yngre Broder til Arild Hvitfeld) † 1583, ere af den nuværende Kirkeeier hidflyttede fra Saxkjøbing Kirke. Ved en heldig Restauration er Kirken for et Par Aar siden bleven væsentlig forskjønnet; dens Ydre blev befriet fra sin Kalkbeklædning og Taarnet prydet med takkede Gavle

Radsted Sogn omgivet af Maibølle, Thoreby, Fjelde og Slemminge Sogne samt Saxkjøbing Landsogn. Kirken, midt i Sognet, ½ M. s. o. for Saxkjøbing. Arealet er 6525 Tdr. Land, hvoraf 1139 Tdr. Land Fredskov (Slaahave, Dyrehave, Studehave,

Fruemose, Indelukket, Taagekrog, Drengeskov, Haveskov, Hydeskov og Fyrrevænget). Det store Mosedrag, der adskiller Guldborgland fra det øvrige Lolland (her paa en Strækning kaldet Radsted Tørvelund), deler Sognet i to Dele, den mindre Deel mod Sydvest, den større og lidet høiere beliggende Deel mod Nordost; ind i denne Deel af Sognet strækker sig fra Øst en Afdeling af den vidtstrakte Hanemose. Hovedlandeveien fra Saxkjøbing til Sundby Færgested og Landeveien fra Saxkjøbing til Nysted passerer Sognet. Htk. 555 $\frac{1}{4}$ Td. A. og E., 10 $\frac{3}{4}$ Td. Sksk. og 9 Tdr. Msk.

I Sognet: Byerne Øster-Radsted med Kirke, Præstegaard, Hospital, Skole og Vindmølle, Nørre-Radsted med Skole og Teglværk, Langet, Hydesby, Krungerup med Skole, og Pogmerstofte (oprindelig Pugemosetofte); Hovedgaarden Hardenberg, under Grevskabet Hardenberg-Reventlow, 80 Tdr. Htk., 522 Tdr. Land Ager, 213 Tdr. Land Eng, en Parcel af denne Gaard Idalund, 47 Tdr. Htk., 582 Tdr. Land Ager, 5 Tdr. Land Eng; Skovridergaarden Carlsberg. I alt i Sognet 63 G. og 102 H., hvoraf 27 G. og 62 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 1239. Jordbrug er næsten udelukkende Erhverv.

I Sognet er et Teglblænderi og et Kalkblænderi.

Sognet hører under Grevskabet Hardenbergs østre Districts Birks Jurisdiction (Erimitagten), Mariibo Amtstue- og Lægedistrict; 3die Vgkds. Amtets 62de Lægd. Egen Commune. Ved Kirken ligger et Hospital, oprettet 1641 af Palle Rosenkrantz, nu for 19 Lemmer. Kirken tilhører Grevskabet Hardenberg-Reventlow. Præstekaldets Reguleringssum er 1300 Rd. Præstegaardens Areal er 64 $\frac{1}{2}$ Td. Land, af 9 Tdr. Htk.

Kirken, der er bygget i sædvanlig Form, er meget anseelig; den har et høit og smukt Taarn med Kuppel og høit Spiir, der er betydelig skjævt. Spiret hviler paa 16 blyklædte Piller og giver Kirken en vist elegant Udseende. I Kirken findes en Begravelse for de tidligere Eiere af Hardenberg; i Gravcapellet en Mindetavle, som Palle Rosenkrantz til Krenkerup (nu Hardenberg) har sat over sine to første Hustruer Helvig Rantzau og Elisabeth Rosensparre, samt et godt Maleri med Portraiter af fornævnte Palle Rosenkrantz, hans tredje Hustru Lisbeth Lunge og hans Søn Jørgen Rosenkrantz. I Vaabenhuset findes Ligstene over Albert Gøye til Krenkerup, hans Hustru Anna Rosenkrantz og deres Søn Otto Gøye til Krenkerup.

I Historisk Tidsskrift 5te Bind S. 547 – 58 er meddelt en By-Skraa for Radsted af Aar 1635.

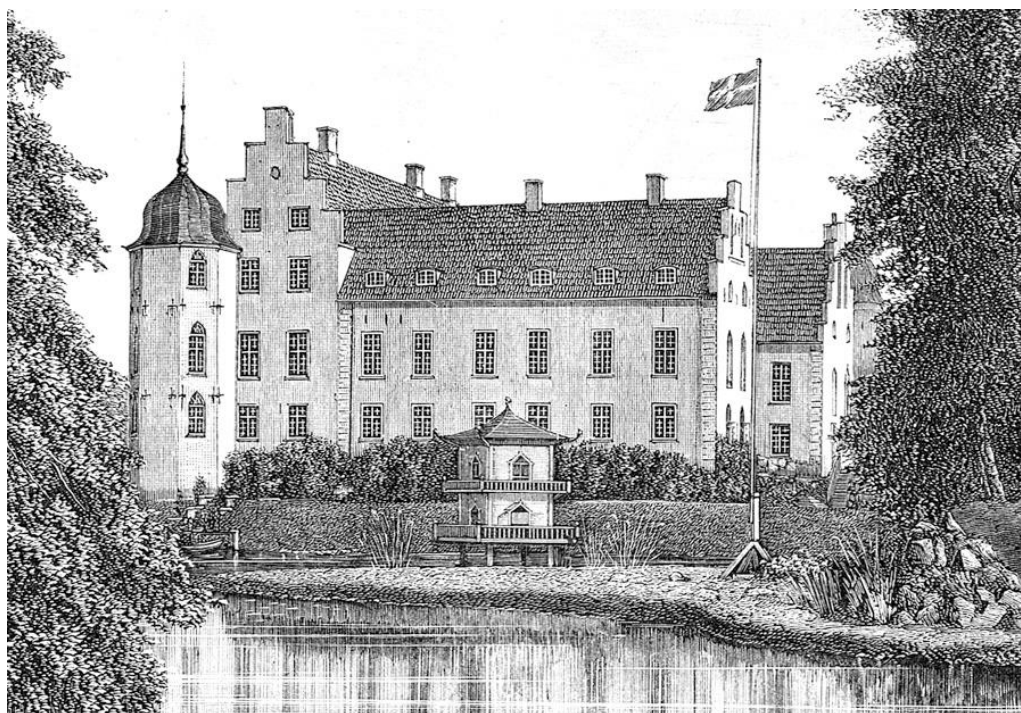
Grevskabet Hardenberg-Reventlow. Hardenberg, det gamle Krenkerup, tilhørte alt i Dronning Margretes Tid den adelige Slægt Gøye (iblandt dem den for sin Rigdom bekjendte Hr. Mogens Gøye, † 1544), der beholdt Gaarden i et Par Aarhundreder. Krenkerup gik fra dem ved Giftermaal over til Braherne 1589 og ved Dom fik 1624 Otto Rosenkrands udlagt Otto Brahes Anpart i Krenkerup. Allerede 1621 fik han ved Giftermaal med Axel Brahes Enke, Elisabeth Rosenspar, hendes Andeel i Krenkerup; ved Kjøb og Mageskifte forøgede han Godset meget, men det deelttes atter efter ham. Foruden Krenkerup eiede han 5 Gaarde paa Lolland. Han døde 1642, efter, som en høitbetroet Mand, at have tjent sin Konge i adskillige diplomatiske Sendelser, ligesom han ogsaa i sin Ungdom med Ære havde deeltaget i Kalmarkrigen. En Dattersøn Hr. Palle Rosenkrantz, Kammerjunker Jørgen Skeel, en af sin Tids rigeste Adelsmænd, samlede Godset ved at udløse sine Medarvinger, men døde i sin kraftigste Alder 1695; hans Enke Fru Benedicte Margrete v. Brockdorff arvede de lollandske Godser Krenkerup og Rosenlund, og ægtede i Aaret 1700 Over-Kammerherre osv.. Christian Ditl. Greve af Reventlow, en Broder til Dronning Anna Sophie; han oprettede i Aaret

860

1731 et Stamhuus af ovennævnte tvende Godser paa Lolland samt Nørregaard og døde 1738. Sønner, Conrad Ditl. Greve af Reventlow, døde 1750 og dennes Søn Grev Chr. Ditl. Reventlow 1759, efterladende en Datter, der blev gift med den bekjendte preusiske Minister Fyrst Carl August v.

Hardenberg. Dennes Søn Chr. Henr. Aug. Greve (Fyrstetitlen frasagde han sig) af Hardenberg-Reventlow arvede de tvende Stamhuse Krenkerup og Frisenvold (ved Randers), hvilket sidste hn fik kongelig Tilladelse til at sælge, og købte derimod Godserne Nielstrup, Sæbyholm og Christiansdal, hvorefter han af samtlige lollandske Godser d. 13de Decbr. 1815 fik erigeret Grevskabet Hardenberg-Reventlow. Greven døde i Aaret 1840. Efter ham fulgte i Besiddelsen hans eneste Datter Ida Augusta, f. 1798, den nuværende Besidderinde, først gift med Kammerherre Oberst Grev Harald Holck, † 1839, i andet Ægteskab med C. L. J. A. D. v. Gersdorff, der 1842 blev ophøiet i Grevestanden under Navnet Almaforte-Hardenberg-Reventlow.

Krenkerup eller Hardenberg som gården hed, da stikket blev lavet omkring 1870

Hardenberg er i det Ydre maaskee det prægtigste Herresæde i Danmark *). Det er opført af Mogens Gøye, men senere noget forandret af Palle Rosenkrantz 1631, og senest af Fyrst Hardenberg-Reventlow, der gav det sit nuværende Navn, moderniseret; dog er Gaardens gothiske Structur tildeels vedligeholdt, og Ombygningen med Smag lempet efter den oprindelige Bygningsmaade. Den nordre Fløi er i 3, den østre og venstre i 2 Etager, 3 Taarne med Kuppelspiir, høie hvælvede Kjældere (et meget omtalt Sted paa Hardenberg er Jomfrukjælderen, strax paa høire Side af Porten, hvor en Dame skal have siddet indmuret, fordi hun havde gjort sig skyldig i en Løstgighedsforseelse; hvo det var, vides ikke). Om Borggaarden findes Grave. De fjerde Side af denne, der vender ud mod den store og smukke Have, er afsluttet med en lav Muur forsynet med et Jernværk. Spor af Volde findes endnu. Grevskabet bestaaer nu af Hovedgaardene Hardenberg, Isalund, en Parcel af samme, Rosenlund, Nørregaard, Nielstrup (den østlige Deel), Sæbyholm og Christiansdal (den vestlige Deel). Efter Statshaandbogen for 1858 har Grevskabet 2103 Tdr. Htk. af alle Slags, hvoraf under Hovedgaardene 577 Tdr., bortfæstet Hovedgaardsjord 1 ½ Td., Bøndergods 1101 Tdr., mate. Tiende-Htk. 424 Tdr., i Bankactier 14,400 Rd., Fideicommisscapitaler 449,954 Rd. Skovarealet er 2800 Tdr. Land.

Thoreby Sogn, det største paa Lolland, omgivet af Kjettinge, Breigninge, Døllefjelde, Fjelde, Radsted og Maibølle Sogne samt Guldborg-Sund. Kirken midt i Sognet, ¾ M. v. for Nykjøbing paa

Falster og 1 $\frac{3}{4}$ M. s. o. for Saxkjøbing. Arealet, 12,499 Tdr. Land, hvoraf 2600 Tdr. Land Fredskov (Grænge Skov, Storskov, Indelukket, Timmerholdt, Flintinge-Byskov, Vesterskov, Østerskov, Sønderskov, Sløserup Skov, Teglskov, Rykkerup Skov, Frostrup Skov), er temmelig bølgeformigt, og Jordbunden noget sandblandet. Flintinge-Aa, der deler Sognet i tvende omtrent lige store Dele og gennemstrømmer det Guldbordland begrænsende Mosedrag, falder sydlig i Sognet ud i Guldborg-Sund. Den store Hanemose ligger for en Deel i dette Sogn (den øvrige Deel i Radsted Sogn). Hovedlandeveien fra Saxkjøbing og Nysted til Sundby Færgested passerer Sognet. Htk. 1035 Tdr. A. og E., 29 $\frac{1}{2}$ Td. Sksk og 3 $\frac{1}{4}$ Td. Msk.

I Sognet: Byerne Thoreby med Kirke, Skole, Vindmølle, Flintinge med Præstegaard, Skole, Vindmølle noget syd for Byen, Nagelsti med Skole og Vindmølle nordvest for Byen, Grænge med Skole, Vindmølle syd for Byen, Rykkerup, Birket, Sløserup, Sundby,

*) Hvis Knuthenborg fuldføres efter den af Grev F. M. Knuth lagte Plan, vil det dog vistnok vinde Prisen.

861

med Færgegaard og Overfart til Nykjøbing paa Falster, Befordringsstation; Hovedgaardene Rosenlund, under Grevskabet Hardenberg-Reventlow, 88 Tdr. Htk., 581 Tdr. Land Ager, 86 Tdr. Land Eng og 50 Tr. Htk. og Prierskov, 40 $\frac{1}{2}$ Td. Htk., de 2 sidste tilsammen 844 Tdr. Land Ager, 154 Tdr. Land Eng (566 Tdr. Htk. Fæstegods, Thoreby Kirke med Kirke- og Kongetiender); Avlsgaardene Nagelsti Skovgaard, 18 Tdr. Land. I alt i Sognet 135 G. og 215 H., hvoraf 77 G. og 81 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 2521. Det væsentligste Erhverv udenfor Jordbrug er Skovarbeide. Enkelte af Indbyggerne finde Erhverv ved Færgefarten imellem Sundby og Nykjøbing. Fiskeriet er ubetydeligt. Ved Prierskov er et Teglværk.

Sognet hører under Musse Herreds Jurisdiction (Saxkjøbing), Maribo Amtstue- og Lægedistrict; 4de Vgkds. (Nykjøbing paa Falster). Amtets 61de Lægd. Sognet, der er inddeelt i 2 Sognedistricter, det nordlige og sydlige, danner en egen Commune. Kirken tilhører Besidderen af Fuglsang og Prierskov Godser. Præstekaldets Reguleringssum er 2528 Rd. Præstegaardens Areal er 14 Tdr. Land, af 2 $\frac{1}{2}$ Td. Htk.

Den ældgamle store og efter lollandske Forhold høitliggende Sognekirke er for Størstedelen opført af Kampesteen, med høie Hvælvinger og qr anseeligt Taarn med Spidstag. Kirken er i sin Tid udvidet med mindre Tilbygninger mod Nord og Syd, saaledes at den nu har 3 Gange med 4 Rækker Stole i alt. Den er i det Hele smukt udstyret og har en smuk ny Altertavle. I Kirken er en aaben Begravelse med Marmor-Epitaphium over den Walmodenske Familie, der indtil 1818 eiede Kirken tilligemed Fuglsang og Prierskov Godser.

Den bekjendte Poet Hans Nordrup var Præst her fra 1747 til 1750.

En af de tidligste Eiere af Fuglsang var Lyder Kabel, Lehnsmand paa Ravnsborg, i det 15de Aarhundredes første Halvdeel. I Kong Hans's Tid tilhørte Fuglsang den gamle adelige Slægt Neb, fra hvilken den ved Arv kom til en anden Adelsslægt Bølle, og fra den ved Giftermaal til Ruderne, nemlig Hr. Knud Rud til Vedbygaard, som var gift med Fru Dorthe Madsdatter Bølle og døde i Aaret 1554. Sønnen, Erik Rud, arvede Fuglsang; han deeltog ligesom Broderen, den berømte Otto Rud, i den nordiske Syvaarskrig og var ned i flere Batailler; han var nok for øvrigt af en lidet fredelig Natur, og havde allerede i sin Ungdom havt en blodig Strid med en Adelsmand Niels Skram, som han 1542 ihjelstak paa Vognserup i Sjælland. Han døde 1577, og hans Søn Corfitz Rud til Sandholt arvede Fuglsang, som han ved sin Død 1630 efterlod til en Datter, Fru Helvig Rud, gift med Hr. Gregers Krabbe, Rigsraad og Statholder i Norge, † 1655. Efter en kort Tid at være eiet af Familien Daa blev

Fuglsang kjøbt af Dronning Sophie Amalie, efter hvis Død 1685 den tilfaldt Kronen, men blev 1725 tilligemed Prierskov, som var bleven oprettet af nedlagte Bøndergaarde, solgt til Kammerherre Stiftamtmand v. Gabel. Denne solgte Aaret efter begge Godserne til Hr. Abraham Lehn, hvis Svigersøn Geheimeraad v. Wallmoden († 1793), blev Eier af Fuglsang og Prierskov, som forbleve i hans Familie til Aar 1818. Siden have de været i den Neergaardske Families Besiddelse.

Paa Fuglsang er en ny grundmuret Hovedbygning med Kjælderetage og giennemgaaende Kvist, der er opført 1840 og 1841, og efterat Udhuse ved Lynild vare afbrændte 1851, er i samme Aar og i 1852 opført nye grundmurede Udhuse i 2 parallel løbende Længder, 160 Alen lange og 26 Alen brede. Forpagterboligen og Meieribygningen ere ældre Bindingsværks-Bygninger, og disse i Forening med Hovedbygningen omgivne af Grave, der danne en Holm, som ligger midt for Gaardspladsen mellem de nævnte Udhuse.

Hovedgaarden Prierskov (om dens Historie see ovenfor) har et i 1854 opført grundmuret Stuehuus og Staldhuus, der parallelt med Lade og Magasiner

862

132 Alen langt og 26 Alen bredt. Ladegaarden og Kornmagasinet ere af Bindingsværk. Til begge Godser hører 1493 Tdr. Land Skov. Paa en lille bakket Skovholm paa Fuglsang Mark, hvortil der støder en ved Stranden liggende Saltningseng, som i sin Tid skal have været seilbar Sø, siges der at have staaet en gammel Borg. Ved at grave midt paa Holmen, der udgjør 1 ½ Td. Land, finder man endnu Ruiner af gamle Bygninger, nemlig Kampsteen og Mure af gamle store røde Muursteen.

Rosenlund er oprettet som Herregaard af Hr. Palle Rosenkrantz paa Krenkerup, efter Sagnet til hans Jagthunde, og har en grundmuret Bygning fra dennes Tid. Efter ham tilhørte Gaarden hans Svigersøn, Geheimeraad Erik Rosenkrantz til Rosenholm († 1681), og flere af Rosenkrantzernes Familie; derefter Reventlowerne, der af denne Gaard og Krenkerup oprettede et Stamhuus (see Krenkerup).

Slemminge Sogn omgivet af Annexsognet Fjelde, Musse, Godsted, Engestofte og Vaabensted Sogne samt Saxkjøbing Landsogn og Radsted Sogn. Kirken, midt i Sognet, $\frac{3}{4}$ M. s. s. v. for Saxkjøbing og 1 M. Skov (Indtægtem., Hegningen, Etterhave Skov) og 37 Tdr. o. s. o. for Maribo. Arealet, 3406 Tdr. Land, hvoraf endeel Land Fredskov, er i den nordlige Deel lavt, i den midterste Deel lidt bakket, og mod den sydlige Deel sidt; Jordbunden er leret og noget stenet. En Deel af den lille Heirede-Sø ligger paa Sognets sydvestlige Grændse. Landeveiene fra Maribo til Nysted og fra Saxkjøbing til Nysted passere Sognet. Htk. 375 ½ Td. A. og E. og 1 ½ Td. Msk.

I Sognet: Byerne Store-Slemminge med Kirke, Præstegaard og Skole, Lille-Slemminge, Øster-Slemminge (meget spredt beliggende), Udstolpe med Skole og Vindmølle, Heirede og Ettehave; Hovedgaarden Nørregaard, under Grevskabet Hardenberg-Reventlow, 60 Tdr. Htk. og 538 Tdr. Land; Kjestofte Gde. (3 G.), Brandstolpe Gde. (2 G.), Kamperhave Gde. I alt i Sognet 48 G. og 62 H., hvoraf 17 G. og 24 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 834, hvoraf en Deel ved Siden af Jordbrug ernære sig ved Skovarbeide.

Sognet hører under Grevskabet Hardenberg østre Birks Jurisdiction (Erimetagen ved Saxkjøbing), Maribo Amtstue- og Lægedistrict; 3die Vgks. Amtets 53de Lægd. Kirken tilhører Grevskabet Christiansholm. Præstekaldets Reguleringssum er 1584 Rd. Præstegaardens Areal er 89 ½ Td. Land, af 11 ¼ Td. Htk.

I Kirken, som har Taarn og firesidet Spiir samt Hvælvinger, findes en Ligsteen over Hans Laursen af Familien Baden; han commanderede den danske Flaade under Gulland, som denn 29de Juli 1566 kæmpede hele Dagen med de Svenske, men den følgende Dag, i en rasende Storm, for en stor Deel af Officererne og Mandskabet samme Dag havde været i Land for at begrave med al mulig Stads en

falden norsk Herremand. ”Her maatte nogle Tusinder druknes, paa det at Een kunde ligge tør,” siger Holberg.

Nørregaard tilhørte i det 16de Aarhundrede den ovennævnte Familie Baden. Hans Laursens Enke Fru Karine Gyldenstjerne overlevede ham længe; hendes Søn Christen Hansen var Lehnsmand paa Kronborg og er bleven bekjendt af sin Strid med Peder Rud til Fuglsang, som han stak igjel paa Frederiksborg d. 2den Decbr. 1592. En Søster til ham, Enke efter Eustachius. Thymen, solgte Gaarden til Hr. Palle Rosenkrantz, ved hvis Død den tilfaldt Svigersonnen Chr. Skeel til Sostrup. Efter Souverainiteten tilhørte Nørregaard en Otto v. Korff, som myrdede sin Hustru og blev derfor anklaget, dømt og henrettet omtrent 1676. Endelig kom Gaarden til de Reventlower og indlemmedes i Stamhuset Krenkerup.

863

Fjelde Sogn (paa Generalstabens Kort Fjelle), Annex til Slemminge, omgivet af dette, Radsted, Thoreby, Døllefjelde og Musse Sogne. Kirken, midt i Sognet, $\frac{3}{4}$ M. s. s. o. for Saxkjøbing og $1\frac{1}{2}$ M. o.s.v. for Maribo. Arealet, 1336 Tdr. Land, hvoraf 80 Tdr. Land Fredskov (Fjelde Skov), er jevnt. Landeveiene fra Maribo til Nysted og fra Saxkjøbing til Nysted passere Sognet. Htk. 136 $\frac{1}{4}$ Td. A. og E.

I Sognet 21 G. og 26 H., hvoraf 7 G. og 13 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 336. Foruden Jordbrug, som er Hovederhvervet, haves nogen Fortjeneste ved Skovarbeide.

Sognet hører under Hardenberg østre Districts Birks Jurisdiction (Eremitagen ved Saxkjøbing), Maribo Amtstue- og Lægedistrict; 3die Vgkds, Amtets 54de Lægd. Kirken tilhører Grevskabet Christiansholm.

Døllefjelde Sogn omgivet af Annexsognet Musse, Thoreby, Breigninge og Fjelde Sogne. Kirken, midt i Sognet, 1 M. s. o. for Saxkjøbing og ligesaa langt n. n. v. fir Nysted. Arealet, 1343 Tdr. Land, er noget bakket. Langet Skov, der ikke er Fredskov, ligger paa Sognets østlige Side. Landeveien fra Saxkjøbing til Nysted passerer Sognet. Htk. 153 $\frac{1}{2}$ Td. A. og E. og $\frac{3}{4}$ Td. Msk.

I Sognet: Byerne Døllefjelde med Kirke (af Muursteen, med Taarn, restaureret 1855), Præstegaard, Skole, Vindmølle, og Sønder-Langet. I alt i Sognet 18 G. og 31 H., hvoraf 6 G. og 9 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 312. Jordbrug er Hovederhvervet.

Sognet hører under Nysted Birks Jurisdiction, Maribo Amtstue- og Lægedistrict; 3die Vgkds. Amtets 51de Lægd. Kirken tilhører Grevskabet Knuthenborg. Præstekaldets Reguleringssum er 1300 Rd. Præstegaardens Areal er 179 Tdr. Land Ager, Eng og Skov; 20 $\frac{3}{4}$ Td. Htk.

Musse Sogn, Annex til Døllefjelde, omgivet af ddette; Breigninge, Herridslev, Godsted, Slemminge og Fjelde Sogne, Kirken, sydlig i Sognet, 1 M n. v. for Nysted. Arealet, 1559 Tdr. Land, hvoraf 58 Tdr. Land Fredskov (Vesterkobbøl, Dyrehaven), er i det Hele jevnt, noget hævet i Øst og afsænket i Vest og Sydvest. Landeveien fra Saxkjøbing til Nysted passerer Sognet. Htk. 153 $\frac{1}{4}$ Td. A. og E., $\frac{1}{2}$ Td. Sksk. og $1\frac{1}{4}$ Td. Msk.

I Sognet: Byerne Store-Musse med Kirke (meget gammel), Skole og Vindmølle, Lille Musse; Mussemarre (10 H.); Hovedgaarden Bramslykke, under Grevskabet Christiansholm, 44 $\frac{1}{4}$ Td. Htk. I alt i Sognet 17 G. og 31 H., hvoraf 5 G. og 22 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 315, som ernære sig ved Jordbrug.

Sognet hører under de samme Administrativ- Inddelinger som Hovedsognet; 3die Vgkds. Amtets 68de Lægd. Kirken tilhører Grevskabet Knuthenborg.

Bramslykke tilhørte fra gammel Tid den adelige Slægt Marmand, fra hvilken den ved Giftermaal kom til Familien Steensen, idet Erik Steensen til Sølstedgaard var gift med Fru Barbara Mormand. Han tilskjødede imidlertid Gaard og Gods 1647 til Fru Lisbeth Lunge, Hr. Palle Rosenkrantz's Enke, hvis Datter Fru Lisbeth Rosenkrantz vr gift med Frands Arntzen til Estvadgaard; deres Søn, den bekjendte Generallieutenant Johan Rantzow, solgte Bramslykke 1677 til

864

Joachim v. Schack, Generalmajor (see Kjerstrup), † 1700; Sønnen Major Otto v. Schack eiede baade Kjerstrup og Bramslykke, hvilken sidste Gaard med 202 Tdr. Htk. Bøndergods samt Slemminge og Fjelde Kongetiender solgtes (Skjøde af 1724) for 16,005 Rd. til sidstnævnte Eiers Broder Generalmajor Niels Rosenkrantz v. Schack, efter hvis Død 1731 Geheimeraadinde v. Raben købte Bramslykke og indlemmede den snart efter i Grevskabet Christiansholm. Bramslykke Hovedbygning er endnu omgivet med Grave.

Øster-Ulslev Sogn (paa Generalstabens Kort Ulslev) omgivet af Annexsognet Godsted, Herridslev og Vester-Ulslev Sogne samt Lollands-Beltet. Kirken, norflig i Sognet, 1 M. n. v. for Nysted. Arealet, 2035 Tdr. Land, hvoraf 306 Tdr. Land Fredskov (Kilde Skov, Indelukke), er jevnt, og Jordbunden sandblandet. Landeveien fra Nakskov og Rødby til Nysted passerer Sognet. Htk. 190 ½ Td. A. og E., 2 Tdr. Sksk. og ¾ Td. Msk.

I Sognet: Byen Øster-Ulslev med Kirke (meget gammel, uden Hvælvinger, et lidet Taarn), Præstegaard og Vindmølle; Skolen omtrent midt i Sognet; Gd. Lovisenhøi. I alt i Sognet 27 G. og 43 H., hvoraf 16 G. og 16 H. udenfor Byen.

Indvaanere: 611. Jordbrug er Hovederhvervet.

Sognet hører under Nysted Birks Jurisdiction, Maribo Amtstue- og Lægedistrict; 3die Vgkds. Amtets 56de Lægd. Med Annexsognet Godsted een Commune. Kirken tilhører Stamhuset Engestofte. Præstekaldets Reguleringssum er 1212 Rd. Præstegaardens Areal er 118 Tdr. Land, af 11 Tdr. Htk.

Godsted Sogn. Annex til Øster-Ulslev, omgivet af dette, Engestofte, Slemminge, Musse, Herridslev og Vester-Ulslev Sogne samt Fuglse Herred. Kirken, midt i Sognet, 1 ¼ M. s. o. for Maribo. Arealet, 1816 Tdr. Land, hvoraf 181 Tdr. Land Fredskov, (Svinekoppel, Kaarup Vænger og Ulriksdals Skov), er i der Hele jevnt. Foruden omtrent Halvdelen af Røgebølle-Sø, til hvilken Gaase-Sø har Afløb, til Sognet. Htk. 143 ½ Td. A. og E. og 2 ¼ Td. Sksk.

I Sognet: Byerne Godsted med Kirke (lille, uden Taarn og Hvælvinger), Skole og Karleby; Sømødhuse med Blegier, Kaaruphuse; Hovedgaarden Ulriksdal, 48 Tdr. Htk., og Avlsgaarden Aalevadsgaard, 13 Tdr. Htk., begge under Stamhuset Engestofte og Ulriksdal. I alt i Sognet 15 G. og 25 H., hvoraf 6 G. og 18 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 278. Jordbrug er Hovederhvervet.

Sognet hører til de samme Administrativ-Inddelinger som Hovedsognet; 3die Vgkds. Amtets 57de Lægd. Kirken tilhører Stamhuset Engestofte.

Ulriksdals gamle Navn er Bispens Ø; som dette Navn viser, var det en bispelig Gaard, som efter Reformationen blev inddragen under Kronen og bortforlehnet; i nogen Tid efter Souverainiteten var den bortforpagtet indtil den, omtrent 1690, blev solgt til Geheimeraad H. Ulr. v. Lützow for hans Gaard Sølsted med Gods. Bispens Ø kom nu til at hedde Ulriksdal og blev meget forbedret paa Bygning og Have; de følgende Eiere vare Generalmajor Chr. Fredr. von Lützow og hans Svigersøn Kammerherre von Krogh. Henimod Slutningen af forrige Aarhundrede blev Ulriksdal købt af

Wichfelderne og indlemmet i Stamhuset Engestofte. Hovedbygningen, 2 Etager med Frontespice, er opført i dette Aarhundredes Begyndelse; skøn Beliggenhed ved Maribo-Sø. Borgholm er en

865

yndig beliggende Ø med et fredet Voldsted. (Maribo Sø) Af det gamle Aalevad findes Voldsted og Muurlevninger, som den nuværende Eier ligeledes har værnet om. Det er 80 Alen langt og 40 Alen bredt, bestaaende af en større og en mindre Bakke omgivet af Volde. Nordvest for Godsted er en liden Skov paa c. 3 Tdr. Land, hvor der findes 32 Gravhøje. (F. M.)

Vester-Ulslev Sogn omgivet af Øster-Ulslev og Godsted Sogne, Fuglse Herred og Lollands-Beltet. Kirken, vestlig i Sognet, 1 $\frac{1}{4}$ M. v. n. v. for Nysted. Arealet, 2869 Tdr. Land, hvoraf nogen Skov (Gammel Kobbøl), der ikke er Fredskov, er lavt, noget sidt mod Fuglse Herred (den store Vestermose strækker sig herfra ind i Sognet med et Areal i dette af 40 Tdr. Land), nedsænket mod Stranden. Til Sognet hører den i Stranden beliggende Kalveholm. Landeveien fra Rødby til Nysted passerer Sognet. Htk. 296 $\frac{3}{4}$ Td. A. og E. og 1 Td. Msk.

I Sognet: Byerne Vester-Ulslev med Kirke, Præstegaard og Skole, Øllebølle, Sørup, Sløse med Skole og Vindmølle, Handermølle, oh Sandager med Skole. I alt i Sognet 63 G. og 97 H., hvoraf 25 G. og 23 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 889. Ved Skovarbeide finde endeel Huusmænd Erhverv; Jordbrug er i øvrigt Hovederhvervet.

Sognet hører under Nysted Birks Jurisdiction, Maribo Amtstue og Lægedistrict; 3die Vgkds. Amtets 64de Lægd. Kirken tilhører Grevskabet Knuthenborg. Præstekaldets Reguleringssum er 188 Rd. Præstegaardens Reguleringssum er 1118 Rd. Præstegaardens Areal er 76 $\frac{1}{2}$ Td. Land Ager, 8 $\frac{1}{2}$ Td. Land Mose og Eng; 10 $\frac{5}{8}$ Td. Htk.

Kirken er ret anseelig, hvælvet, og har et massivt Taarn, der er forsynet med et temmelig høit Spiir. Biskop Ditlev Gothard Monrad var Præst i Vester-Ulslev (siden 1846), da han ved Regjeringsforandringen i Marts 1848 blev kaldet til Kjøbenhavn som Minister for Kirke- og Underviisningsvæsenet.

Kjettinge Sogn omgivet af Annexsognet Breigninge, Thoreby Sogn, Nysted Landsogn og Guldborg-Sund. Kirken, stdlig i Sognet, 1/3 M. n. for Nysted. Arealet, 5449 Tdr. Land, hvoraf 822 Tdr. Land Fredskov (Freilev Skov, Bækkeskov, Sønderhave), er i det Hele jevnt og noget afdalende mod Stranden. Sognet har fode Tørvemoser (Eske-Mose). Hovedlandeveien fra Nysted til Sundby Færgested passerer Sognet. Htk. 535 $\frac{1}{2}$ Td. A. og E., 13 $\frac{3}{4}$ Td. Sksk. og 1 Td. Msk.

I Sognet: Byerne Kjettinge med Kirke, Præstegaard, Hospital og Vindmølle, Raagelunde med Skole og Vindmølle, Tokkerup, og Freilev med Skole, Vind- og Dampmølle. I alt i Sognet 78 G. og 95 H., hvoraf 52 G. og 64 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 1303 *). Jordbrug er Hovederhvervet. Om Vinteren have endeel Huusmænd og Indsiddere Fortjeneste ved Skovarbeide, ligesom

*) Som noget Særegent fremhæves, at der til Freilev By hører 40 Tdr. Htk. Skov, hvoraf Bønderne, skjøndt Fæstere under Grevskabet Christiansholm, naar de fæste en Gaard eo ipso blive Medeiere og have udelukkende Brugsret. Denne Herlighed findes allerede stadfæstet af Kong Frederik II. ved et aabent Brev fra 1576, som tilligemed andre Documenter opbevares af Freilev Bymænd.

866

endeel arbeide stadig som Dagleiere i den nærliggende Nysted Kjøbstad.

I Sognet er et Pottemageri.

Sognet hører under Nysted Birks Jurisdiction, Maribo Amtstue- og Lægedistrict; 4de Vgkds. (Nykjøbing paa Falster). Amtets 65de Lægd. Sognet, der i Forening med Annexet danner een Commune, er indeelt i to Sognefogeddistricter, der søndre og nordre. Kirken tilhører Grevskabet Christiansholm. I Kjettinge er et Hospital, stiftet 1845 for 24 Personer af Grev Raben til Christiansholm. Præstekaldets Reguleringssum er 1770 Rd. Præstegaardens Areal udgjør 36 Tdr. Land Ager, 3 Tdr. Land Eng og 3 Tdr. Land Skov; 6 Tdr. Htk.

Kirken, der er bygget af Muursteen med høie Hvælvinger og et anseeligt Taarn, er smuk og rummelig. Paa Freilev Mark har før staaet et Kors. hvortil knytter sig følgende endnu eksisterende Sagn. Da Freilev Bønder bleve mishandlede af Ridefogden, forenede de sig om at rydde ham afveien og hele Byens Mænd, Koner og Børn deeltog i Drabet. Da ingen enkelt Gjærningsmand kunde findes, blev Straffen for Mordet eftergivet, men Kongen bestemte, a Freilev By skulde i Bøder give 12 kridhvide Stude. Disse bleve med meget Møie tilveiebragte paa den tolvte nær, der havde røde Øren, hvike man imidlertid kalkede over, afleverede Studene og fik Qvittering for Straffebøden, Da Regnen vaskede Kalken af spurgtes Kongen hvad der nu skulde gøres ved de Freilev Mænd. Kongen svarede: "Intet, de ere nogle Sklake." De kaldtes derfor siden "Freilev Skalke" og fi til Minde om Mordet et Kors paa deres Marker." I det f Dr. Larsen efterladte Manuscript om Musse Herred (1848) bemærker han, at et Sted paa Freilev Mark kaldes Freilev Skalkekors.

Nord for Byen Freilev findes Voldstedet af det saakaldte "Freile Slot."

Breigninge Sogn, Annex til Kjettinge, omgivet af dette Sogn, Nysted Landsogn, Herridslev, Musse, Døllefjelde og Thoreby Sogne. Kirken, vestlig i Sognet, $\frac{3}{4}$ M. n. n. v. for Nysted. Arealet 1855 Tdr. Land, hvoraf 34 Tdr. Land Skov (Breigninge Overdrev, Blangshave) er temmelig jevnt, og Jordsmonnet, omendskjøndt i det Hele leret, dog noget sand- og gruusblandet. Htk. 172 $\frac{3}{4}$ Td. A. og E. og 1 Td. Msk.

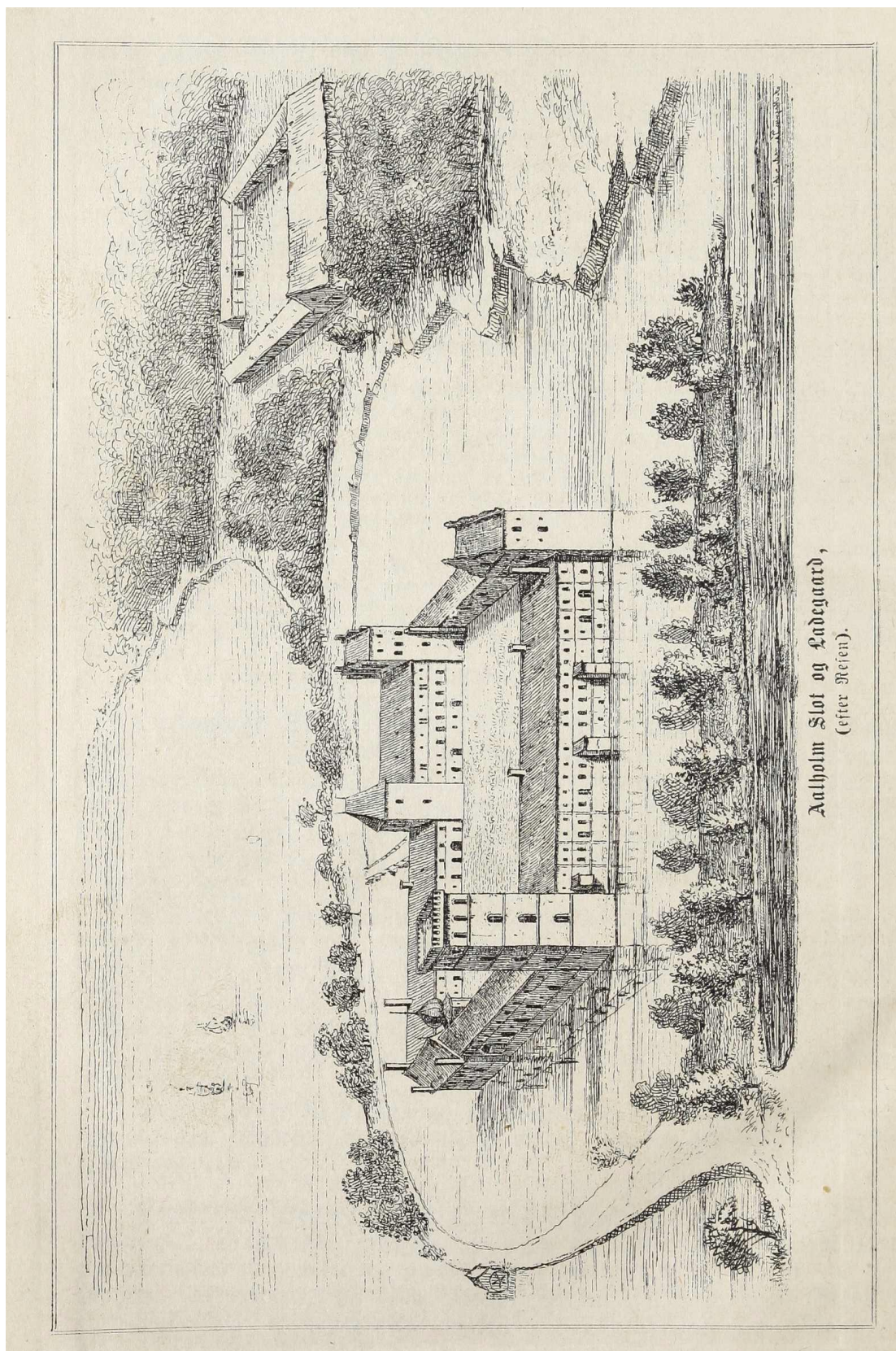
I Sognet: Breigninge Kirke (uden Taarn, hvælvet) paa en Banke i Nærheden af Byen Grønnegade; Byerne G' Breigninge, Grønnegade med Skole og Vindmølle, Laagerup og Underup; Thorupgaarde (2 G.) I alt i Sognet 30 G. og 27 H., hvoraf 11 G. og 14 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 430. Jordbrug og noget Skovarbeide er Indbyggernes Hovederhverv.

Sognet hører til de samme Administrativ-Inddelinger som Hovedsognet; 4de Vgkds. Amtets 67de Lægd. Kirken tilhører Grevskabet Christiansholm.

Herridslev Sogn, Annex til Nysted Kjøbstad, omgivet af Nysted Landsogn, Breigninge, Musse, Godsted og Øster-Ulslev Sogne samt Lollands-Beltet. Kirken, nordvestlig i Sognet, $\frac{3}{4}$ M n. v, for Nysted. Arealet, 2852 Tdr. Land, hvoraf 29 Tdr. Land Fredskov (ved Egholm), er noget mere ujevnt end almindeligt paa Lolland og afdaler sydpaa ned mod de lave Enge ved Stranden. Landeveiene mellem Nysted, Saxkjøbing og Rødby støde sammen i Byen Herridslev. Htk. 289 $\frac{1}{4}$ Td. A. og E. og 1 Td. Msk.

867

I Sognet: Byerne Herridslev med Kirke (med Taarn), Skole og Vindmølle, Skaarup, og Stubberup med Skole, Avlsgaarden Egholm, under Grevskabet Christiansholm, 20 Tdr. Htk. I alt i Sognet 48 G. og 58 H., hvoraf 26 G. og 23 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 750. Jordbrug er udelukkende Erhverv.

Sognet hører under Nysted Birks Jurisdiction Maribo Amtstue- og Lægedistrict; 3die Vgkds. Amtets 55de Lægd. Kirken tilhører Grevskabet Christiansholm.

Egholm er oprettet i Begyndelsen af forrige Aarhundrede af 4 nedlagte Bøndergaarde; den første Eier Erik Andersen olgte den til Geheimeraadinde v. Raben for 1670 Rd. eller 100 Rd. pr. Td. Htk. Det antages af Nogle at Byen Egholm var Theologen Niels Hemmingsens Fødeby.

Nysted Landsogn omgivet af Nysted Kjøbstad, Kjettinge, Breigninge og Herridslev Sogne samt Guldborg-Sund og Lollands-Beltet. Arealet, 5262 Tdr. Land, hvoraf 1100 Tdr. Land Fredskov (eneel af Bækkeskov, Hestehave, Folehave Skov), er høitliggende og bølgeformigt, Jordsmonnet sandblandet. I Sognet findes de smaa Indsøer Store- og Lille-Sø og ved Kysten i Lollands-Beltet tvende ubeboede Holme, Store- og Lille-Skaane. Landeveiene fra Nysted til Nykjøbing og Rødby passere Sognet. Htk. 335 Tdr. A. og E., 18 Td. Sksk. og 3 ½ Td. Msk.

I Sognet: Byerne Aalholm, Vandtore med Skole, og Taagense; Hovedgaarden Aalholm, Hovedsæde i Grevskabet Christiansholm, 98 Tdr. Htk. I alt i Sognet 32 G. og 49 H., hvoraf 21 G. og 34 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 710. Foruden ved Jordbrug, som er Hovederhvervet, finde endeel af den arbejdende Klasse Erhverv ved Skovarbeide. Et Teglværk.

Sognet hører under Nysted Birks Jurisdiction, Maribo Amystue- og Lægedistrict; 3die Vgkds. Amtets 49de Lægd. Sognet danner en egen Commune og har Kirke fælles med Kjøbstaden.

Aalholm, Hovedsædet i **Grevskabet Christiansholm**, var alt i det 14de Aarhundrede en fast Borg, paa hvilken Lehnsmændene over Lollands boede. Borgen blev 1329 af Christoffer II. pantsat til Grev Johan af Holsteen, men kom snart, uidentvivel allerede under Valdemar Atterdag, tilbage til Kronen og blev fra 1360 – 63 Residents for Kongens Søn Christopher, Hertug af Lolland. D. 28de Juli 1366 sluttedes paa Aalholm-Slot en Tractat imellem nysnævnte Konge og den svenske Konge Albrecht af Meklenborg. I Kong Valdemars Krig med Hansestæderne og de holsteenske Grever beleirede disse Sidste Aalholm, som dog ei blev erobret, da den kongelige Befalingsmand paa Aalholm var i det 15de Aarhundrede Hr. Oluf Axelsøn Thott en Kort Tid; under Christian II. Hr. Otto Krumpen. I Grevens Feide blev Slottet taget ved Overrumpling af Christian II's Tilhængere, men tvende Aar efter tilbageerobret af Christian III's Tropper. Frederik I's Enkedronning Sophi er holdt Aalholm, Ravensborg og Nykjøbing Slotte med Lolland og Falster til Livgeding, Hun døde 1568, hvorefter Aalholm atter fik kongelig Lehnsmænd; en af disse var Hak Ulfstand, i hvis Tid 1581 – 88 betydelige Bygnings-Arbeide foretoges paa Slottet og sammes tvende Taarne. Efter Frederik II's Død fik Enkedronning Sophie Lolland og Falster som Livgeding til sin Død 1631; iblandt hendes Lehnsmænd paa Aalholm vare Knud Urne til Aarsmarke og Hr. Palle Rosenkrantz til Krenkerup. Efter Enevoldsmagtens Indførelse forblev Aalholm som et kongeligt Amt under Kronen; 1670 – 85 hørte det med det øvrige Lolland og Falster til Enkedronning Sophie Amalies Livgeding, og paa samme Maade havde Enkedronning Charlotte Amalie Slottet til sin

868

Død 1714. Endelig solgte Kongen i Aaret 1725 Aalholm med alt Underliggende samt Bremersvold til Fru Emerentia v. Levetzau, Geheimeraad Johan Otto v. Rabens Enke; Kjøbesummen for begge Godserne var paa det nærmeste 95,000 Rd. Kroner, nemlig 60 Rd. pr. Td. Hovedgaardstaxt og 50 Rd. pr. Td. Bøndergods. Den 16de April 1734 oprettedes af Aalholm med Bramlukke og Egholm Grevskabet Christiansholm for Geheimeraadindens Sønnesøn Grev Christian v. Raben, efter hvis Død 1750 Grevskabet gik over til Broderen Geheimeraad Grev Otto Ludv. v. Raben † 1791. Dennes Søn Grev Fred. Chr. v. Raben var en ivrig Dyrker af Botaniken og foretog store Reiser; een af disse døde han i Brasilien 1838, hvorefter Grevskabet gik over til hans Søn, den nuværende Besidder.

Aalholm-Slot ligger lige udenfor Nysted By og bestaaer af en svær Bygning i 4 Fløie med tvende Taarne, hvoraf det ene, som er indrettet til astronomisk Observatorium, bærer en høist uskjøn Overbygning af Træ med Altan. Tidligere havde Slottet 5 Taarne, et Træspiir og 2 Karnapper; Murene ere af røde Steen og 4 – 5 Alen tykke; ud til Marken har Gaarden tildeels bevaret sit gamle ærværdige Ydre. Lige op til Slottet gaaer en lille Bugt af Østersøen, hvilken danner Indseilingen til Nysted og ved en Dæmning adskilles fra en lille Indsø, saa at Slottet mod Nord, Øst og Syd er omgivet af Vand, skjøndt i nogen Afstand, hvorhos det desuden er forsynet med Grave, indenfor hvilke der tidligere gik en solid Grundmuur af brændte Steen. Sydvest for Slottet ligger en smuk Have og Skov, hvori findes en stor Mængde sjeldne Træer og Buskvæxter.

Grevskabet Christiansholm indbefatter Godserne Aalholm og Bramslykke samt Gaarden Egholm og har efter Statshandbogen for 1858 Htk. af alle Slags 1597 Tdr.: i Bankactier 8000 Rd., Fideicommisscapitaler 10,056 Rd. (nu altsaa efter Salget af saameget Gods betydelig større).

869

Falster,

der ved Guldborg-Sund skilles fra Lolland, ligger imellem 54° 33' 26" og 54° 58, 40" nordlig Brede, samt imellem 0° 24' 30" og 0° 52' 16" vestlig Længde. Den største Længde (fra Ourehoved til Gjedserodde) er 6 $\frac{1}{4}$ M.; Bredden varierer mellem $\frac{1}{2}$ og 3 $\frac{1}{2}$ M.

Kysterne ere i det Hele taget ikke saa flade som paa Lolland; de høine sig saaledes noget (indtil 40 Fod) syd for Grønsund; ogsaa ved Guldborg-Sund findes nogle Steder høie Kyststrækninger, navnlig mod Syd i Skjelby Sogn (70 Fod). Paa Falsters mod Syd udløbende sallere Deel ligger det 2 $\frac{1}{4}$ M. lange, 3 – 5000 brede, næsten overalt meget lave Bøtø-Noer, kun adskilt fra Havet ved en smal Landstrimmel (Langsø, Bøtø, Bøtø-Fang, Dillet), igjennem hvis sydlige Deel gaaer et smalt, ofte tilsandet Udløb. Den Deel af Noret, der ligger syd for Udløbet, bærer særlig Navn af Kobbøl-Sø. Gaabense-Vig, Kippinge-Noer og Vaalse-Gab skjære sig som Bugter ind i Landets nordlige Deel, der næsten overalt er omgivet af Grunde, medens Kysten mod Øst forstørstedelen er reen. Fra Øens Sydspidse udskyder i Sydøst det meget smalle, over 1 Miil lange, Gjedser-Rev

Falster er, som alt fremgaaer af det, der foran om Kysterne er bemærket, i det Hele høiere beliggende end Lolland, men er dog fladere end baade Fyen og Sjælland. Den nordlige og nordøstlige Deel af Landet frembyder de største Høider, hvilke dog intet Sted naae 200 Fod. Leret er ogsaa i Falster fremherskende i Jordblandingen; de høiere Egne mod Nord og Nordøst have en større Bestanddel ad Sand, end der findes i de fladere Egne; Kalk træder flere Steder nær til Overfladen Skovenes Areal angives til c. 1° Miil, hvoraf 2423 Tdr. Land er Statsskov og danner et eget Skovriderdistrict under 3die Overføsterdistrict. Moser findes især i de mere bakkede Egne. Pileplantningen langs Veie og Markskjel, ligesom og de af Pilegrene flettede Hegn, ere almindelige paa Falster, dog ikke i samme Grad som paa Lolland. Af Aaer og Indsøer findes ingen af Betydenhed.

87

Hovedlandeveien fra Nykjøbing til Gaabense Færgested passerer Falsters vestlige Deel og afsætter i den nordvestlige Deel en Hovedlandevei til Guldborg Færgested.

Falster med Hasselø har et Indvaanerantal af 24,885 Mennesker, hvoraf i Kjøbstæderne 3799.

Paa Falster ere Kjøbstæderne Nykjøbing og Stubbekjøbing samt Herrederne Nørre Herred (c. 4⁰ M., 39,169 Tdr. Land, hvoraf 3554 Tdr. Land Fredskov, af Htk. 4284 $\frac{3}{4}$ Td. A. og E., 306 Tdr. Sksk.,

870

18 $\frac{1}{2}$ Td. Msk.; 11,521 Indv.) og Sønder Herred (c. 4 $\frac{3}{5}$ ⁰ M., 46,029 Tdr. Land, hvoraf 4968 Tdr. Land Fredskov, Htk. 4724 Tdr. A. og E., 269 $\frac{1}{4}$ Td. Sksk., 23 Tdr. Msk.; 13,364 Indv.).

Om Falsters og denne Øes Beboeres Forhold til Venden i den tidligere Deel af Middelalderen findes modstridende Efterretninger hos Saxo; paa eet Sted berømmer han Falstringernes Tapperhed og den ualmindelige Modstand, som de lode Venderne prøve, men paa andre Steder omtaler han Forbindelser, hvori de stode med disse Rigets ødelæggende Fjender. Den sidstnævnte Side af Falstringernes Stilling under de vendiske Krige maa man vistnok fastholde, saa meget mere som det er bekjendt og berettet af samme vor Histories Fader, at Kong Valdemar d. Store 1159 endog havde i Sinde at hjemsoge Falster med Ild og Sværd og tugte dets beboere for deres Mangel paa Troskab, samt at Sjællænderne med Glæde grebe denne Leilighed til at hevne sig paa den forhadte Ø, og at Toget kun forebyggedes ved en heftig Sygdom, der pludselig overfaldt først Kongen og derpaa Absalon, og hvori de begge saae en guddommelig Advarsel imod at vende Sværdet imod sine Egne. Af slavisk Oprindelse bærer Navnet Kozelitze (sædvanligt skrevet Korzelitze eller Corselitze) tydeligt Præg. Angaaende Forlehningerne med Falster er talt i den historiske Indledning til Lolland: Kong Valdemar Seiers yngste Søn Christoffer var ”Herre af Lolland og Falster,” inden han 1252 blev Konge, og i Rigets Opløsningsperiode efter 1326 var Øen i nogen Tid i den holsteenske Grev Johans Hænder. Med hensyn til en Indvandring af en lille hollandsk Coloni ved Bøtø paa den sydøstlige Landstrimmel af Falster i det 16de Aarhundrede, hvilken Coloni efter Hvitfeldt skal være lommen fra Sprogø, hvor den først havde nedsat sig, findes noget Nærmere i en Afhandling af Pontoppidan om nogle fremmede Folks Ankomst og Forplantelse i Danmark i Kjøbenh. Selskabs (Videnskabernes Selskabs) Skrifter III. S. 126 – 29 (see Veggerløse Sogn). Fra ældre Tider af havde Kongerne Gods paa Falster, der efterhaanden udvidedes til næsten hele Øen. Af dette Gods blev i Christian V.'s Tid oprettet et af Landets 12 Rytterdistricter. Efterat det ved Resolution af 15de August 1763 var blevet bestemt, at hele Ryttergodset, med Undtagelse af det i det nordøstlige Sjælland beliggende, skulde sælges, blev det falsterske Gods d. 9de – 12te Septbr. 1766 stillet til Offentlig Auction i efternævnte 10 Dele, hvoraf dog kun Nørre-Ladegaard, Skjørringe og Corselitzegaard vare gamle Hovedgaarde.

Delenes Navne	Tdr. Htk Af alle Slags	Kjøberne	Kjøbesum i Rd. D. C.
Nørre-Ladegaard, nu Westenborg	712	Agent v. Westen	53,000
2) Corselitze	715	J. Schønning	61,000
3) Skjørringe	699	Cancelliraad Stampe	44,500
4) Ourupgaard	489	C. Hinckeldey	30,000
5) Staubygaard, nu Gjedsergaard	643	Grev Holck	39,000
6) Stangerup,			

nu Selveiere	520	Kammerraad Kehlet	26,000
7) Klodskov nu Vennerslund	597	Peder Thestrup	35,500
8) Grimmelstrup Nu Hvededal	548	Agent v. Westen	32,000
9) Egense, nu Valdnæssegård	619	C. Hinckeldey	34,000
10) Carlsfeldt	510	J. Schønning	41,200

871

Det separate Bøndergods, som ikke fulgte med Gaarden, blev bortsolgt til 50 – 100 Rd. D. C. Pr Td. Htk.; ligeledes bortsolgtes Tienderne særskilt for 6 – 10 Rd. D. C. pr tiendeydende Htk., enkelt Tiende. Nykjøbing Slot blev solgt til Nedbrydelse for 16,718 Rd. D. C. 8Om Ryttergodsets Salg see for øvrigt foran Sp. D. I. S. 342 – 44). Senere kom Staten dog atter i Besiddelse af noget Jordegods paa Falster, idet Godserne Westenborg og Hvededal samt Baalse By i Slutningen af forrige Aarhundrede atter indkøbtes for at skaffe Fæsterne Eiendomsret over deres Gaarde og for at conservere Skovene. Bønderne til Westenborg (see for øvrigt denne Gaard) fik virkelig ogsaa næsten alle i Aaret 1807, og Hvededals samt Baalse Bønder i Aaret 1816 Skjøde paa deres Gaarde, men disse Sidste kunde under de daværende ugunstige Conjuncturer for Landmændene ikke udrede deres Skatter og Renter, og gik derfor i 1824 tilbage til at blive Fæstere, og derved fremkom det nye falterske Gods, stort 625 Tdr. Htk. foruden en Deel Tiender. Dette Gods vil imidlertid nu efter Lov af 8de April 1851 ganske eller forstørstedelen være overdraget til Selveiendom.

872

Nykjøbing,

Kjøbstad i Sønder Herred under 54° 46' 48" og 0° 42' v. L., har en smuk Beliggenhed ved den østlige Bred af det her henimod 1000 Alen brede Guldborg-Sund, omtrent midt imellem samme Sunds nordlige og sydlige Udløb, paa en mod Sundet jevnt neddalende Skraaning, mod Nordost en sid Strækning, tidligere en Bugt af Sundet *), 2 ¾ Mile fra Gaabense Færgested, 3 M. fra Stubbekjøbing, 3 ½ M. fra Grønsund Færgested og 2 ¼ M. fra Guldborg Færgested. Fra Nykjøbing er Færgefart til det ligeoverfor paa Lollands østlige Kyst beliggende Sundby Færgested.

Byen har 14 Gader, hvoraf 2 ere anlagte siden 1837, 380 Gaarde og Huse (i 1837: 282, 1805: 213, 1774: 205), hvoraf 35 paa Byens Mark. Samtlige Bygningers Assurancesum udgjorde i 1858: 1,374,500 Rd. I 1854: 954,790 Rd., i 1847: 612,270 Rd., i 1843 478,450 Rd.) Byens Areal er c. 700,000 □Alen.

Nykjøbing Kjøbstadjorder udgjøre 560 Tdr. Land Ager og Eng, af Htk. 74 Tdr. 7 Skp. 1 Fdk. 2 ¼ Alb., hvoraf 1 Td. 3 Fdk. 1 Alb. Af Magistraten antages som henhørende under Nykjøbing Kjøbstadjorder, men rettelig bør henføres under Idestrup Sogn. Matriculen angiver derimod Nykjøbing Kjøbstadjorder til 78 Tdr. 2 Skp. 3 Fdk. 1 ¼ Alb. Htk., idet denne medregner 2 Tdr. 3 Skp. 1 Fdk. 2 Alb. Af Slotsgrunden, som ere indbefattede i Hartkornet for Nykjøbing Sogns Landdistrict. Af andre end Kjøbstadens egne Indvaanere bruges 9 Tdr. 6 Skp. 1 Fdk. Htk.

Til Nykjøbing Sogn hører foruden Kjøbstad-Communen tillige et Landdistrict, som bestaaer af nogle i Kjøbstadens umiddelbare Nærhed liggende Steder, Slotsgrunden samt Gaardene Westenborg og

89

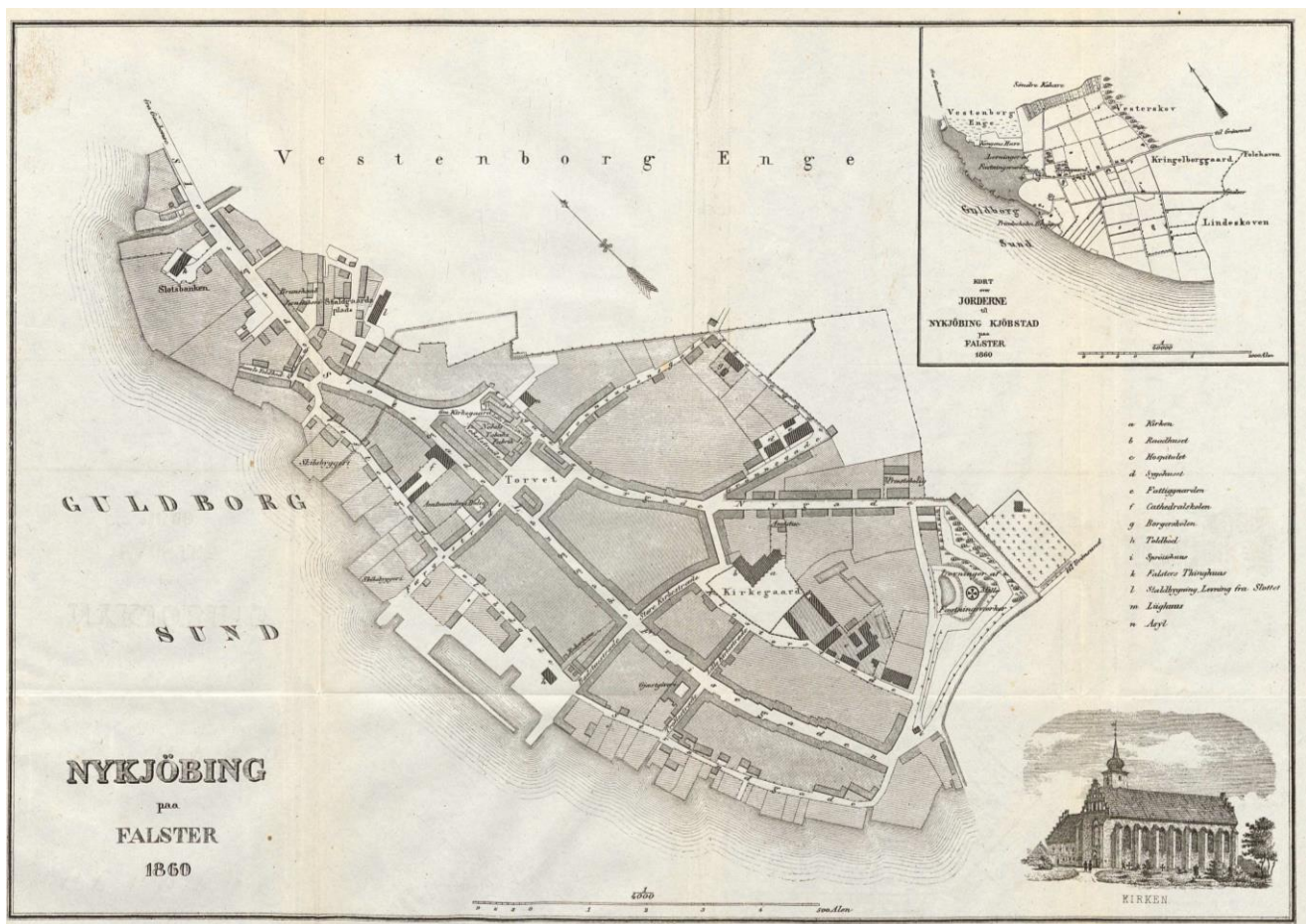
Eiegod. Landdistrictet har Skole- og Fattigvæsen fælles med Kjøbstaden, og er derfor repræsenteret ved En af dets Beboere saavel i Skolecommissionen soom i Fattigcommissionen. Til de aarlige Udgifter til Skole- og Fattigvæsen bidrager Landdistrictet en Qvotadeel, der lignes paa Beboerne af dets Fodstanderskab, som navnlig med Hensyn til denne Ligning blev oprettet for nogle Aar siden. Da Landdistrictet imidlertid ikke har særskilt Skole-og Fattigvæsen, der ere de væsentligste Communalforhol, kan det neppe siges at danne en egen Commune, skjøndt det har et Forstanderskab. Folkemængden i Landdistrictet udgjør 695 Mennesker.

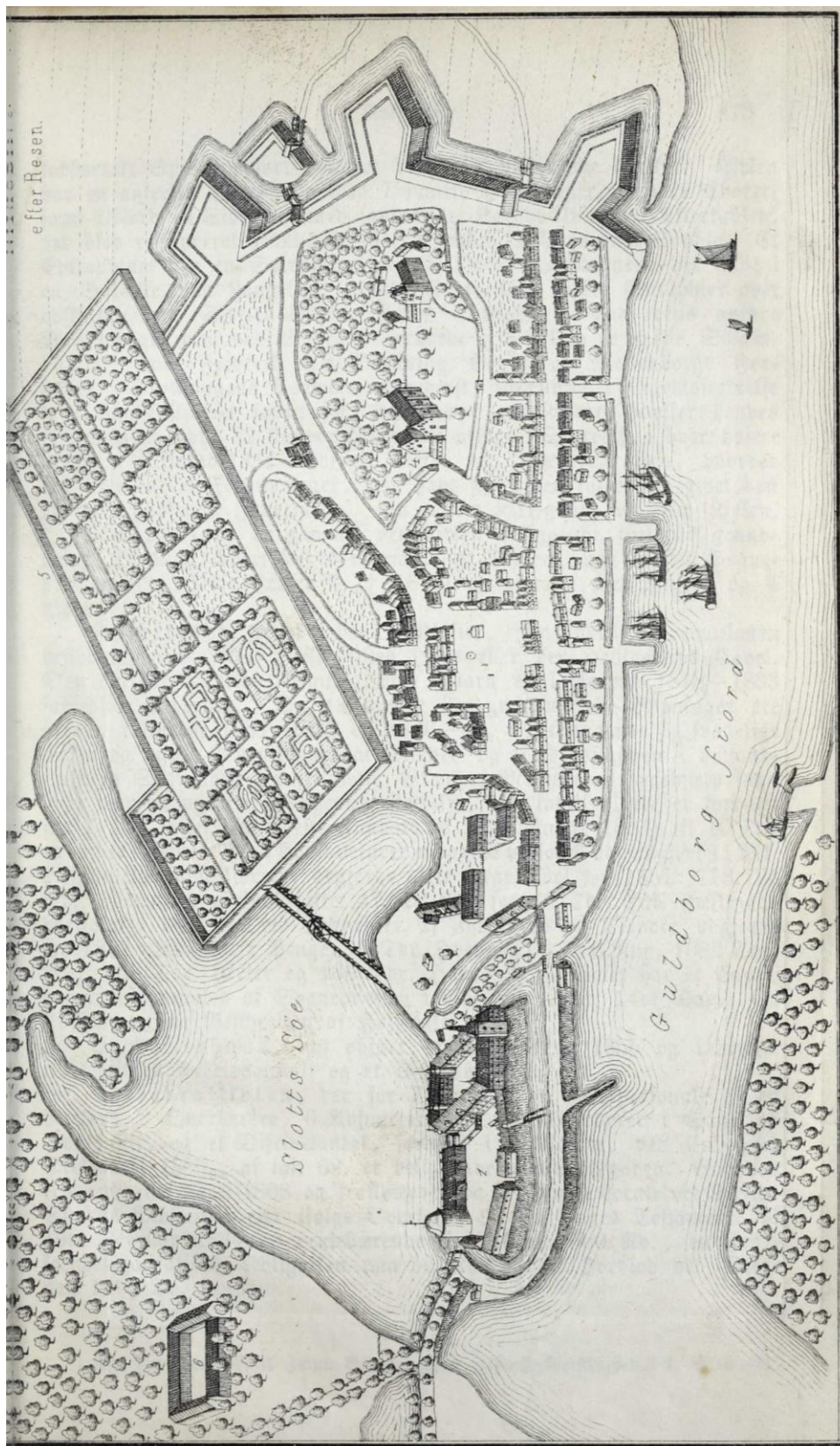
Af offentlige Bygninger og Institutioner mærkes:

Kirken, den gamle Franciskaner- eller Graabrødre-Klosterkirke, som 1532 tilligemed Klosteret blev forladt af Munkene og derefter overladt Byen til Sognekirke **). Den er en smuk Bygning af røde Steen, med tresidigt Chor og ved den nordre Side et temmelig smalt Taarn med

*) Endnu i Wedels "Indenlands Reise" (1806) bemærkes: "Nykjøbing er næsten ganske omgivet med Vand, thi Guldborg-Sund gjør en Indbugt henved den gamle Slotshave.

**) Byens gamle Kirke blev efter kgl. Befaling nedbrudt; den har ligget noget nord for Torvet, hvor en Plads endnu kaldes "Gamle Kirkegaard."

Kobbertakt Spiir, opført i Aaret 1766. 3 vellydende Klokker. Kirken har en anseelig Hovedgang med 7 smukke Hvælvinger, foruden Choret, samt i Nord en Sidegang med lavspændte Korshvælvinger.

Altertavlen, der blev restaureret 1832, er 1618 skjænket af Dronning Sophie. Et Epitaphium paa en Sølvplade over en Oberst Putkammer, der faldt i en Bataille paa Langeland 1659, samt endeel andre Epitaphier over adskillige paa Slottet Afdøde findes i Kirken. Paa dens nordre Væg hænger den med Portraiter prydede ”Meklenborgske Stamtavle” over Frederik II’s Dronning Sophie af Meklenborgs Forfædre. Dronningens Portrait er nederst, Knæstykke i Legemsstørrelse med Vaabeskjoldet foran sig; derefter i opadstigende Rækker hendes Ascendenter indtil 32 Ahner; Billederne aftage i Størrelse i hver høiere Række. I Aaret 1832 undergik Kirken en Hovedreparation, hvorved der skete endeel Forandringer, som have gjort den lysere og givet den en mere passende Indretning. En vakker Kirkegaard omgiver Kirken.

Raadhuset, en gammel ved Kirken beliggende toetages grundmuret bygning, hvori findes et mærkeligt Maleri, paa hvilket Sognepræsten Hr. Jesse Jessen *) († 1676) er af malet med Hustru og 4 Børn;

Hospitalet, grundet paa et Kloster, som indtil Reformationen bestod under Navn af Helliggiestes Huus eller den Helligaands-Capel. Den oprindelige Klosterbygning med Taarn er i Aarene 1818 – 1833 successive nedbrudt. De nuværende 3de grundmurede Bygninger ere opførte i Aarene 1821, 1833 og 1846 – 47. 61 trængende og svagelige Enker og ugifte Fruentimmer af Middel- og Embedsstanden i Lolland-Falsters Stift nyde her fri Bolig, Brænde, Medicin og Lægehjælp samt hver især en ugentlig Pengeunderstøttelse, som indtil videre er forhøiet fra 7 Mk. (efter den nyeste Fundats af 22de Januar 1834) til 10 Mk. og under de senere Aars Conjuncturer endogsaa periodisk har udgjort 11 Mk. Hospitalets Capitalformue udgjorde efter Regnskab for 1857: 178,724 Rd., hvorunder er indbefattet 47,522 Rd. For 66 Tdr. Htk. Fæstegods bortsolgt i 1857. Dets Indtægter af Jordegods og Tiender udgjorde for 1857: 325 Rd. I Penge, 82 Tdr. Hvede, 206 Tdr. Rug, 1082 Tdr. Byg, 58 Tdr. Ærter og 130 Tdr. Havre. Hospitalet har et Capel, hvori der prædikes af Sognepræsten i Nykjøbing hvar 14de Dag. En Forstander har Bestyrelsen af Hospitalet;

Et Fattighuus, nyt opført, taget i Brug 1855 og indrettet tillige til en Arbeidsanstalt og et Sygehuus; Cathedralskolen, der for Tiden har et Lærerpersonele af en Rector, 2 Overlærere, 6 Adjuncter samt en Timelærer i Sang og Gymnastik, og et Discipelantal, fordeelt i 7 Klasser, ved Enden af Skoleaaret 1857/58 af i alt 68, er beliggende paa Slotsgraden. Gaarden erhvervedes i Aaret 1808 og fraflyttedes da det gamle Locale ved Kirken. Skolens Bibliothek eier ifølge Overlærer I. D. Hages Testamente af 19de Februar 1834 en rentebærende Capital af 1500 Rd., en Hartkorns-Egalisations Obligation paa 50 Rd. Og en Jordlod ved Stege paa 12 ½ Td. Land.

*) Jfr. om denne Mand Jmm. Barfod ”Den falsterske Gejstlighed”, I. S. 9 – 11.

874

Det Classenske Provindsbibliothek. Dette henstod tidligere paa Korselitze, men flyttedes i Aaret 1838 ifølge Overenskomst med Nykjøbing Cathedralskole til det denne tilhørende Locale i Raadstuebygningens nederste Etage. Dette Locale henstod siden 1808, da Skolen købte Gaarden paa Slotsgade, hvor den nu er etableret. Bøgernes Antal er senere forøget med nogle Doubletter fra det store Classenske Bibliothek i Kjøbenhavn, og er nu c. 4000 Bind, meest landoeconomiske, historiske og teknologiske Skrifter. Der udlaanes til By og Omegn, saa at det kan betragtes som et offentlig Bibliothek, skjøndt det tilhører det Classenske Fideicommis; Borger- og Realskolen, opført 1856.

Indvaanernes Antal var i 1855: 2,608 (1261 af Mdkj. Og 1347 af Kvkj.); i 1850: 2123; i 1845: 2028; i 1801: 1079; i 1769: 1040.

Byens Handel er tiltaget med den nærmeste Omegns voxende Velstand. Det er projecteret at anlægge en Bro over Guldborg-Sund tæt ved Byen, hvorved Handelen med de nærmeste Landdistricter paa Lolland vil blive af større Omfang.

Af de vigtigere Varer var den samlede Indførsel i 1856; 1157 Tdr. Salt (i 1855: 1071 Tdr.), 136,321 Pd. Kaffe (i 1855: 114,715 Pd.), 5583 Pd. Thee (i 1855: 6729 Pd.), 205,013 Pd. Ufabr. Og fabr. Tobak (i 1855: 283,018 Pd.), 336729 Pd. Raff. Og uraff. Sukker (i 1855: 262,334 Pd.), 33,460 Pd. Sirup (i 185: 26,695 Pd.), (i 1846 var Indførselen af raae og raff. Sukker og Sirup kun 185,000 Pd.), 29,352 Pd. Riis (i 1855: 19,991 Pd.), 3896 Btlr. Viin (i 1855: 4784 Btlr.), 255 Com. Læster og 100,183 Com. Læster (i 1855: 213 Com. Læster og 100, 549 Cbfd., 4613 Btlr. Rom og fremmed Brændeviin (i 1855: 4909 Btlr.), 18,885 Pd. Bomuldsmanufacturvarer (i 1855: 17,051 Pd.), 10,445 Pd. Uldmanufacturvarer (i 1855: 9285 Pd.) 9855 Pd. Bomuldsgarn (i 1855: 10,558 Pd.), 248,811 Pd. Stang- og Baandjern (i 1855: 199,835 Pd.), 10,574 Tdr. Steenkul (i 1855: 10,296 Tdr.)

Den samlede Udførsel af Kornvarer var i 1856: 66,037 Tdr., (i 1855: 59,466 Tdr., i 1854: 71,172 Tdr., i 1853: 58,947 Tdr., i 1852: 75,343 Tdr., i 1851: 70,253 Tdr.), hvoraf til Udlandet 50,551 Tdr., nemlig 178,305 Tdr. Hvede, 26,205 Tdr. Byg, 4523 Tdr. Erter og 2518 Tdr. Vikker. Af disse 50,551 Tdr. gik til England 33,480 Tdr., til Norge 14,148 Tdr., til Holland 2200 Tdr., til Sverrig 650 Tdr., til Preussen 50 Tdr., til Lübeck 23 Tdr.

Told- og Skibsfartafgifterne udgjorde i 1856: 28,392 Rd., i 1855: 30,860 Rd.

Skibsfarten var i 1856: i indenlandsk Fart indgaaet 327 Fartøier af 3524½ Læsters Drægtighed med 1590½ Læsters Bestuvning, udgaaet 315 Fartøier af 3107 Læsters Drægtighed med 1434 ½ Læsters Bestuvning; i udenlandsk Fart indgaaet 70 Fartøier af 1882 Læsters Drægtighed med 1743 Læsters Bestuvning, udgaaet 87 Fartøier af 2577 ¼ Læsters Drægtighed med 1653 Læsters Bestuvning.

Ved Toldstedet var ved Udgangen af Aaret 1856 hjemmehørende 23 Fartøier af 494 Læsters Drægtighed.

875

Af industrielle Anlæg mærkes: et Bogtrykkeri, hvorfra udgaaer en Avis (Lolland-Falsters Stiftstidende), et Jernstøberi, en Maskinfabrik, en Tobaksfabrik, et Linnedvæveri, et Bomuldsvæveri, et Stampeværk, 2 Garverier, et Kalkbrænderi, 2 Skibsbyggerier, en Dampmølle og et Dampbrænderi. Af Kjøbstadjorderne drive blandt Byens egne Indvaanere 2 et Beløb af over 4 Tdr. Htk., 9 et Beløb af 4 indtil 2 Tdr., 13 et Beløb af 2 indtil 1 Td., og 16 et Beløb af under 1 Td. Htk.

I Nykjøbing afholdes aarlig 4 Markeder: i April med Heste og Kvæg, i Juli og Octbr. Med Kram, i Novbr. Med Heste og Kvæg.

Byens Øvrighed er en Borgemester og Byfoged, der tillige er By- og Raadstueskriver samt Birkeskriver paa Falster. 8 Borgerrepræsentanter.

Communen eier: Fattighuset, Skolebygningen, et nyt opført Sygehuus og et Sprøitehuus; i Capitalformue 3478 Rd., tilhørende Borger- og Almueskolen, der desuden eier 1/3 af 7 Fæstegaarde og et Huus, som bære Navn af Vicariegodset (de øvrige 2/3 tilhøre Cathedralskolen og Nykjøbing Sognekalde). Communens Gjæld var i 1855: 23,000 Rd. Communaludgifterne androge i 1857: 11,036 Rd., som tilveiebragtes ved Paaligning.

Byen har ingen Borgervæbning, men et Brandcorps paa c. 330 Mand og et Politicorps paa 33 Mand. Havnevæsenet har intet Fond; de aarlige Indtægter kunne anslaaes til c. 4000 Rd., og Gjælden var i 1855: 11,000 Rd. Havnen, er baade udvidet og fordybet siden 1837, og ved Bolværkerne findes 13 – 14 Fod Vand. Paa Barren over Hjelmsnakke-Flak er udmuddret en Rende til stift 14 Fods Dybde. Indtil 14 Fod dybtgaaende Skibe kunne saaledes komme til Byen nordfra.

I geistlig Henseende er Systofte Sogn i Sønder Herred annecteret til Nykjøbing Pastorat. Præstekaldets Reguleringssum er 1532 Rd. En ordineret Catechet er tillige Førstelærer ved Borgerskolen.

Nykjøbing er Sæde for Stiftamtmanden over Lolland-Falsters Stift, der tillige er Amtmand over Maribo Amt, Biskoppen over Lolland-Falsters Stift, Stiftsphysicus og Amtsforvalteren for Nykjøbing Amtstuedistrict. Byen hører under Nykjøbing Amtstue og Lægedistrict. Districtslægen boer i Byen. Apothek. Amtets 97de Lægd. Valgsted for Maribo Amts 4de Folkethings-Valgkreds.

Ved Toldstedet er ansat en Toldinspecteur, en Toldkasserer og 3 Toldassistenter; ved Postvæsenet en Postmester, der tillige har Tilsyn med Befordringsvæsenet.

Byens Overformynderi udgjorde d. 1ste Januar 1858: 34,568 Rd.; i 1844: 11,484 Rd.

Byen har en Sparekasse, og Indskuddene i samme udgjorde d. 11te Mai 1855: 252,909 Rd.; desuden eier Kassen i opsaret Capital 8950 Rd.

Naar Byen er anlagt vides ikke; den nævnes i det 13de Aarhundrede i Historiske Documenter. Alt i de vendiske Krige er der vistnok ved Byen opført en Borg, der senere blev og igjennem Aarhundrede vedligeholdt sig som et af Danmarks betydeligste Slotte. 1252 eller 1253 i Christoffer I's Tid blev Slottet indtaget og

876

Byen afbrændt af Lybekkerne og Holstenerne. Nogle Aar derefter blev det atter indtaget og Byen brandskattet af Holstenernes Flaade. 1287 blev Nykjøbing hjemsøgt af Marsk Stig, understøttet af den norske Flaade. Christoffer II. Døde paa Slottet 1332 eller 1333. Den 22 de Novbr. 1365 sluttedes

her en Fred mellem Danmark og Hansestæderne. 1419 stiftede Kong Erik af Pommern et Franciskanerkloster i Nykjøbing, som 1532 blev forvandlet til Hospital, og Kirken til Byens Sognekirke. D. 7de Juli 1507 blev atter i Nykjøbing sluttet Forlig imellem Danmark og Hansestæderne (den saakaldte nykjøbingske Reces). 1588 blev Slottet Enkesæde for Dronning Sophie af Meklenborg, der her boede indtil sin Død d. 4de Octbr. 163. Hun lod det ældre Slot for en stor Deel nedrive og opførte det nye med 4 Fløie i 3 Etager, eet stort og tre mindre Taarne. Tre Aar efter Dronningens Død blev Slottet Residents for hendes Sønneson Prinds Christian, der i Faderens levende Live var udvalgt til Konge. Han levede der med sin Gemalinde, den sachsiske Prindsesse Magadalene Sibylla, indtil sin paa en Badereise i Tydskland indtrufne Død 1647. Prindsessen boede ogsaa efter hans Død af og til paa Slottet, indtil hun indgik nyt Ægteskab 1652 med Hertug Frederik Wilhelm af Sachsen-Altenburg. I den Periode opholdt under Prindsens og Prindsessen Fraværelse i Aaret 1640 Gustav Adolphs Enke, medens de Forviklinger varede, der tvang hende til at forlade det svenske Hof, sig i nogle Maaneder paa Nykjøbing Slot.

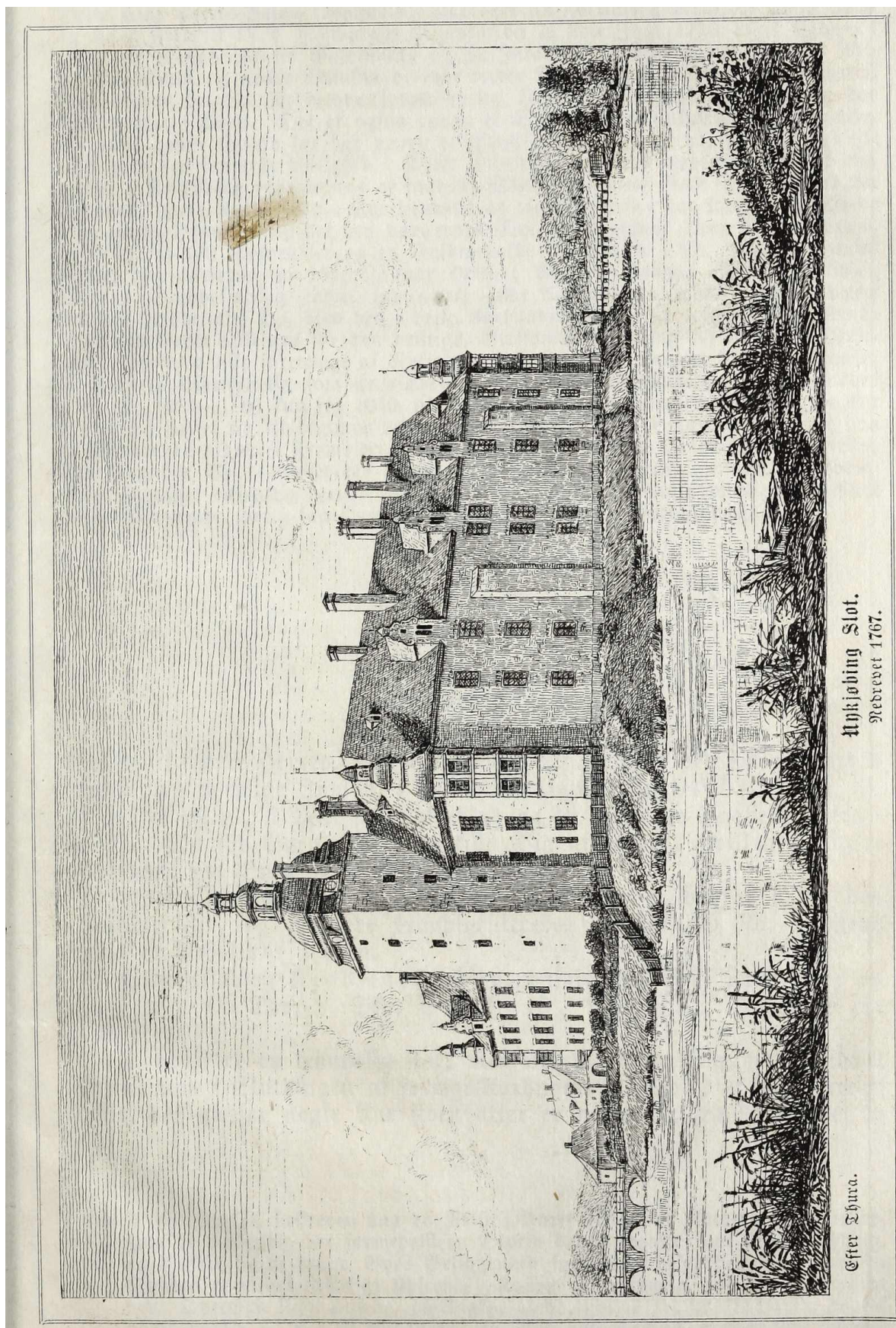
Fra 1670 til 1685 boede paa Slottet om Sommeren Kong Frederik III's Enke Dronning Sophie Amalie af Brunsvig-Lyneborg, ligesom efter Kong Christian V.'s Død Slottet var Sommerbolig for dennes Enke Charlotte Amalie af Hessen. Aar 1767 blev Slottet bortsolgt stykkeviis, da det heelt ikke kunde udbringes høiere end til 7205 Rd., for en Kjøbesum af 16,718 Rd. og det med alle sine nagelfaste Appertientier. Det blev da nedbrudt, og af dets Materiale opførtes adskillige Hovedgaarde.

Naar man betragter Afbildningen af Nykjøbing i Resens Atlas, seer man, at Byen mod Syd har været dækket af Fæstningsværker, Vold med 3 Bastoner og et Udenværk samt Grave. Disse Værker slutte sig paa den ene Side til Sundet, men begrænses paa den anden Side af Slotshaven, der atter støder til den senere udtørrede Slotssø; mellem Slotssøen, en Bugt af Sundet, og selve Sundet ligger Nykjøbing-Slot med sine Grave. At Byens Fæstningsværker tidligere have sluttet sig til Slotssøen, men forinden den Resenske Tegning blev optagen, tildeels ere sløifede for Haveanlægernes Skyld, staaer til at antage. Af en af Bastionerne findes endnu Spor i en Have. De nævnte Fæstningsværker mod Sydost ere, efter Nogles vistnok rigtige Formening, hvilken Sagnet i Byen ogsaa bekræfter, anlagte af Kong Carl Gustav. Formodentlig skrive de sig da fra det Tidspunkt, da denne Erobrer begyndte at frygte for Danmarks Allierede, den tyske Keiser, Polen og Brandenburg, som han maa have ventet vilde forsøge et Angreb over Falster paa hans Stilling. Andre have været af den Formening, at Anlægget af Fæstningsværkerne alt har været paabegyndt i Christian IV's sidste Krig med Sverrig, og at de kun ere blevne restaurede af Carl Gustav. Det var ved Carl Gustavs Indtrængen i Byen, da denne ikke formaaede at udrede den trykkende Brandskat, og derfor skulde have været offret til Luerne, at Præsten Jesse Jessen, hvis Billede, som ovenmeldt, findes paa Raadstuen, talte djerne Ord i Kirken om Fjendens Grumhed og med opmandende Tale søgte at styrke de nedtrykte Borgere. Carl Gustav, der selv havde været i Kirken, tyktes godt om Mandens kjække, men dog besindige Adfærd, og ønskede derfor at lære ham noget nærmere at kjende, hvorfor han lod Jessen sige, at han vilde tage sin Middag hos ham. Præsten undskyldte sig med, at han kun havde lidt Ærter og Flesk, det Eneste Svenskerne havde levnet ham; men Kongen kom dog, og Præsten talte atter ved Bordet indtrængende Ord til Kongen og reddede ved sin brave Kjækhed den ulykkelige By. Engang senere har Nykjøbing atter været gjæstet af en Hersker af et verdensberømt Navn, og denne Gang knytter atter Erindringen sig til et Maaltid, som det synes ikke meget rigere end det, der blev Carl Gustav til Deel. I et i den gamle Gaard paa Hjørnet af Langgade og Færgestrædet forefindende Værelse, der ved gammeldags Paneelværk lader formode, at det endnu er omtrent i samme Form som for 150 Aar siden, findes en Trætavle ophængt, hvorpaa læses med malede Bogstaver:

”Thro Czariske Majestät zu Moscovien Peter Alexewitz hat hier gespeiset Anno 1716 d. 15 July.

I. R. F.”

877

Dette Czar Peters Besøg i Nykjøbing modtager sin Forklaring deraf, at ifølge hans og Kong Frederiks IV.'s hamborgske Convention af 3 die Juni 1716 afgik Czaren i Juli fra Rostok med sin Galeiflaade og sit Infanteri til Kjøbenhavn, ankom med sin Gemalinde og nogle Ministre d. 14de under Falster og d. 17de til Kjøbenhavn.

Bogstaverne I. R. F. betyde formodentlig Iver Rosenfeldt, der dengang var Herbergerer i Byen. Det er ogsaa endnu et Sagn blandt Nykjøbings Indvaanere, at denne gamle Gaard før har været et Værtshuus. Czaren har altsaa taget tiltakke med den simpleste Leilighed. Keiser Nicolaus, der var bleven underrettet om, at der i Nykjøbing opbevaredes et saadant Minde om hans store Forgjænger paa Thronen, har i Aaret 1845 i Anerkjendelse af den Pietet, der har ladet dette Minde blive holdt i Hævd, tilstillet den daværende Eier af Gaarden, hvor Tavlen findes, en Gave af 100 Sølvrubler og en Guldmedaille til at bære i St. Anna-Ordenens Baand (see Rescript af 15de Januar 1846 i Algreen-Ussings Rescriptsamling). Medens Stubbekjøbing indtil ind i det 16de Aarhundrede synes at have været Falsters betydeligste By, blev den i dette Aarhundrede, vel især efter at Nykjøbing-Slot var blevet Enkesæde for den dristige, Virksomhed omkring sig spredende Dronning Sophie, ganske fortrængt af Nykjøbing. Vel har det standset Byens Tiltagen, at Slottes Afbenyttelse som Enkesæde ophørte; dens Folkemængde tiltog saaledes i Aarene 1769 – 1801 kun fra 1040 – 1079; men i indeværende Aarhundrede har Folketallet hævet sig til henimod 3000, medens flere af de ovenanførte Tal tyde paa en tilsvarende materiel Fremvæxt. Ved Siden af Falsters Landbostands lykkelige Udvikling har Byens forberede Havn og den lettede Seilads gennem Guldborg-Sund bidraget væsentlig hertil. Cathedralskolens og Hospitalets Udvidelse ere vistnok ogsaa Momenter, der i saa Henseende vil være at tage i Betragtning.

Stubbekjøbing

Kjøbstad i Nørre Herred, høit beliggende umiddelbart ved Søen, nærvæd Grønsunds nordlige Indløb, i en skovløs Egn, under 54° 53' 20" n. B. og 0° 32' v. L., 3 Mile fra Nykjøbing og 2 ¼ M. fra Gaabense Færgested *). Øst for Byen ligger en lille Vig af Havet, hvilken tidligere gik sønden om Byen og dannede dens Havn.

Byen har 8 Gader og 136 Huse og Gaarde, hvoraf 129 i den egentlige By, og som ere brandforsikkrede for 309,000 Rd. Byens Areal er 506,460 [□] Alen.

Stubbekjøbing Kjøbstadjorder udgjøre 396 Tdr. Land Ager og Eng, med 65 Tdr. 2 Skp. 2 Fdk. 1 ¾ Alb Htk. Jorderne ere udskiftede.

Kirken er en temmelig stor, men ikke smuk Bygning, med et svært Taarn, som i Slutningen af forrige Aarhundrede erholdt et lygteformigt Spiir, der nu for nogle Aar siden atter er nedtaget; fra Taarnet er en

*) I ”[Bornholm, beskrevet paa en Reise i Aaret 1815 Del 2](#)” af Rawert og Garlieb, give de Reisende, der formedelst er Storm havde maatte søge Stubbekjøbing, en Beskrivelse af denne Byes Beliggenhed saaledes: ”Stubbekjøbing har fra Søsiden et meget tækkeligt Udseende; Kysten er temmelig høi og gaaer brat ned. Ovenpaa ligge Husene, omringede af de tildeels ret smukke Haver, hvoraf nogle strække sig ned til Stranden, og hvis høie Træers grønne Løv afvexler behageligt med de røde Tage og oplive Maleriet.”

Skjøn Udsigt *). To Udbygninger eller Capeller, hvoraf det ene fordum var indviet St. Anna, hvem ogsaa Kirken skal være helliget; disse saavel som Choret ere hvælvede, Skibet derimod har fladt Loft; smuk Altertavle; en ny Prædikestol, og et fortrinligt Orgel, bekostet 1819 ved Sammenskud af Menigheden.

Af øvrige offentlige Bygninger mærkes:

Raadstuen (ældre Bygning; en ny paatænkes opført);

Borger- og Almueskolen;

Fattighusene.

Indvaanernes Antal var i 1855: 1191 (591 af Mdkj. Og 600 af Kvkj.); i 1850: 1081; i 1845: 1010; i 1801: 467; i 1769: 494.

Handelen har hævet sig meget i de senere Aar, og navnlig er Korn-Exporten af Betydenhed.

Af de vigtigere Varer var den samlede Indførsel i 1856: 2518 Btlr. Rom og fremmed Brændeviin (i 1855: 2531 Btlr.), 80,493 Pd Stang- og Baandjern (i 1855: 183,252) Pd.), 82,017 Pd. Kaffe (i 1855: 83,678 Pd.), 13161 Pd. Riis (i 1855: 9466 Pd.), 592 Tdr. Salt (i 1855: 663 Tdr.), 4855 Tdr. Steenkul (i 1855: 4541 Tdr.), 183,832 Pd. Raff. Og uraff. Sukker (i 1855: 116,610 Pd.), 18,200 Pd. Sirup (i 1855: 11,435 Pd.), 2356 Pd. Thee (i 1855: 2351 Pd), 319½ Com. Læster og 34,608 Cbfd. Trælast (i 1855: 336½ Com. Læster og 32,893 Cbfd.), 1102 Btlr. Viin (i 1855: 1440 Btlr.), 10,288 Pd. Bomuldsgarn (i 1855: 8235 Pd.), 6040 Pd. Bomuldsmanufacturvarer (i 1855: 6680 Pd.), 3456 Pd. Uldmanufacturvarer (i 1855: 2555 Pd.)

Den samlede Udførsel af Kornvarer var i 1856: 40,269 Tdr., og heraf til Udlandet 27,993 Tdr., nemlig 7100 Tdr. Hvede, 30 Tdr. Rug, 18,728 Tdr. Byg, 1651 Tdr. Erter, 484 Tdr. Vikker. Heraf til England 15,155 Tdr., til Norge 12,600 Tdr. og til Preussen 238 Tdr.

I 1855 var Udførselen 46,234 Tdr., i 1854: 62,440 Tdr.

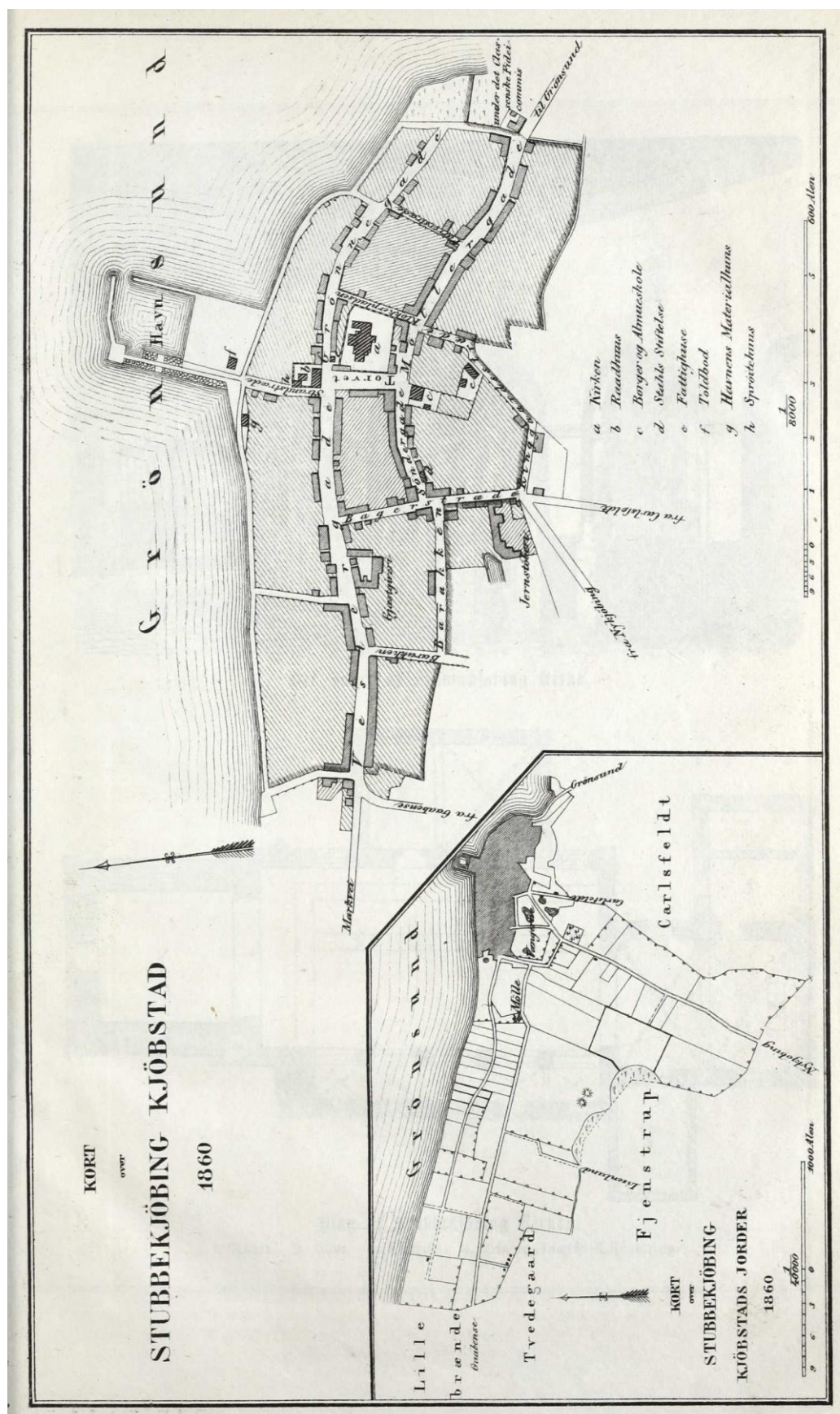
Told- og Skibsfartsafgifterne var i 1856: 11,182 Rd., i 1855: 12,941 Rd.

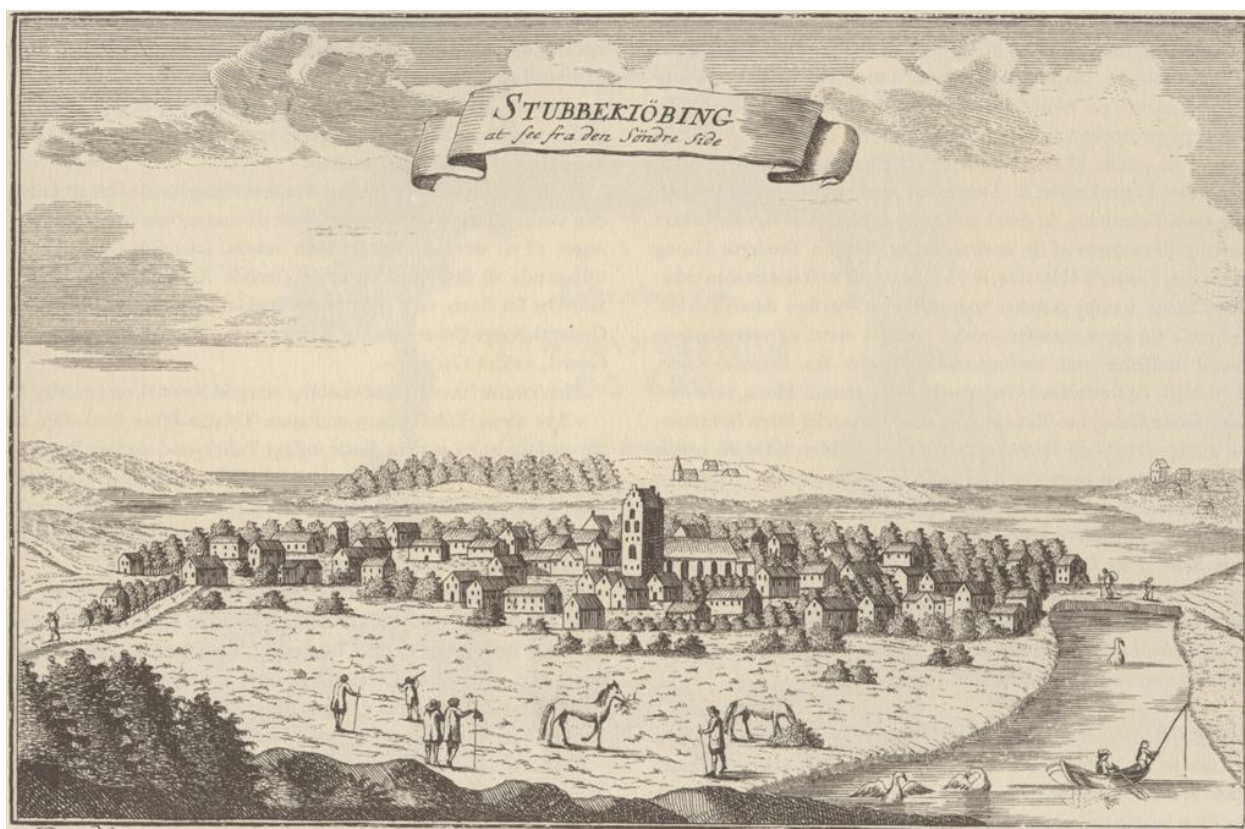
Skibsfarten var i 1856: i indenlandsk Fart, indgaaet 169 Fartøier af 2261 Læsters Drægtighed med 829½ Læsters Bestuvning, udgaaet 154 Fartøier af 1556 ¾ Læsters Drægtighed med 609 ¾ Læsters Bestuvning; i udenlandsk Fart indgaaet 44 Fartøier af 940 ¼ Læsters Drægtighed med 825 ¾ Læsters Bestuvning, udgaaet 65 Fartøier af 1668 ¼ Læsters Drægtighed med 927½ Læsters Bestuvning.

*)

I fornævnte Skrift af Rawert og Garlieb beskrives denne Udsigt saaledes: "Paa de tre Sider overseer man i et Par Miles Udstrækning den nærmeste Deel af Falster med sine mange pyntelige Bøndergaarde, Frugthaver, Skovlunde og tildeels beplantede Markskjæl. Synskredsen begrænses her af Skov; paa den fjerde Side overskuer man Fjorden, Baagø med de flere omliggende smaa Øer, Sjælland med Vordingborg. Møen udfolder sig for Øiet i sin fulde Pragt; paa den ene Side betegner Præstø (Stege?) Kirkespiir, paa den anden den høie skovklædte Klint Øens Grændser. Udenfor Grønsund aabner Østersøen sig i sin Umaadelighed, og Bølger, der brydes mod nogle Grunde, stikke ved deres hvide Skum af mod det mørkeblaa Hav."

Ved Stubbekjøbing Toldsted var ved Udgangen af Aaret 1856 hjemmehørende 21 Fartøier af 734 $\frac{1}{4}$ Læsters Drægtighed.

Af industrielle Anlæg mærkes en Naalefabrik, et Jernstøberi og Maskinværksted, et Bomuldsvæveri, 2 Garverier, et Kalkbrænderi.

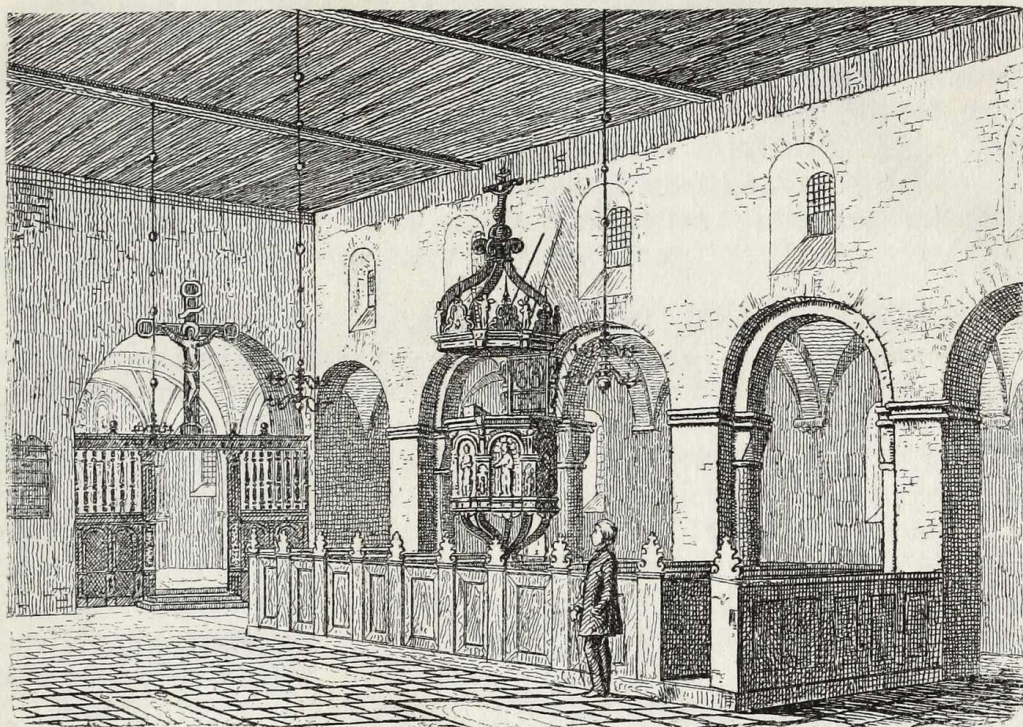
Af Kjøbstadjorderne drive blandt Byens egne Indvaanere 5 et Beløb af over 4 Tdr. Htk., 3 et Beløb af 4 indtil 2 Tdr., 8 et Beløb af 2 indtil 1 Td. Og 20 et Beløb af under 1 Td. Htk.

I Stubbekjøbing afholdes aarlig 3 Markeder: i Marts med Heste og Kvæg, i Juni, i Octbr. Med Heste og Kvæg.

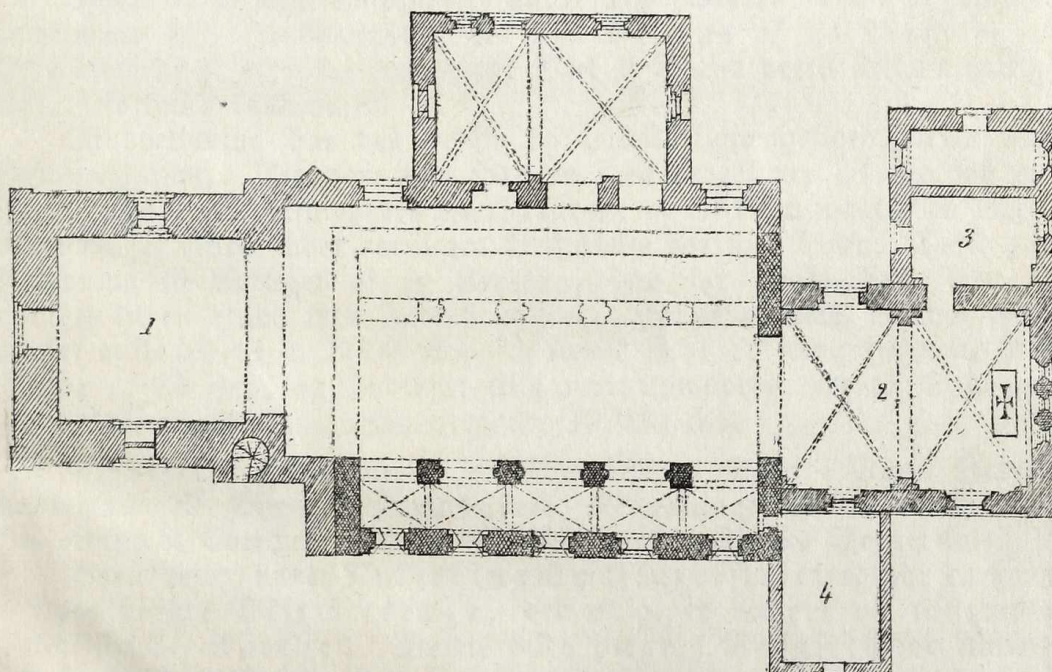
Byens Øvrighed er en Byfoged, der tillige er Byskriver. 8 Borgerrepræsentanter.

Communen eier: Skolebygningen med den dertil hørende betydelige Grund, 3 Fattiguse, 1 Sprøitehuus. 3 Jordlodder af Areal 8 $\frac{1}{4}$ Td. Foruden den fornødne Grund, Borgervæbningsfondet, nu overgaaet til Brandvæsenet, 159 Rd., Fattigvæsenets Fond, 1186 Rd. Communens Gjæld i Anledning af den for nogle Aar siden opførte nye Skole udgjør 5899 Rd. Communaludgifterne androge i 1854: 2636 Rd., som tilveiebragtes deels ved Paaligning (3501 Rd.) og deels ved særlige Indtægter (94 Rd.) Ved Borger- og Almueskolen – den tidligere Latinske – er ansat 3 Lærere. Skolen eier Capital af 540 Rd., men har, som foranført, en Gjæld af 5800 Rd.

Ifølge et af Justitsministeriet under 20de Septbr. 1855 udfærdiget Reglement har Stubbekjøbing et Politicorps af 24 Mand og et Brandcorps, i hvilken den øvrige Deel af Byens dertil skikkede manlige Befolkning indlemmes.

Det Indre af Stubbekjøbing Kirke.

Plan af Stubbekjøbing Kirke.

1. Taarn. 2. Chor. 3. Sacristi. 4. Vindingsværfs-Tilbygning.

Stubbekjøbing har den bedste og lettest tilgængelige Havn paa Lolland-Falster. Tidligere var Havnen i en Bugt, der gik syd ind om Byen, men denne tilstoppedes efterhaanden, og Skibene maatte da lægge an nord for Byen, hvor der ingen Beskyttelse var mod Søen. Dette gav Anledning til Anlægget af en Ladebro, som for nogle Aar siden er udvidet til en Havn med Indløb østfra. Havnevæsenets aarlige Indtægter anslaaes til c. 3000 Rd. I Aaret 1851 er selve Havnen, hvis Dybde er 13 Fod, og Indløbet til samme opmuddret ved en Søbagge.

Havnekassens Gjæld i 1855 udgjorde 14,923 Rd.

I geistlig Henseende er Maglebrænde Sogn i Nørre Herred annecteret til Byen. Præstekaldets Reguleringssum er 1352 Rd.

En ordineret Catechet er tillige Førstelærer ved Byens Borgerskole.

Byen hører under Nykjøbing Amtstuedistrict og har en egen i Byen boende Districtslæge, der tillige er Læge i det tilstødende Landdistrict. Apothek. Amtets 96de Lægd. Valgsted for Amtets Stew Folkethings-Valgkreds.

Ved Toldvæsenet er ansat en Toldforvalter og 2 Toldassistenter; ved Postvæsenet en Postmester og en Opsynsmand ved Befordringsvæsenet.

Om Stubbekjøbings første Anlæg haves ingen historiske Efterretninger; men at den er ældre end Nykjøbing, synes denne Byes Navn allerede at antyde. Stubbekjøbing nævnes første Gang 1288, da den blev afbrændt af Marsk Stigs Tilhængere.

880

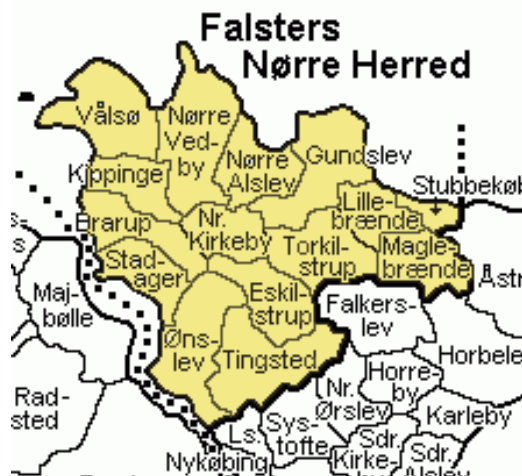
Den 1ste Mai 1354 erholdt Byen Privilegier af Kong Valdemar Atterdag. Valdemars Dattersøn Kong Oluf findes at have overdraget Stubbekjøbings Bymænd et Fiskerleie paa Munkholm eller Munkø. Hvor denne Munkholm har ligget, vides ikke. Lidt vest for Stubbekjøbing ved Baarup-Sø skal efter Danske Atlas have staaet et Kloster, hvorom Historien dog ganske tier. Da det er at antage, at Munkholm maa have ligget i Nærheden af Stubbekjøbing, kunde der maaskee i dens Navn ligge en Hentydning til dette Kloster Beboere. Aar 1478 landede her Kong Christiern I's Søn, Prinds Hans's Brud paa sin Reise fra Sachsen til Danmark. I Stubbekjøbing tilbragte den ædle Olding Biskop Hans Egede, der har skaffet sig et uforgængeligt Navn som Grønlandernes Apostel, sine sidste Leveaar i Huset hos sin ældste Datter og her døde han d. 5te Novbr. 1758.

I Flere Skrifter ommeldes Byens tidligere Storhed; der fortælles endog, at den har haft 60 Skibe og 700 Borgere. Hvor overdreven denne angivelse er, sees allerede deraf, at Byen ikke nogensinde har haft mere end sin nuværende Kirke. At den forholdsviis har været betydeligere end nu, de der dog umiskjendelige Beviser for. I et Kongebrev af 5te Januar 1557 for Lolland og Falster angaaende Udbredelsen af et Skib til Krigsbrug paa 60 Læster, seer man, at Nakskov skal udrede 20 Portioner, Stubbekjøbing 12, Maribo 10, Rødby 6, Nykjøbing 5, Nysted 4, Saxkjøbing 3. 1559 havde den endnu 2 Borgemestere og 3 Raadmænd. Ved Udredelsen af Prindsesseudstyr Aar 1596 gav Nakskov 200 Rd., Stubbekjøbing og Nykjøbing hver 50 Rd., Nysted 25 Rd., Saxkjøbing 12½ Rd. Her sees allerede en Aftagen i Forholdet til Nakskov og Nykjøbing, hvilken sidste alt dengang havde vundet meget derved, at den driftige Enkedronning Sophie havde taget Residents paa Nykjøbing-Slot. Stubbekjøbing leed meget under Krigen 1657 – 59; flere Ildebrande fortærede dens Bygninger og dens Havn forringedes; dette vel snarere derved, at den tabte sin Dybde, end ved at den, som i flere Skrifter berettet, skulde være bleven ødelagt af de Svenske ved at drage en Dæmning over den. Byen findes i Forordningen af 28de Januar 1682 angaaende Kjøbstæderne i Danmark at være blandt dem, der ikke måtte drive udenlandsk Handel, hvilket derimod blev tilladt Nykjøbing; ligeledes blev det ved denne Forordning fastsat, at den, i Modsætning til sin falsterske Medbeiler, ikke skulde have Bogermester og Raad, men alene en Byfoged. Byen er nu atter i god Fremgang, hvortil et derværende

betydeligt og driftigt Handelshuus, ligesom ogsaa Havnens Forbedring, væsentligt har bidraget. Som det af det foregaaende sees, er Kornudførelsen for Stubbekjøbing forholdsviis meget betydelig.

Nørre-Herred

Maglebrænde Sogn, Annex til Stubbekjøbing., omgivet af denne Kjøbstads Jorder, Torkildstrup og Lillebrænde Sogne samt Sønder Herred og Grønsund. Kirken, sydlig i Sognet, c. $\frac{1}{2}$ M. s. s. v. for Stubbekjøbing. Arealet, 2002 Tdr. Land, hvoraf 48 Tdr. Land Fredskov og 139 Tdr. Land Mose (Maglebrænde Mose), er afvejlende høit (Møllebakken, Soshøi) og lavt; Jordbunden er deels leret deels sandblandet. Landeveien fra Stubbekjøbing til Nykjøbing og Guldborg Færgested passerer Sognet. Htk. 207 $\frac{3}{4}$ Td. A. og E., $\frac{3}{4}$ Td. Sksk. Og $\frac{1}{2}$ Td. Msk.

I Sognet: Byerne Maglebrænde med Kirke (lille, med Spiir paa vestre Gav, hvælvet Chor), Skole og Vindmølle, Stangerup med Hospital, og Fjenstrup; Avlsgaarden Liselund med Teglværk, 30 Tdr. Htk., 250 Tdr. Land Ager, 10 Tdr. Land Eng, 40 Tdr.

881

Land Skov, 14 Tdr. Land Mose (7 Tdr. Htk Fæstegods). I alt i Sognet 32 G. og 50 H., hvoraf 13 G. og 20 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 585. Jordbrug er Hovederhvervet. Fra Sognets Mose sælges endeel Tørv.

Sognet hører under Falsters Birks Jurisdiction (Nykjøbing), Nykjøbing Amtstuedistrict og Stubbekjøbing Lægedistrict; 5te Vgkds. Amtets 27de Lægd. Sognet danner en egen Commune. Kirken tilhører Sognet. Stangerup Hospital er stiftet af Fru Kehlet for 8 Fattige; dets Capital er 4 – 5000 Rd.

Ved Auctionen over de falsterske Domainer solgtes ny oprettede Hovedgaard Stangerup (i alt 520 Td. Htk.) for 26,000 Rd. til Kammerraad Kehlet; efter hans Enkes Død i Aaret 1786 købte Godsets Bønder hele Godset for 76,000 Rd. og blev Hovedgaarden derefter nedlagt.

Torkildstrup Sogn omgivet af Annexsognet Lillebrænde, Maglebrænde, Eskildstrup. Nørre Kirkeby og Gundslev Sogne samt Sønder Herred. Kirken, vestlig i Sognet, 1 M. v. s. v. for Stubbekjøbing. Arealet, 3061 Tdr. Land, hvoraf 173 Tdr. Land Fredskov (Taarup, Sullerup og Magleholm Skove) og 95 Tdr. Land Mose, er høit og bakket; Jordbunden er mere sandet end leret, paa sine Steder gruus- og steenblandet. Htk 340 1A. og E., 4 ½ Td. Sksk. Og 1 ½ Td. Msk.

I Sognet: Byerne Torkildstrup med Kirke, Præstegaard, Skole og Vindmølle, Gundslevmagle, Taarup med Vindmølle, Dukkerup og Sullerup; Skovridergaarden Magleholm. I alt i Sognet 50 G. og 89 H., hvoraf 16 G. og 45 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 888. Foruden ved Jordbrug, som er Hovederhvervet, have endeel af Sognets Beboere Erhverv ved Skovarbeide.

Sognet hører under Falsters Birks Jurisdiction (Nykjøbing), Nykjøbing Amtstuedistrict og Stubbekjøbing Lægedistrict; 5te Vgkds. Amtets 2det Lægd. Med Annexsognet Lillebrænde een Commune. Kirken tilhører Sognebeboerne. Præstekaldets Reguleringssum er 1884 Rd. Præstegaardens Areal er c. 70 Tdr. Land, af 8 ¾ Td. Htk.

Torkildstrup Kirke, der er lang og smal, beliggende paa en Bakke, er Sømærke og benævnes i Almindelighed af Søfolkene "Lange Maren". Den gar 5 Hvælvinger; Taarnet og Choret ere byggede af Muursteen, Skibet af Kampesteen; Altertavlen er malet og skjenket af Fru Ingemann.

I Sognet har ligget en gammel Herregaard, Torkildstrup, som kom under Kronen i Frederik II's Tid; den havde i længere Tid Eiere af Sparre-Sægten, hvoraf den sidste var Henning Sparre, † 1593.

I Torkildstrup Præstegaard fødtes Bernhard Severin Ingeman den 28de Mai 1789,

Lillebrænde Sogn, Annex til Torkildstrup Sogn, omgivet af dette, Maglebrænde og Gundslev Sogne samt Grønsund. Kirken, sydvestlig i Sognet, omtrent ½ Miil v. s. v. for Stubbekjøbing. Arealet, 1455 Tdr. Land, hvoraf 69 Tdr. Land

*B. S Ingeman 1789 – 1862 Malet af
Wilhelm Marstrand 1860*

Mose, er temmelig jevnt, med en lav Bakkeryg i Nord og Syd; Jordbunden er leer- og sandblandet. I Sognet ligger Falsters største Sø, Baarup-Sø, af 52 Tdr. Land, hvorfra udløber en Aa, der danner endeel af Sognets nordvestlige Grændse og falder igjennem et Mosedrag, Sortsø Noer, ud i Grønsund. Landeveien fra Stubbekjøbing til Nykjøbing Hovedlandevei passerer Sognet.

Htk 153 ¾ Td. A. og E. og 1 ½ Td. Msk.

882

I Sognet: Byerne Lillebrænde med Kirke (lille, gibset Loft, uden Taarn), Skole, Baarup; Porrehuse; Blæsebjerg Vindmølle. I alt i Sognet 19 G. og 56 H., hvoraf 11 G. og 13 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 447. Jordbrug og noget Skovarbeide udgjør Indbyggernes Erhverv.

Sognet hører under de samme Administrativ-Inddelinger som Hovedsognet; 5te Vgkds. Amtets 25de Lægd. Kirken tilhører Sognebeboerne.

Gundslev Sogn omgivet af Lillebrænde, Torkildstrup, Nørre-Kirkeby og Nørre-Alslev Sogne samt Vordingborg-Bugten. Sognet danner en hjelmformet Halvø og lukker i Forbindelse med den øst for det liggende Ø, Bogø, Stubbekjøbing-Fjord, ved Farnæs- eller Soesnæs-Gab (i Almindelighed benævnet Sodse- eller Sortsø-Gab). Kirken, sydostlig i Sognet, 1 M. v. for Stubbekjøbing. Arealet, 3919 Tdr. Land, hvoraf 61 Tdr. Land Fredskov (Farnæs-Skov), er bølgeformigt, og Jordbunden leret og kalkblandet, ved Stranden gruset og sandet. Skovby-Noer paa Sognets Vestside var tidligere en Bugt af Havet, men er nu forstørstedelen inddæmmet Land. Sognets sydlige Deel gjennemskjæres af et mindre Aaløb; ved Skjerne By findes en mindre Indsø. Landeveien fra Stubbekjøbing til Nykjøbing Hovedlandevei passerer Sognet. Htk. 443 Tdr. A. og E., 1 ¼ Td. Sksk. Og 1 Td. Msk.

I Sognet: Gundslev Kirke (af Muursteen, med Taarn, Hvælving i Choret), eenligt beliggende i Nærheden af ovennævnte Landevei, noget vest for Byen Gundslev; Byerne Sundslev, hvorigennem Landeveien gaaer, med Præstegaard og Skole, Skjernede, Skovby med Skole og Vindmølle, Sortsø og Havnsø; Avlsgaarden Skovbygaard, 17 ½ Td. Htk., 130 Tdr. Land, hvoraf 6 Tdr. Land Skov. I alt i Sognet 75 G. og 107 H., hvoraf 27 G. og 33 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 1½077. Jordbrug er saagodtsom udelukkende Erhverv.

Sognet hører under Falsters Birks Jurisdiction (Nykjøbing), Nykjøbing Amtstuedistrict og Stubbekjøbing Lægedistrict; 5te Vgkds. Amtets 5te Lægd. Egen Commune. Kirken tilhører Sognets Hartkornseiere med Undtagelse af to. Præstekaldets Reguleringssum er 1590 Rd. Præstegaardens Areal er 29 Tdr. Land, af 5 Tdr. Htk.

Nørre-Vedby Sogn omgivet af Annexsognet Nørre-Alslev, Nørre-Kirkeby og Kippinge Sogne samt Masned-Sund (saaledes kaldes her denne Deel af Vordingborg-Bugten efter den ligeoverfor liggende Ø Masned) og Kippinge-Fjord. Kirken, sydlig i Sognet, 2 M. v. n. v. for Stubbekjøbing. Arealet, 4071 Tdr. Land, hvoraf 250 Tdr. Land Fredskov (Orehoved, Lymose, Vedby og Vester Skove), er temmelig høit og bakket (ved Bavnehøi 76 Fod); Jordbunden er leret og mergelblandet, tildeels stenet. Sognets Skove er Statsskov, som ikke er skyldsæt, rimeligviis fordi den var kongelig Skov, forinden den aldste Matricul blev affattet. Nord for Sognet ved Orehoved er ved idelig Opskyllinger af Havet dannet 2 Holme, Dyrefoden og Skaaneholm, og vest for Sognet i Kippinge-Noer findes 2 Holme,

883

Store- og Lille-Holm, der alle høre til Sognet. Hovedlandevei fra Guldborg Færgested til Nykjøbing Hovedlandevei passerer Sognet. Htk 463 ¾ Td. A. og E. og 1 ½ Td. Msk.

I Sognet: Nørre-Vedby Kirke (med Taarn og Hvælvinger), eenligt beliggende paa et høit Punkt sydlig i Sognet, 1/3 M. s. for Byen af samme Navn; Byerne Nørre-Vedby med Skole og Vindmølle, Riserup med Præstegaard og Vindmølle, Egelev med Skole, Nørre-Grimmelstrup, Orehoved, Gaabense med den vestfor beliggende Skole "Nyskole", Færgegaard, hvorfra er Overfart (1 ¼ Miil) til Vordingborg, Gjestegiversted, Post- og Befordringsexpedition; Alvsgaardene Ulriksdal, 13 Tdr. Htk. og 108 Tdr. Land, Elysiumgaard, 17 ¼ Td. Htk. og 136 Tdr. Land. I alt i Sognet 56 G. og 110 H., hvoraf 31 G. og 55 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 1046. Jordbrug og noget Skovarbeide er Indbyggernes Hovederhverv.

Sognet hører under Falsters-Birks Jurisdiction (Nykjøbing), Nykjøbing Amtstuedistrict og Stubbekjøbing Lægedistrict; 5te Vgkds. Amtets 25de Lægd. Sognet, der med Annexsognet danner een Commune, er inddeelt i 2 Sognefogeddistricter, det nordre og det søndre. Kirken tilhører Staten. Præstekaldets Reguleringssum er 2536 Rd. Præstegaardens Areal er 75 Td. Land, af 10 ¾ Td. Htk.

Den her i Sognet 1766 oprettede Hovedgaard, 547 $\frac{1}{2}$ Td. Htk. Hovedgaardstaxt og Bøndergods, fik Navnet Hvededal, og blev købt af Agent v. Westen for 32,000 Rd. Hovedbygningerne bleve imidlertid aldrig opførte, og da Kongen imod Slutningen af forrige Aarhundrede købte Hvededal tilbage, for at skaffe Bønderne Selveiendom, blev Hovedgaarden udstykket og til deels indtagen til Fredskov; Fæsterne, der i Aaret 1814 vare blevne Selveiere, kunde ikke udrede deres Skatter og Renter, og bleve derfor atter Fæstere, men ere nu igjen Selveiere (see foran Side 871)

Nørre-Alslev Sogn, Annex til Nørre-Vedby Sogn, omgivet af dette, Gundslev og Nørre-Kirkeby Sogne samt Bugten ved Gaabense. Kirken, sydlig i Sognet, 1 $\frac{1}{2}$ M. v. n. v. for Stubbekjøbing. Arealet, 2427 Td. Land, hvoraf 235 Td. Land Fredskov (Alslev og Ravnsø Skove) er høitliggende, og Jordsmonnet leret of Steenblandet. Hovedlandeveien fra Nykjøbing til Gaabense Færgested og Landeveien fra Stubbekjøbing til Guldborg Færgested mødes i Kirkebyen. Sognets sydostlige og østlige Deel begrænses af et mindre Aaløb, der passerer Ravnsø-Sø og falder ud i Skovby-Noer. Htk. 277 $\frac{1}{2}$ Td. A. og E., 34 $\frac{3}{4}$ Td. Sksk. Og $\frac{3}{4}$ Td. Msk.

I Sognet: Byerne Nørre-Alslev med Kirke, Skole, Vindmølle og Ravnsø; 12 G. og 1 H. paa den saakaldte Bødstrup Mark og 5 H. i Skjerriis; Avlsgaarden Holgershaab, 22 $\frac{3}{4}$ Td. Htk. I alt i Sognet 37 G. og 77 H., hvoraf 21 G. og 35 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 722. Ligesom i Hovedsognet udgjør Jordbrug og noget Skovarbeide Indbyggernes Erhverv.

Sognet hører under de samme Administrativ-Inddelinger som Hovedsognet; 5te Vgkds. Amtets 22de Lægd. Kirken tilhører Staten.

Nørre-Alslev Kirke er af almindelig Bygningsform, med Taarn, tresidig Chorslutning og Hvælvinger.

884

Vaalse Sogn, der danner en Halvø, omgivet af Guldborg-Sund, Søen imellem Smaalandene og Kippinge-Noer, samt ved Landsiden af Kippinge Sogn. Kirken sydostlig i Sognet, 2 $\frac{1}{4}$ M. n. v. for Stubbekjøbing og ligesaa langt n. n. v. for Nykjøbing. Arealet, 3139 Tdr. Land eller med det nu Inddæmmede c. 5000 Tdr., hvoraf 663 Tdr. Land Fredskov (Vaalse-Vesterskov, Resle og Øster-Resle Skove), er temmelig jevnt, naar undtages Halsen til Næset mellem Egense og Nabosaagnet Kippinge, der er høi og bakket; Jordsmonnet er leret, ved Kysterne sandet og gruset. Endeel af Sognets Skov er Statsskov, som ikke er skyldsæt, rimeligviis fordi denne var kongelig Skov, inden den ældste Matricul blev affattet. Til Sognet hører en ved dettes Vestkyst beliggende Ø Suderen, af 17 Tdr. Lands Størrelse.

Htk. 301 $\frac{3}{4}$ Td. A. og E., 130 $\frac{3}{4}$ Td. Sksk. Og 1 Td. Msk.

I Sognet: Byerne Vaalse med Kirke, Præstegaard, Skole og Vindmølle, Egense, Mygget; 3 Huse benævnes Hylleken og 3 H. Tanget; Hovedgaarden Valdnæsseggaard, 57 $\frac{1}{4}$ Td. Htk., c. 400 Tdr. Land udmærket gode Agerjorder, 200 Tr. Land Eng, 128 Tdr. Land Skov (13 Tdr. Htk. Fæstegods, Konge- og Kirketiende af det Gaarden underliggende Gods, i alt c. 20 Tdr. tiendeydende Htk., en Vindmølle til Gaardens eget Forbrug); Resle Skovfogedbolig. I alt i Sognet 36 G. og 96 H., hvoraf 21 G. og 40 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 749. Foruden Jordbrug, som er Hovederhvervet, have nogen Arbeidsfortjeneste i de kongelige Skove. Fiskeriet er ubetydeligt.

Sognet hører under Falsters Birks Jurisdiction (Nykjøbing), Nykjøbing Amtstuedistrict og Stubbekjøbing Lægedistrict; 5te Vgkds. Amtets 21de Lægd. Egen Commune. Kirken tilhører Staten. Præstekaldets Reguleringssum er 1196 Rd. Præstegaardens Areal er 66 Tdr. Land, af 10 Tdr. Htk.

Vaalse Kirke er hvælvet og har en Altertavle fra den katholske Tid; under Taarnet er en Begravelse for en forhenværende Eier af Valdnæsgaard, Major Hincheldey.

Valdnæssegaard er oprettet som Herregaard Aar 1766; den kaldtes først Egense og blev kjøbt (619 $\frac{1}{4}$ Td. Htk.) for 34,000 Rd. af Chr. Hincheldey, senere Hofagent, hos hvis Familie den forblev langt ind i nærværende Aarhundrede.

1799 afkjøbte Staten Vaalse By, der som Bøndergods laae til Valdnæssegaard (herom see foran S.871); senere er alt det øvrige Bøndergods bortsolgt, paa 13 Tdr. Htk. nær. Gaarden Boderupgaard med Ludvigslund i Ønslev Sogn er forenet med Valdnæssegaard under samme Eier. Valdnæssegaard har en smuk grundmuret Hovedbygning og en særdeles skjøn og udstrakt Have.

Nærved Vaalse By er et Sted, der kaldes Borrebakke, hvor der endnu vises en Borgplads med Greve om. Ei heller bør lades uomtalt det betydelige Fund af Sølvsager, henhørende til Hedenskabets sidste eller Christendommens tidligste Periode her i Norden, og bestaaende af Barrer, Stænger, Ringe, Spænder, Mynter (deriblandt 160 orientalske) m. M., som Pløining paa en Mark ved Vaalse i Foraaret 18354 bragte for Dagens Lys, og som findes udførligt beskrevet, lige som de fundne Sager tildeels afbildede, i [Annaler for nord. Oldkyndigh. 1842 – 43 S. 22 – 141](#) (de orientalske Mynter beskrevne af Dr. J. Chr. Lindberg).

I Vaalse Sogn er i de senere Aar foretaget betydelige Inddæmningsarbejder; saaledes er ved Valdnæssegaard indvundet 200 Tdr. Land, og over Vaalse-Vig er draget en Dæmning (see Generalstabens Kort, jfr. Alm Deel S. 5.), for at indvinde det Inderste af denne Vig, af Areal 1000 – 2000 Tdr. Land, fra Havet.

Kippinge Sogn omgivet af Annexet Brarup, Vaalse, Nørre-Kirkeby og Nørre-Vedby Sogne samt Guldborg-Sund og Kippinge-Noer. Kir-

885

ken, nordlig i Sognet, 2 $\frac{1}{4}$ M. v. n. v. for Stubbekjøbing og ligesaa langt n. n. v. for Nykjøbing. Arealet, 1634 Tdr. Land, er afvejlende ophøiet og afdalende mod Nord henimod Kippinge-Noer; Jordsmonnet er leer- og sandblandet. Sognets sydvestlige Deel gennemskjæres af et mindre Aaløb og et lignende Aaløb danner endeel af Sognets Østgrændse. Hovedlandeveien fra Guldborg Færgested til Nykjøbing Hovedlandevei passerer Sognet. Htk. 216 Tdr. A. og E. og 1 Td. Msk.

I Sognet: Kippinge Kirke, eenligt beliggende ved den sydlige Bred af Kippinge-Noer; Byerne Vester-Kippinge med Præstegaard og Skole, og Øster-Kippinge med Vindmølle; Grøftstykkerne. I alt i Sognet 45 G. og 43 H., hvoraf 30 G. og 17 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 578. Jordbrug er Hovederhvervet.

Sognet hører under Falsters Birks Jurisdiction (Nykjøbing), Nykjøbing Amtstuedistrict og Stubbekjøbing Lægedistrict; 5te Vgkds. Amtets 6te Lægd. Med Annexsognet Brarup een Commune. Kirken tilhører Staten. Præstekaldets Reguleringssum er 1850 Rd. Præstegaardes Areal er 78 Tdr. Land, af 13 $\frac{1}{2}$ Td. Htk.

Kippinge Kirke, der er temmelig anseelig og regnes for Falsters skønneste Landsbykirke, har et høit Spiir paa Taarnet, smukke Ornamente, Lysekroner m. m.

Strax vest for Kirken ligger den forud saa berømte Sundhedskilde, en af de meest besøgte hellige Kilder her i Landet. Endog fornemme Folk gjorde Kildereiser hertil, hvorved da Kirken og de Fattige bleve rigeligt betænkte. I Christian IV's Skrivelse til Kirstine Munk af 27de Decbr. 1630 forekommer blandt flere Beskyldninger, som Kongen fremførte mod sin forskudte Gemalinde: "at du varst i Kyppinge Kirke i Falster, og sammesteds først faldt paa Knæ i Stolen og læste, og siden gjorde Reverents for Alteret, og lagde nogle Stykker Guld i Alterbogen, saa og i Blokken, forærede ogsaa

Klokkeren et Stykke Guld, alt til den Ende, at Gud i Himmelen vilde unde dig din Hjertens Begjæring (nemlig Kongens Død), hvorom med dig at skulle bede Gud, du flere end een Person haver tiltalet, længe førend du kom hen til samme Kirke,” hvorimod Kirstine Munk siden aflagte Ed paa, at hun ved denne Leilighed gjorde Bøn til Gud for sig selv, og ikke bad Ondt for noget Menneske. (Kong Christian IV's egenhænd. Breve, udg. Af Molbech, S. 445.) D. 27de Juli 1692 havde Kippinge Kilde saaledes Besøg af Kong Christian V. med Dronningen, Kronprindsen, den keiserlige Ambassadeur o. Fl. (Som bekjendt, gjorde Kong Frederik III. Gjerne hvert Aar en Reise til St. Helene Kilde i Nordsjælland.) Af et kgl. Rescript af 29de Juli 1769 sees, at Kippinge Kilde endnu dengang blev besøgt af Almuen ved St. Hansdag Tider, og at Gaver henlagdes paa Kirkens Alter *).

Brarup Sogn, Annex til Kippinge Sogn, omgivet af dette Nørre-Kirkeby, Eskildstrup, Ønslev og Stadager Sogne samt Guldborg-Sund. Kirken, omtrent midt i Sognet, 1 $\frac{3}{4}$ Miil n. n. v. for Nykjøbing. Arealet, 2592 Tdr. Land, hvoraf 34 Tdr. Land Fredskov, er høitliggende og bølgeformigt; Overfladen jevnt skraanende mod Sundet; Jordsmonnet er leret og stenet, ned mod Stranden gruset. Sognets sydvestlige Deel begrændses af et mindre Aaløb. Hovedlandeveien fra Guldborg Færgegaard til Nykjøbing Hovedlandevei passerer Sognet. Htk. 333 $\frac{1}{4}$ Td. A. og E. og 1 Td. Msk.

I Sognet: Byerne Brarup med Kirke (med Taarn) og Skole, Lundby med Vindmølle, Alstrup; 3 Avlsgaarde uden Navn, paa

*)Jfr. En Disputats af Mag. Hosum ”de tempo Kippingensi in Falstria vicinunque nedicati fintis origine, progressu et abusum 1707.”

886

16 $\frac{1}{2}$, 16 $\frac{1}{2}$ og 13 Tdr. Htk., Vilhelmsdal, 11 $\frac{3}{4}$ Td. Htk., 120 Tdr. Land; Guldborg Færgegaard, med Gjæstgiveri og Befordringsstation, hvorfra skeer Overfart til Guldborg Færgehuus paa Lolland. I alt i Sognet 46 G. og 43 H., hvoraf 22 G. og 23 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 743. Jordbrug er ligesom i Hovedsognet Indbyggernes Hovederhverv.

Sognet hører under de samme Administrativ-Inddelinger som Hovedsognet; 5te Vgkds. Amtets 7de Lægd. Kirken tilhører Staten.

Stadager Sogn, der er adskilt fra Annexsognet Nørre-Kirkeby ved Brarup Sogn, omgivet af dette og Ønslev Sogn samt Guldborg-Sund. Kirken, østlig i Sognet, 1 $\frac{1}{2}$ M n. n. v. for Nykjøbing. Arealet, 1936 Tdr. Land, hvoraf 394 Tdr. Land Fredskov (Nørre- og Sønder-Fredskov, Egeskov, Dronningehave), er deels høit og bakket, deels lavt og sumpigt; Jordsmonnet er leer- og Sandblandet. Landeveien fra Nykjøbing Hovedlandevei til Guldborg Færgested passerer Sognet. Htk. 210 $\frac{1}{2}$ Td. A. og E.

I Sognet: Stadager Kirke (meget lille og mørk, med Taarn), eenligt beliggende paa Marken, omtrent midt imellem Sundby og Vennerslund; Byen Sundby med Præstegaard og Skole; Hovedgaarden Vennerslund, under Stamhuset af samme Navn; Gd. Rødegaard.

I alt i Sognet 16 G. og 28 H., hvoraf 7 G. og 15 H. udenfor Byen.

Indvaanere: 349. Jordbrug og Skovarbeide udgjør Indbyggernes Hovederhverv.

Sognet hører under Falsters Birks Jurisdiction (Nykjøbing), Nykjøbing Amtstue- og Lægedistrict; 5te Vgkds. Amtets 3die Lægd.

Med Annexsognet een Commune. Kirken tilhører Stamhuset Vennerslund. Præstekaldets Reguleringssum er 1594 Rd. Præstegaardens Areal er 46 Tdr. Land, af 10 $\frac{1}{2}$ Td. Htk.

Stadager tilhørte i det 16de Aarhundrede Slægten Venstermand, saaledes Jørgen Venstermand, † 1551, begravet i Stadager Kirke; hans Søn Lauge Venstermand bortmageskiftede Gaarden til Kong Frederik II., der kaldte den Sophienholm efter Dronningen, men 1585 befale, at den skulde igjen kaldes med sit gamle Navn Stadagergaard. Senere blev den inddraget under Rytterdistrictet, Af de Jorder, der havde ligget til denne Gaard, eller i hvert Fald at en Deel af disse i Forening med andet Tilliggende, blev ved Salget 1766 oprettet en ny Hovedgaard under Navn af Klodskov, senere kaldet Vennerslund. Den blev med Hovedgaardstaxt og Bøndergods, næsten 600 Tdr. Htk. solgt for 35,500 Rd. til Peder Thestrup. I Slutningen af Aarhundredet findes Conferentsraad I. C. Coldbjørnsen at have havt den i Eie. Af dens Areal er senere aflagt en Deel til Hovedgaardene Gammel- og Ny-Kirstinebjerg, der længere end Vennerslund forblev hos Familien Colbjørnsen. En efterfølgende Eier, Justitsraad Grandjean, oprettede ved sit Testament af 10de Marts 1847 Vennerslund til et Stamhuus for sin Brodersøn, den nuværende Besidder.

Stamhuset Vennerslund har efter Statshaandbogen for 1858 Htk. af alle Slags 36 $\frac{1}{4}$ Td., hvoraf under Hovedgaarden 126 $\frac{3}{4}$ Td., Bøndergods 176 Tdr., Kirke- og Kongetiender 58 $\frac{1}{2}$ Td.; i Bankactier 3900 Rd., i Bankhæftelsesobligationer 3540 Rd., i Fideicommisscapitaler 277, 396 Rd.

Nørre-Kirkeby Sogn, Annex til Stadager Sogn, hvorfra det er adskilt ved det mellemliggende Brarup Sogn, omgivet af dette, Nørre-Vedby, Nørre-Alslev, Gundslev, Torkildstrup, Eskildstrup og Kippinge Sogne. Kirken, omtrent midt i Sognet, 1 $\frac{3}{4}$ M. n. for

887

Nykjøbing. Arealet, 1606 Tdr. Land, hvoraf 123 Tdr. Land Fredskov (Nordskov), er for det Meste jevnt; Jordbunden er leret, paa enkelte Steder sandet. Hovedlandeveien fra Nykjøbing til Gaabense Færgested passerer Sognet. Htk. 205 Tdr. A. og E. og $\frac{3}{4}$ Td. Sksk.

I Sognet: Byerne Nørre – Kirkeby med Kirke (stor og lys, med Taarn) og Skole, Ravnstrup, Banderup, Lommelev; Avlsgaarden Nybøllegaard, 19 $\frac{3}{4}$ Td. Htk. I alt i Sognet 33 G. og 27 H., hvoraf 12 G. og 18 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 391. Jordbrug er det overveiende Erhverv; nogen Fortjeneste haves ved Arbeide i Nebøllegaards Skove.

Sognet hører under de samme Administrativ-Inddelinger som Hovedsognet; 5te Vgkds. Amtets 4de Lægd. Kirken tilhører Staten.

Ønslev Sogn omgivet af Annexet Eskildstrup, Tingsted, Stadager og Brarup Sogne samt Sønder Herred og Guldborg-Sund. Kirken, nordlig i Sognet, 1 $\frac{1}{4}$ M n. for Nykjøbing. Arealet, 3953 Tdr. Land, hvoraf 348 Tdr. Land Fredskov (Klode, Rendemose, Made og Eskebjerg Skove, Bredehave) er lavt, og Jordsmonnet lettere og mere sandigt end almindeligt paa Falster. Sørup-Aa danner Sognets Nordgrændse. Hovedlandeveien fra Nykjøbing til Gaabense passerer Sognet. Htk. 383 $\frac{1}{2}$ Td. A. og E., 33 $\frac{1}{2}$ Td Sksk. Og 1 Td. Msk.

I Sognet: Ønslev By og Boderupgaard; Byerne Ønslev med Præstegaard og Skole, Byskov, Klodskov med Skole og Teglværk; Hovedgaarden Ny-Kirstinebjerg 455 Tdr. Land Skov (155 Tdr. Htk. Fæstegods, Tingsted Sogns Kongetiende med 389 $\frac{3}{4}$ Td. Tiendeydende Htk., matr. For 26 $\frac{5}{8}$ Td.); Avlsgaarden Boderupgaard med Ludvigslund, 26 $\frac{3}{4}$ Td. Htk., 190 Tdr. Land Ager, 6 Tdr. Land Eng, 27 Tdr. Land Skov, Noergaard, 13 Tdr. Htk., 116 Tdr. Land; Klodskovgaard; Høie Vindmølle. I alt i Sognet 36 G. og 88 H., hvoraf 17 G. og 29 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 781. Jordbrug og Skovarbeide udgjør Indbyggernes Hovederhverv.

Sognet hører un der Falsters Birks Jurisdiction (Nykjøbing), Nykjøbing Amtstue- og Lægedistrict; 5te Vgkds. Amtets 26de Lægd. Med Annexsognet Eskildstrup een Commune. Kirken tilhører Private. Præstekaldets Reguleringssum er 1950 Rd. Præstegaardens Areal er 78 Tdr. Land, af 12 ½ Td. Htk.

Ønslev Kirke er bygget af Muursteen og har et temmelig lavt Taarn; ikkun Choret er hvælvet.

Eskildstrup Sogn, Annex til Ønslev Sogn, omgivet af dette Sogn, Nørre-Kirkeby, Torkildstrup og Tingsted Sogne samt Sønder Herred. Kirken, nordvestlig i Sognet, 1 ¼ M. n. for Nykjøbing. Arealet, 2620 Tdr. Land, hvoraf 397 Tdr. Land Fredskov. (Ovstrup Skov og noget af Hannenov Skov), er deels høit og bakket, deels lavt og sumpet; Jordsmonnet er deels leret, deels sandet og gruset. Sørup Sø, hvorfra Sørup Aa har sit Tilløb mod Vest og Nordvest og som danner noget af Sognets Vestgrændse, udgjør omtrent 17 Td. Land.

888

Hovedlandeveien fra Nykjøbing til Gaabense passerer Sognets vestlige Deel. Htk. 255 Tdr. A. og E., 40 ¾ Td. Sksk. Og 1 Td. Msk.

I Sognet: Byerne Eskildstrup med Kirke (lille, med Taarn, hvælvet i Choret og Taarnet) og Skole, Stødstrup, Sørup, Ovstrup med Skovfogedbolig, Nyby; Størstedelen af Torebro Huse (9 H.), hvoraf 2 H. høre til Ønslev Sogn; Sarup Vindmølle, hvis Jorder ere fordeelte mellem Gaarde og Huse i Nørre-Kirkeby Sogn. I alt i Sognet 49 G. og 95 H., hvoraf 31 G. og 59 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 809. Ligesom i Hovedsognet udgjør Jordbrug og noget Skovarbejde Indbyggernes Erhverv.

Sognet hører under de samme Administrativ-Inddelinger som Hovedsognet; 5te Vgkds. Amtets 24de Lægd. Kirken tilhører Sognets Beboere.

Sørup var en ældgammel Gaard, der laae under Fyens Bispestol; den bekjendte Bisp Jens Andersen Beldenak opholdt sig ofte her og havde heftige Stridigheder med Lehnsmanden Hr. Oluf Holgersen Ulfstand paa Bønnet *).

Tingsted Sogn omgivet af Ønslev og Eskildstrup Sogne samt Sønder Herred. Kirken, østlig i Sognet, ¾ M. n. v. for Nykjøbing. Arealet, 4435 Tdr. Land, hvoraf 828 Tdr. Land Fredskov (Hannenov og Bruntofte Skove, Flettehave, Øverup, Kalvehave, Store Græskoppel), er i den nordlige Deel høit og bakket, iden sydlige Deel lavt og jevnt; Jordsmonnet er leer- og sandblandet. Endeel af Borremose, der strækker sig ind i Sønder Herred og er 226 Tdr. Land stor, hører til dette Sogn. Tingsted-Aa, der har sit Tilløb fra denne Mose, gaaer fra Nord mod Syd igjennem Sognet, og danner endeel af Sognets Grændse mod Sønder Herred. Hovedlandeveien fra Nykjøbing til Gaabense passerer Sognet. Htk. 429 Tdr. A. og E., 59 Tdr. Sksk, og ¾ Td. Msk.

I Sognet: Byerne Tingsted med Kirke, Taaderup med Præstegaard og Teglværk, Øverup med Skole og Vindmølle, Kraghave med Skole, Stubberup, Bruntofte; Hovedgaarden Gammel-Kirstinebjerg, 36 ¾ Td. Htk., 300 Tdr. Land Agerjorder (om Skovareal m.m. see Ny-Kirstinebjerg i Ønslev Sogn); endeel fra Kraghave udflyttede Huse kaldes Teglværkshusene og i Forbindelse med 2 G. af Øverup og 1 G. af Stubberup Skoven; Sølvhøigaard.

I alt i Sognet 55 G. og 141 G., hvoraf 32 G. og 35 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 1105. Foruden Jordbrug, som er Hovederhvervet, finde mange af Sognets Beboere Erhverv ved Skovarbeide. Huusfliden er meget almindelig; Sognet beskjæftiger stadig 18 Vævere, som forfærdige meget smukke uldne Shavler og Gulvtæppetøier.

Sognet hører under Falsters Birks Jurisdiction (Nykjøbing), Nykjøbing Amtstue- og Lægedistrict; 4de Vgkds. Amtets 1ste Lægd. Egen Commune. Kirken tilhører Staten i Forening med Bønderne i Taaderup og Tingsted. Præstekaldets Reguleringssum er 1296 Rd. Præstegaarden, hvis Bygninger i 1844 – 45 ere opførte af Grundmuur, har et Jordtilliggende af 56 Tdr. Land, af 8 ¼ Td. Htk.

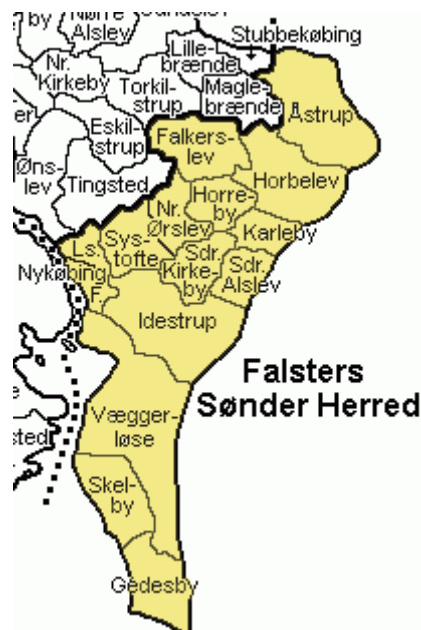
*) Jfr. Paludan-Müller: Jens Andersen Beldenak, Odense 1837.

889

Tingsted Kirke, der er meget gammel, er smuk og hvælvet, med Taarn; Altertavle er et uheldugt Malermester-Arbejde. Tingsted (i Valdemar II's Jordebog "Thingstathæ") var i Middelalderen, hvad ogsaa Navnet antyder, er anseelig Sted, hvor Kongerne undertiden findes at have opholdt sig. Saaledes sluttede Kong Christoffer II. Og hans Søn, den udvalgte Konge Erik, her d. 26de Aug. 1325 et Forlig med deres forhenværende Marsk Ludvig Albertsen, ifølge hvilket han skulde rømme Hammershuus, imod at Kongerne udbetalte ham en Sum Penge. Derimod er det urigtigt, at Hvitfeldt daterer Forliget imellem Kong Christoffer og hans Halvbroder, den herskende Greve Johan, af 12te Novbr. 1329 fra "Tingsted i Falster"; det blev sluttet i Ringsted, jfr. Regesta diplom. I. p. 248. Den lærde Orientalisk og Numismatiker, ogsaa som Polemiker bekjendte Dr. Jac. Chr. Lindberg var Præst i Tingsted fra 1844 til 1857, da han blev kaldet til Lille-Lyndby i Sjælland, hvor han kort efter døde.

Gammel-Kirstinebjerg, hvoraf Ny-Kirstinebjerg er en Parcel, er opstaaet af 2 Bøndergaarde samt af Parceller af Hovedgaardene Westensborg og Vennerslund, med hvilken sidste den i lang Tid havde fælles eier i Conferentsraad J. C. Colbjørnsen. Senere skiltes disse Godser; kun Kirstinebjerg blev i Colbjørnsens Familie indtil for 10 – 15 Aar siden.

Sønder Herred.

Nykjøbing Landsogn omgivet af Nykjøbing Kjøbstad, Annexsognet Systofte, Idestrup Sogn, Nørre Herred og Guldborg-Sund. Arealet, 1037 Tdr. Land, hvoraf 320 Tdr. Land Fredskov (Sønder-

Kohave), er lavt, og Jordsmonnet leret, ved Strandbredden sandet og gruset, med en Mængde Steen. I Sognet findes en Aa, som deels ved en Arm gjennemskjærer Sognets Midte, deels danner en Deel af Østgrændsen mod Systofte Sogn. Hovedlandeveien fra Nykjøbing til Gaabense og 3 mindre Landeveie passere Sognet. Htk. $86 \frac{1}{4}$ Td. A. og E., $5 \frac{1}{4}$ Td. Sksk. Og $9 \frac{1}{2}$ Td. Msk.

I Sognet: Parcelgaardene Eiegod, $35 \frac{1}{2}$ Td. Htk., 278 Tdr. Land, Westensborg, $13 \frac{1}{2}$ Td. Htk. 80 Tdr. Land; Gd. Printsholm; 2 Vindmøller. I alt i Sognet 4 G. og 40 H.

Indvaanere: 695. Jordbrug er Hovederhvervet. Skovarbeide afgiver endeel Fortjeneste, ligesom Nykjøbing Kjøbstad tilbyder Erhverv for endeel Dagleiere.

Landsognet hører under Falsters Birks Jurisdiction (Nykjøbing), Nykjøbing Amtstue- og Lægedistrict; 4de Vgkds. Tillige med Nykjøbing Kjøbstad Amtets 97de Lægd. Landsognet, der har Kirke fælles med Kjøbstaden, har vel et eget Forstanderskab, men Fattig- og Skolevæsen fælles med Kjøbstaden, og synes saaledes ikke at kunne danne en for sig bestaaende Commune; det har en egen Sognefoged.

Ved Auctionen over det kongelige Gods paa Falster i Aaret 1766 blev Nørre-Ladegaard (saaledes kaldet for at skjelne, fra Skjørringe Ladegaard), henhørende til Nykjøbing-Slot, for 53,000 Rd. D. C. tilstaaet Agent v. Westen, som efter sit Navn kaldte den Westensborg. Dens Hartkorn var dengang 712 Tdr. af alle Slags. Aar 1791 købte Regjeringen atter Godset og udparcellerede til Salg en Deel af Hovedgaardsjorden, men beholdt dog betydelige Parceller samt Godset og

890

Skovene. Disse sidste ere endnu Statseiendom, hvorimod det Øvrige er bortsolgt. Westensborg, Eiegod og Christiansminde ere de vigtigste Parceller af Nørre-Ladegaard. Førstnævnte tilhørte i lang Tin nu afdøde Geheimeconferentsraad v. Jessen. Stiftamtmand over Lolland-Falsters Stift.

Systofte Sogn, Annex ril Nykjøbing Kjøbstad, omgivet af Nykjøbing Landsogn, Ørslev, Sønder-Kirkeby og Idestrup Sogne samt Nørre Herred. Kirken, østlig i Sognet, $\frac{1}{2}$ M. n. o. for Nykjøbing. Arealet, 2412 Tdr. Land, hvoraf 584 Tr. Land Fredskov (Systofte, Ravnstrup og Præste Skove, Bjøruphave), er østlig i Sognet bakket og afdaler vestlig; Jordsmonnet er sand- og mergelblandet Leer med Kalkunderlag. Størstedelen af Sognets østlige Side begrænses af Tingsted-Aa. Landeveien fra Nykjøbing til Stubbekjøbing passerer Sognet. Htk. $241 \frac{1}{4}$ Td. A. og E., $34 \frac{3}{4}$ Td. Sksk. Og 1 Td. Msk.

I Sognet: Byerne Systofte med Kirke, Skole og Vindmølle, Hullebæk og Bjørup; Parcelgaarden Christiansminde, $20 \frac{3}{4}$ Td. Htk. 156 Tdr. Land (solgt i 1855 for 50,000 Rd.) I alt i Sognet 30 G. og 39 H., hvoraf 14 G. og 10 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 452. Jordbrug og Skovarbeide udgjør Indbyggernes Hovederhverv.

Sognet hører under de samme Administrativ-Inddelinger som Nykjøbing Landsogn; 4de Vgkds. Amtets 8de Lægd. Sognet danner en egen Commune. Kirken tilhører Eieren af Ourupgaard i Idestrup Sogn.

Systofte Kirke er en anseelig og ret smuk Sognekirke med fladt Loft og Taarn med Spiir, tækket med Træspaaner. Den lærde Mag. Frederik Brandt (†1691), Sognepræst til Nykjøbing og Systofte, ligger begravet i Kirken, hvor hans Portrait i Legemsstørrelse endnu findes.

Idestrup Sogn omgivet af Nykjøbing Landsogn, Sønder-Kirkeby, Systofte og Veggerløse Sogne, Bøtø-Noer, Østersøen og Guldborg-Sund. Kirken omtrent midt i Sognet, $\frac{3}{4}$ M. s. v. for Nykjøbing. Arealet, 6473 Tdr. Land, hvoraf 513 Tdr. Land Skov (Vesterskov, Østerskov, Folehaven, Lindeskov,

Hallerup Skov med Indelukket, Idestrup Skovhaver), er midt i Sognet bakket, mod Stranden stærkt afsænket; Jordsmonnet er leret, kalk- og sandblandet. I Sognet findes Sildestrup-Sø, 21 Tdr. Land, og Krog-Mose, 69 Tdr. Land. Landeveiene fra Nykjøbing til Stubbekjøbing og Gjedserodde passere Sognet. Htk. 734 $\frac{3}{4}$ Td. A. og E., 12 $\frac{3}{4}$ Td. Sksk. Og 2 Tdr. Msk.

I Sognet: Byerne Idestrup med Kirke, Præstegaard, Skole og Vindmølle, Hillestrup og Ulslev; Ulslev Strandhuse; Hovedgaarden Ourupgaard, 135 $\frac{3}{4}$ Td. Htk., 950 Tdr. Land gode Agerjorder, 60 Tdr. Land Eng, 656 Tdr. Land Skov (529 Tdr. Htk. Fæstegods, 128 Tdr. Htk. Arvefæstegods, Idestrup, Sønder-Kirkeby og Ørslev Sognes Kongetiende samt Konge- og Kirketiende af Sønder-Alslev, Systofte og Veggerløse Sogne, et Teglværk i Sønder-Kirkeby Sogn); Avlsgaardene Kringelborg, 35 $\frac{1}{4}$ Td. Htk., 240 Tdr. Land Ager, 35 Tdr. Land Eng, Nøisomhed, 16 $\frac{1}{2}$ Td. Htk., 122 Tdr.

891

Land Ager, 20 Tdr. Land Eng, 1 Gaard i Idestrup, 12 $\frac{3}{4}$ Td. Htk., 60 Tdr. Land Ager, 28 Tdr. Land Eng, 21 Tdr. Land Skov. I alt i Sognet 85 G. og 172 H., hvoraf 26 G. og 60 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 1680. Jordbrug og Skovarbeide er Indbyggernes Hovederhverv, Sognet hører under Falsters Birks Jurisdiction (Nykjøbing), Nykjøbing Amtstue- og Lægedistrict; 4de Vgkds. Amtets 14de Lægd. Sognet udgjør en egen Commune. Kirken tilhører Hospitalet i Nykjøbing. Præstekaldets Reguleringssum er 1952 Rd. Præstegaardens Areal er 64 Tdr. Land, af 9 Tdr. Htk.

Idestrup Kirke er stor og smuk, dog uden Hvælvinger, forsynet med Taarn. I Kirken findes Liigstene over Oberst Johan Albrecht v. Peperlau († 1705), og Joachim Barnewitz († 1598) *), hvilken sidste efter Danske Atlas har skjænket Altertavlen og Stolene i Kirken.

Ourupgaard er oprettet til Hovedgaard ved de falsterske Domainers Salg 1766. Den blev kjøbt med 489 Tdr. Htk. for 30,000 Rd. D. C. Kjøberen var efter den S. 870 anførte efter Begstrup meddeelte Liste over de bortsolgte Domainegodser den samme Hincheldey, der kjøbte Valdnæssegaard. Saafremt dette er rigtigt, har Hincheldey (senere Hofagent) overdraget Gaarden til sin Broder (senere Justitsraad).

Dennes Enke findes 1796 opført som Gaardens Eier. I Aaret 1809 blev den tilskjødet (for 402,000 Rd.) den som en agtværdig og virksom Godseier bekjendte Kammerherre Baron Charles de Selby, som døde 1823 og efterlod Ourupgaard til sin Søn Geheimeconferentsraad, Baron Chr. Borre de Selby, der i en Række af Aar var Gesandt i Haag. Han solgte Ourupgaard og Kringelborg i Aaret 1840 for 330.000 Rd. til den nuværende Eier, der har hævet denne og sine øvrige Gaarde paa Falster til nogle af de bedst drevne Eiendomme i Danmark. Hovedbygningen er 2 Etager i moderne Still, opført 1812 – 14.

Kringelborg blev kjøbt 1766 i Forening med Ourupgaard af Agent Hincheldey.

Veggerløse Sogn (Vigerløse) omgivet af Idestrup og Skjelby Sogne, Guldborg-Sund og Østersøen. Kirken, nordvestlig i Sognet, næsten 1 M. s. s. o. for Nykjøbing. Arealet, 5637 Tdr. Land, hvoraf nogen Skov (ved Marrebæk c. 100 Tdr. Land, ved Raabjerg og Høiet c. 70 Tdr. Land), der ikke er Fredskov, er noget bakket og bølgeformigt; Jordsmonnet er leret og mergelblandet, paa Østkanten af Bøtø sandet og gruset. Til Sognet hører Øen Hasselø, 627 Tdr. Land, i Guldborg-Sund, hvilken ved en Dæmning er forbundet med Fastlandet; Overfladen paa Øen er høi og bakket i Nord og Nordvest, lav og sid i Øst, og Jordsmonnet bestaaer af en Blanding af Rullesteensformation, nogen Kalk og endeel Flintesteen. Endvidere høre til Sognet nogle smaa Holme i Guldborg-Sund, som Taageholm, Flatø, Kalvø, Barholmene og flere andre, samt indesluttet af Sognet den største Deel af Bøtø-Noer, som adskilles fra Østersøen ved Bøtø (see herom nedenfor). Landeveien fra Nykjøbing til passerer Sognet. Htk. 496 Tdr. A. og E. og 2 $\frac{1}{4}$ Td. Msk.

I Sognet: Byerne Veggerløse med Kirke (anseelig, Hvælving under Taarnet), Præstegaard og Skole, Stouby med Vindmølle, Høiet med Skole, Raabjerg, Marrebæk med Vindmølle, Bruserup, Bøtø *) med Skole, og Hasselø paa Øen af samme Navn, med Skole; Avlsgaarden Bøtø-Fang, 11 ¼ Td. Htk., 530 Tdr.

*) Den sidste By paa Falster, som fik sine Jorder udskiftede, først 1835.

892

Land Overdrev og sandede Jorder, der deels opdrives og deels benyttes til Græsning. I alt i Sognet 82 G. og 128 H., hvoraf 35 G. og 31 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 1107. Jordbrug er Hovederhvervet. Lidt Fiskeri drives fra Bøtø og Hasselø. Haveculturen er i god Fremgang; navnlig afsættes fra den sidstnævnte Ø Rødder og Løg til Nykjøbing og Lolland. Sognet hører under Falsters Briks Jurisdiction (Nykjøbing), Nykjøbing Amtstue- og Lægedistrict; 4de Vgkds. Amtets 11te Lægd. Egen Commune. Kirken tilhører Ourupgaards Eier. Præstekaldets Reguleringssum er 1580 Rd. Præstegaards Eier. Præstekaldets Reguleringssum er 1580 Rd. Præstegaardens Areal er 70 Tdr. Land, af 10 Tdr. Htk.

Veggerløse kaldes i daglig Tale Veirløse, paa Generalstabens Kort Vigerløse og i "Danske Lods" Veigerløse. I Valdemar II's Jordebog forekommer "Wygærlef" og strax efter "Warløræ", hvilke to Byer maaskee senere ere blevne forenede, og det nyere Navn paa denne Maade opkommet.

Bøtø, der mod Øst, som foranført, skiller Bøtø-Noer fra Østersøen, bestaaer af 3 Dele, det egentlige Bøtø, der udgjør den midterste Deel, og hvorpaa Byen ligger, den nordlige ubeboede Deel Langø og den sydlige Deel Bøtø-Fang, hvor der i den eneste Tid er opført en Gaard. Skiøndt Bøtø benævnes som Ø er dette dog uegentligt, da det tidligere nordlige Løb, der skilte det fra det øvrige Falster, for længst er tilsat med Sand, og det sydlige snart vilde have samme Skjebne, hvis ikke det ved Høivande i Noret inddrevne Vand ved sin Udgang under Lavvandet igjen udskyllede det Sand af Gabet, som østlige Storme havde sat derind. Bøtø er mod Øst, ud mod Havet, bedækket med Sand, kun ved Byen og enkelte andre Steder findes Agerjorder, ud mod Noret betydelige Saltenge. Bøtø-Noer, der hos Begtrup angives til en Størrelse af 8000 Tdr. Land, er i det Hele lav og rundet, paa enkelte Steder endog saa lavt, at an kan kjøre og vade derover. Den bekjendte Historiograph Riegels, der eide en Gaard i det sydlige Falster, projecterede at lade Noret udtørre. Han interesserede sig saa meget for denne Sag, at han paa egen Bekostning i Fællesskab med nogle Bønder begyndte at lade kaste en dyb Grøft tæt ovenfor Byen Marebæk, hvor Landtungen er ¾ Miil bred, og lod grave omtrent ¼ Miil, men standsede derefter dermed.

Christian II. Coloniserede, som bekjendt Amager med Hollændere, og paa samme Tid skulle Nogle af disse ogsaa have nedsat sig paa Sprogø, hvorfra de senere flyttede til Bøtø. Tiden for denne Flytning angives hos Rhode til Aar 1516. At der har været en Indvandring af hollandske Familier i det 16de Aarhundrede, synes afgjort. Aar 1552 angives 13 Hollændere at have erholdt Fæste af Bøtø paa Livstid, og 1610 fornyedes dette Fæste. Aar 1670 blev imidlertid Fæstet opsagt af Dronning Sophie Amalie, og det er rimeligt, at det fra denne Tid af, at de hollandske Familier udbredte sig over det sydlige Fslster og Hasselø; sidstnævnte Ø har dog maaskee allerede faaet sine hollandske Nybyggere samtidig med Bøtø. Dronningen lod af de Hollænderne forhen beboede Gaarde paa Bøtø oprette 2 Meierigaarde paa 100 Køer hver, til hvilke tvende Gaarde samtlige Bønder paa Gjedsen maatte gjøre Hoveri. 1685 døde Dronning Sophie Amalie, og da man fandt, at Indretningen ikke svarede Regning, og Bønderne paa Gjedsen bleve ødelagte ved det møisommelige Hoveri, ophævede Kong Christian V. det Hele og overlod Bøtø til 4 af de bortreiste Hollænderes Afkom med flere.

Tørlægningen af Bøtø Nor Læs her

Hasselø (i Valdemars Jordebog Halsø”). Foruden det almindelige Agerbrug haves her, ligesom paa Amager, en ikke ringe Production af Kjøkkenvæxter.

I en foreliggende Beretning, dateret 9de Septbr. 1856 meddeles om Hasselø og dens Beboere: Det er vistnok utvivlsomt at en Deel af de til Amager indvandrede Hollændere derfra ere blevne flyttede til Hasselø, men angaaende Tiden haves kun den Formening, at Kong Frederiks II's Enkedronning fik dem herover til sin Beqvemmelighed, altsaa efter 1588.

Hasselø og Bøtø Nor er blevet en del af Falster ved inddæmning. Kort fra 1800

Traditionen om Nedstammelsen er kun svag blandt Øens Folk, formodentlig fordi de ere blevne sammenblandede med mange Fremmede især Lollikker. Spørger man En af de Ældste blandt de rene vedligeholdte Familier, om de ikke nedstamme fra Amager, svare de gjerne: ”Jo, det sige de rigtignok.”

Først vidner imidlertid Klædedragten om deres hollandske Extraction, idet Mændene bære Stormbuxer, og Konerne røde og sorte Trøier, hvilket dog mere og mere for

893

Svinder blandt den yngre Slægt. Af ægte Hollænder- eller Amagernavne have flere endnu vedligeholdt sig paa Hasselø, saasom Acht eller Agt = Agathe, Fro og Marchen; blandt Mandfolkene findes Jan, Tonnes og Adrian; men disse Navne bruges nu meget sjældnere. Endelig er der endnu meget Eiendommeligt ved denne Folkeklasse, som minde om deres Herkomst; saaledes er Havedyrkning, navnlig af Læg og Rødder, et meget vigtigt Erhverv for dem Alle, og hos ingen Anden her paa Egnen findes en saadan Sands og Omhu for Reenlighed og Nethed. De ere meget sammenholdende indbyrdes, og at fornærme en Hasseøboer, vilde være at fornærme dem Alle. Deres Baade, hvoraf nogle de saakaldte Iger eller Ciger, ere af een Træstamme, vide de at regjere med Behændighed, og de tjene temmelig betydeligt ved deres Fiskeri.”

Ikke langt fra Sognekirken findes Voldpladsen af den gamle Gaard Jerlitze. Sonden for Veggerløse findes Spor af en Befæstning (formodentlig den samme, som paa Generalstabens Kort kaldes ”den gamle Vold”). Denne befæstning skal efter Rhode være anlagt af Bønderne Aar 1427 under Kong Erik af Pommerns Strid med de holsteenske Grever.

Skjelby Sogn omgivet af Annexet Gjedesby, Veggerløse Sogn, Bøtø-Noer og Østersøen. Kirken, midt i Sognet, 2 M. s. for Nykjøbing. Arealet, 2272 Tdr. Land, hvoraf 58 Tdr. Land Fredskov, er høit, bakket (Bavnehøi, Pidskehøi m.fl.) og ujevnt; Jordsmonnet er stærkt leret og kalkblandet. Nogle ubetydelige Levningen af forud betydelige Skove findes ved Byen Fiskbæk. Fra Fiskbæk-Sø, 30 Tdr. Land stor, imellem Fiskbæk og Stavreby udløber en ubetydelig Aa i Bøtø-Noer. Landeveien fra Nykjøbing til Gjedsers passerer Sognets Midte i dettes hele Længde. Htk. 292 ½ Td. A. og E. og 1 Td. Msk.

I Sognet: Byerne Skjelby med Kirke (med Taarn, Brædeløft), Hovedgaarden Gjedsersgaard, 70 ¾ Td. Htk., 480 Tdr. Land Ager, 45 Tdr. Land Eng, 240 Tdr. Land Skov (147 ½ Td. Htk. Fæstegods, Skjelby og Gjedesby Sognes Konge- og Kirketiende). I alt i Sognet 47 G. og 61 H., hvoraf 22 G. og 15 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 618 Foruden ved Jordbrug, som er Hovederhvervet, gives i Sognet særligt Erhverv ved Fiskeri og Skovarbeide.

Sognet hører under Falsters Birks Jurisdiction (Nykjøbing), Nykjøbing Amtstue- og Lægedistrict; 4de Vgkds. Amtets 12te Lægd. Med Annexsognet Gjedesby een Commune. Kirken tilhører Besidderen af Hovedgaarden Gjedsersgaard. Præstekaldets Reguleringssum er 1804 Rd. Præstegaardens Areal er 60 Tdr. Land, af 8 Tdr. Htk.

Gjedsersgaard, der vel maa skjelnes fra det ældre Gjedsørgaard i Gjedesby Sogn, blev i Anledning af det kongelige Gods Salg oprettet som Hovedgaard, og ved Auction over bemeldte Gods (643 Tdr. Htk.) solgt for 39,000 Rd. D. C. til Geheimeraad Grev Gustav Holck; efter ham eiedes Gaarden af Sognets Præst, Consistorialraad Amager, † 1781. Senere eiedes den af Kammerraad Friis og dennes Søn Etatsraad Friis, og kjøbtes af nuværende Eier i forrige Decennium efter Etatsraad Friis's Død.

Gjedesby Sogn, Annex til Skjelby Sogn, omgivet af dette, Bøtø-Noer og Østersøen. Kirken, nordostlig i Sognet, 2½ M. s.s.o. for Nykjøbing. Arealet, 2627 Tdr. Land, er jevnt, og Jordsmonnet

leret. Nogen Skov (Gjedesskov) findes paa Sognets sydostligste Side. Paa Sognets vestlige Side er en mindre Indsø. En Arm ag Bøtø-Noer skjære sig under Navn af Kobbel-Sø fra Nord i mange Bugter ind i Sognet. Landeveien fra Nykjøbing til Gjedser passerer Sognet. Htk. 278 $\frac{1}{4}$ Td. A. og E. og 1 Td. Msk.

894

I Sognet: Byen Gjedesby med Kirke (nu opbygget 1854, med Taarn) og Skole, Vindmølle i Nærheden af Byen; Avlsgaarden Frisenfeldt, 27 $\frac{3}{4}$ Td. Htk., 240 Tdr. Land Ager og 10 Tdr. Land Eng; 3 G. og H. benævnes Gjedesdkov; Gjedser Fyr med Fyrinspecteurbolig. I alt i Sognet 53 G. og 83 H., hvoraf 42 G. og 27 H. udenfor Byen.

Indvaanere: 604. Ligesom i Hovedsognet udgjør Jordbrug, Fiskeri og noget Skovarbeide Hovederhvervet.

Sognet hører til de samme Administrativ-Inddelinger som Hovedsognet: 4de Vgkds. Amtets 15de Lægd. Kirken tilhører Eieren af Gjedsørgaard i Skjelby Sogn.

I Gjedesby Sogn har tidligere været betydelige Skove, der dog for længst ere borthuggede; den nuværende Skov er plantet i den senere Tid. Gjedserboerne, der, som foranført, vistnok blandt deres Forfædre have nogle af de fra Bøtø udvandrede Hollændere, bære tildeels endnu de friske vide Buxer. I Sognet laae i gamle Dage Gjedsørrgaard, som hørte under Kronen og beboedes af Lehnsmænd. Her døde den 14 October 1586 Kong Christian III's Halvsøster Elisabeth, Hertuginde af Meklenborg, Moder til Dronning Sophie, Christian IV's Moder paa Tilbagereisen fra et Besøg, som hun havde aflagt hos sin Datter. Gjedsørgaard har vistnok ligget paa samme Plads eller tæt ved det betydelige Borgsted, som endnu bærer Navn af Svinehave Borgsted (saaledes paa Generalstabens Kort); formodentlig har Borgens oprindelige Navn været Sundshoved.

Ikke langt fra Gjedesby findes en Steensætning i en triangulair Form med en Indgang; Stenene ligge paa hinanden i 1 $\frac{1}{2}$ Alens Høide. Det formenes af en Oldgransker, der har besøgt Stedet, at have været en Telttomt fra den graae Oldtid, indrettet til at spænde Dyrehuder over. Denne Forklaringsmaade maa man imidlertid lade staae ved sit Værd. Indvaanerne i Omegnen kalde den Kjælderhalsen. En lignende Steensætning findes paa Seierø.

Gjedser Fyr ligger 1200 Alen indenfor Falsters Sydende; isoleret staaende sexkantet Taarn; Flammens Høide over Havet 62'; Lindseapparat; Lysvidde 3 $\frac{1}{4}$ M. Fyrtaarnet er opført 1802.

Frisenfeldt er en Parcelgaard og har samme Eier som denne. Den har Navn efter en tidligere Eier af Gjedsørgaard.

Sønder-Kirkeby Sogn omgivet af Annexsognet Sønder-Alslev, Ørslev, Horreby, Idestrup og Systofte Sogne. Kirken, omtrent midt i Sognet, næsten 1 M. ø. for Nykjøbing. Arealet, 1832 Tdr. Land, hvoraf 44 Tdr. Land Fredskov, er i Sognets Midte, hvor Kirkebyen og Kirken ligge, høit (Møllehøi), rundtom afdalende; Jordsmonnet leret, mergel- og kalkblandet. Sognet har en Mose paa 17 Tdr. Land. En mindre Landevei fra Nykjøbing til Grønsund og Stubbekjøbing passerer Sognet. Htk. 229 $\frac{1}{4}$ Td. A. og E., $\frac{1}{4}$ Td. Sksk. Og 1 Td. Msk.

I Sognet: Byerne: Sønder-Kirkeby med Kirke med Taarn, Bræddeloft), Præstegaard, Skole og Vindmølle, Egebjerg; Ourupgaards Huse med Godsforvalterbolig: Avlsgaarden Bjerregaard, 18 Tdr. Htk., 190 Tdr. Land, Bellingegaard, 43 Tdr. Htk., begge under det Classenske Fideicommis. I alt i Sognet 20 G. of 56 H., hvoraf 4 G. og 24 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 590. Foruden ved Jordbrug, som er Hovederhvervet, haves noget Bierherv ved Skovarbeide. Paa Ourupgaards Mark et Teglværk.

Sognets hører under Falsters Birks Jurisdiction (Nykjøbing),

895

Nykjøbing Amtstue- og Lægedistrict; 4de Vgkds. Amtets 16de Lægd. Med Annexsognet Sønder-Alslev een Commune. Kirken tilhører det Classenske Fideicommis. Præstekaldets Reguleringssum er 1428 Rd. Præstegaardens Areal er 54 Tdr. Land, af 7 $\frac{3}{4}$ Td. Htk.

Egebjerg var fordum en Herregaard, som Morten Vestermænd 1575 ved Mageskifte overlod Kong Frederiks II.

Bellinge tilhørte i Frederik II.'s Tid Mogens Bjelke, † 1581; efter ham Anders Bjelke, som 1588 "blev ihjelslagen af sine Uvenner"; senere kom den til Eiler Kruckow; alle tre ligge begravne i Sønder-Kirkeby Kirke. Borgpladsen vises endnu; Veien til Bellingegaard gaaer tvers over den.

Sønder-Alslev Sogn, Annex til Sønder-Kirkeby Sogn, omgivet af dette, Idestrup, Horreby og Karleby Sogne. Kirken, vestlig i Sognet, 1 $\frac{1}{4}$ M. ø. for Nykjøbing. Arealet, 1967 Tdr. Land, hvoraf 630 Tdr. Land Fredskov (Hovedskoven), er temmelig høit, afdalende mod Østersøen; Jordsmonnet leret. Igjennem Sognets midterste Deel flyder en Bæk, der falder ud i Østersøen. Htk. 197 Tdr. A. og E. og 2 $\frac{1}{4}$ Td. Sksk.

I Sognet: Byen Sønder-Alslev med Kirke og Skole; Hovedgaarden Corselitze, under det Classenske Fideicommis, 90 $\frac{1}{2}$ Td. Htk. I alt i Sognet 14 G. og 11 H., hvoraf 9 G. og 5 H. udenfor Byen.

Indvaanere: 284. Jordbrug og ikke ubetydeligt Skovarbeide udgjør Indbyggernes Hovederhverv.

Sognet hører til de samme Administrativ-Inddelinger som Hovedsognet; 4de Vgkds. Amtets 19de Lægd. Kirken tilhører Eieren af Ourupgaard.

Sønder-Alslev Kirke er af sædvanlig Bygningsform, med Taarn, aabent Gravcapel med den Hincheldeyske Families Begravelse. Syd for Kirken fandtes en lille Sø eller Dam, Stiøvel-Sø, hvis Vand fordum har været anseet som helbredende for Øiensvaghed. Den er nu ganske udtørret.

Corselitze tilhørte i en land Aarrække (allerede i Christian I's Tid) den adelige Slægt Falster, af hvilken Peder Falster († 1575), oh Hustru Fru Øllegaard Valkendorff ligge begravne i Sønder-Alslev Kirke. Ligesom de øvrige falsterske Hovedgaarde kom Corselitze under Kronen, men blev atter 1766 solgt til Private og tilhørte da (efter D. Atl.) en kort Tid Prinds Carl af Hessen, senere Landgreve, Fader til Dronning Marie Sophie Frederikke. Senere købtes det af Generalmajor Joh. Fred. V. Classen (f. 1725 † 1792), den høitfortjente Stifter af det Classenske Fideicommis, hvorunder Corselitze- og Carlsfeldts Godser høre. Disse tvende Godser (1225 Tdr. Htk. Hovedgaardstaxt og Bøndergods) bleve ved den kongelige Auction solgte for 102,200 Rd. Hovedbygningen, af Grundmuur, 2 Etager, omgivet af en smuk Have, er opført af Generalmajor Classen, der ogsaa opførte Udhusene, hvoriblandt den store, 190 Alen lange Kornlade, som Begtrup, i sin Beskrivelse over Agerdyrkningens Tilstand i Danmark 1806, anseer for den største i Danmark.

Generalmajor Classens Testamente af 28de Januar 1789 (senere Codicil af 23de Marts 1791) udtaler i § 1:

"Min Grundsætning er, at mit hele Efterladenskab skal i Fremtiden være en bestandig samlet Fond, der skal anvendes dels til at danne nyttige Mennesker til Statens Bedste, til at understøtte og befordre Vindskibelighed og Arbeidsomhed i de nødvendigeste Dele for Landets Vel, og til at hjælpe og lindre Fattigdom og Elendighed."

Den af Classen efterladte Formue bestod af Godserne Corselitze og Carlsfeldt (c. 1600 Tdr. Htk. Af alle Slags), en Gaard i Amaliegade i Kjøbenhavn, en Eiendom udenfor Kjøbenhavns Østerport, en aarlig Afgift af 7000 Rd. Af det af Testator til Prinds Carl af Hessen afstaaede Frederiksværks Gods

og en Capital af c. 380,000 Rd. D. C. Fideicommissets Capitalformue angives i Statshaandbogen for 1858 at have været d. 31te Marts 1856: rentebærende Rd. 831,079, contant Rd.

896

9537, Beholdninger til Værdi Rd. 12,854. Corselitze, Bjerregaard, Bellingegaard, Carlsfeldt og Næsgaard havde i 1857 et Tilliggende af Ager og Engs Hartkorn af 676 Tdr., hvoraf 277 Tdr. drives under Hovedgaardene, det Øvrige Fæstegods.

Til Godserne hører endvidere 3363 Tdr. Land Skov og Sønder-Kirkeby Kirke med Tiende.

Karleby Sogn omgivet af Annexsognet Horreby, hvorved det er adskilt fra det andet Annexsogn Ørslev, Sønder-Alslev og Horbelev Sogne samt Østersøen. Kirken, nordvestlig i Sognet, 1 ½ M. o. n. o. for Nykjøbing og ligesaa langt s. s. v. for Stubbekjøbing. Arealet, 1537 Tdr. Land, hvoraf 220 Tdr. Land Fredskov (en Deel ad Mellemkov), er noget bølgeformigt, dog for det Meste jevnt; Jordsmonnet er leret og kalkblandet. Landeveien fra Nykjøbing til Grønsund Færge passerer Sognet. Htk. 165 Tdr. A. og E. og 26 ½ Td. Sksk.

I Sognet: Byerne Karleby med Kirke, Præstegaard, Skole, Haandgjerningsskole for Pigebørn, oprettet af det Classenske Fideicommis, Tunderup. I alt i Sognet 21 G. og 43 H., hvoraf 10 G og 20 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 426. Foruden ved Jordbrug, som er Hovederhvervet, have endeel Huusmænd og Indsiddere Fortjeneste ved Skovarbeide om Vinteren.

Sognet hører under Falsters Birks Jurisdiction (Nykjøbing), Nykjøbing Amtstue- og Lægedistrict; 5te Vgkds. Amtets 9de Lægd.

Med Annexsognene Horreby og Ørslev een Commune. Kirken tilhører det Classenske Fideicommis og endeel af Sognets Bønder. Præstekaldets Reguleringssum er 2012 Rd. Præstegaardens Areal er 105 Tdr. Land, af 16 ¼ Td. Htk.

Karleby Kirke, forhen taarnløs, er i 1855 bleven forsynes med et Spiir; Altertavle af Rørby.

Horreby Sogn, Annex til Karleby Sogn, omgivet af dette og det andet Annexsogn Ørslev, Horbelev, Falkerslev, Sønder-Alslev og Sønder-Kirkeby Sogne. Kirken nordvestlig i Sognet, 1 ¼ M. n. o. for Nykjøbing og ligesaa langt s. s. v. for Stubbekjøbing. Arealet, 2046 Tdr. Land, er jevnt; Jordbunden leret og tørveagtig. 230 Tdr. Land af Trolde-Mosen høre til Sognet. Landeveien fra Nykjøbing til Stubbekjøbing passerer Sognet. Htk. 189 Tdr. A. og E. og 1 Td. Msk.

I Sognet: Byerne Horreby med Kirke, Skole og Vindmølle, og Egeet. I alt i Sognet 27 G. og 46 H., hvoraf 13 G. og 24 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 439. Medens Jordbrug udgjør det overveiende Erhverv, finde dog endeel af Beboerne Fortjeneste ved Tørveskjær og Tørvesalg.

Sognet hører til de samme Administrativ-Inddelinger som Hovedsognet; 5te Vgkds. Amtets 10de Lægd. Kirken tilhører Sognets Gaardmænd.

Horreby Kirke er temmelig lille, dog med Taarn med Spidstag. Ved en kongelig Resolution 1688 blev dens Nedlæggelse bestemt, men Biskop Kingo tog sig kraftigt af Sagen og fik Kirkens Nedbrydelse forhindret.

Ørslev (Nørre-Ørslev) Sogn, Annex til Karleby Sogn, hvorfra det er adskilt ved det andet Annexsogn Horreby, omgivet af dette Sogn,

897

Falkerslev, Sønder-Kirkeby og Systofte Sogne samt Sønder Herred. Kirken, sydlig i Sognet, ¾ M. n. o. for Nykjøbing. Arealet, 1935 Tdr. Land, er jevnt og tildeels sidt; Jordsmonnet fordetmeste leret.

261 Tdr. Land af Trolde-Mosen høre til Sognet. Landeveien fra Nykjøbing til Stubbekjøbing passerer Sognet. Htk. 239 ½ Td. A. og E. og c. 31 Tdr. Sksk.

I Sognet: Byerne Nørre-Ørslev med Kirke (med Taarn, uden Hvælvinger) og Skole, og Liftrup. I alt i Sognet 38 G. og 76 H., hvoraf 23 G. og 48 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 667. Jordbrug er Hovederhvervet.

Sognet hører til de samme Administrativ-Inddelinger som Hovedsognet; 5tee Vgkds. Amtets 13de Lægd. Kirken tilhører Sognets Beboere.

Horbelev Sogn omgivet af Annexsognet Falkerslev, Aastrup, Karleby og Horreby Sogne samt Nørre-Herred og Østersøen. Kirken, nordostlig i Sognet, 1 M. s. for Stubbekjøbing. Arealet, 5423 Tdr. Land, hvoraf 769 Tdr. Land Fredskov (en Deel af Mellemkov), er bakket (Uglehøi m.fl.), ujevnt og bølgeformigt; langs med Strandbredden findes temmelig høie Klinter, hvoriblandt Pomlenakke.

Jordsmonnet er deels leret, deels sandet og sandblandet. Aa-Mosen i Sognets vestlige Deel, 109 Tdr. Land, Rørmose og Donnemose i den øsrilige og sydostlige Deel i Skovene. Landeveien fra Nykjøbing til Grønsund Færgested passerer Sognet. Htk. 522 ¾ Td. A. og E., 78 ½ Td. Sksk. Og 2 Tdr. Msk.

I Sognet: Horbelev med Kirke, Præstegaard of Skole, Meelse med Vindmølle, Bregningee med Skole og Vindmølle, Skjolterup, Halskov, Sønder-Grimmelstrup, Nørre-Tofttrup, Sørslev og Bønned; Skovridergaarden Herslebslund; Kleppehusene.

I alt i Sognet 76 G. og 136 H., hvoraf 34 G. og 54 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 1151. Foruden Jordbrug, som er Hovederhvervet, gives ved det Classenske Fideicommis betydelige Skove stadigt Erhverv for endeel Huusmænd og Dagleiere. I Sognet findes et, ligeledes det nævnte Fideicommis tilhørende, Teglværk og Kalkværk.

Sognet hører under Falsters Birks Jurisdiction (Nykjøbing), Nykjøbing Amtstuedistrict og Stubbekjøbing Lægedistrict; 5te Vgkds. Amtets 17de Lægd. Sognet, der i Forening med Annexet Falkerslev danner een Commune, er inddeelt i 2 Sognefogeddistracter, det nordre og søndre. Kirken tilhører det Classenske Fideicommis i Forening med Sognets øvrige Grundeiere. Præstekaldets Reguleringssum er 2632 Rd. Præstegaardens Areal er 120 Tdr. Land, af 16 ¾ Td. Htk.

Horbelev Kirke, i sin Tid helliget St. Peder, er bygget af Muursteen paa Kampesteens Fod, af almindelig Bygningsform, Skibet med malet Bræddeloft, Choret hvælvet og med Halvrunding, Taarn; Ligsteen over Hr. Oluf Holgersen Ulfstand til Bønnet († 1529). Paa den søndre Taarnmuur er et kvindeligt og 3 mandlige Hoveder udhuggede, hvilke Almuen mener at skulle forestille Røvere, efter den gamle Folkevisen om Hr. Truels Døttre, som paa Veien til Høimessen i Horbelev Kirke myrdedes af tre Røvere, der vare deres Brødre, men i Barndommen bortranede af Røvere, hvis Haandværk de saaledes havde lært (see Thieles Folkesagn).

Af Bønned, Ulfstandernes gamle Herresæde, findes et anseeligt Voldsted, 400 Alen i Omkreds, med betydelige Muurlevninger. Bygningerne skulle være nedbrudte ved Begyndelsen af forrige Aarhundrede.

898

Falkerslev Sogn, Annex til Horbelev Sogn, omgivet af dette, Ørslev og Horreby Sogne samt Nørre Herred. Kirken, midt i Sognet, ¾ M. s. v. for Stubbekjøbing. Arealet, 3757 Tdr. Land, hvoraf 576 Tdr. Land Fredskov (Østerskov, Reilskov, Hesselskov, Kvindeskov), er næsten overalt bakket (Soeshøi, 189 Fod, Maglehøi); Jordsmonnet er i Almindelighed leret, paa nogle Steder sandet og sandblandet. I Sognet er tre smaa Søer, Mølle-Sø, 26 Tdr. Land, Huul-Sø, 5 Tdr. Land, og Borre-Sø, 17 Tdr. Land. En mindre Aa danner en Deel af Sognets Østgrændse, og Tingsted-Aa har sit Udspring fra de nævnte Søer. Landeveien fra Nykjøbing til Stubbekjøbing passerer Sognet. Htk. 355 Tdr. A. og E. og 4 ½ Td. Sksk.

I Sognet: Byerne Falkerslev med Kirke of Skole, Birket og Truelstrup; Hovedgaardene Skjørringe, 83 ½ Td. Htk., 600 Tdr. Land Ager, 8 Tdr. Land Eng, 566 Tdr. Land Skov, 150 Tdr. Land Mose og Moseeng (20 Tdr. Htk. Fæstegods, 15 Tdr. Htk. Arvefæstegods), Dalbygaard, 42 Tdr. Htk., 350 Tdr. Land Ager, 30 Tdr. Land Eng, 70 Tdr. Skov (13 Tdr. Htk. Fæstegods). I alt i Sognet 35 G. og 62 H., hvoraf 12 G. og 15 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 613. Jordbrug og Skovarbeide udgjør, ligesom i Hovedsognet Indbyggernes Hovederhverv.

Sognet hører til de samme Administrativ-Inddelinger som Hovedsognet; 5te Vgkds. Amtets 18de Lægd. Kirken tilhører deels Birket Byes 16 Selveiergaardmænd, deels Arvingerne eller Legatarierne af Marenholtz's Legat.

Falkerslev Kirke er af almindelig Bygningsform med Taarn, smalt Skib med Bræddeloft; Ligsteen over Eskild Gøye, † 1573; hvælvet Chor.

Skjørringe tilhørte i Christian I's Tid Oluf Grubendahl, senere Henning Olufsen Godow, hvis Datter Fru Eline Godow var gift med Hr. Henrik Gøye til Gisselfeldt, Kjøbenhavns kjække Forsvarer i Beleiringen 1523, en trofast Tilhænger af Christian II., hvis Landflygtighed han deelte og døde i Tydskland 1533. Hans Søn Eskild Gøye eiede Skjørringe til sin Død 1573. Siden var Skjørringe under Kronen, der 1766 solgte Gaard og Gods, 698½ Td. Htk., for 44,500 Rd. Til Justitsraad Oluf Stampe, en Broder til den berømte Lovkyndige Statsminister Henrik Stampe. I hans Familie er Gaarden siden forbleven.

I Sognet findes en Borgplads, efter hvilken Borresø formodentlig har Navn: Pladsen kaldes Trygge Slot.

Aastrup Sogn, det nordligste Sogn i Herredet, omgivet af Horbelev Sogn, Grønsund og Nørre Herred. Kirken, vestlig i Sognet, ¾ M. o. s. o. for Stubbekjøbing. Arealet, 6704 Tdr. Land, hvoraf 1254 Tdr. Land Fredskov (Østerskoven), er bakket, bølgeformigt og tildeels sumpet; Jordsmonnet er deels leret og sandet, deels tørveagtigt. Sognet er rigt forsynet med Tørvemoser, som Bonde-Mose, 348 Tdr. Land, Magle-Mose, 314 Tdr. Land, og Moseby-Mose, 104 Tdr. Land. I Sognets nordlige Deel findes den lille Brede-Sø, og nord for denne og dens Udløb i Fjorden findes en høi Banke, Borreknold kaldet. Ved Sognets nordlige Deel indskjærer sig Grønsund en Vig, Noret eller Næsveile, hvori findes et Par Smaaholme, Lindholme. Landeveien fra Nykjøbing til Grønsund Færge passerer Sognet. Htk. 622 Tdr. A. og E., 104 ¼ Td. Sksk. Og 2 ¼ Td. Msk.

I Sognet: Byerne Aastrup med Kirke, Lunde Skole i Nær-

899

Heden af Byen, Moseby med Præstegaard *) og Skole, Veiringe med Skole og Vindmølle, Oure, Næs og Hesnæs; Hovedgaarden Carlsfeldt, 79 ¼ Td. Htk., 200 Tdr. Land Ager, 50 Tdr. Land Eng, med en Agerdyrkningsskole (begge Gaardene under det Classenske Fideicommiss); Gd. Garnevraa; Skovridergaarden Petersminde; en Færgegaard, hvorfra Overfart til Møen, 2 Lodsstationer. I alt i Sognet 63 G. og 167nH., hvoraf 30 G. og 65 H. udenfor Byerne.

Indvaanere: 1430. Foruden Jordbrug gives ikke ubetydelige Erhverv ved Træplantning og Skovarbeide i Fideicommisset betydelige Skove. Agerdyrkningsskolen i Næsgaard er oprettet af Directionen for det Classenske Fideicommiss for 18 Agerdyrkningsselever med et toårigt Cursus. Sognets 2 Lodserier findes ved Grønsund med 3 faste Lodser og ved det saakaldte Batteri eller Hestehoved, ligeledes med 3 faste Lodser; disse Lodser, saavel som de fleste Indvaanere i Hesnæs By, ernære sig ved Fiskeri, især Sildefiskeri, hvortil benyttes de saakaldte "Drivegarn", af hvilke der i denne By findes ikke mindre end 200.

Sognet hører under Falsters Birks Jurisdiction (Nykjøbing), Nykjøbing Amtstuedistrict og Stubbekjøbing Lægedistrict; 5te Vgkds. Amtets 20de Lægd. Sognet danner en egen Commune, Kirken tilhører Sognets Beboere. Præstekaldets Reguleringssum er 1978 Rd. Præstegaardens Areal er 80 Tdr. Land Ager, 50 Tdr. Land Eng, 16 $\frac{3}{4}$ Td. Htk., foruden en ikke skyldsæt Fredskov paa c, 4 Tdr. Land og en Have paa 5 – 6 Tdr. Land.

Aastrup Kirke er høitliggende, med Taarn, hvori 2 gode Klokker; Skibet hvælvet, Taarnet og Choret derimod med Bræddeloft; Orgel og smukt Altermaleri. Skjøn Udsigt fra Kirkegaarden.

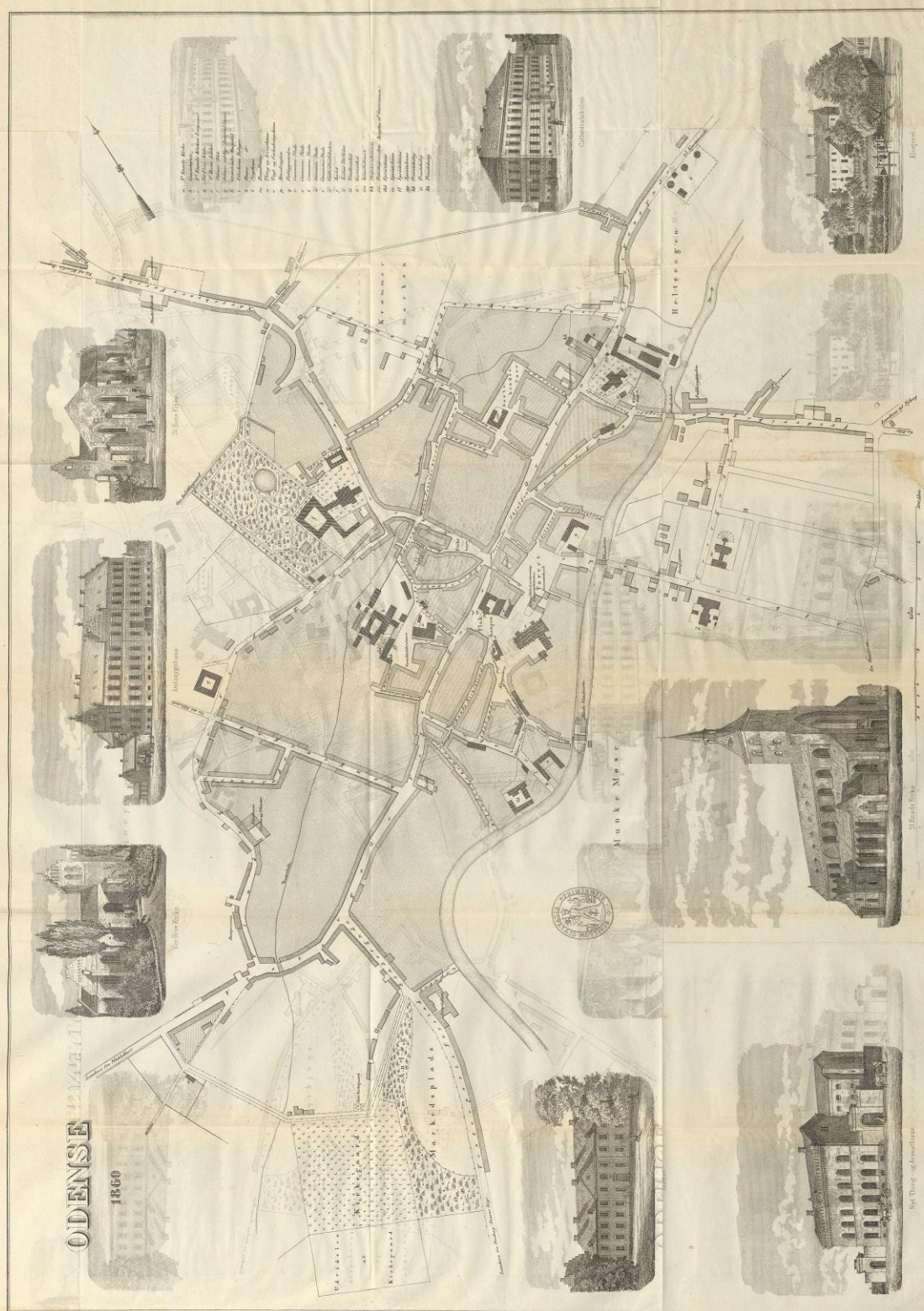
Tvende af Aastrup Præster have skaffet sig et Navn, ialfald hos deres Samtid, som Digtere, nemlig Mag. Bjerring, især en heldig latinsk Poet († 1804), og Prof. J. H. Smith († 1847).

I ”Borrehuset”, et Færgested i Sognet, opholdt Ludvig Holberg sig under Pesten i Sommeren 1711. Hans Værtinde var en Datter af Erik Grubbe til Tiele, altsaa af gammel adelig Byrd; hun blev første Gang gift med Statholder Ulr. Fred. Gyldenløve, anden Gang med en Adelsmand Palle Dyre, tredje Gang med Søren Sørensen Møller, ”en gemeen Matros”, der 1712 blev anklaget for Drab og dømt til Arbeide paa Bremerholm. Hendes sørgelige Skiebne har givet Steen til den smukke Novelle ”En Landsbydegns Fagbog.” (Om hende see og Holbergs 89de Epistel, Hofmans Efterretn. Om danske Adelsmænd III. S. 255 – 56, Dansk Museum Juli – Decbr. 1782 S. 257 flg., Bidrag til Ludvig Holbergs Biographi for Aarene 1702 -1714 af M. N. C. Kall-Rasmussen S. 33 – 34).

Paa Kongenæs, øst for Stubbekjøbing, findes en Borgplads, der er afskaaren af Søen, mod Landsiden med Spor af Volde og Grave. Paa dette Næs i Østerskoven findes mangfoldige Gravhøie, af hvilke Ørnehöien i Østerskoven er i Aaret 1843 udgravet paa Foranstalning og under Tilsyn af Hs. Majestæt Kongen, dengang Kronprinds. Ogsaa paa et Sted, der kaldes Slotsmarken, skal findes en Borgplads. Fra Krigen 1658 – 59 adskillige Skandser langs Strandkanten.

Aar 1855 fuldendtes en Inddæmning af Grønsunds-Noer paa Falster, stor 190 Tdr. Land.

*) Præsten Wedel giver i sin ”Indenlandske Reise” S. 260 – 62 en kuriøs Beskrivelse af Præstegaards-Havens Herligheder.

512

